

Raport końcowy

Społeczne i ekonomiczne warunki życia studentów w Polsce na tle innych krajów europejskich

dla Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego

Sopot, Warszawa, wrzesień 2018

Spis treści

Metodologia badania	4
Raport z szóstej edycji badania Eurostudent w Polsce	6
Realizacja badania Eurostudent VI w Polsce – uwagi metodologiczne	7
Charakterystyka studentów oraz studiów w Polsce	10
Szkoły wyższe i liczba studentów w Polsce	10
Popularność kierunków	13
Pochodzenie edukacyjne a wybór kierunków studiów	15
Forma i tryb studiów	18
Wiek i płeć studentów	25
Podsumowanie	32
Społeczno-ekonomiczna charakterystyka studentów	33
Pochodzenie społeczne	33
Podsumowanie	46
Przebieg studiów	47
Przerwy pomiędzy programami	47
Plany edukacyjne	49
„Gap year”	52
Podsumowanie	55
Sytuacja finansowa studentów	56
Przychody studentów	57
Wkład finansowy rodziny/partnera	60
Dochody z pracy zarobkowej	64
Studenci otrzymujący wsparcie ze źródeł publicznych	74
Nierówności w dystrybucji przychodów w populacji studentów	82
Trudności finansowe	85
Podsumowanie	89
Wydatki studentów	90
Składowe wydatków według płatnika	91
Wydatki na życie	93
Wydatki na naukę	101

Podsumowanie	108
Budżet czasu studentów	109
Ogólna struktura budżetu czasu studentów	110
Znaczenie pracy zarobkowej	115
Praca i nauka w budżecie czasu studentów	121
Praca zawodowa – konflikt czy harmonia?	125
Student vs pracownik – identyfikacja studentów	127
Klasyfikacja studentów	131
Podsumowanie	145
Międzynarodowa mobilność studentów	148
Skala mobilności studentów	150
Mobilność związana z podjęciem studiów	156
Finansowanie studiów za granicą	159
Czynniki utrudniające studia za granicą	164
Bariery administracyjne	165
Bariery indywidualne	167
Bariery finansowe	171
Bariery związane ze studiami	173
Podsumowanie	176
Słownik pojęć	178
Kwestionariusz polskiej edycji badania Eurostudent VI	181
Spis tabel i rysunków	197

Metodologia badania

Eurostudent jest siecią badaczy, analityków, agencji badawczych a także środowisk akademickich reprezentujących ministerstwa zajmujące się sprawami szkolnictwa wyższego w państwach europejskich. Głównym obiektem zainteresowania projektu Eurostudent są ekonomiczne i społeczne warunki życia oraz studiowania europejskich studentów.

Projekt finansowany był ze środków Komisji Europejskiej (ang. Lifelong Learning Programme) oraz z budżetowych środków państw biorących udział w inicjatywie. Projekt otrzymał również dofinansowanie od niemieckiego Federalnego Ministerstwa Edukacji i Badań oraz holenderskiego Ministerstwa Edukacji, Kultury i Nauki.

Projekt Eurostudent rozwijał się bardzo dynamicznie, edycja prowadzona w roku 2000 obejmowała tylko 8 krajów, a edycja piąta, realizowana w 2012 roku już 30 państw. Koordynowany jest centralnie przez konsorcjum, któremu przewodzi DZHW, czyli Niemieckie Centrum Badań Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych (German Centre for Higher Education Research and Science Studies). W skład konsorcjum wchodzi także 6 innych instytucji partnerskich: Instytut Nauk Zaawansowanych (IHS, Wiedeń, Austria), ResearchNed (Holandia), Centrum Stosowanej Polityki Społecznej (Praxis, Estonia), Maltańska Narodowa Komisja ds. Szkolnictwa Wyższego (NCFHE, Malta), Centrum Monitorowania i Analizy Badań i Szkolnictwa Wyższego (Mosta, Litwa) oraz Szwajcarski Federalny Urząd Statystyczny (FSO, Switzerland).

Za wdrożenie międzynarodowych założeń oraz pojęć stosowanych w projekcie, przeprowadzenie badań ankietowych na własnym terenie w oparciu o adaptację standardowego kwestionariusza odpowiadały państwa partycypujące w projekcie. Do obowiązków krajowych zespołów badawczych należało także dostarczenie zagregowanych danych do wspólnej bazy zgodnie z przyjętymi wytycznymi. Koordynacja projektu opierała się na ścisłej współpracy konsorcjum z państwami partycypującymi, konsultując i dostarczając szczegółowe wytyczne oraz wsparcie na etapie konstruowania metodologii obejmującej reprezentatywny dobór prób, tłumaczenia kwestionariuszy, a następnie w fazie czyszczenia danych i wyliczania wskaźników. Zagregowane dane dla poszczególnych państw i sekcji tematycznych dostępne są w postaci przeglądarki online dla wszystkich zainteresowanych. W bazie udostępnione są również komentarze zespołów badawczych odnośnie specyfiki

poszczególnych danych i kontekstu krajowego, wyjaśniającego pewne tendencje i wyniki, a także wszelkie dewiacje od standardowej konwencji badania w kraju partycypującym, jeżeli takowe miały miejsce.

Szóstą falę badania realizowano od 2016 do 2018 roku. Większość państw partycypujących przeprowadziła fazę terenową wiosną 2016 roku, natomiast sześć krajów w analogicznym okresie następnego roku. Polska była w grupie państw realizujących wywiady wiosną 2016 roku.

W VI edycji badania Eurostudent 28 krajów (na 48 biorących udział w Procesie Bolońskim) aktywnie uczestniczyło w realizacji projektu dostarczając bogate źródła danych do analiz. Ich przedstawiciele brali także udział w spotkaniach badawczych organizowanych przez konsorcjum sieci Eurostudent VI. Badaniem objęto ponad 320 tysięcy studentów (nie tylko z krajów Unii Europejskiej).

Rysunek 1. Kraje uczestniczące w VI edycji badania Eurostudent.

Źródło: Eurostudent VI, Overview and selected findings. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe, 2016-2018.

Po każdej edycji powstaje raport podsumowujący wyniki międzynarodowe, mający na celu między innymi dostarczenie danych empirycznych do podejmowania odpowiednich decyzji politycznych i kierowania systemem szkolnictwa wyższego w poszczególnych krajach w bardziej świadomy i efektywny sposób. Po VI edycji powstał raport pt. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI 2016 – 2018. Synopsis of Indicators. Dokument upubliczniono w marcu

2018 roku podczas finałowej konferencji Eurostudent VI, odbywającej się w dniach 6-7 marca w Berlinie. W wersji elektronicznej raport międzynarodowy dostępny jest pod adresem <http://www.eurostudent.eu>.

Raport z szóstej edycji badania Eurostudent w Polsce

Niektóre krajowe zespoły badawcze, wykorzystując dane zebrane w projekcie Eurostudent VI, przygotowały pogłębione raporty dotyczące sytuacji studentów w ich ojczystych krajach udostępniane na ww. stronie. Niniejsza publikacja również stanowi krajowe rozwinięcie i pogłębienie danych udostępnionych w ramach międzynarodowej publikacji. Raport koncentruje się na następujących obszarach tematycznych i sferach aktywności studenta:

- charakterystyce studentów i studiów w Polsce,
- pochodzeniu społeczno-ekonomicznym osób studiujących w Polsce,
- sytuacji finansowej zarówno pod względem dochodów i źródeł utrzymania, jak i wydatków,
- charakterystyce budżetu czasu studentów,
- mobilności międzynarodowej studentów.

Wyniki uzyskane w Polsce podczas VI edycji porównywane są do danych uzyskanych w innych krajach, średnich europejskich, danych krajowych uzyskanych w poprzedniej edycji. Są także pogłębiane o analizy porównawcze między wyróżniającymi się grupami w ramach badania w Polsce.

Dane prezentowane są na rysunkach przedstawiających mapę Europy. Wykorzystywana jest gradientowa reprezentacja nasilenia prezentowanego zjawiska, na wykresach lub infografikach. Każdorazowo podane jest źródło rysunku lub grafiki oraz informacja, na podstawie jakich danych jest stworzona, lub którą grupę zainteresowania obejmuje. W przypadku reprezentacji kontynentu lub wykresu zawsze podana jest skala, z której odczytać można zakres wartości oraz jednostkę, w jakiej prezentowane są dane.

Skróty krajów zaprezentowane są w tabeli 1.

Tabela 1. Rozwinięcie skrótów krajowych.

AL	Albania	IT	Włochy
AT	Austria	LT	Litwa
CH	Szwajcaria	LV	Łotwa
CZ	Czechy	MT	Malta
DE	Niemcy	NL	Holandia
DK	Dania	NO	Norwegia
EE	Estonia	PL	Polska
FI	Finlandia	PT	Portugalia
FR	Francja	RO	Rumunia
GE	Gruzja	RS	Serbia
HR	Chorwacja	SE	Szwecja
HU	Węgry	SI	Słowenia
IE	Irlandia	SK	Słowacja
IS	Islandia	TR	Turcja

W raporcie występują charakterystyczne dla badania określenia dla grup studenckich będących w kręgu szczególnego zainteresowania lub nazwy wskaźników obliczonych na podstawie uzyskanych danych. Objasnienia najważniejszych wskaźników i grup zainteresowania znajdują się na końcu raportu.

Realizacja badania Eurostudent VI w Polsce – uwagi metodologiczne

W Polsce realizację badania powierzono agencji badawczej PBS Sp. z o. o. z siedzibą w Sopocie. Zgodnie z zaleceniami konsorcjum zastosowano technikę internetowej ankiety wspomaganą komputerowo – CAWI. Wśród uczestniczących krajów tylko Włosi przeprowadzili wywiady telefoniczne, natomiast 3 kraje: Albania, Litwa oraz Serbia - wywiady z wykorzystaniem ankiety papierowej.

Próba została wylosowana w sposób wielostopniowy proporcjonalny biorąc pod uwagę różne zmienne. Na pierwszym poziomie losowania wzięto pod uwagę takie zmienne jak region (NUTS1), miejscowość (stolica województwa vs inne), typ uczelni (np. techniczne, rolnicze, humanistyczne itp.) oraz typ instytucji (akademicka vs zawodowa). W drugim etapie losowano według kierunku kształcenia zgodnego w klasyfikacją ISCED-F 2013, natomiast końcowy etap obejmował poziom nauki i tryb nauki. Studentów zapraszano do udziału poprzez przedstawicieli wylosowanych grup

(kontakt z dziekanatem, starostą grupy) oraz poprzez kampanię plakatową na uczelniach. Po kontroli jakości zebranego materiału, uwzględniono w zbiorze danych 3 098 efektywnie wypełnionych ankiet.

Dodatkowo przy współpracy z Instytutem Nauk Zaawansowanych w Wiedniu, opracowano i zastosowano wagę analityczną, korygującą strukturę próby do struktury populacji. W związku z brakiem danych przekrojowych o populacji oraz kształtem rozkładu w próbie, do ważenia wykorzystany został algorytm oparty o schemat RIM weighting (RAKING). Kolejne iteracje procedury RIM (RAKING) wykorzystywały następujące zmienne: region oraz wielkość miejscowości, w której znajduje się uczelnia, typ uczelni (akademickie vs zawodowe) oraz płeć, wielkość uczelni, poziom nauki (licencjackie vs magisterskie), kierunek, tryb studiów (stacjonarne vs niestacjonarne), wiek. Do przygotowania próby, jak i wagi stratyfikacyjnej, wykorzystano najaktualniejsze dane z systemu POL-on – zintegrowanego systemu informacji o nauce i szkolnictwie wyższym oraz Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) dotyczące szkół wyższych - stan na 30 listopada 2015, czyli rok akademicki 2015/2016 (badanie odbyło się w czerwcu 2016 roku).

Badana próba nie uwzględnia studentów studiów doktoranckich oraz studiów podyplomowych. Uwzględniono natomiast studentów zagranicznych studiujących w Polsce, zapisanych na studia pierwszego lub drugiego stopnia. Nie uwzględniano studentów uczestniczących w studiach w ramach programów wymiany studenckiej. Dla studentów zagranicznych udostępniono kwestionariusz w wersji anglojęzycznej.

W badaniu ogólnopolskim nie zmieniano zasadniczo kształtu kwestionariusza dostarczonego przez konsorcjum. Narzędzie badawcze wykorzystane w VI edycji stanowi załącznik do niniejszego raportu.

Dane zebrane w fazie terenowej badania, zostały wyczyszczone i przygotowane zgodnie z wytycznymi i instrukcją przekazaną przez konsorcjum, w których szczegółowo opisano proces i finalny kształt każdej zmiennej w zbiorze. Jednostki budzące wątpliwość, co do jakości, kompletności i wiarygodności zostały usunięte ze zbioru danych (np. wskazujące na losowe zaznaczanie odpowiedzi, wypełnione dla żartu, wypełnione w sposób znikomy itd.). Dane poddane zostały weryfikacji zarówno przez zespół badawczy w Polsce, jak i przez zespół analityczny w Wiedniu. W ciągu

dwóch rund informacji zwrotnych i zapytań z konsorcjum, dopracowano dane pod względem poprawności logicznej zbioru, kalkulacji wskaźników i uzyskano akceptację jakości dostarczonych danych.

Charakterystyka studentów oraz studiów w Polsce

Jednym z celów badania była próba pogłębienia charakterystyki studentów i studiów w Polsce. Niniejszy rozdział przedstawia kontekst ogólnopolski, czyli sytuację na rynku szkół wyższych w Polsce w 2016 roku oraz wyniki badania Eurostudent VI odnośnie atrybutów studentów i podejmowanych przez nich studiów. O ile na stronach internetowych uczelni można znaleźć opis programów, celów i efektów kształcenia, charakterystyka społeczno-demograficzna studentów w wielu aspektach jest kwestią mniej oczywistą. W niniejszym rozdziale prezentowane są dane dostępne w oficjalnych spisach statystycznych, jak Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, jak i bardziej wnikliwy obraz wynikający z danych uzyskanych w badaniu Eurostudent VI.

Szkoły wyższe i liczba studentów w Polsce

W Polsce niemal 3 dekady po rozpoczęciu procesu transformacji ustrojowej liczba szkół wyższych i studentów powoli się stabilizuje. Trwający od początku lat 90. aż do roku 2006 boom edukacyjny miał przede wszystkim charakter ilościowy.

Na poziomie szkolnictwa wyższego nastąpił wzrost liczby studentów z 404 tys. w 1990 r. do prawie 2 mln w roku 2006, by od tego momentu sukcesywnie maleć. Wzrost mający miejsce do 2006 roku wynikał z nałożenia się na siebie trzech czynników. Po pierwsze wyżu demograficznego stopniowo wchodzącego do systemu szkolnictwa wyższego, po drugie wzrostu aspiracji edukacyjnych w kohorcie wyżu, po trzecie zaś z chęci uzupełniania wykształcenia przez część osób z poprzednich roczników na skutek wzrostu wymagań ze strony pracodawców i/lub chęci zdobycia lepszej pozycji na rynku pracy¹. Połączenie tych czynników sprawiło, że popyt na wyższe wykształcenie znacząco wzrósł, a wraz z nim wzrosła jego podaż.

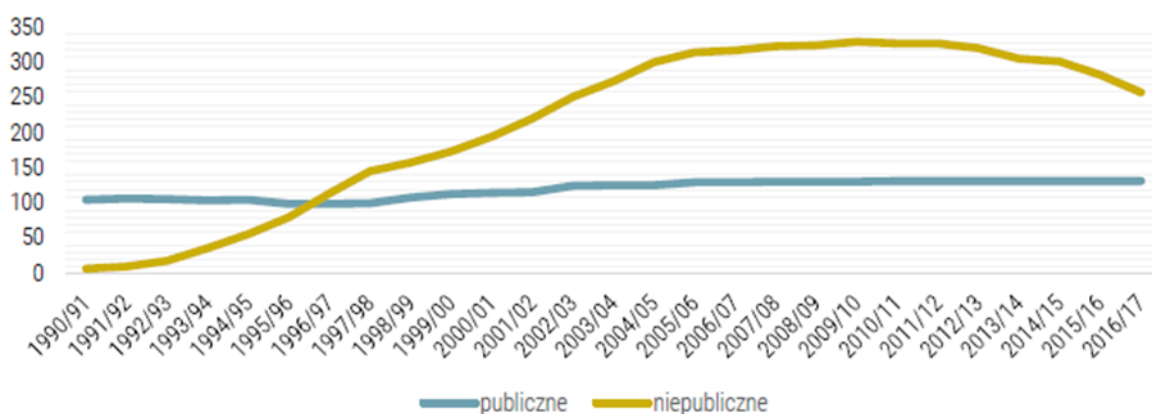
---

¹ Górniak, Jarosław (red.), *Diagnoza szkolnictwa wyższego*, Warszawa 2015, s. 22

Przyrost liczby studentów został zaabsorbowany przez rozwijające się na masową skalę uczelnie prywatne i wzrost rekrutacji w uczelniach publicznych, zarówno na studiach bezpłatnych, jak i płatnych.

Sytuacji tej sprzyjały dość liberalne przepisy, które umożliwiały łatwą absorpcję licznej młodzieży o wysokich aspiracjach, co do formalnego wykształcenia na powstających na masową skalę uczelniach niepublicznych. Wygenerowały też dużą liczbę miejsc na studiach płatnych i bezpłatnych na uczelniach publicznych, których kondycja finansowa silnie związana została z możliwością uzupełniania dotacji budżetowej dochodami z opłat za pobierane nauki (czesne). Według danych GUS pod koniec lat 90. szkół wyższych było w Polsce 277, zaś w roku 2009 aż 454. W roku akademickim 2016/2017 było już ich nieco mniej, bo 390, z czego niemal jedna trzecia to uczelnie publiczne (132) kształcące 76,7% ogółu studentów². Potencjalnych słuchaczy, którzy nie podjęli studiów publicznych (w większości bezpłatnych) jest niewiele, przez co uczelnie prywatne są nieduże i borykają się z silną konkurencją. Wynika to z tego, że niemal cały popyt na edukację wyższą zaspokajają uczelnie z sektora publicznego. Opisywane zjawisko obrazują kolejne wykresy (rysunki 2 i 3).

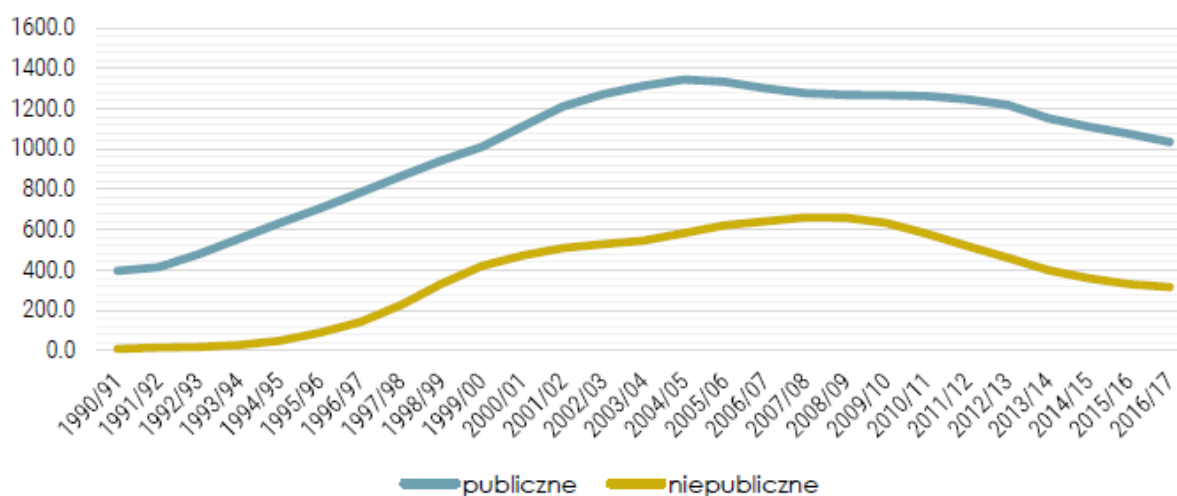
Rysunek 2. Liczba uczelni publicznych oraz niepublicznych w Polsce w latach 1990-2017.

Źródło: Szkoły wyższe i ich finanse w 2016 r. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

² Szkoły wyższe i ich finanse w 2016 r. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 28

Rysunek 3. Liczba studentów na uczelniach publicznych i niepublicznych w latach 1990-2017.

Źródło: Szkoły wyższe i ich finanse w 2016 r. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

Według danych GUS w roku akademickim, w którym przeprowadzono badanie Eurostudent, czyli 2015/2016, studiowały ogółem 1 405 133 osoby. Przeważali studenci uczelni publicznych (1 075 199), pozostali (329 934) uczyli się na uczelniach niepublicznych³.

Tabela 2. Liczba studentów w roku 2015/2016 w Polsce według typu uczelni.

Typ uczelni	Liczba studentów
Uniwersytety	422 211
Wyższe szkoły techniczne	301 412
Wyższe szkoły rolnicze	70 792
Wyższe szkoły ekonomiczne	179 794
Wyższe szkoły pedagogiczne	46 122
Uniwersytety medyczne	60 606
Wyższe szkoły morskie	9 436
Akademie wychowania fizycznego	24 727
Wyższe szkoły artystyczne	16 938
Wyższe szkoły teologiczne	5 455
Pozostałe szkoły wyższe	237 933
Szkoły wyższe resortu obrony narodowej	25 187
Ogółem	1 405 133

Źródło: Szkoły wyższe i ich finanse w 2015 r. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016.

Zmiana trendów demograficznych, czyli odptynięcie z uczelni roczników wyższych i szybki spadek liczebności populacji w wieku „studenckim” stworzyły nową sytuację,

³ Szkoły wyższe i ich finanse w 2015 r. Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2016, s. 28

która silnie wpływa nie tylko na liczbę uczelni w Polsce czy popularność kierunków kształcenia, ale także prowadzi do zmian w strukturze i funkcjonowaniu całego sektora. Skalę wyzwań ilustruje najnowsza prognoza demograficzna Głównego Urzędu Statystycznego. Z prognozy wynika, że w 2050 r. liczba ludności rezydującej w Polsce wyniesie 34 mln 856 tys. Oznacza to zmniejszenie liczby ludności o 3,15 mln, tj. o 8,3% w porównaniu do roku 2014⁴. Zgodnie z prognozą MNiSW, wskutek postępującego niżu demograficznego, w latach 2023-25 liczba studentów na polskich uczelniach spadnie do ok. 1,25 mln osób⁵. W późniejszych latach ich odsetek będzie ponownie wzrastać, ale nie osiągnie poziomu z pierwszej dekady XXI wieku.

Popularność kierunków

W tej części przyjrzymy się wyborom studentów odnośnie kierunku kształcenia. Kierunki studiów zostały zakwalifikowane w większe grupy zgodnie z Międzynarodową Standardową Klasyfikacją Edukacji (w skrócie ISCED). Agregaty kierunków kształcenia opisane są w klasyfikacji ISCED-F zaakceptowanej przez UNESCO w 2013 roku i obowiązującej we wszystkich unijnych zbiorach danych od roku 2016, umożliwiając porównywalność danych statystycznych i wskaźników dotyczących konkretnych grup kierunków między krajami.

Najogólniej rzecz ujmując w Polsce w roku akademickim 2015/2016 najpopularniejsza grupa kierunków to biznes, administracja i prawo – 23% wszystkich studentów było zapisanych na kierunki z tej grupy. Na drugim miejscu znalazły się programy z zakresu techniki, przemysłu i budownictwa (20%), a na trzecim nauki społeczne, dziennikarstwo i informacja (12%). W trakcie trwania poprzedniej rundy Eurostudenta, czyli piątej edycji, grupy kierunków klasyfikowane były w nieco odmienny sposób. Najpopularniejszą grupą wówczas była grupa nauki społeczne, biznes i prawo

---

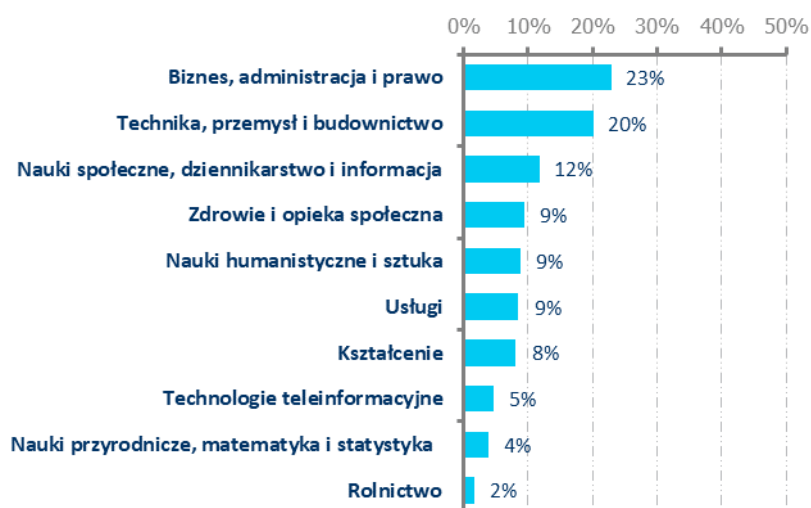
⁴ Dane Głównego Urzędu Statystycznego. Prognoza ludności rezydującej dla Polski na lata 2015-2050.

⁵ Szkolnictwo Wyższe w Polsce, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa 2013, s. 8

obejmująca 45% studentów⁶. Grupa ta zatem obejmowała również, wyróżnione w aktualnej edycji (wraz z dziennikarstwem i informacją), nauki społeczne.

Struktura ta nieustannie ulega zmianie odpowiadając na bieżące zmiany demograficzne i trendy rynkowe. W porównaniu do danych statystycznych za rok 2014 grupa biznesowa zaliczyła największy punktowy przyrost popularności – o 9 punktów procentowych (14% w 2014 r. vs 23% w 2016 r.). Grupa techniki, przemysłu i budownictwa odnotowała przyrost zainteresowania tylko o 1 punkt procentowy przez co spadła na drugą pozycję, 19% w 2014 r. dawało jej status najpopularniejszej grupy kierunków, a 20% w 2016 r. daje jej drugą lokatę⁷.

Rysunek 4. Popularność poszczególnych grup kierunków w roku akademickim 2015/2016 w Polsce wśród ogółu studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

⁶ Społeczne i ekonomiczne warunki życia polskich studentów. Raport z polskiej edycji badania Eurostudent V, Warszawa 2015.

⁷ Szkoły wyższe i ich finanse w 2014 r., GUS, Warszawa 2015.

Pochodzenie edukacyjne a wybór kierunków studiów

Wiele badań udowadnia wpływ środowiska rodzinnego na decyzje oraz szanse edukacyjne. Według badaczy z Instytutu Badań Edukacyjnych, odpowiedzialnego za jedno z największych panelowych badań w Polsce pn. Uwarunkowania decyzji Edukacyjnych, do roku 1989 wykształcenie rodziców silnie wpływało na decyzję o podjęciu studiów⁸. W późniejszym okresie natomiast (1990-2013) wykształcenie rodziców najbardziej wpływało na wybór pomiędzy różnymi rodzajami szkół średnich. Badacze podkreślają również zbliżony wpływ wykształcenia wyższego matki i ojca na ścieżki edukacyjne dzieci.

Analizując społeczną selektywność kierunków kształcenia warto przyjrzeć się kierunkom, w których występują największe różnice pod względem udziału osób pochodzących z rodzin z wyższym wykształceniem oraz z rodzin bez takiego kapitału. Wybory dokonane przez studentów prezentowane są więc w podziale na dwie grupy: pierwszą stanowią osoby pochodzące z rodzin, w których żaden z rodziców nie legitymuje się wyższym wykształceniem. Do drugiej grupy zaliczono osoby, których przynajmniej jeden z rodziców posiada wykształcenie na poziomie ISCED 6-8 (szkolnictwo wyższe).

Z perspektywy Europy warto przyjrzeć się dwóm agregatom kierunków – kształcenia oraz nauk przyrodniczych, matematyki i statystyki. W praktycznie wszystkich krajach Eurostudenta, to kierunki związane z kształceniem charakteryzowały się największą dysproporcją w udziale studentów pochodzących z rodzin z wykształceniem wyższym oraz tych, których rodzice takiego wykształcenia nie uzyskali, z przewagą tej drugiej grupy. Wyjątek stanowiły Turcja, Serbia i Finlandia, gdzie udział był równy.⁹

Średnio w Europie 10% studentów, których rodzice ukończyli edukację na poziomie ISCED 0-4, wybrało kierunki związane z kształceniem. W samej Polsce natomiast najbardziej popularnym agregatem kierunków w ramach tej grupy studentów był biznes, administracja i prawo, które przyciągnęło 26% z nich. Na drugim miejscu

---

⁸ Raport tematyczny z badania - skrót. Uwarunkowania Decyzji Edukacyjnych. Wyniki pierwszej rundy badania panelowego gospodarstw domowych. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014, s.12.

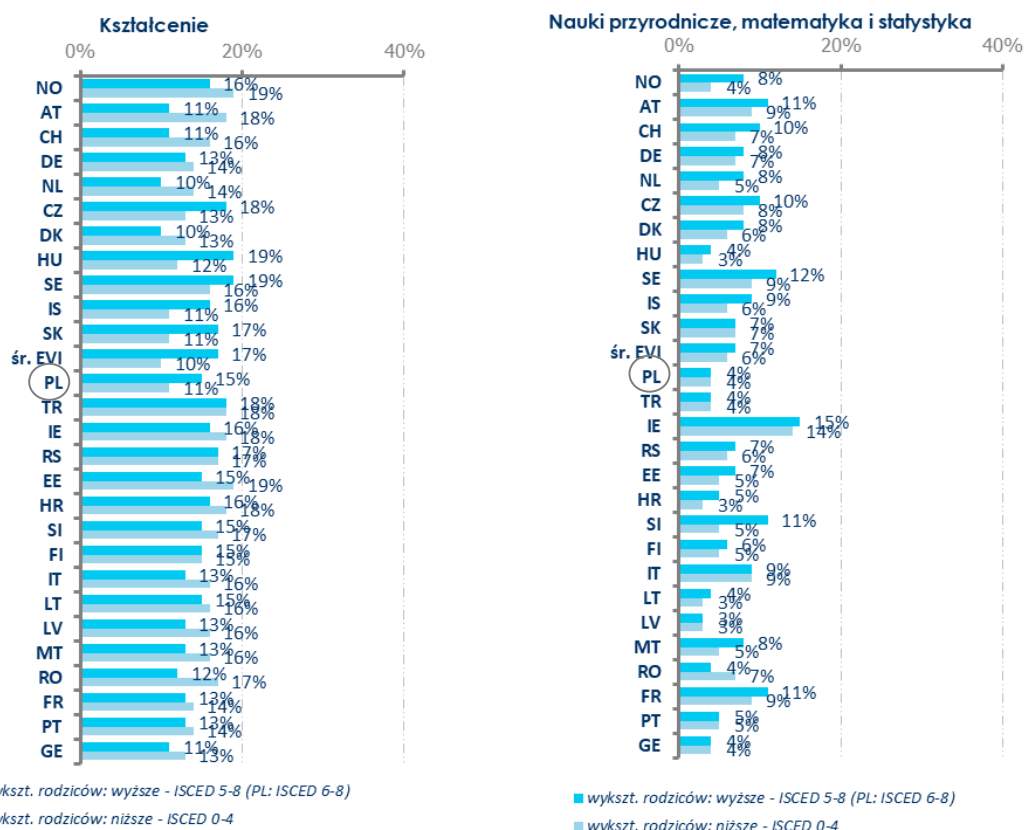
⁹ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.96.

znalazły się kierunki techniczne, przemysłowe i budowlane, na które zapisało się 19% analizowanej grupy.

W sytuacji, gdy wyboru dokonywali studenci pochodzący z rodzin, w których przynajmniej jeden z rodziców posiada wyższe wykształcenie, proporcje odnotowane w Polsce i w Europie różnią się. W ponad 70% państw uczestniczących w badaniu, studenci pochodzący z domów z wyższym wykształceniem rodzica, przeważają na kierunkach związanych z naukami przyrodniczymi, matematyką i statystyką – średnio 7% z nich wybrało te kierunki. Dysproporcje pomiędzy tymi grupami jednak są wyraźnie mniejsze niż w przypadku kierunków edukacyjnych, a w Polsce odnotowano brak dysproporcji. W tej dziedzinie, zarówno 4% studentów, których rodzice uzyskali dyplomy szkół wyższych (ISCED 6-8), jak i 4% studentów, których rodzice ukończyli edukację na niższym poziomie (ISCED 0-4), zapisało się na te kierunki. W Polsce 11% studentów, których rodzice nie posiadają wykształcenia wyższego, studiuje na kierunkach związanych z edukacją i jest to o 6 punktów procentowych mniejszy odsetek, niż udział studentów pochodzących z rodzin z wykształceniem wyższym w tej grupie kierunków (5%). Polska pod tym kątem uplasowała się jako trzeci kraj, w którym ta dysproporcja okazała się być największa. Większe różnice (o 7 p.p.) odnotowano w Austrii i w Szwecji.

Rysunek 5. Popularność wybranych kierunków w Europie według pochodzenia edukacyjnego studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI. Dane dla Polski obejmują wykształcenie rodziców z zakresu ISCED 6-8, międzynarodowe: ISCED 5-8.

Z perspektywy tylko naszego kraju największą dysproporcję w wyborach tych dwóch grup studentów (wyróżnionych na podstawie wykształcenia rodziców) można zauważyć w przypadku grupy kierunków dotyczących zdrowia i opieki społecznej. Aż 14% studentów, których rodzice zdobyli wyższe wykształcenie, zapisało się na kierunki z tego agregatu, natomiast tylko 7% z tych, których rodzice posiadają wykształcenie na poziomie ISCED 0-4. Siedem punktów procentowych przewagi mają natomiast osoby z tej drugiej grupy w przypadku wspomnianej wcześniej grupy biznesu, administracji i prawa, a także grupy kierunków dotyczących kształcenia, czyli osoby „pierwszego pokolenia” są bardziej skłonne wybierać najpopularniejsze kierunki.

Rysunek 6. Popularność poszczególnych kierunków studiów w Polsce w badaniu Eurostudent VI.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

Forma i tryb studiów

Programy studiów w Polsce są organizowane zgodnie z wytycznymi procesu bolońskiego, zatem studia pierwszego stopnia (licencjackie/inżynierskie) mogą trwać od 3 do 3,5 roku, studia drugiego stopnia dodatkowe 1,5 roku lub 2 lata. W Polsce wciąż niektóre kierunki prowadzone są w trybie jednolitych studiów magisterskich, oznacza to, że cały program kształcenia realizowany jest w trakcie 5- lub 6-letnich studiów kończących się zdobyciem tytułu zawodowego: magistra, magistra inżyniera lub tytułu równorzędnego (np. lekarz, lekarz dentysta lub lekarz weterynarii). Lista kierunków, w ramach których dostępne są w Polsce jednolite studia magisterskie obejmuje, według danych POL-on z maja 2018 roku, 100 kierunków, z czego niemal jedna czwarta (24) to kierunki filologiczne. W roku akademickim 2015/2016 najpopularniejszą grupą kierunków wśród studentów jednolitych studiów magisterskich było zdrowie i opieka społeczna (51%), czyli głównie farmacja, kierunek lekarski oraz lekarsko-dentystyczny. Wszystkie kraje biorące udział w badaniu Eurostudent VI posiadają w swojej ofercie edukacyjnej studia licencjackie i magisterskie/podyplomowe lub ich odpowiedniki, aczkolwiek w niektórych państwach mamy do czynienia ze studiami krótkiego cyklu, które nie kończą się uzyskaniem tytułu licencjata ani magistra. Studia krótkiego cyklu zapewniają zdobycie profesjonalnej wiedzy, umiejętności i kompetencji z danej dziedziny. W Holandii, Gruzji,

Serbii, Irlandii i Litwie co najmniej trzy czwarte studentów uczęszcza na studia licencjackie. W Polsce tacy studenci stanowią 64%. Jedna trzecia państw, spośród wszystkich krajów objętych badaniem, odznacza się wysokim odsetkiem (25% i więcej) studentów studiów magisterskich. Są to osoby studiujące w Szwajcarii, Finlandii, Polsce (26%), Czechach, Malcie, Słowacji, Norwegii, Łotwie i Francji. 10% studentów w Polsce uczęszcza na jednolite studia magisterskie. W Polsce dodatkowo funkcjonują podyplomowe studia dostępne dla posiadaczy dyplomów szkół wyższych, czy to na poziomie licencjackim, inżynierskim, czy magisterskim. Nie zostały one objęte badaniem Eurostudent VI, jednak w roku akademickim 2015/2016 Główny Urząd Statystyczny zarejestrował ponad 150 tys. słuchaczy na tego rodzaju studiach.

Jak wspomniano w poprzednich rozdziałach raportu, zdecydowana większość studentów w Polsce zapisana jest na kierunki oferowane przez uczelnie publiczne. Wyniki badań prowadzonych w ramach VI edycji Eurostudenta pozwalają nam dodatkowo na wskazanie cech osób, wybierających studia na uczelniach publicznych, które w Polsce cały czas uchodzą za bardziej prestiżowe. Większość uczelni akademickich, czyli takich, w których można uzyskać tytuł doktora, to uczelnie publiczne. Uczelnie akademickie to uniwersytety, politechniki, akademie oraz Szkoła Główna Handlowa i Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego. Uczelnie publiczne nieposiadające statusu uczelni akademickiej nazywane są Państwowymi Wyższymi Szkołami Zawodowymi. W roku akademickim 2015/2016 jedynie 8% wszystkich studentów studiów doktoranckich studiowało na uczelniach niepublicznych¹⁰. Według danych zintegrowanego systemu informacji o szkolnictwie wyższym POL-on na maj 2018 roku 20 uczelni niepublicznych w Polsce miało uprawnienia do nadawania tytułów doktora w przynajmniej jednej dyscyplinie. Definicja uczelni akademickich w rozumieniu całego badania Eurostudent nie odbiega od tej funkcjonującej w Polsce, jednak w raportach międzynarodowych określenie uczelni akademickiej równoważne jest nazwie „Uniwersytet” (University type institution).

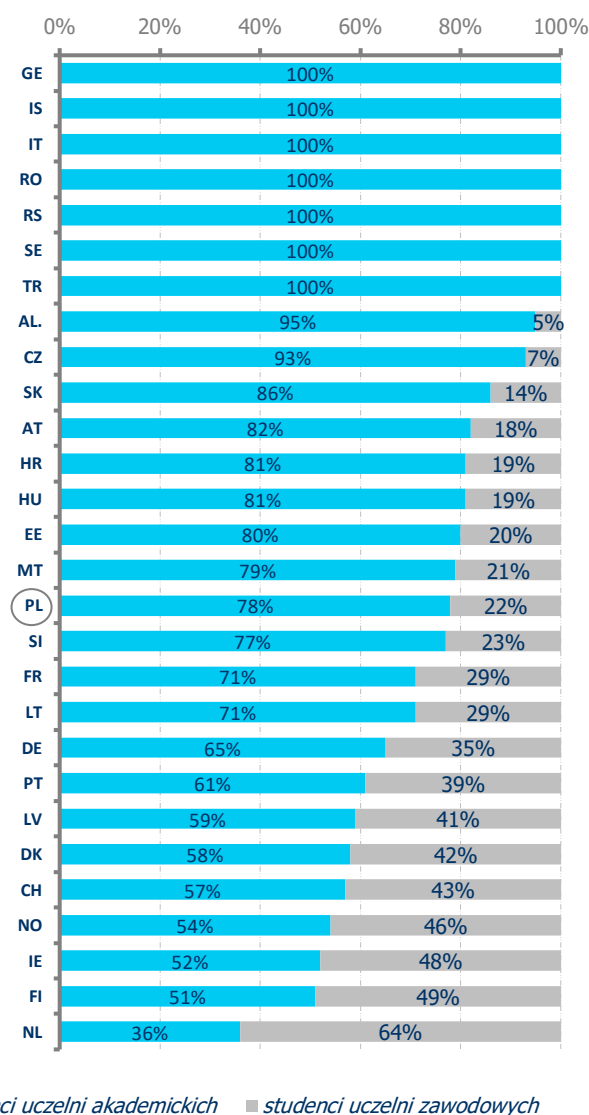
W krajach europejskich objętych badaniem, tak jak w Polsce, tendencja wskazuje na większą popularność uczelni akademickich. Średnio tylko 30% studentów uczęszcza

---

¹⁰ Szkoły wyższe i ich finanse w 2015 roku, GUS Warszawa 2016.

na studia oferowane przez uczelnie zawodowe (w Polsce 22%). Odsetek ten jest najwyższy w Holandii (64%), Finlandii (49%), a także Irlandii (48%) i Norwegii (46%). Finlandię i Irlandię charakteryzuje najbardziej zrównoważony udział tych dwóch grup uczelni¹¹. W Niemczech, Islandii, Włoszech, Rumunii, Szwecji i Turcji w ogóle nie istnieją uczelnie zawodowe.

Rysunek 7. Studenci uczelni akademickich i zawodowych w krajach Europy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

¹¹ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 90.

Zgodnie z międzynarodowymi danymi to studenci pochodzący z rodzin bez wyższego wykształcenia oraz poświęcający mniej czasu na naukę częściej zapisują się na studia prowadzone przez uczelnie zawodowe.

W Polsce 26% studentów pochodzących z rodzin, w których rodzice nie posiadali wyższego wykształcenia (ISCED 0-4), wybrało inne uczelnie niż te, w których można uzyskać tytuł doktora. Studenci, których przynajmniej jeden z rodziców osiągnął wyższe wykształcenie (ISCED 6-8), rzadziej wybierali uczelnie zawodowe, ich udział na tych uczelniach wyniósł 16% czyli 10 punktów procentowych mniej. Jeszcze większe różnice niż w Polsce odnotowano w Irlandii, Litwie, Holandii i Portugalii – w wymienionych krajach różnice wyniosły nawet 15 punktów procentowych¹².

W Polsce najczęściej to młodszy studenci decydują się na studia na uczelniach akademickich – według danych zebranych podczas VI edycji Eurostudenta, 85% studentów poniżej 21 roku życia i 81% uczniów w wieku od 22 do 25 lat to studenci uczelni akademickich. Im starsi studenci, tym częściej wybierają uczelnie zawodowe. Wśród badanych w wieku powyżej 30 lat połowa (51%) zapisana była na studia z oferty uczelni zawodowych.

Wśród studentów badanych w VI edycji projektu Eurostudent przeważająca część (83%) wybrała stacjonarną formę studiów. Niemniej biorąc pod uwagę wyniki innych krajów, Polska wyróżnia się pod względem liczby studentów studiów niestacjonarnych (37% w porównaniu do średniej w Europie – 17%). Na drugim miejscu znalazła się Szwecja z 28% udziałem studentów studiów niestacjonarnych. W porównaniu do wyników poprzedniej edycji badania Eurostudent, w Polsce odsetek ten wzrósł o jeden punkt procentowy. W piątej edycji, przeprowadzonej w 2012 roku, udział studentów studiów niestacjonarnych w populacji wynosił 36% i wówczas również był najwyższy w Europie.

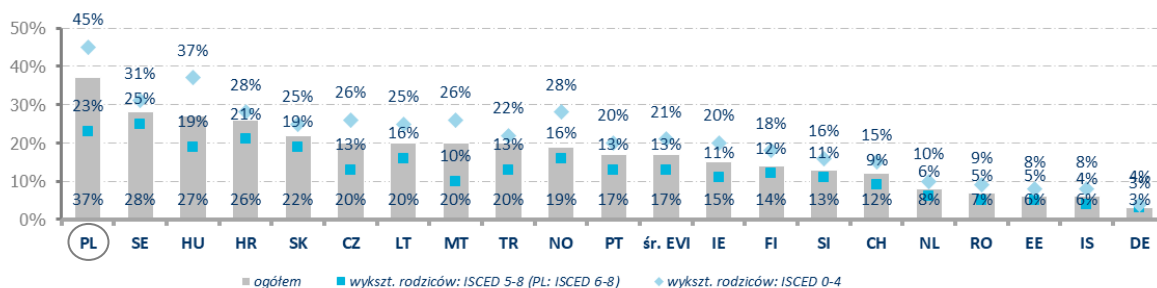
W VI edycji nie ma krajów, które nie prowadziłyby trybu niestacjonarnego studiów, choć najmniejszy udział niestacjonarnych studentów zauważymy w Danii – 3%. Wyniki VI edycji pokazują również, że we wszystkich krajach jest to tryb preferowany przez

---

¹² Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 91.

studentów „pierwszego pokolenia”, czyli osób próbujących podwyższyć swój poziom wykształcenia względem wykształcenia rodziców. Dysproporcja pomiędzy tymi grupami studentów jest największa w Polsce – 22 punkty procentowe. Niemal co drugi student „pierwszego pokolenia” wybrał niestacjonarną formę studiów (45%), podczas gdy wśród studentów pochodzących z rodzin z wyższym wykształceniem prawie co czwarty (23%). Wysokie różnice, powyżej 10 punktów procentowych, wyróżniają również Norwegię, Maltę, Czechy i Węgry, wskazując na znaczącą społeczną selektywność form i trybów studiów.

Rysunek 8. Udział studentów studiów niestacjonarnych ogółem oraz według pochodzenia edukacyjnego.

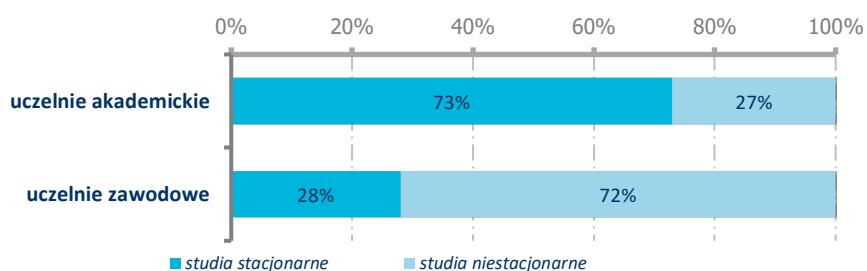

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Niestacjonarny tryb studiów jest w Polsce domeną uczelni zawodowych. Proporcje udziału studentów wybierających poszczególne tryby kształcenia są odwrócone w poszczególnych typach uczelni. Wraz ze Słowacją i Słowenią, Polska wyróżnia się na tle innych krajów europejskich pod względem przewagi udziału studentów studiów niestacjonarnych na uczelniach zawodowych w porównaniu do uczelni akademickich. Różnice udziałów wyniosły od 35 punktów procentowych w przypadku Słowenii, do 51 w przypadku Słowacji. W Polsce różnica wyniosła 45 punktów procentowych (72% w stosunku do 27%). Średnio w badanych krajach odsetek takich studentów wyniósł 30% - dwukrotnie więcej niż w uczelniach akademickich – 14%¹³.

¹³ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 95.

Rysunek 9. Studenci według trybu studiów na uczelniach akademickich i zawodowych w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

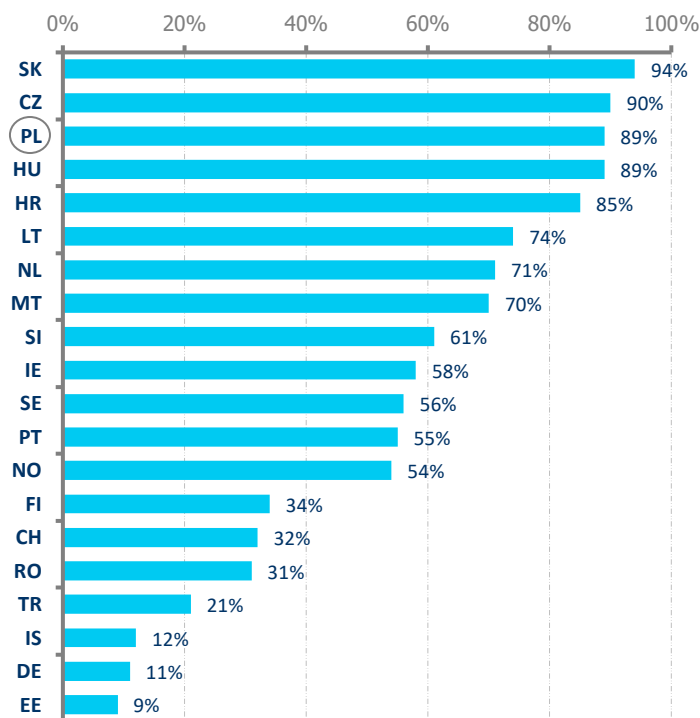
Przewaga osób starszych na uczelniach akademickich, osób pracujących oraz wybierających tryb niestacjonarny przypuszczalnie jest związana z łatwiejszym dostępem do tego typu uczelni dla osób, które mogą sobie pozwolić na płacenie czesnego lub chcą uzupełnić wiedzę i zdobyć dodatkowe kwalifikacje poprawiające sytuację na rynku pracy. Uczelnie zawodowe, na ogół niepubliczne, oferują bardziej elastyczne formy kształcenia, co dla osób aktywnych zawodowo jest istotnym czynnikiem. Trzeba podkreślić, że 67% badanych studentów uczelni zawodowych pracuje zawodowo przez cały semestr, a łącznie 79% pracuje regularnie lub od czasu do czasu, podczas gdy odpowiednio 37% oraz 54% studentów na uczelniach akademickich.

Poza wspomnianą już kwestią typu uczelni pojawiają się inne ciekawe zależności. W szczególności starsi studenci wybierają bardziej elastyczną, czyli niestacjonarną formę studiów – zdecydowana większość – 89% studentów powyżej 30 roku życia studiuje w tym trybie, podczas gdy średni europejski odsetek studentów niestacjonarnych w tej grupie wiekowej wyniósł 55%. Zależność ta ponownie może być wytłumaczona przez status zawodowy tych osób – aż 77% spośród tych, których głównym źródłem utrzymania jest własna praca, wybrało niestacjonarny tryb kształcenia. Odsetek osób wybierających studia niestacjonarne w wieku powyżej 30 lat wzrósł w porównaniu do danych zebranych podczas poprzedniej rundy Eurostudenta. Podczas piątej edycji 80% 30-latków i starszych studentów wybrało taki tryb studiowania.

Równie wysoki odsetek (minimum 85%) osób powyżej 30 roku życia studiujących w trybie niestacjonarnym odnotowały Czechy, Chorwacja, Węgry i Słowacja. Natomiast najniższym odsetkiem owych studentów charakteryzowały się Islandia (12%), Niemcy (11%) oraz Estonia (9%). We wszystkich krajach biorących udział

w badaniu nie ma różnic między płcią studentów a wyborem studiów niestacjonarnych, w obu przypadkach średnia stanowi 17%¹⁴.

Rysunek 10. Studenci powyżej 30 roku życia uczący się na studiach niestacjonarnych w krajach Europy¹⁵.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Ponadto studenci studiów niestacjonarnych w Polsce częściej wybierali ten tryb będąc na studiach magisterskich niż licencjackich lub inżynierskich: 49% vs 34% (średnie udziały dla krajów Europy dla analogicznych poziomów studiów wyniosły 21% vs 14%).

---

¹⁴ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.95.

¹⁵ Brak danych dla: Albanii, Austrii, Danii, Francji, Gruzji, Włoch, Łotwy, Serbii.

Wiek i płeć studentów

Myśląc o studiach i studentach w kategoriach wiekowych intuicyjnie myślimy o młodości. Kategoria młodości nie jest tu jednak jednoznaczna. Zachodzące w społeczeństwach współczesnych zjawiska pluralizacji i hybrydyzacji kategorii wiekowych sprawiają, że bardzo trudno jest określić moment, w którym przestajemy być „młodzieżą”, a stajemy się „dorosłymi”¹⁶. W społeczeństwach współczesnych dawne, przypisane fazom życia charakterystyki społeczne, psychologiczne i kulturowe, przestają być adekwatne. Najpierw młodość i dorosłość oderwały się od kategorii wiekowych, potem od ról społecznych i właściwych im stylów życia, a na koniec od charakterystyk psychologicznych i rozwojowych.

W przypadku studentów nie ma problemów definicyjnych, jeśli chodzi o określenie dolnej granicy wieku, ponieważ wynika ona z tzw. tradycyjnej ścieżki dostępu do szkolnictwa wyższego. Oznacza to, że studentem może zostać osoba, która ukończyła szkołę średnią i zdała maturę (zazwyczaj wiek 18 – 19 lat). Sytuacja nie jest jednak tak oczywista pod względem górnej granicy wieku. W Polsce poza szkołami typu Akademia Wychowania Fizycznego, Akademia Sztuk Pięknych, czy uniwersytety wojskowe i morskie nie ma górnej granicy wieku dla kandydatów na studia. Przytoczone poniżej dane demograficzne dotyczą studentów zapisanych na studia licencjackie i magisterskie, ponieważ studenci studiów trzeciego stopnia oraz absolwenci zostali wykluczeni z badanej próby.

Warto pamiętać, że rozkład wieku studentów w poszczególnych grupach wynika zarówno z dostępu do szkolnictwa wyższego w Polsce, programów kształcenia przewidzianych dla poszczególnych form i trybów studiów, jak i z charakterystyk demograficznych populacji poszczególnych krajów.

Średni wiek studenta w Europie wyniósł 25 lat. W większości krajów ponad połowa studentów jest młodsza niż 25 lat (średnio 68%)¹⁷. Zanotowano kilka krajów z widocznie starszą populacją badanych, w których większość studentów to osoby starsze niż 25

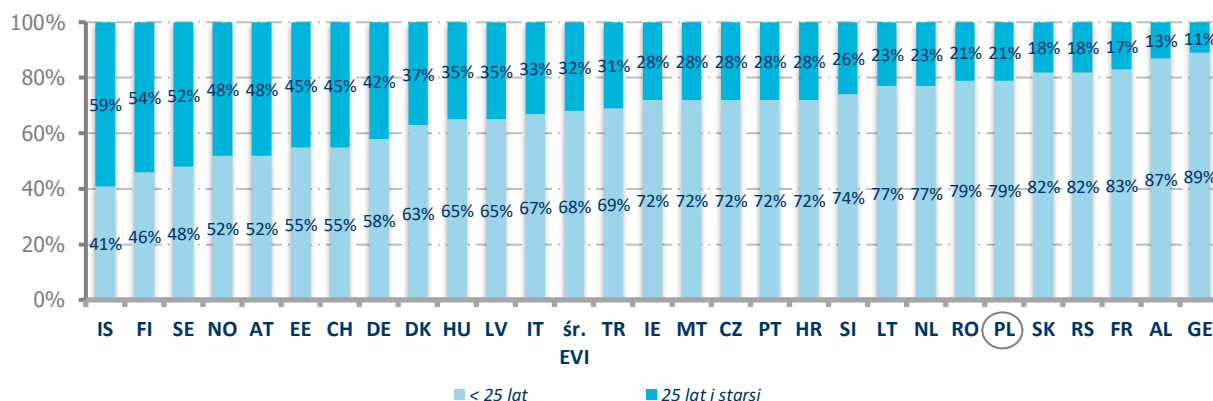
¹⁶ Krystyna Szafraniec, Młodość jako wyłaniający się problem i nowa polityczna siła w: Nauka, nr1, 2012, s. 101-122.

¹⁷ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.30.

lat: Islandia, Szwecja i Finlandia. Średni wiek studenta w tych krajach wyniósł odpowiednio 30, 29 oraz 28 lat.

W porównaniu do innych krajów osoby studiujące w Polsce są w grupie najmłodszych, średni wiek badanych wyniósł 24 lata, zaś mediana to 23 lata¹⁸. Zdecydowana większość (79%) studentów to osoby poniżej 25 lat. Najstarsza grupa – powyżej 30 roku życia w Polsce stanowiła tylko 9% ogółu studentów. Mimo to, młodsze od Polski populacje studentów charakteryzują Słowację, Serbię, Francję, Albanię i Gruzję, gdzie średnia wieku studentów wyniosła od 22 do 23 lat.

Rysunek 11. Udział grup wiekowych w populacji studentów w krajach Europy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Warto przyjrzeć się wyborom edukacyjnym dokonywanym przez osoby w różnym wieku. S

Średnia wieku w niemal wszystkich krajach Eurostudenta była wyższa na studiach magisterskich, wśród studentów, którzy rozpoczęli naukę na studiach z opóźnieniem lub w niestandardowy sposób¹⁹.

Wśród osób studiujących w Polsce średni wiek w chwili rozpoczęcia studiów (po raz pierwszy) to 20 lat, choć mediana wyniosła 19 lat, czyli połowa studentów wkraczała na uczelnie w wieku 19 lat lub niższym (zgodnie ze standardową ścieżką). Nieco

¹⁸ Mediana - wartość cechy w szeregu uporządkowanym, powyżej i poniżej której znajduje się jednakowa liczba obserwacji. W tym przypadku mediana oznacza, że połowa studentów ma 23 lata lub więcej, połowa zaś 23 lata lub mniej.

¹⁹ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 30.

później rozpoczęli naukę w szkołach wyższych studenci pochodzący z rodzin, w których rodzice nie osiągnęli wyższego wykształcenia – 21 lat, a w przypadku studentów uczelni zawodowych średni wiek rozpoczęcia nauki po raz pierwszy w szkolnictwie wyższym jest jeszcze wyższy – 22 lata.

W najstarszej grupie polskich studentów - powyżej 30 roku życia - średni wiek rozpoczęcia nauki w szkole wyższej to 30 lat (mediana również wyniosła 30 lat), a zatem jest to grupa odraczająca rozpoczęcie nauki, a nie przedłużająca je: 58% z nich rozpoczęło naukę po ponad dwóch latach od zakończenia szkoły średniej. Połowa z nich (50%) rozpoczęła studia w wieku 30 i więcej lat, a tylko 20% z nich zadeklarowało rozpoczęcie nauki w szkole wyższej po raz pierwszy w wieku 18-19 lat. Jednocześnie średnia wieku w najstarszej grupie studentów jest dość wysoka – 38 lat, to ok. 12 lat więcej, niż w młodszej grupie 25-29-latków, gdzie średni wiek to 26 lat. Ogólnie średni wiek każdej kolejnej 5-letniej grupy wiekowej wyróżnionej w badaniu rośnie o ok. 3 lata od poprzedniej, tylko ta najstarsza odstaje o czterokrotną wartość różnicy.

Grupa wiekowa 25-29-latków charakteryzuje się jednakową średnią wieku rozpoczęcia szkoły wyższej jak populacja – 20 lat, niemal połowa z nich (48%) rozpoczęła naukę w wieku 18-19 lat, czyli może ona już trwać nawet od 10 lat (bez względu na przerwy). Jedna piąta tej grupy zadeklarowała, że podczas badania Eurostudent była w trakcie pierwszego podjętego programu kształcenia (42% na studiach pierwszego stopnia). Większość (26%) wybrała kierunki z grupy biznesu, administracji i prawa – najpopularniejszego agregatu w roku akademickim 2015/2016. Jest to również grupa studentów, która kilkakrotnie częściej niż pozostali deklaruje przerywanie bieżącego toku studiów (17% w porównaniu do 1-5% w innych grupach wiekowych). Najczęściej wskazywaną przez nich przyczyną przerywania toku studiów był brak motywacji (53%) oraz trudności finansowe (40%).

O młodszych grupach można powiedzieć, że idą standardowym tokiem kształcenia - rozpoczęli naukę w średnim wieku 19-20 lat, studiuje w trybie stacjonarnym: 81% spośród najmłodszych do 21 roku życia i 67% spośród 22-24-latków. W najmłodszej grupie tylko nieliczni zdążyli przerwać bieżący program studiów (1%), a w grupie 22-24-latków zrobiło to jedynie 5%. O powodach przerywania studiów przez najmłodszych trudno wnioskować ze względu na zbyt niską liczebność udzielonych odpowiedzi,

jednak 22-24-latkowie przerywali studia głównie ze względu na sprawy rodzinne, zdrowotne i „inne” (27% wskazań we wszystkich przypadkach). W tych grupach przewaga studentów zapisanych na kierunki z grupy biznesu jest już mniejsza, za to większy odsetek zapisany jest na kierunkach inżynieryjnych: 21% wśród osób poniżej 22 roku życia oraz 22% wśród 22-24-latków. Dla porównania, w grupach starszych odsetek na kierunkach inżynieryjnych nie przekroczył 16%.

Zgodnie z danymi OECD do lat 90. w krajach należących do OECD więcej było mężczyzn niż kobiet. Przez wiele lat też mężczyźni osiągnęli wyższe wykształcenie niż kobiety. Jeszcze w 1985 roku w większości krajów OECD kobiety stanowiły mniej niż połowę populacji studentów. Trend ten na przestrzeni lat powoli się odwracał na korzyść kobiet. W 2005 r. przeciętny udział kobiet w populacji studentów w krajach OECD wynosił 55%²⁰. W Polsce trend ten od wielu lat się utrzymuje. Zgodnie z danymi GUS w roku 2016 w ogólnej liczbie studentów przeważały kobiety – stanowiły one 57,6% całej populacji studentów. Proporcje płci w poszczególnych formach kształcenia zmieniały się nieznacznie: na studiach stacjonarnych udział kobiet wynosił 58,1%, na studiach niestacjonarnych – 56,5%²¹. Niemal we wszystkich krajach Eurostudenta wśród studentów przeważają kobiety, z wyjątkiem Turcji i Niemiec²². Silnie sfeminizowane są populacje studentów w Estonii, Islandii, Litwie, Norwegii i Szwecji – ponad 60-procentowy udział kobiet. W Polsce sytuacja nie jest inna, udział kobiet w próbie Eurostudenta VI wyniósł 59% a mężczyzn 41%.

Warto przyjrzeć się, jak proporcje płci wyglądają, jeśli weźmiemy pod uwagę kierunki studiów, ponieważ we wszystkich krajach można zauważyć mocne dysproporcje. Na ile feminizują się obszary, które tradycyjnie były zarezerwowane dla mężczyzn, jak np. informatyka czy inżynieria.

Według danych GUS za 2015 r. kobiety dominowały w większości kierunków kształcenia, jedynie w dwóch przypadkach to mężczyźni stanowili większość – w grupie kierunków technologii informacyjnych oraz techniki, przemysłu

---

²⁰ Vincent-Lancrin, Stéphan. 2008. The Reversal of Gender Inequalities in Higher Education: An On-going Trend. OECD.

²¹ Dane Głównego Urzędu Statystycznego, Szkoły Wyższe i ich finanse w 2016 r.

²² Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.31.

i budownictwa²³. W polskiej edycji badania Eurostudent VI, można zauważyć analogiczne tendencje jak w pozostałych krajach europejskich. Kobiety zdominowały kierunki z grupy kształcenia (86%), natomiast ledwie zaznaczają swoją obecność na kierunkach związanych z technologiami informacyjnymi (13%). Tym samym Polska znalazła się w grupie państw z najniższym odsetkiem kobiet na tych kierunkach razem z Włochami, Węgrami, Litwą, Gruzją, Holandią, Słowacją i Słowenią²⁴. W tych krajach różnica w udziale kobiet pomiędzy kierunkami z zakresu technologii informacyjnych a pozostałymi dziedzinami wynosi minimum 75% (średnio w we wszystkich krajach uczestniczących – 63% różnicy). Kraje, w których dysproporcja jest najmniejsza, to Rumunia, Dania i Serbia (różnica pomiędzy omawianą grupą kierunków a pozostałymi wynosi nie więcej niż 27%). W Serbii mężczyźni przeważają wśród kobiet zarówno w przypadku grupy kierunków kształcenia jak i technik informacyjnych.

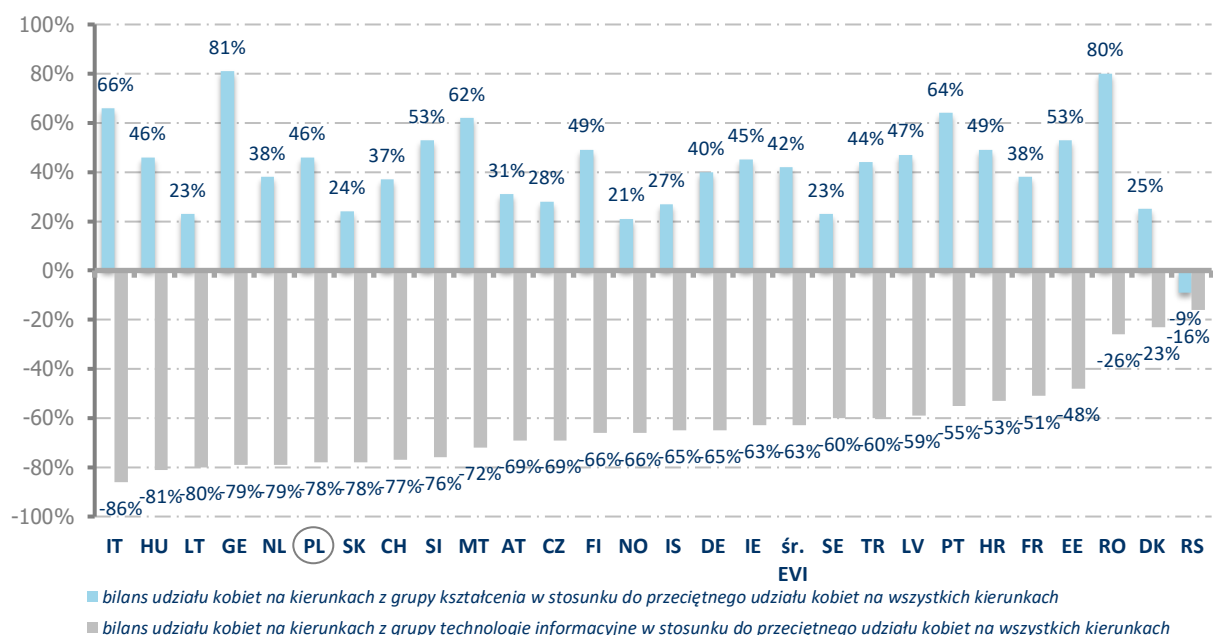
Najbardziej zauważalne dysproporcje na korzyść kobiet w grupie kierunków dotyczących kształcenia w Europie charakteryzowały Gruzję, Rumunię, Włochy, Portugalię, Maltę, Słowenię i Estonię (różnice powyżej 50 pkt. proc.). W Polsce różnica pomiędzy udziałem kobiet w kształceniu, w porównaniu do średniego udziału kobiet na wszystkich kierunkach, wyniosła 46%. Inne typowo kobiece grupy kierunków w Polsce to: zdrowie i opieka społeczna (76-procentowy udział kobiet), nauki humanistyczne i sztuka (72%).

---

²³ Szkoły wyższe i ich finanse w 2015 roku, GUS Warszawa 2016.

²⁴ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 31.

Rysunek 12. Różnice w udziale kobiet na kierunkach z grupy kształcenia oraz technologii informacyjnych w stosunku do przeciętnego udziału kobiet na wszystkich kierunkach w Europie.

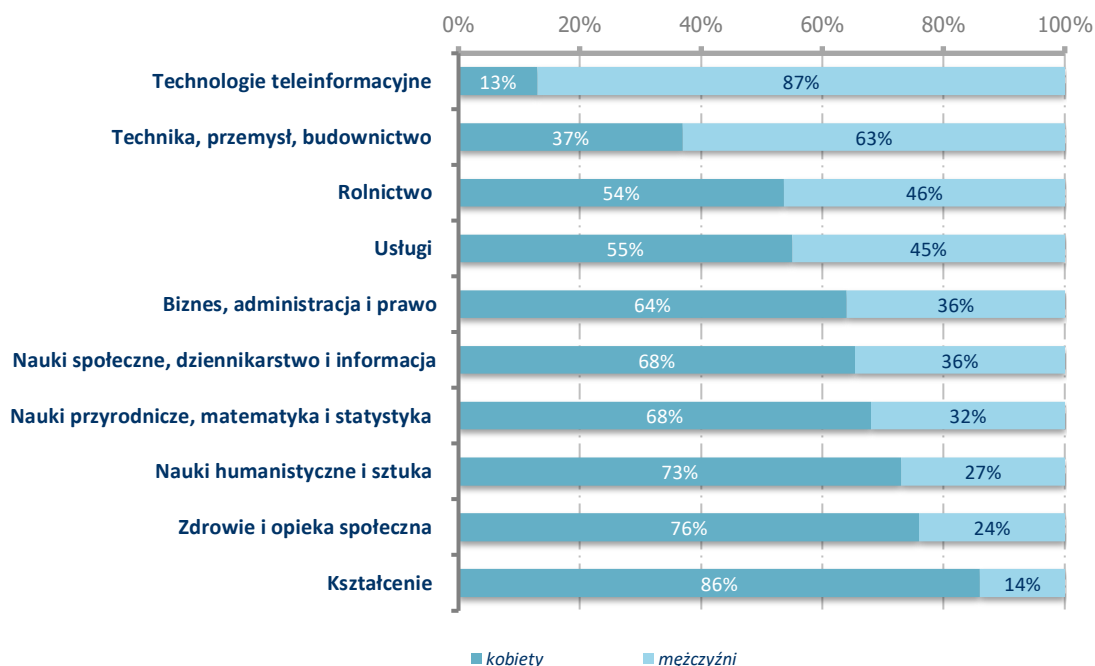

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Można powiedzieć, że dominacja kobiet ma miejsce w tych obszarach edukacji, które w większym stopniu wymagają wrażliwości humanistycznej. Na kierunkach ścisłych, poza zdrowiem oraz naukami przyrodniczymi wciąż kobiety stanowią mniejszość. Widzimy więc, że kobiety nadal reprezentują mniejszość wśród studiujących dziedziny tradycyjnie uznawane za „męskie” (kierunki w zakresie techniki, przemysłu i budownictwa, kierunki ścisłe), większość zaś reprezentują w bardziej „miękkich” dziedzinach, co więcej w ciągu ostatnich lat te proporcje nie zmieniają się²⁵.

²⁵ Bank Danych lokalnych GUS, dane 2014-2016, studenci i absolwenci wg form własności uczelni, form studiów, płci oraz podgrup kierunków studiów klasyfikacji ISCED 2013.

Rysunek 13. Procentowy udział kobiet i mężczyzn na poszczególnych kierunkach studiów w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098

Przyglądając się jeszcze innym zmiennym uwzględnionym w badaniu Eurostudent można wnioskować, że kobiety są bardzo skoncentrowane na nauce. Po zakończeniu studiów pierwszego stopnia kobiety częściej decydują się na kontynuację nauki w postaci studiów magisterskich (64% studentów na studiach drugiego stopnia stanowią kobiety), ich udział jest wyższy także na jednolitych studiach magisterskich (68%). Częściej też, niż mężczyźni, to kobiety decydowały się na rozpoczęcie studiów od razu po ukończeniu szkoły średniej (60% grupy studentów, którzy deklarują rozpoczęcie studiów zaraz po maturze, stanowią kobiety). Wyniki wskazują również, że kobiety więcej czasu poświęcają na samą naukę. Wśród badanych studentów deklarujących, że poświęcają czas na naukę, (na uczelni oraz naukę indywidualną) więcej niż 40 godzin tygodniowo 61% stanowią właśnie kobiety. Należy jednak zaznaczyć, że wiele innych badań pokazuje, że na kolejnym etapie – na studiach trzeciego stopnia, odsetek kobiet radykalnie się zmniejsza i jest na ogół dużo niższy, niż w przypadku pierwszych dwóch etapów szkolnictwa wyższego²⁶.

²⁶ Równość płci w szkolnictwie wyższym i nauce. Teoria i praktyka, Agnieszka Dziedziczak Foltyn, 2010. w: Przegląd Socjologiczny, nr 53, s. 87-107.

Podsumowanie

- Najpopularniejszymi kierunkami są kierunki z zakresu biznesu, administracji i prawa, a w następnej kolejności - z techniki, przemysłu i budownictwa. Marginalne odsetki studentów wybrały kierunki z grupy rolnictwa lub nauk przyrodniczych, matematyki i statystyki.
- Wśród prawie półtora milionowej populacji studentów w Polsce w roku akademickim 2015/2016 kobiety stanowiły 59%. Przeciętny wiek studenta w Polsce to 24 lata i jesteśmy jedną z młodszych populacji Europy. Przeważająca część studentów to osoby poniżej 25 roku życia.
- Utrzymuje się dysproporcja w reprezentacji płci na poszczególnych kierunkach. W szczególności sfeminizowane są kierunki z grupy kształcenia, natomiast kierunki z agregatu technologii informacyjnych – są zmaskulinizowane. Ta tendencja utrzymuje się w prawie całej Europie.
- Studenci w Polsce podejmują studia stacjonarne na uczelniach akademickich, które poza nielicznymi wyjątkami, są zazwyczaj uczelniami publicznymi. Z drugiej strony Polska jest krajem z największym w Europie udziałem studentów niestacjonarnych.

Spoleczno-ekonomiczna charakterystyka studentów

W badaniu Eurostudent badacze przyglądają się nie tylko warunkom studiowania w poszczególnych krajach, programom, formom i trybom programów, które można by ująć jako ścieżki i decyzje edukacyjne studentów, ale także ich prywatnym sytuacjom życiowym, mogącym te decyzje warunkować. Odpowiedź na pytanie co wpływa na to, że ludzie podejmują różne decyzje dotyczące swojej edukacyjnej przyszłości nie jest łatwa. W jakim stopniu to osobiste preferencje, w jakim zaś wpływ najbliższego środowiska mają tutaj znaczenie? Teorie socjologiczne wskazują, że ludzie różnią się od siebie pod względem habitusu²⁷, który w zasadniczy sposób wpływa na system norm, zasobów i możliwości jednostki, co z kolei może warunkować decyzję o podjęciu studiów, czy ich kontynuacji. Habitus kształtowany jest przez całe życie społeczne, ale w przypadku młodych ludzi przez ich najbliższe otoczenie, a więc przede wszystkim rodziców. Wykształcenie rodziców, ich stosunek do edukacji, kultury wysokiej, czytania książek może w znaczący sposób wpływać na preferencje dzieci dotyczące ich własnej ścieżki edukacyjnej.

Pochodzenie społeczne

Wyniki badań prowadzonych przez Instytut Badań Edukacyjnych na temat czynników wpływających na decyzje edukacyjne pokazują, że najczęściej dzieci osiągają wyższy poziom edukacji, niż ich rodzice. Jedynie 10% badanych osiągnęło niższy poziom niż rodzice²⁸. Pozostaje pytanie: wykształcenie którego z rodziców w większym stopniu determinuje decyzje dotyczące edukacji młodych ludzi. Wyniki analiz statystycznych biorące pod uwagę zarówno homogamię edukacyjną jak i jej brak, potwierdzają pozytywny związek poziomu edukacji rodziców z osiągniętym poziomem edukacji ich dzieci. W przypadku niejednakowego poziomu wykształcenia, to rodzic z wyższym wykształceniem ma większy wpływ na edukację dziecka.

---

²⁷ Habitus - według Pierre'a Bourdieu oznacza nabyte umiejętności i kompetencje jednostki, które przyjmują postać trwałych dyspozycji, takich jak sposoby postrzegania świata czy reguły działania i myślenia.

²⁸ Uwarunkowania decyzji edukacyjnych. Wyniki drugiej rundy badania panelowego gospodarstw domowych, Rószkiewicz, Małgorzata, Katarzyna Saczuk (red.), Warszawa 2015 Instytut Badań Edukacyjnych.

Na podstawie danych zebranych w ramach VI edycji badania Eurostudent możemy wyróżnić dwie grupy studentów ze względu na ich pochodzenie edukacyjne: studenci pochodzący z rodzin o wyższym wykształceniu oraz studenci pochodzący z rodzin nie posiadających wyższego wykształcenia. Grupy zostały sklasyfikowane na podstawie Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Kształcenia (ISCED). Podział pojawia się już w niniejszym raporcie przy okazji omawiania popularności poszczególnych grup kierunków wśród tych dwóch grup zainteresowania.

Obraz europejski nie wskazuje na jeden wzorzec, jeżeli chodzi o wzrost lub spadek udziału osób pochodzących z rodzin bez wyższego wykształcenia (oboje rodziców z wykształceniem ISCED 0-4) w populacjach studentów pomiędzy kolejnymi rundami badania Eurostudent. W około 60% krajów uczestniczących w badaniu Eurostudent VI studenci pochodzący z rodzin bez wyższego wykształcenia stanowią mniejszość, średni ich udział wyniósł 48%.

Można wymienić kilka państw, w których ich udział (podczas Eurostudenta VI) jest stosunkowo wysoki: Turcja (73%), Włochy (69%), Malta (62%), Polska (60%), Słowacja (59%) i Chorwacja wraz z Rumunią (58%), jednak wzrost wystąpił jedynie w przypadku Włoch, Polski, Chorwacji, Słowenii, Litwy, Węgier oraz Estonii²⁹. Wzrosty i spadki udziału studentów ogólnie nie były wysokie, minimum 7-procentowy spadek odsetka studentów pierwszego pokolenia odnotowano na Malcie, Rumunii, Irlandii i Serbii, natomiast przynajmniej 5-procentowe wzrosty w Polsce, Chorwacji, Słowenii i Litwie. Dwie edycje z rzędu najniższy udział studentów pierwszego pokolenia zanotowano w Danii, gdzie podczas VI edycji jedynie 25% studentów pochodziło z rodzin bez wyższego wykształcenia, a piątej: 26%. W populacji Danii w wieku 25-64 lata nie ma zauważalnie wyższego odsetka osób z wyższym wykształceniem, który mógłby się przyczyniać poniekąd do takiego stanu rzeczy, według danych za 2015 rok osób z wyższym wykształceniem w Danii w wieku 25-64 było 37%, to nieco więcej niż średnia OECD – 35%³⁰. Jak podkreślają raporty Eurostatu w 2012 roku 48% Duńczyków uzyskało takie samo wykształcenie, jak swoi rodzice, jedynie 36% osób uzyskało w Danii

---

²⁹ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 52-53.

³⁰ Education at a glance 2016: OECD Indicators. Denmark - Country note, s. 6.

wykształcenie wyższe od swoich rodziców, a 16% niższe, gdzie średnie dla pozostałych krajów OECD to 49%, 39%, 12%³¹.

Najniższy wśród wszystkich krajów, udział tego typu studentów był w Norwegii – 22%, Norwegia jednak wyprzedza pozostałe kraje, jeżeli chodzi o udział wysoko wykształconych ludzi w populacji - 43% spośród 25-64-latków cieszyło się dyplomem szkoły wyższej w 2015 roku³². Norwegia zajmuje pod tym kątem pierwszą lokatę z krajów europejskich wśród Państw OECD razem z Finlandią

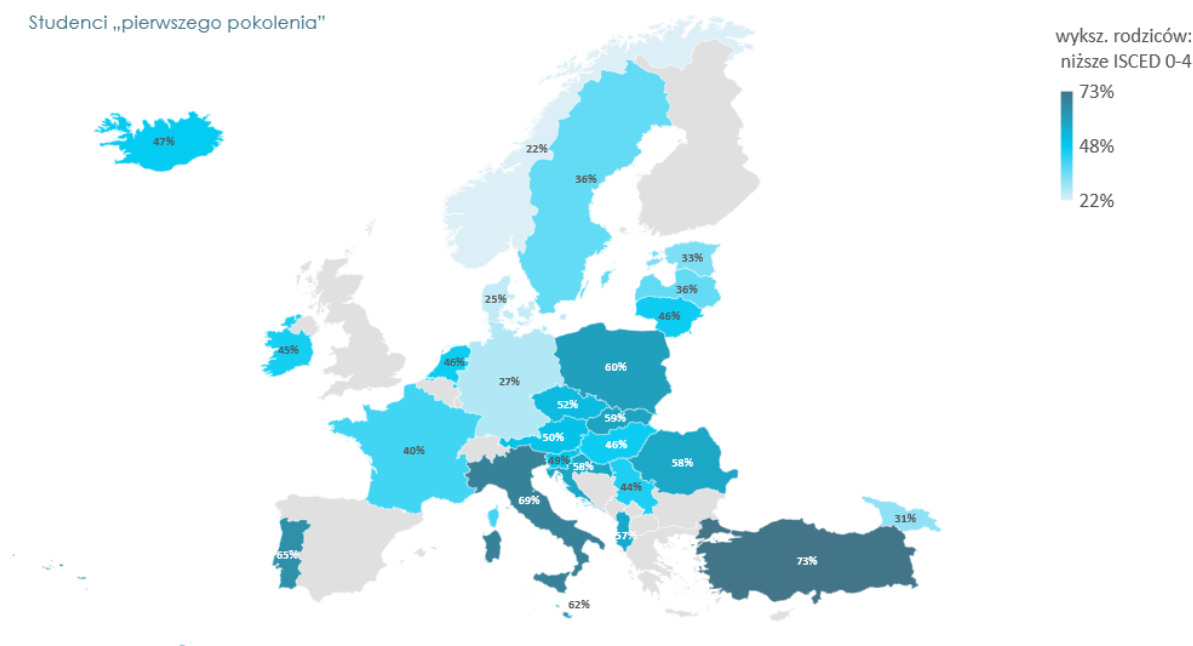
Jeśli spojrzymy na wyniki VI edycji badania zauważymy, że studenci pochodzący z rodzin bez wyższego wykształcenia (ISCED 0-4), których możemy też nazwać „pierwszym pokoleniem studentów”, stanowią w Polsce ponad połowę badanej populacji, w porównaniu do poprzedniej edycji to o 7 punktów procentowych więcej (Eurostudent V: 53%). Podobnie wyniki innych badań naukowych pokazują, że powoli następuje redukcja nierówności edukacyjnych. Dowodem tego jest też wspomniany już wcześniej gwałtowny wzrost liczby studentów począwszy od początku lat 90. Na pierwszy rzut oka wydaje się więc, że nierówności w dostępie do edukacji maleją. Jednocześnie jednak, jeśli przyjrzymy się jak wygląda kwestia awansu edukacyjnego wśród studentów posiadających rodziców o bardzo niskim poziomie edukacji (ISCED 0-2) zobaczymy, że jest to grupa prawie nieobecna w systemie szkolnictwa wyższego - jedynie 1% badanych.

---

³¹ Education at a glance 2014. Denmark - Country note. s.1.

³² Education at a Glance 2016: OECD Indicators - OECD 2016 Table: Educational attainment of 25-64 year-olds (2015), s. 43.

Rysunek 14. Odsetek studentów "pierwszego pokolenia" w Europie (których rodzice osiągnęli wykształcenie ISCED 0-4).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Według badań prowadzonych przez Kimberly Goyette i Ann L. Mullen istnieje związek pomiędzy pochodzeniem społecznym, a wyborem kierunku studiów³³. Badacze podzielili kierunki studiów na dwie grupy: kierunki ścisłe i kierunki humanistyczne. Wyniki badań pokazały, że osoby pochodzące z wyższej klasy społecznej częściej wybierają kierunki humanistyczne. Biorąc pod uwagę wyniki badań przeprowadzonych w VI edycji Eurostudenta, twierdzenia te nie znajdują odwzorowania na gruncie polskiego szkolnictwa wyższego. Studenci, których rodzice nie posiadają wyższego wykształcenia, przeważają w ogólnym obrazie polskiej populacji studentów, owszem bardziej preferują kierunki inżynierskie niż humanistyczne jednak ich udział jest dość zbilansowany w tych grupach kierunków (technika, przemysł i budownictwo, technologie informacyjne, nauki przyrodnicze, matematyka i statystyka).

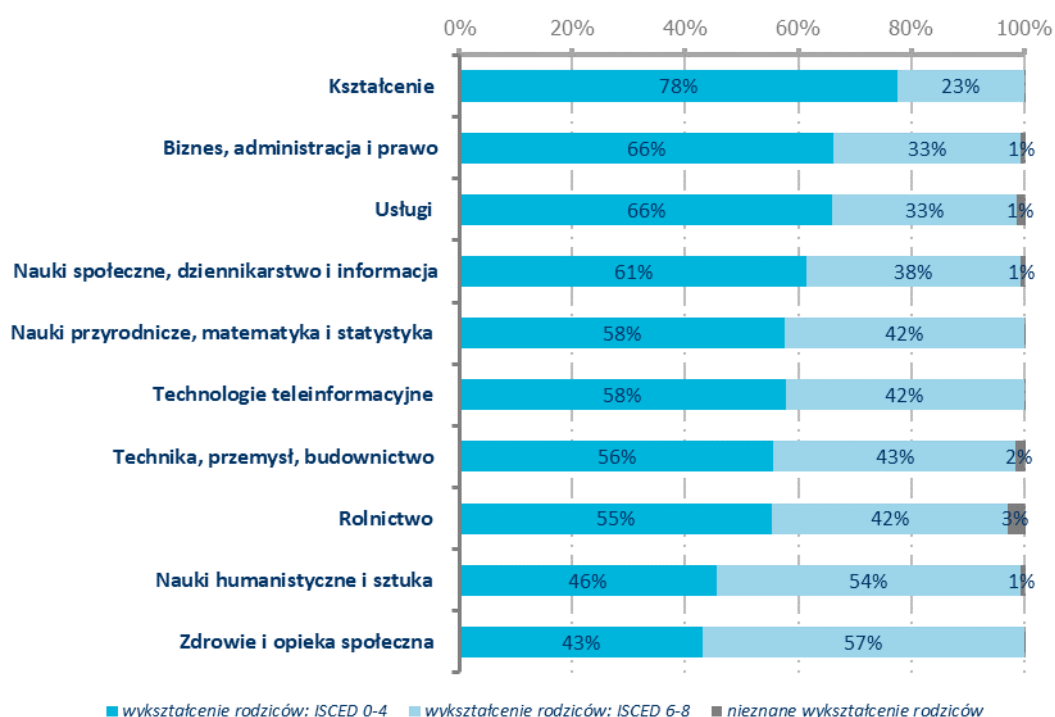
---

³³ Who Studies the Arts and Sciences? Social Background and the Choice and Consequences of Undergraduate Field of Study. Goyette K., Mullen A., w: The Journal of Higher Education 2006.

Udział studentów, których rodzice nie posiadają wyższego wykształcenia (ISCED 0-4), zdecydowanie przeważa natomiast w kształceniu, biznesie, administracji oraz prawie, a także w usługach (ponad 60% studentów w tej grupie kierunków).

Jeśli chodzi o kierunki o profilu humanistycznym zauważamy odwrotną tendencję. Udział osób, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem (ISCED 6-8), wynosi najwięcej na grupie kierunków -, można powiedzieć - prestiżowych: zdrowie i opieka społeczna 57%, nauki humanistyczne oraz sztuka – 54%.

Rysunek 15. Pochodzenie społeczne studentów w Polsce w poszczególnych grupach kształcenia ISCED-F 2013.

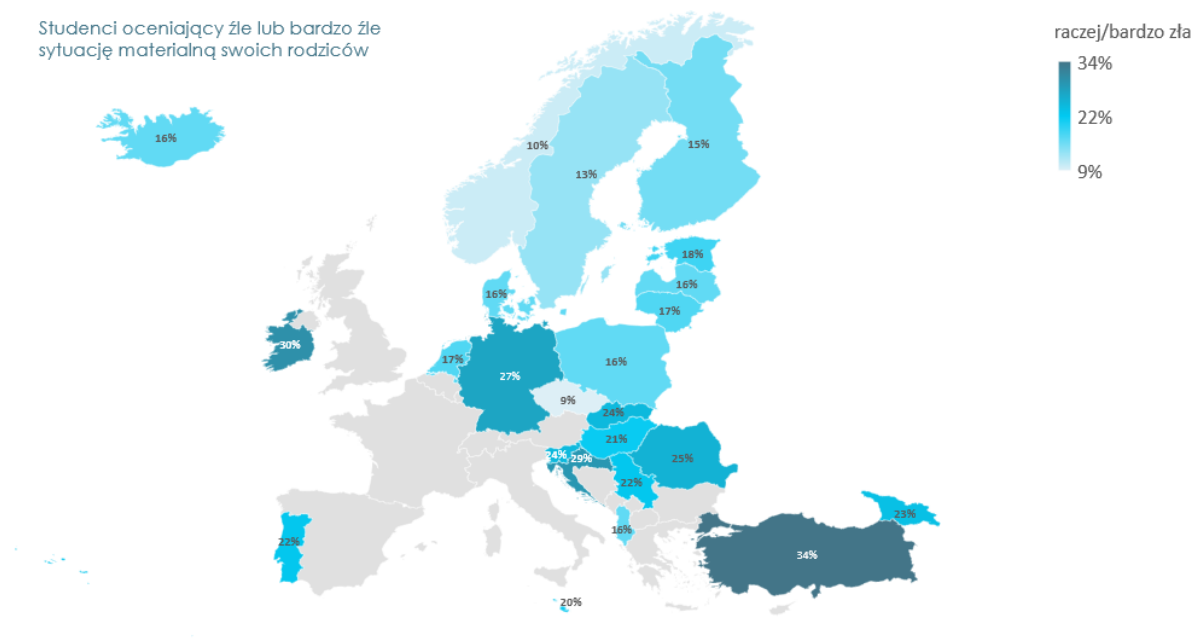

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

Pochodzenie ekonomiczne wiąże się z sytuacją finansową rodzin studentów oraz ich osobistą. W badaniu Eurostudent, oparto się na subiektywnej ocenie powodzenia finansowego rodziny lub swojego, w porównaniu do innych znanych studentom rodzin. W całej Europie studenci pochodzą zazwyczaj z rodzin średnio sytuowanych. Ogólnie rzecz ujmując w krajach Eurostudenta niemal połowa badanych (47%) stwierdziła, że sytuacja finansowa ich rodziców jest przeciętna, w Polsce nawet nieco mniej, bo 41%. Krajami, w których znajdziemy największy udział studentów oceniających sytuację rodziców źle lub bardzo źle, są Rumunia, Niemcy, Chorwacja,

Irlandia i Turcja: od 25% do 34% badanych. W pozostałych krajach studentów oceniających negatywnie sytuację finansową swoich rodziców było mniej, między innymi w Polsce – 16%. Odsetek porównywalny z Albanią, Danią, Litwą i Islandią. Najmniejszy udział negatywnych ocen sytuacji finansowej rodziców można zauważyć wśród czeskich studentów – tylko 9% oraz w krajach skandynawskich: Norwegii (10%), Szwecji (13%) i Finlandii (15%). Z drugiej strony, największy udział studentów pochodzących z rodzin zamożnych (w opinii samych studentów, rodzice sytuowani są dobrze lub bardzo dobrze w porównaniu do innych) widoczny jest w Holandii, Szwecji, Albanii, Finlandii, Islandii i Polsce – co najmniej 40%.

Rysunek 16. Odsetek studentów w krajach Europy, którzy ocenili sytuację finansową swoich rodziców jako złą lub bardzo złą.

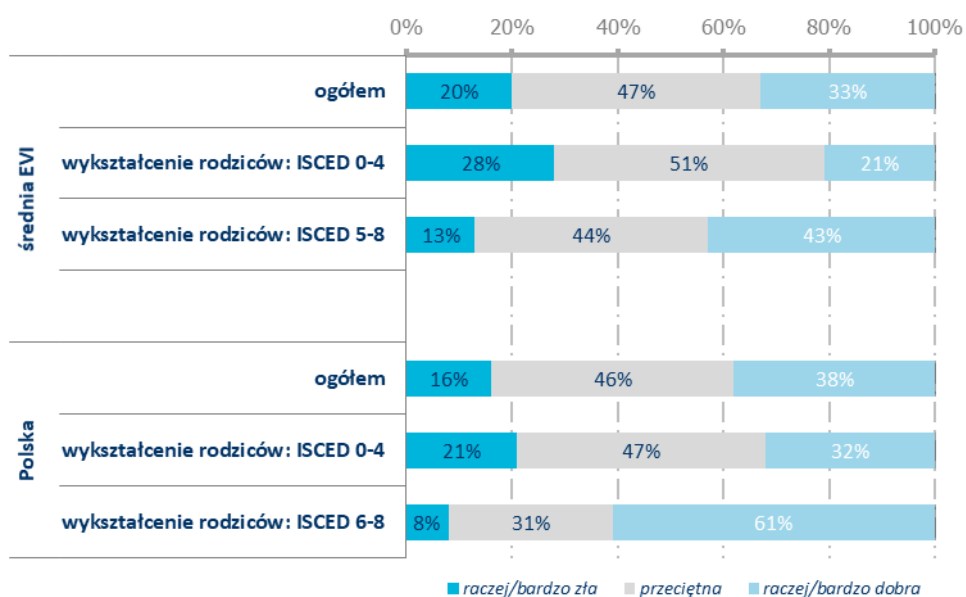
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Studenci, których rodzice posiadają wyższe wykształcenie, rzadziej mają doświadczenia zawodowe jeszcze przed wejściem do szkolnictwa wyższego – 41% z nich nigdy nie pracowało przed rozpoczęciem nauki na uczelni, podczas gdy jedynie 30% spośród tych „pierwszego pokolenia” nie ma takich doświadczeń. Wskazuje to pośrednio na sytuację ekonomiczną grup wyróżnionych na podstawie wykształcenia rodziców, a wyniki Eurostudenta potwierdzają różnice w ocenie sytuacji materialnej rodziców.

Porównując wyniki dla wszystkich uczestniczących krajów, przeciętnie 28% studentów, których rodzice uzyskali maksymalnie wykształcenie średnie, określiło majątność swoich rodziców jako niską lub bardzo niską, podczas gdy tylko 13% udzieliło analogicznej odpowiedzi wśród tych pochodzących z rodzin z wyższym wykształceniem.

Na przeciwnym biegunie skali są ci, którzy ocenili finansowe powodzenie swoich rodziców bardzo dobrze lub dobrze, stanowiący średnio w krajach europejskich 21% studentów „pierwszego pokolenia” i aż 43% studentów, których rodzice legitymują się dyplomem szkoły wyższej. W Polsce proporcje te wyniosły 32% oraz 61%. W perspektywie europejskiej udział studentów, którzy twierdzili, że sytuacja finansowa ich rodziców była co najmniej dobra, był wyższy przeciętnie o 22 punkty procentowe wśród osób, których rodzice uzyskali wykształcenie na poziomie minimum ISCED 5.

Rysunek 17. Subiektywna ocena sytuacji finansowej rodziców w Europie i w Polsce, ogółem oraz według pochodzenia edukacyjnego studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Prowadzone badania pokazują, że wykształcenie rodziców może mieć istotny wpływ nie tylko na samą decyzję o podjęciu studiów. Studenci z różnych środowisk mogą się

różnić także w odniesieniu do wyboru typu szkoły wyższej³⁴, stopnia³⁵ lub kierunku studiów³⁶. Przyjrzyjmy się różnicom w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i innym cechom pomiędzy studentami z rodzin o wyższym wykształceniu i tym pochodzącym z rodzin, które nie mają wyższego wykształcenia.

Po pierwsze, studenci, których rodzice nie mają wyższego wykształcenia, odkładają decyzję o podjęciu studiów, co w prosty sposób przekłada się na to, że z reguły studenci ci są starsi w momencie rozpoczęcia studiów, niż ich koledzy, których rodzice posiadają wykształcenie wyższe. Ogólnie rzecz ujmując 10% studentów „pierwszego pokolenia” rozpoczęło naukę po ponad dwóch latach od zakończenia szkoły średniej, podczas gdy z grupy wywodzącej się z rodzin o wyższym wykształceniu jedynie 3% opóźniło w tym stopniu start nauki akademickiej. Udział studentów, których rodzice legitymują się niskim poziomem wykształcenia (ISCED 0-4), rośnie wraz z grupą wiekową i jest najwyższy wśród studentów w wieku 30 lat lub starszych (80%). Podobnie udział studentów, których rodzice legitymują się niskim poziomem wykształcenia wynosi aż 63% wśród osób, które odroczyły decyzję o pójściu na studia zaraz po szkole średniej. W polskiej edycji Eurostudenta można zauważyć także, że to wśród kobiet odsetek „pierwszego pokolenia” studentów jest nieco wyższy, niż wśród mężczyzn 61% vs 57%.

Kolejną cechą, która różnicuje te dwie grupy, jest typ uczelni. Jeśli spojrzymy na wyniki badań zauważymy, że na uczelniach zawodowych częściej można spotkać studentów, których rodzice nie mają wyższego wykształcenia (26% z nich wybrało uczelnie zawodowe, podczas gdy wśród studentów pochodzących z rodzin o wyższym wykształceniu uczelnie zawodowe wybrało tylko 16%). Zdecydowanie częściej podejmują oni również studia w trybie niestacjonarnym (45% vs 23%). W mniejszym stopniu zauważalne są natomiast różnice, jeśli chodzi o wybór stopnia studiów, dopóki nie weźmiemy pod uwagę jednolitych studiów magisterskich.

---

³⁴ Educational expansion and its consequences for vertical and horizontal inequalities in access to higher education in West Germany. Reimer, D., Pollak, R. w: European Sociological Review nr 26, 2010 s.415 – 430.

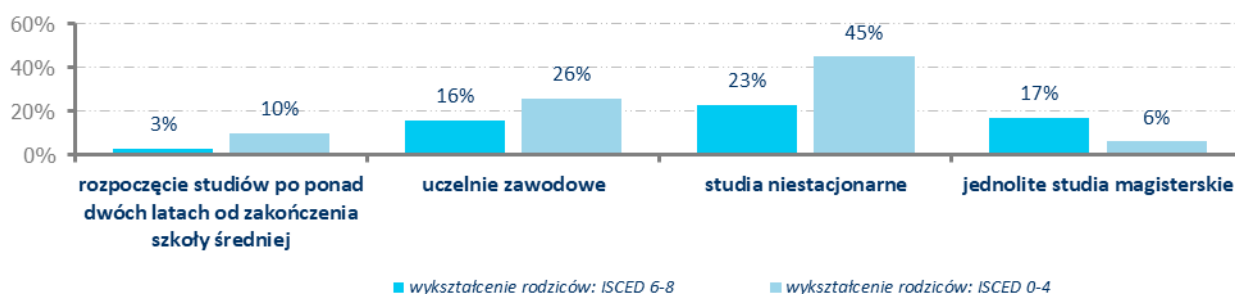
³⁵ Stratification in higher education and its relationship with social inequality: A comparative study of 11 European countries., Triventi, M. w: European Sociological Review, nr 29, 2013, s. 489 – 502.

³⁶ Maintained Inequality: Education Transition, Track Mobility, and Social Background Effect. Lucas S. w: American Journal of Sociology 2001, s. 106.

Generalnie studenci, których rodzice mają wykształcenie wyższe, częściej niż pozostali, decydują się na jednolite studia magisterskie: 17% z nich wybrało taki program kształcenia, podczas gdy wśród studentów „pierwszego pokolenia” na ten krok zdecydowało się jedynie 6%.

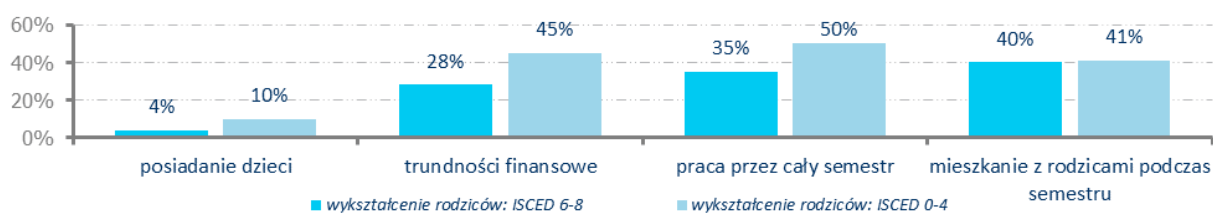
Rysunek 18. Porównanie wybranych decyzji edukacyjnych studentów w Polsce według pochodzenia edukacyjnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3077.

Studenci pierwszego pokolenia różnią się nie tylko pod względem decyzji edukacyjnych, ale również aktualnej sytuacji życiowej. Studenci „pierwszego pokolenia” zakładają własne rodziny jednocześnie się ucząc. Co dziesiąty student pochodzący z rodziny bez dyplomu szkoły wyższej posiada dzieci (10%), natomiast jedynie 4% ich kolegów, których rodzice taki dyplom uzyskali. Prawie połowa „pierwszego pokolenia” studentów przyznała, że boryka się z trudnościami finansowymi (45%), a tylko nieco ponad jedna czwarta (28%) tych, których rodzice uzyskali dyplom szkoły wyższej. Połowa z nich również pracowała przez cały semestr, w którym odbyło się badanie (letni 2015/2016). Nie różnią się natomiast pod względem sytuacji mieszkaniowej, rozróżnionej tylko na podstawie mieszkania z rodzicami. Co ciekawe, w jednej i drugiej grupie znajdziemy około 40% studentów mieszkających wciąż w rodzicach podczas semestru, w którym odbyło się badanie: (41% wśród tych, których rodzice nie mają wyższego wykształcenia oraz 40% wśród tych z wykształceniem wyższym).

Rysunek 19. Porównanie wybranych cech studentów według pochodzenia edukacyjnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3077.

Kształtujący się w ten sposób obraz studentów pochodzących z rodzin, w których rodzice nie uzyskali wyższego wykształcenia, można odczytać jako ścieżkę trudniejszą, prowadzoną przez osoby bardziej samodzielne, pracujące, doświadczone życiowo, obarczone dodatkowymi obowiązkami. Dzięki badaniu Eurostudent możemy również dowiedzieć się jak nowe pokolenie studentów odnajduje się w tym środowisku, jak się w nim czuje. Weźmiemy tutaj pod uwagę opinie studentów pierwszego stopnia, czyli studentów programów licencjackich oraz inżynierskich (3-3,5 letnich) jako, że jest to pierwszy cykl, podczas którego student zapoznaje się ze środowiskiem akademickim, kształtując swoją opinię. Od doświadczeń tego czasu zależą również jego kolejne decyzje dotyczące kontynuacji nauki.

Badacze konsorcjum Eurostudenta podkreślają w raporcie, że studenci, których rodzice mieli wyższe wykształcenie, w większym stopniu są skłonni przyznać, że było to dla nich zawsze jasne, że będą studiować³⁷. Taka przejrzystość intencji studiowania w oczach studentów „pierwszego pokolenia” pojawia się rzadziej. Różnica ta jest widoczna w praktycznie wszystkich krajach, oprócz jednego (Czechy) i wynosi co najmniej 2 punkty procentowe. Warto zwrócić uwagę, że jednak przeważająca część studentów we wszystkich krajach zgodziła się ze stwierdzeniem, że intencje studiowania były dla nich zawsze jasne, zarówno wśród studentów, których rodzice cieszą się wyższym wykształceniem, jak i tych, których rodzice go nie mają. Jako że studenci podczas badania byli już w systemie kształcenia wyższego, wysoce prawdopodobne jest przeszacowanie przez nich oczywistości tych intencji.

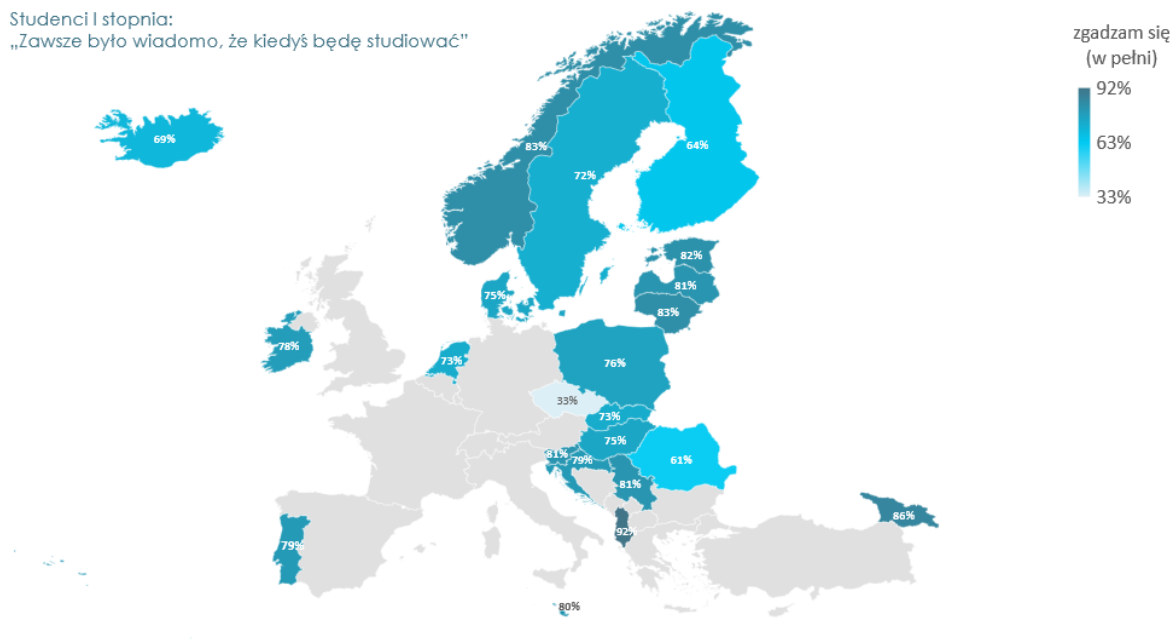
W Polsce takiego biegu wydarzeń – pójścia na studia oczekiwało ogółem 76% studentów pierwszego stopnia (74% studentów „pierwszego pokolenia” oraz 80%

---

³⁷ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 58.

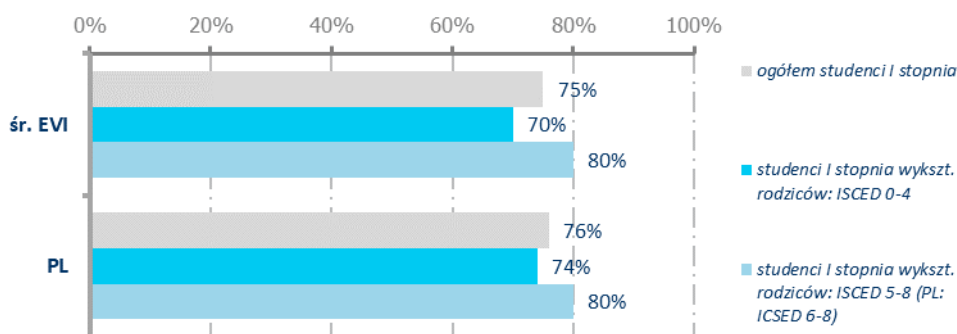
studentów wywodzących się z domów, gdzie rodzice posiadają dyplom szkoły wyższej).

Rysunek 20. Zgodność ze stwierdzeniem „Zawsze było wiadomo, że kiedyś będę studiować” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych międzynarodowego badania EVI.

Rysunek 21. Zgodność ze stwierdzeniem „Zawsze było wiadomo, że kiedyś będę studiować” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”).

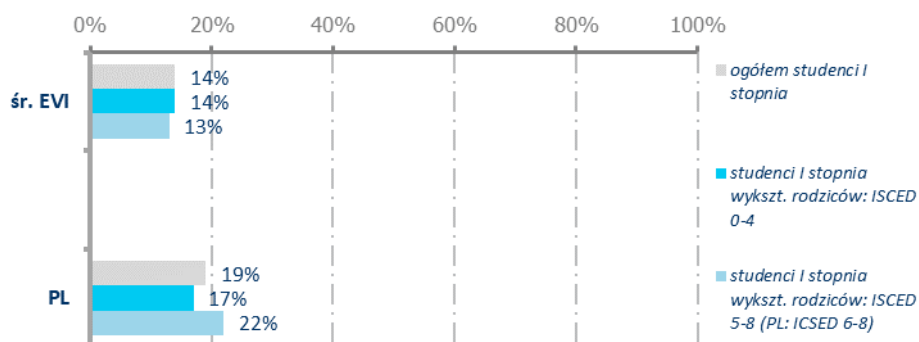

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent V, PL n=1765.

Studenci „pierwszego pokolenia” mogą borykać się z adaptacją w nowym środowisku, wskaźnikami takiego stanu rzeczy w badaniu Eurostudent była zgodność ze stwierdzeniami: „Często mam poczucie, że uczelnia nie jest miejscem dla mnie” oraz „Czasem zadaję sobie pytanie, czy pójście na studia było dobrą decyzją”. W wynikach ogólnoeuropejskich widać, że studenci, których rodzice osiągnęli

wykształcenie maksymalnie średnie, w większym stopniu zgadzają się z powyższymi stwierdzeniami. Pierwsze, poczucie braku przynależności, zostało wskazane przez przeciętnie 14% studentów pierwszego stopnia (studiów licencjackich lub inżynierskich) w Europie (od 8 do 28% studentów), a w jednej trzeciej krajów, co najmniej 3 punkty procentowe więcej studentów „pierwszego pokolenia” zgadza się z tym stwierdzeniem, niż tych, których rodzice mają wykształcenie wyższe. W Polsce różnica jest najbardziej widoczna (5 pkt. proc.) ze wszystkich krajów, ale jest odwrócona. To znaczy, że 22% z osób, których rodzice mają wykształcenie wyższe, zgadza się ze stwierdzeniem wskazującym na poczucie braku przynależności do uczelni, a tylko 17% studentów „pierwszego pokolenia”. Odwrotna tendencja widoczna jest również na Węgrzech, Malcie, Holandii, Finlandii, Rumunii i Austrii.

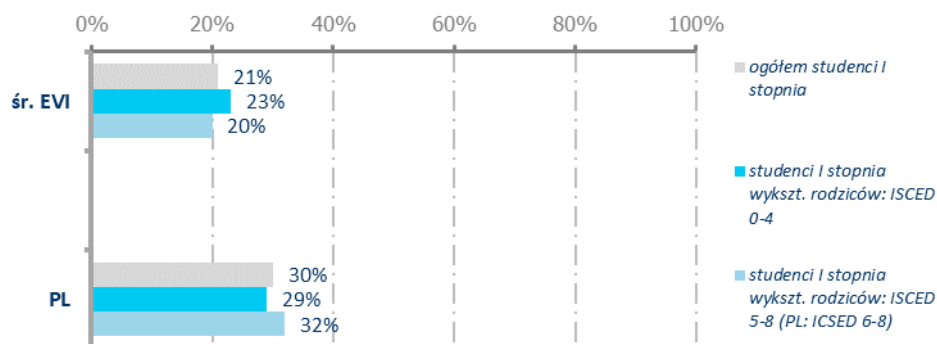
Rysunek 22. Zgodność ze stwierdzeniem „Często mam poczucie, że uczelnia nie jest miejscem dla mnie” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, PL n=1765.

Analogicznie sytuacja wygląda w przypadku drugiego ze stwierdzeń, wskazującego na pojawiające się wątpliwości odnośnie studiowania. W prawie całej Europie częściej to studenci „pierwszego pokolenia”, są skłonni przyznać, że czasami zadają sobie pytanie czy studia to była dobra decyzja (średnio w Europie 3 punkty procentowe większy udział takiego stanowiska wśród nich). Ponownie w Polsce tendencja jest odwrotna, a różnica wynosi 3 punkty procentowe, przewagi studentów, których rodzice posiadają wyższe wykształcenie. To oni wyglądają na bardziej rozczarowanych wyższym kształceniem i swoim funkcjonowaniem w nim. Większą, odwrotną różnicą charakteryzowała się tylko Rumunia (ponownie) i Austria tylko 1-punktową. W pozostałych krajach różnica wynosiła od 0 do 8 punktów procentowych przewagi studentów „pierwszego pokolenia” zgadzających się z tym stwierdzeniem.

Rysunek 23. Zgodność ze stwierdzeniem „Czasem zadaję sobie pytanie, czy pójście na studia było dobrą decyzją” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, PL n=1765.

Porównując studentów „pierwszego pokolenia” oraz tych, których rodzice uzyskali dyplom uczelni, dwa kraje wyróżniają się pod względem poczucia braku przynależności oraz wątpliwości odnośnie studiowania, wyrażanych przez studentów „pierwszego pokolenia” uczęszczających na studia pierwszego stopnia: Norwegia i Estonia. W przypadku obydwóch stwierdzeń, kraje te znalazły się wśród trzech pierwszych krajów pod względem największych dysproporcji. W krajach tych szczególnie studenci „pierwszego pokolenia” są skłonni przyznać, że stwierdzenia doskonale pasują do ich postawy, niż pozostali studenci.

Wyróżnić można jeszcze Islandię za studentów „pierwszego pokolenia” spodziewających się w najmniejszym stopniu, tego, że będą studiować pewnego dnia, tylko połowa z nich (52%) zgodziła się ze stwierdzeniem, że od zawsze było wiadomo, że będą studiować (mniej przytaknęło tylko w Czechach – 33%), podczas gdy aż 81% studentów, których rodzice mają wyższe wykształcenie, spodziewało się takiego toku wydarzeń.

Podsumowując, wykształcenie rodziców jakkolwiek ma wpływ na decyzje edukacyjne studentów i ich sytuację materialną, nie hamuje ich przed podejmowaniem studiów. Studenci „pierwszego pokolenia” przeważają na uczelniach w Polsce, choć nie w Europie. Trudniejsze losy na uczelniach zarysowują się dla nich w Norwegii, gdzie nie tylko jest ich raptem 22%, podjęcie studiów jest dla nich ścieżką oczywistą, a gdy już wejdą do szkolnictwa wyższego czują się tam raczej wyobcowani i kwestionują sensowność tej decyzji. W Polsce studenci „pierwszego pokolenia” odnajdują się nawet lepiej niż ci pochodzący z rodzin z wyższym wykształceniem, jednak może być

to także efekt racjonalizacji decyzji, która mogła być dla nich kosztowniejsza, niż w przypadku studentów, których rodzice dźwiza dyplom szkoły wyższej (często o lepszej sytuacji materialnej i społecznej). W swoich deklaracjach ci drudzy wydają się bardziej zagubieni.

Podsumowanie

- W populacji studentów w Polsce przeważają osoby pochodzące z rodzin, w których żaden z rodziców nie posiadał wykształcenia powyżej poziomu ISCED 4. Najczęściej wybierają kierunki związane z biznesem, administracją i prawem, ale także z techniką, przemysłem i budownictwem, naukami społecznymi, dziennikarstwem i informacją oraz kształceniem. Osoby te, w porównaniu do studentów pochodzących z rodzin z wyższym wykształceniem, w większym stopniu deklarują postawy wykazujące na dobrą adaptację w systemie szkolnictwa wyższego.
- Wyjątkowymi programami w polskim systemie kształcenia są kierunki związane ze zdrowiem i opieką społeczną, a także jednolite studia magisterskie. Są one częściej wybierane przez osoby, których rodzice posiadają wykształcenie wyższe.

Przebieg studiów

Zgodnie z deklaracją bolońską, na studiach w Polsce i w większości krajów biorących udział w badaniu Eurostudent, istnieje stopniowy, boloński system studiów³⁸. Celem tego systemu jest ułatwienie dostępu poprzez alternatywne możliwości wejścia na uczelnie, ale także ułatwienie mobilności wewnątrz systemu szkolnictwa wyższego.

Przerwy pomiędzy programami

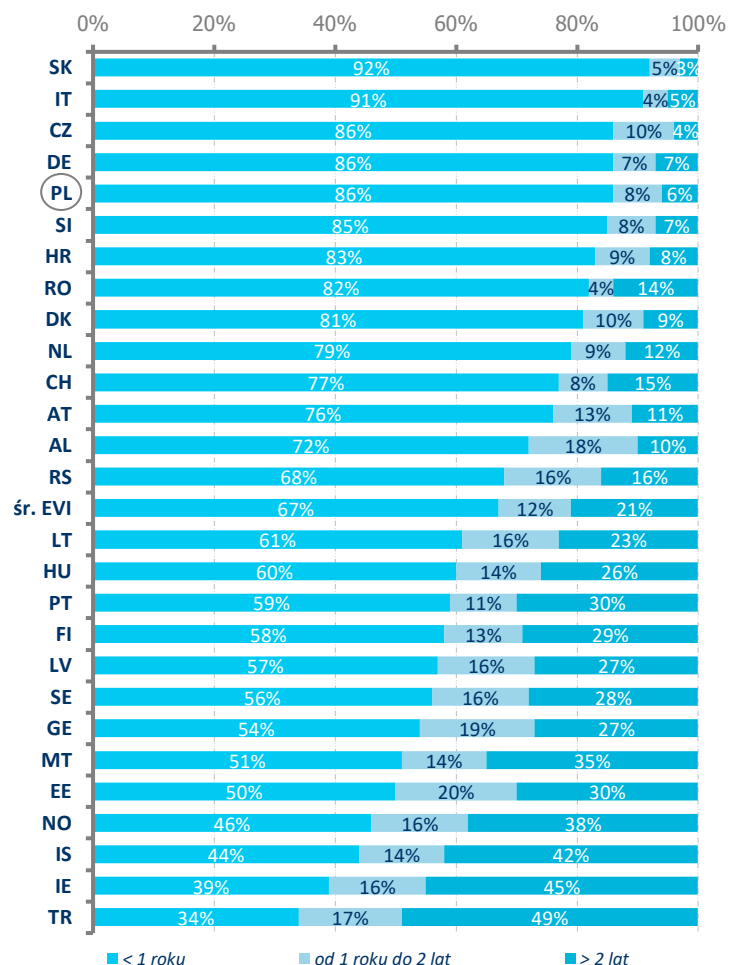
Badanie VI edycji Eurostudent pokazuje, że typowa ścieżka studiów europejskiego studenta studiów magisterskich (niejednorodnych), obejmuje rozpoczęcie studiów drugiego stopnia bezpośrednio po zakończeniu studiów pierwszego stopnia: średnio 67% studentów studiów drugiego stopnia, rozpoczęło je w ciągu mniej niż jednego roku po zakończeniu studiów licencjackich lub inżynierskich. Taką ścieżkę obrało zresztą większość studentów europejskich programów magisterskich, oprócz kilku wyjątków: Norwegii, Islandii, Irlandii i Turcji. W tych krajach oraz dodatkowo na Malcie ponad jedna trzecia studentów drugiego stopnia rozpoczęła program bieżący (magisterski) po upływie ponad dwóch lat od zakończenia poprzedniego programu.

W Polsce zdecydowana większość studentów, bo aż 86%, przechodzi pomiędzy programami bezpośrednio (to jest w ciągu maksymalnie jednego roku). Analogiczny udział tego typu studentów można zauważyć w Niemczech i Czechach, a wyższe nawet - na Słowacji i we Włoszech (powyżej 90%). Pozostałe 14% studentów badanych w Polsce zdecydowało się na przerwę i rozpoczęło studia magisterskie z opóźnieniem - w przypadku 8% badanych podjęcie studiów drugiego stopnia nastąpiło od roku do dwóch lat po zakończeniu studiów pierwszego stopnia, 6% zaś odroczyło kolejny etap kształcenia o 2 lata lub więcej.

---

³⁸ Do Deklaracji Bolońskiej nie przystąpili: Albania, Chorwacja, Gruzja, Serbia i Turcja.

Rysunek 24. Czas trwania przerwy pomiędzy rozpoczęciem studiów drugiego stopnia, a ukończeniem poprzedniego programu w krajach Europy.

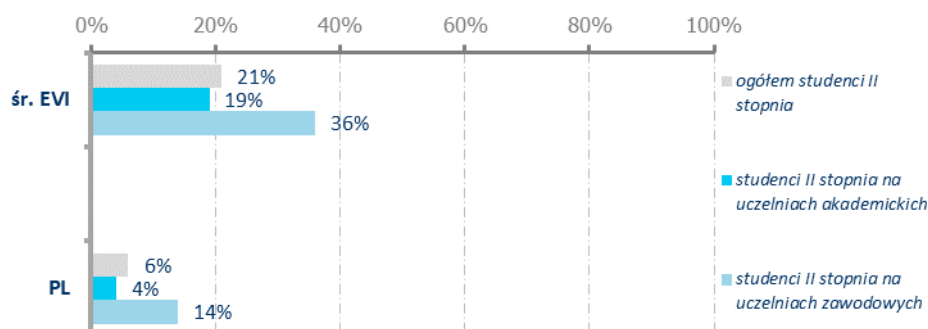

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Niewielkie różnice pojawiają się między studentami uczelni akademickich i zawodowych. Ci pierwsi niemal wszyscy decydują się na bezpośrednią kontynuację studiów (prawie 90%), tylko 4% z nich zrobiło sobie dłuższą przerwę niż 2 lata. Wśród studentów uczelni zawodowych 14% kontynuowało studia drugiego stopnia po dwuletniej lub dłuższej przerwie. Średnio w krajach Eurostudenta różnica ta wyniosła jeszcze więcej niż w Polsce, bo 17 punktów procentowych. Jedynym krajem, w którym jeszcze mniej niż w Polsce jest studentów, którzy zrobili sobie 'długą' (bo ponad dwuletnią) przerwę między studiami pierwszego i drugiego stopnia, jest Słowacja (tam tylko 2% takich studentów). Zatem w Polsce studenci idą „za ciosem” nie przedłużając zbytnio przerw pomiędzy poszczególnymi etapami edukacji na szczeblu wyższym.

Rysunek 25. Ponad dwuletnie przerwy od zakończenia poprzedniego programu do rozpoczęcia studiów drugiego stopnia, wśród studentów studiów magisterskich ogółem oraz według typu uczelni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, PL n=730.

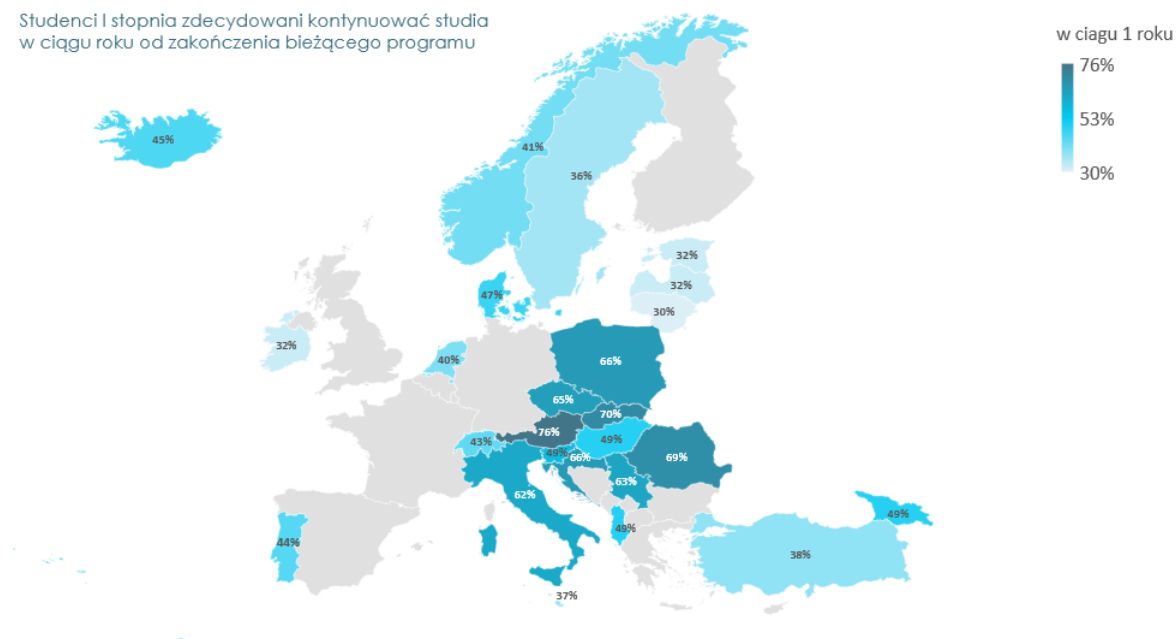
W Polsce studenci studiów magisterskich, których rodzice nie posiadają wyższego wykształcenia, wcale nie podejmują dłuższej przerwy częściej niż ich koledzy wywodzący się z rodzin, w których przynajmniej jeden z rodziców legitymuje się wykształceniem wyższym. W obydwóch grupach odsetek osób, które zrobiły ponad dwuletnią przerwę pomiędzy programami, wyniósł 6%.

Plany edukacyjne

Plany edukacyjne deklarowane przez studentów pierwszego stopnia potwierdzają te uzyskane wśród studentów studiów magisterskich. Wyniki pokazują, że największą grupę studentów uczęszczających na licencjat lub studia inżynierskie pierwszego stopnia w krajach Eurostudenta, stanowią osoby planujące rozpocząć edukację na studiach magisterskich bezpośrednio, czyli w przeciągu jednego roku, po ukończeniu bieżącego programu (średnio 49%). Z drugiej strony zauważalny jest odsetek osób wciąż niezdecydowanych, który waha od 11 do 40%. Na najbardziej zdecydowanych jawią się studenci z Albanii – 76% z nich od razu chce kontynuować studia na kolejnym poziomie. Największe grupy niezdecydowanych znajdziemy na Łotwie oraz Litwie (40%).

Rysunek 26. Odsetek studentów pierwszego stopnia, deklarujących chęć kontynuowania studiów na kolejnym poziomie po ukończeniu bieżącego programu.

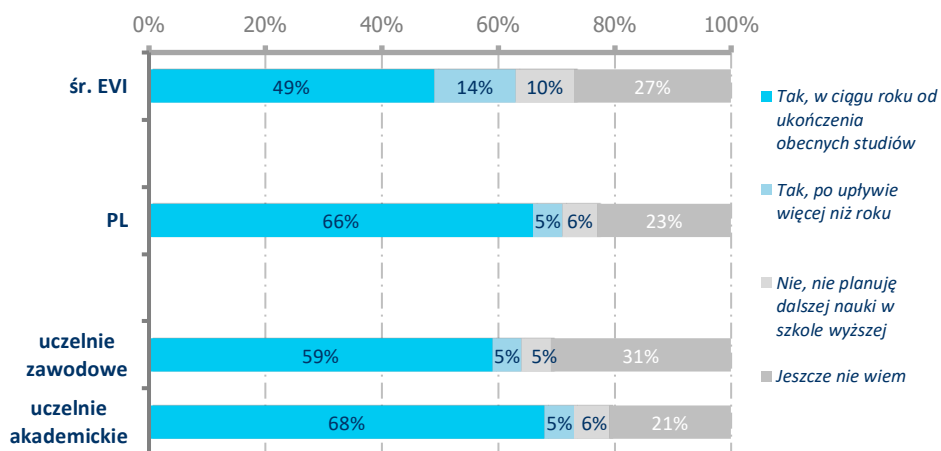
Studenci I stopnia zdecydowani kontynuować studia w ciągu roku od zakończenia bieżącego programu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

W Polsce większość deklaruje kontynuację studiów bezpośrednio (66%), jednak prawie co czwarty jeszcze nie wie (23%). Niewielki udział stanowią ci studenci, którzy nie będą kontynuowali w ogóle studiów albo odłożą to w czasie (odpowiednio 6% oraz 5%). Istnieją niewielkie różnice odnośnie deklaracji chęci kontynuowania studiów wśród studentów studiów pierwszego stopnia w zależności od typu uczelni, w której kształcą się obecnie. W gronie studentów uczelni zawodowych większy procent badanych nie wie jeszcze, czy chciałoby rozpocząć studia drugiego stopnia, niż ma to miejsce w przypadku studentów uczelni akademickich (odpowiednio 31% vs 21%). Siedmiu na dziesięciu studentów studiów licencjackich w uczelniach akademickich planuje rozpocząć dalszą naukę zaraz po uzyskaniu stopnia licencjata (68%), podczas gdy wśród studentów uczelni zawodowych takich osób jest mniej (59%).

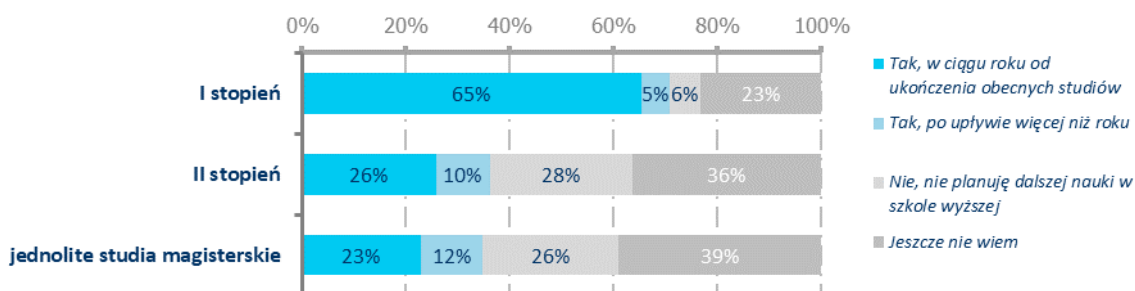
Rysunek 27. Plany kontynuowania studiów po ukończeniu bieżącego programu, studentów pierwszego stopnia w Europie, w Polsce oraz według typu uczelni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, PL n=1765.

Nieco inaczej sytuacja wygląda wśród studentów studiów magisterskich (zarówno jednolitych, jak i uzupełniających). Plany związane z dalszą nauką ma łącznie jedynie ok. 1/4 studentów, jednak kolejne etapy edukacji w ich przypadku kształtują się już zupełnie odmiennie. Akces na studia doktoranckie jest zorganizowany w odmienny sposób, są to studia bardziej ukierunkowane na samodzielną pracę naukową, a tytuł nadawany po ukończeniu programów doktoranckich jest tytułem naukowym, a nie zawodowym jak w przypadku licencjata, inżyniera czy magistra. Studenci studiów doktoranckich nie byli objęci badaniem Eurostudent.

Rysunek 28. Plany kontynuowania studiów po ukończeniu bieżącego programu, według poziomu studiów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

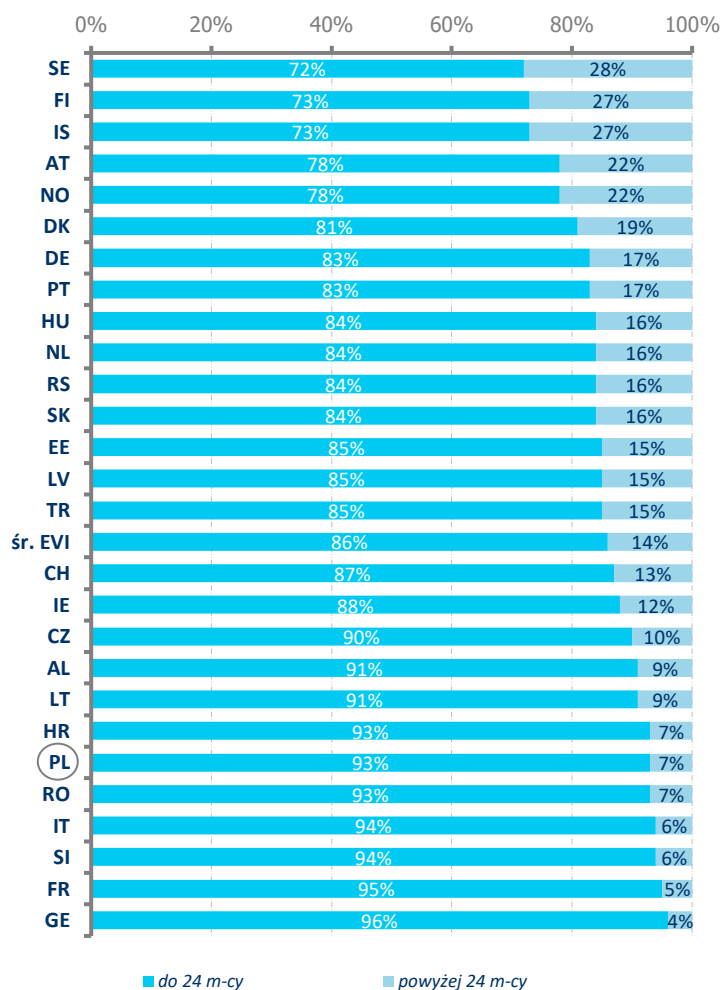
„Gap year”

Plany edukacyjne oraz doświadczenia studentów w przechodzeniu pomiędzy programami pokazują, że studenci idą raczej standardowym trybem zaplanowanym w systemie bolońskim. Przerwy pomiędzy programami są raczej krótkie, ale wspomnieć jeszcze warto o przerwie pomiędzy szkołami średnimi a wejściem do szkolnictwa wyższego. Czy w Polsce rozpowszechnił się tzw. „gap year” czyli rok przerwy od nauki wykorzystywany przez młodych na podróże, wyjazdy i inne aktywności? W badaniu Eurostudent zapytano wszystkich studentów o długość przerwy pomiędzy ukończeniem szkoły średniej, a wejściem do szkolnictwa wyższego. Częściowo informacje te zostały wykorzystane przez badaczy konsorcjum do sklasyfikowania studentów wchodzących do szkolnictwa wyższego w sposób nietradycyjny – niebezpośrednio, czy przy uznaniu niestandardowych kwalifikacji, certyfikatów, egzaminów.

Na poziomie międzynarodowym linię demarkacyjną między bezpośrednim i opóźnionym przejściem pomiędzy systemami wyznaczono na 24 miesiące. Dwuletnia przerwa jest traktowana, jako opóźnione rozpoczęcie studiów, natomiast wszystkie krótsze okresy jako bezpośrednie. Ogólnie w Europie dwuletnia przerwa jest praktykowana przez 14% studentów. W Polsce dwukrotnie mniejsza część studentów niż przeciętnie w Europie decyduje się na taką przerwę. Co najmniej dwuletnią przerwę w Polsce zrobiło sobie jedynie 7% studentów, natomiast podczas poprzedniej rundy Eurostudenta 14% zadeklarowała przerwę dłuższą niż 24 miesiące. Mniej rozpowszechnione podczas VI edycji są opóźnienia tego rzędu tylko w Rumunii, Włoszech, Słowenii, Francji i Gruzji.

Z drugiej strony wymienić można pięć krajów, w których dłuższa przerwa w przejściu do szkolnictwa wyższego jest praktykowana przez co najmniej jedną piątą populacji studentów (od 22 do 28%). Kraje te to: Norwegia, Austria, Islandia, Finlandia i Szwecja.

Rysunek 29. Czas trwania przerwy pomiędzy opuszczeniem szkół średnich a rozpoczęciem edukacji na poziomie wyższym w krajach Europy.

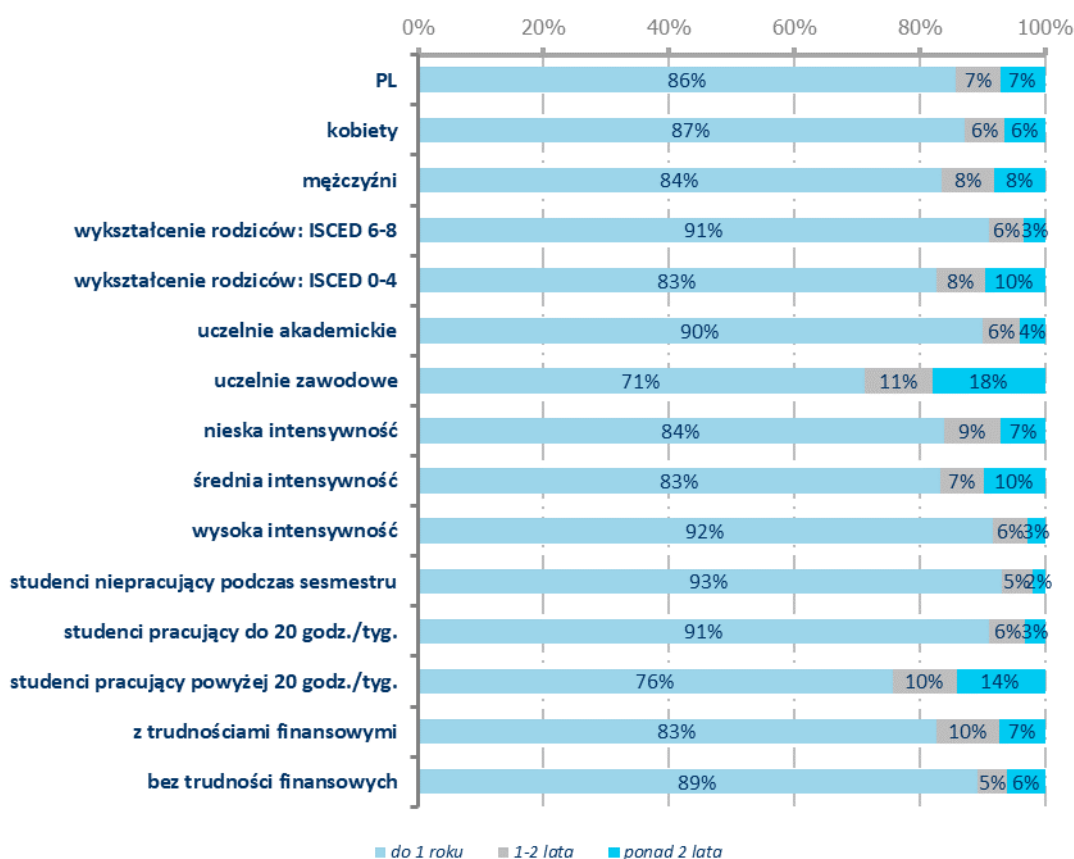
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Powyższe dane wskazują na opóźnianie edukacji wyższej o ponad dwa lata, sam „gap year” z założenia trwa około roku i zakłada rekrutację z kolejnym naborem na rok akademicki. Oczywiście wysoce prawdopodobne jest, że z założenia roczne przerwy przeradzają się w dwuletnie i dłuższe okresy prezentowane powyżej.

W ramach przejścia pomiędzy systemami, nazywanego przez konsorcjum „bezpośrednim” - czyli do 24 miesięcy, w Polsce znajdziemy jeszcze kolejne 7% studentów, którzy rozpoczęli studia po upływie roku do dwóch. Najbardziej skłonni do wzięcia roku lub dwóch przerwy pomiędzy szkołą średnią a studiami są te same grupy, które robią także dłuższe przerwy między poziomami studiów: studenci uczelni zawodowych (11%), studenci pracujący co najmniej 20 godzin tygodniowo w trakcie semestru (10%) oraz studenci, którzy deklarują doświadczanie trudności finansowych

(10%). Możliwa i warta zweryfikowania byłaby teoria, że roczne i dwuletnie przerwy studenci w Polsce podejmują raczej w celu podjęcia pracy zarobkowej np. za granicą i zarobienia, odłożenia jakiejś kwoty pieniędzy niż w celu podróżowania i odpoczynku od rygoru naukowego. Jednak dane zbierane podczas badania Eurostudent nie penetrują tej dziedziny życia studentów, więc temat pozostanie w tym względzie otwarty. Bezpośrednio do szkolnictwa wyższego przeszło 86% studentów. To dużo większa część, niż zadeklarowana w 2012 roku podczas piątej edycji Eurostudenta, podczas której 75% studentów przeszło pomiędzy systemami w tak krótkim czasie.

Rysunek 30. Czas trwania przerwy pomiędzy zakończeniem szkoły średniej a rozpoczęciem studiów według wybranych cech studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Podsumowanie

- Studenci w Polsce studiują zgodnie z standardowym trybem przygotowanym przez system boloński, nie wykorzystując nadto możliwości „gap-year” czy możliwości przerwy pomiędzy programami pierwszego a drugiego stopnia.
- Studenci studiów magisterskich w zdecydowanej większości przeszli bezpośrednio do realizacji bieżącego programu po zakończeniu poprzedniego. Pod tym względem Polska zajmuje wysokie miejsce w Europie.
- Zdecydowana większość populacji studentów nie zrobiła także przerwy dłużej niż rok po zakończeniu szkoły średniej i nabyciu kwalifikacji do dostania się na studia. Łącznie tylko 14% studentów w Polsce zrobiło sobie przerwę trwającą co najmniej rok.
- W zamierzeniach studenci studiów pierwszego stopnia (licencjackich lub inżynierskich) są zdeterminowani kontynuować studia w największym stopniu, i to bezpośrednio po zakończeniu bieżącego programu. Studenci studiów drugiego stopnia i jednolitych studiów magisterskich wyrażają bardziej niezdecydowane postawy. Studenci studiów pierwszego stopnia w Europie są bardziej skłonni odłożyć dalszą naukę lub w ogóle jeszcze nie są na nią zdecydowani.

Sytuacja finansowa studentów

Rozpoczęcie studiów wiąże się z nowymi pozycjami w budżecie finansowym studentów i ich rodzin, chociażby ze względu na konieczność przeprowadzenia się do innego miasta i rozpoczęcia samodzielnego gospodarowania wydatkami na żywność i mieszkanie. By wyrównać szanse edukacyjne osób pochodzących z mniejszych miejscowości, wsi lub rodzin gorzej sytuowanych studenci objęci są dodatkowymi możliwościami i wsparciem takim jak miejsca zbiorowego zakwaterowania (akademiki), stypendia i zasiłki przydzielane w zależności od sytuacji finansowej konkretnych osób lub wyników w nauce.

Sytuacja finansowa studentów w VI edycji badania została dość dogłębnie prześwietlona. Wzięto pod uwagę nie tylko specyficzne źródła dochodów, ale także dochody studentów, które nie przepływają bezpośrednio przez ich ręce czy kieszenie. Oprócz tła rodzinnego, czyli sytuacji ekonomicznej rodziców opisywanej w poprzednim rozdziale, wzięto pod uwagę aktualną, bieżącą sytuację finansową, dochody z pracy, darowizny od rodziny, pomoc publiczną, stypendia a także wysokość kosztów utrzymania i wydatków na poszczególne grupy usług czy produktów, w tym opłat związanych z nauką. W tym podrozdziale zaprezentowane zostaną różne źródła przychodów i wydatków studentów, włącznie z pieniędzmi kierowanymi od osób trzecich bezpośrednio do świadczeniobiorców studentów oraz jaki jest procentowy udział poszczególnych źródeł w ogólnym ujęciu.

Wyszczególnione zostaną specyficzne rodzaje finansów jak pomoc publiczna (stypendia), czy dochody z pracy własnej. Wśród wydatków najważniejszymi kategoriami wydatków na życie będzie zakwaterowanie, jedzenie a także opłaty za studia.

Aby zapewnić porównywalność z innymi krajami biorącymi udział w VI edycji badania Eurostudent wykorzystywane są jednostki PPS, czyli Purchasing Power Standard – sztucznej waluty wykorzystywanej, aby wyeliminować z porównań wpływ kursów wymiany walut i różnic poziomu cen pomiędzy poszczególnymi krajami³⁹.

---

³⁹ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.150.

Przychody studentów

Wyróżnić można trzy główne źródła przychodów studenckich, niezależnie od tego czy trafiają bezpośrednio do kieszeni czy bezpośrednio do usługodawcy, wierzyciela studenta: dochody z pracy, wkład rodziny, wsparcie publiczne.

Badanie pokazuje, że w szczególności u młodszych studentów jedną z głównych pozycji stanowi przychód od rodziny: partnera, rodziców, dziadków lub innych członków rodziny bez względu na to czy przekazywane jest bezpośrednio studentowi czy w formie np. uiszczenia opłat w jego imieniu. W dochodach z pracy zarobkowej badanie Eurostudent uwzględniło nie tylko dochody z bieżącej pracy, podejmowanej przez studentów w trakcie semestru, ale też pochodzące z przeszłej działalności zarobkowej, więc kategoria przychodu dotyczy również osób aktualnie niepracujących. Inne źródła prywatne, o które pytano studentów, to pieniądze z bezzwrotnych źródeł np. odsetki, lokaty, dochody z nieruchomości i prezenty lub pieniądze ze zwrotnych źródeł, np. pożyczki.

Wsparcie publiczne obejmowało następujące rodzaje wsparcia kierowanego do studentów w Polsce:

- stypendium socjalne dla studentów w Polsce,
- stypendium dla studentów niepełnosprawnych w Polsce,
- stypendium rektora dla najlepszych studentów,
- stypendium ministra dla studentów za wybitne osiągnięcia,
- stypendium motywacyjne dla studentów na kierunku zamawianym,
- kredyt studencki w Polsce,
- inny rodzaj wsparcia dla studentów ze źródeł krajowych,
- pieniądze z innych źródeł publicznych, np. zasiłki,
- wsparcie dla studentów zagranicznych, ze źródeł zagranicznych, np. z Instytucji Unii Europejskiej lub z rodzimego kraju.

Poszczególne kategorie szczegółowe wsparcia publicznego mogły różnić się pomiędzy krajami, jednak logika i porównywalność danych zostały zachowane.

Na podstawie kalkulacji ogólnokrajowych, średnio w Europie prawie połowa studenckich przychodów to prywatne źródła – rodzina lub partner studenta (47%), jedna trzecia (34%) to dochód z pracy, a publiczne wsparcie to jedynie 14% przeciętnego budżetu studenta w krajach EU. Pozostałe źródła wnoszą 5% przychodów budżetu studenckiego. Wsparcie publiczne ujęte jest tutaj z perspektywy studenta, to znaczy, jeżeli dotacja trafia do rodziny, a dopiero wtedy przeznaczana na potrzeby studenta, nie jest ujęta, jako wsparcie publiczne – przez co szacunki te mogą być niepełne. Jedynie w Holandii, Szwecji oraz Danii głównym źródłem przychodu studentów są finanse publiczne, stanowiąc odpowiednio 33, 41 oraz 52% przeciętnego przychodu.

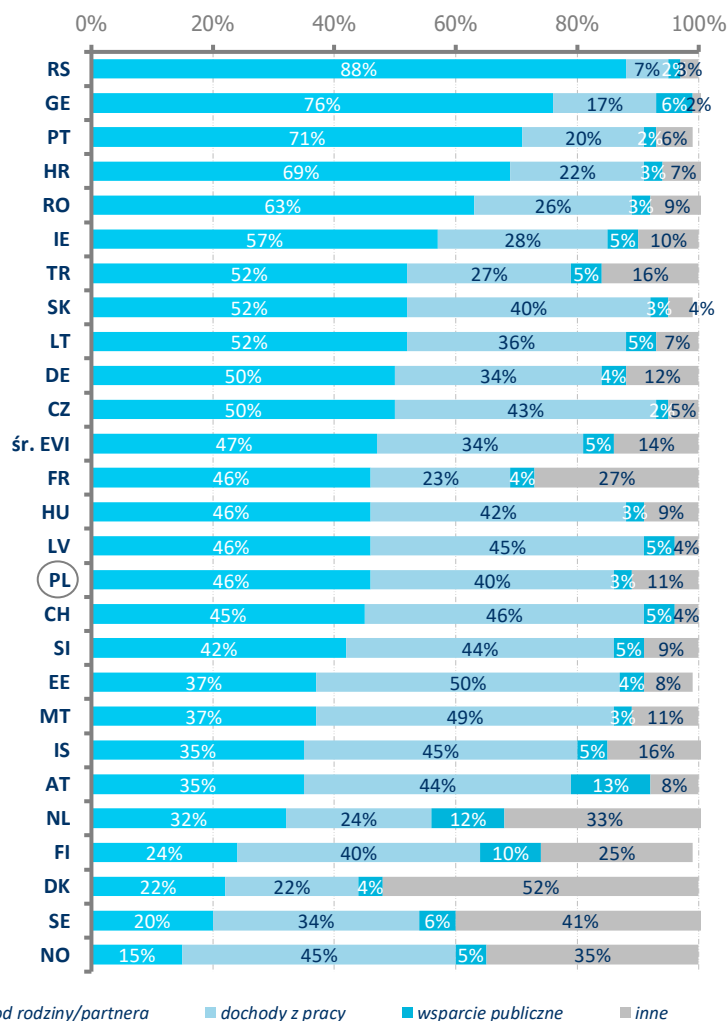
Studenci, których dochody z pracy stanowią najbardziej zauważalne źródło pieniędzy, uczą się w Austrii, Słowenii, Litwie, Norwegii, Szwajcarii, Malcie i Estonii (od 44 do 50% udział tego źródła dochodu w całkowitym budżecie).

Ogółem wkład rodziny lub partnera w budżet studenta stanowi znaczącą część przychodu w większości krajów Eurostudenta (w 60%) stanowiąc od 46 do 88% przeciętnego budżetu studenckiego. Wygląda na to, że najmniej przyczyniają się do budżetu studentów rodziny norweskie – w budżecie studenta z Norwegii udział prywatnych środków stanowi jedynie 15% jego przychodu, natomiast aż 45% to dochody z pracy. Stosunkowo dużą część składową stanowią również źródła publiczne – 35% (trzeci kraj pod tym względem). Najbardziej zależni od rodziny wydają się być studenci w Serbii – średnio 88% całego ich przychodu to finanse od członków rodziny, następnie Gruzini – 76%. Średnio powyżej 60% budżetu studentów finansowanych jest w ten sposób również w Rumunii, Chorwacji i Portugalii. I tak podsumowując, ogółem w Europie ponad 80% składników budżetu studenta pochodzi z źródeł prywatnych – czyli środków rodziny i własnych.

Jest tylko kilka krajów, w których przeważającą rolę w budżecie przychodów stanowią źródła publiczne. Są to Holandia, gdzie 33% przeciętnego budżetu studenta stanowi wsparcie publiczne, Szwecja – 41% oraz Dania – 52%.

W Polsce nieco większą część składową niż średnia europejska stanowią dochody z pracy – 40%, wszystkie pozostałe części natomiast są nieco mniejsze: wkład rodziny – 46%, wsparcie publiczne – 11% i inne – 3%.

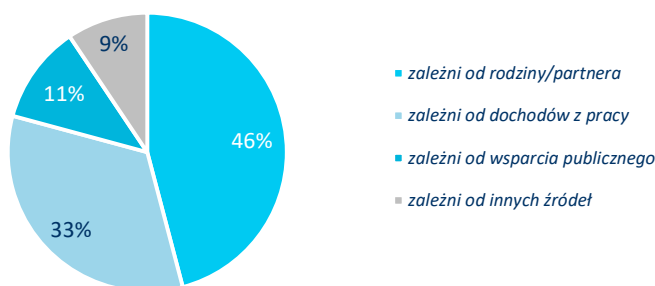
Rysunek 31. Składowe przychodów studentów w krajach Europy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

W zależności od tego, które źródło stanowiło przeważającą część składową budżetu, respondenci zostali skategoryzowani na grupy, których rozkład odzwierciedla przeciętny budżet studentów opisywany powyżej.

Rysunek 32. Zależność od źródła dochodu studentów w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

Łączny dochód studentów w Polsce wyniósł przeciętnie 2 095,8 złotych (czyli 471 Euro, 858 PPS). Aby porównać wysokość łącznego dochodu do poprzedniej rundy badania Eurostudent skupimy się na przychodach studentów niemieszkających z rodzicami. W szóstej edycji przeciętna kwota miesięcznych dochodów osób niemieszkających z rodzicami wyniosła 465,3 euro, podczas gdy podczas poprzedniej rundy ta grupa zadeklarowała dochody w średniej wysokości 453 euro⁴⁰.

Wkład finansowy rodziny/partnera

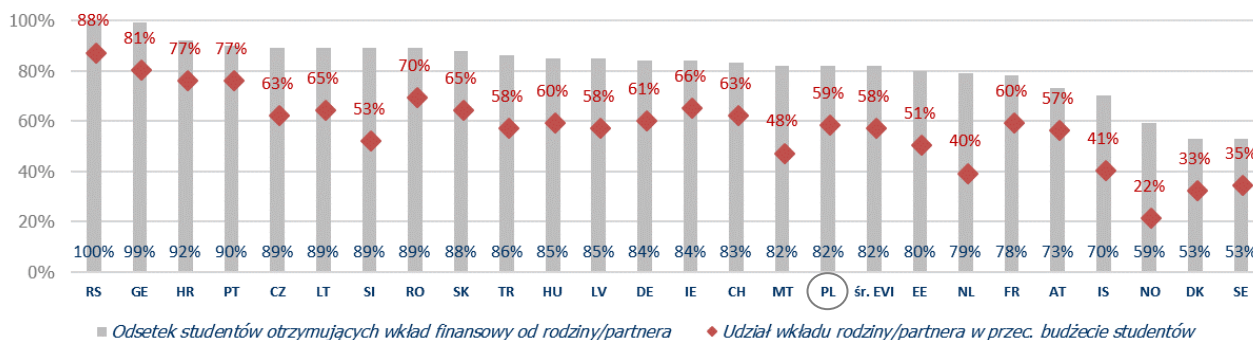
Przyjrzymy się kolejno poszczególnym grupom respondentów, w pierwszej kolejności zatrzymamy się na studentach, którzy otrzymują wsparcie finansowe od rodziny lub partnera.

Jak widać na wynikach ogólnoeuropejskich, w znacznej większości państw ponad 80% studentów otrzymuje wsparcie od rodziny. Studentów otrzymujących miesięcznie jakiegokolwiek wsparcie z tego źródła odnotowano w Polsce 82%, tyle samo co średnia w Europie. Wspominając Norwegię, w której w perspektywie makro wkład rodzinny wynosił średnio 15% budżetu studentów, patrząc na szczegółowe odpowiedzi studentów norweskich, takie wsparcie otrzymuje nieco ponad połowa z nich (59%), ale wkład jest relatywnie najniższy wśród badanych krajów – stanowi średnio 22% budżetu. Rodzina wspiera proporcjonalnie mniej studentów jedynie w Danii i Szwecji – 53% studentów (obydwa kraje znalazły się w pierwszej trójce państw, gdzie udział wsparcia publicznego był największy). Największy udział studentów otrzymujących wsparcie finansowe od rodziny (zarazem to wsparcie stanowi najwyższy procentowo udział w budżecie tych studentów) można wyróżnić w Serbii, Gruzji, Chorwacji i Portugalii. Ponad 90% studentów otrzymuje w tych krajach wsparcie finansowe od rodziny, które stanowi powyżej 70% ich budżetu.

---

⁴⁰ Social and Economic Conditions of Student Life in Europe, Eurostudent V 2012-2015. Synopsis of Indicators, s. 121.

Rysunek 33. Udział studentów otrzymujących wkład finansowy od rodziny/partnera w populacji oraz średni odsetek udziału tego źródła dochodu w przeciętnym budżecie studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

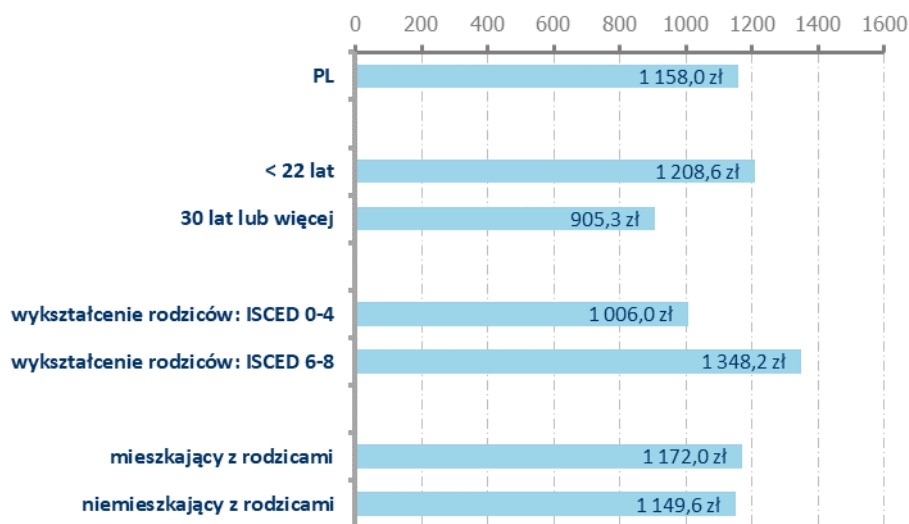
Odsetek różnicuje się ze względu na różne cechy społeczne studentów. Im starsza grupa wiekowa, tym studentów otrzymujących takie wsparcie jest mniej – w Polsce wśród studentów do 22 roku życia takich osób jest aż 92%, podczas gdy wśród 30-latków i starszych studentów – 61%. Prawdopodobnie źródło też różnicuje się z wiekiem studentów, przenosząc ciężar wsparcia z rodziców/dziadków na partnerów jednak ta kwestia nie była objęta badaniem Eurostudent w tak szczegółowy sposób. Płeć również wydaje się odgrywać tutaj pewną rolę, nieco mniej studiujących mężczyzn przyznaje się do otrzymywania funduszy od rodziny niż kobiet – 79% vs 84%. Rodzinny wkład w budżecie posiadają przede wszystkim studenci, których rodzice osiągnęli wyższe wykształcenie – 89% z nich otrzymuje takie wsparcie, podczas gdy tylko 78% studentów „pierwszego pokolenia”. Podobnie studenci uczelni zawodowych w większym stopniu są niezależni finansowo od rodziny – 70% z nich deklaruje wykorzystywanie takiego źródła przychodu w swoim budżecie finansowym, podczas gdy robi to 86% studentów uczelni akademickich. Co ciekawe, w Polsce, studenci z niepełnosprawnościami w podobnym stopniu polegają na wsparciu rodzinny, co osoby zdrowe (odpowiednio 81% oraz 83% studentów otrzymujących wsparcie finansowe od rodziny).

Pozostaje odpowiedź na pytanie, ile wart był wkład od rodziny otrzymywany przez studentów miesięcznie. Studenci w Polsce otrzymujący wsparcie finansowe od rodziny średnio otrzymywali od nich 1 158 złotych. Wliczane są w to zarówno pieniądze przekazane studentowi, jak i rachunki opłacone w jego imieniu. Mediana wyniosła 1 000 złotych, to znaczy, że połowa studentów otrzymała do tysiąca złotych.

Mimo, że mężczyźni rzadziej otrzymują wsparcie finansowe od członków rodziny, jeżeli już je otrzymują to są to podobne kwoty (średnio nieco ponad 1100 zł). Również nie ma różnicy w wielkości kwot otrzymywanych przez studentów uczelni akademickich i zawodowych - jedni i drudzy otrzymują nieco ponad 1 150 złotych miesięcznie.

Natomiast około 300 złotych różnicy można zauważyć pomiędzy deklarowanym przychodem od rodziny przez poszczególne grupy wiekowe. Im starsi są studenci tym mniejsze kwoty otrzymują – ci najmłodsi, do 22 r. ż. średnio nawet 1 200 złotych, a najstarsi (powyżej 30 r.ż.) 905 złotych. Ponad 340 złotych więcej otrzymują studenci, których rodzice uzyskali dyplom szkoły wyższej, niż tych, których rodzice uzyskali maksymalnie średnie wykształcenie (1248 złotych vs 1006 złotych średnio miesięcznie). Różnice te nie są zaskakujące porównując oceny sytuacji finansowej własnej oraz rodziców omawiane z rozdziale dotyczącym pochodzenia społeczno-ekonomicznego studentów.

Rysunek 34. Średnia wysokość wkładu finansowego rodziny/partnera studentów otrzymujących takie wsparcie, według wybranych cech.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2314.

W tym kontekście warto spojrzeć również na zamieszkiwanie studentów. Czy osoby niemieszkające z rodzicami dalej polegają na wsparciu finansowym rodziny, czy w wyraźny sposób uniezależniają się finansowo wraz z opuszczeniem domu rodzinnego? W Polsce różnica w udziale studentów otrzymujących wsparcie finansowe od rodziny pomiędzy tak wyszczególnionymi grupami jest niewielka –

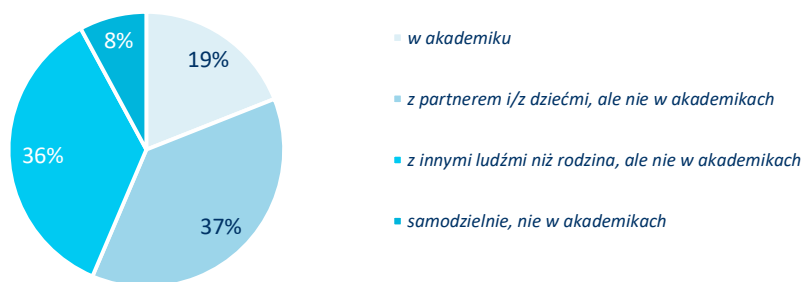
5 punktów procentowych, 80% studentów niemieszkających z rodzicami otrzymuje wsparcie finansowe od rodziny lub partnera, podczas gdy 85% tych nadal mieszkających w domu rodzinnym. Biorąc pod uwagę tych, którzy nie mieszkają z rodzicami, odsetek ten wzrósł w porównaniu do poprzedniej edycji badania Eurostudent o 14 punktów procentowych (80% vs 66% podczas EV)⁴¹. Średni wzrost w krajach uczestniczących w E:V oraz E:VI był podobny, z 68% do 78%. Wzrost udziału osób pobierających wsparcie finansowe od rodziny wśród tych, którzy nie mieszkają z rodzicami, odnotowano w 13 z 20 krajów uczestniczących zarówno w E:V, jak i E:VI. Odwrotny efekt odnotowano w kilku krajach – Szwecji, Austrii, Szwajcarii, Litwie, Węgrzech, Niemczech oraz Słowacji, jednak spadek wyniósł tylko od 1 do 4 punktów procentowych. Oprócz tego, że w Polsce podobny odsetek studentów mieszkających i niemieszkających z rodzicami korzysta z ich wsparcia finansowego, to deklarują wsparcie o podobnych kwotach. Średnio ci pierwsi otrzymywali 1 172 złote miesięcznie, a ci drudzy - nieznacznie mniej: 1 150 złotych. Biorąc do tego pod uwagę całkowity budżet tych dwóch grup studentów, to właśnie w budżecie studentów niemieszkających z rodzicami wkład rodziny stanowi bardziej istotny składnik – ważący 62% ogólnych finansów, podczas gdy w budżecie osób mieszkających z rodzicami – 56%. Podsumowując, studenci w Polsce, niemieszkający z rodzicami, nie są niezależni finansowo.

Aby nadać nieco kontekstu ich sytuacji życiowej warto wspomnieć o formie zamieszkiwania osób niemieszkających z rodzicami. Co piąty z nich mieszka w obiekcie zbiorowego zakwaterowania dla studentów: akademikach – 19%. Znacząca część mieszka z innymi ludźmi niż rodzina, ale nie w akademikach – 36%, są to stancje, mieszkania studenckie, pokoje do wynajęcia. Porównywalną część, bo 37%, stanowią studenci mieszkający z partnerem i/z dziećmi, ale nie w akademikach. Tylko 8% mieszka samodzielnie, nie w akademikach.

---

⁴¹ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.162.

Rysunek 35. Studenci niemieszkający z rodzicami – warunki mieszkaniowe podczas semestru.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1984.

Dochody z pracy zarobkowej

Kolejną grupą zainteresowania będą studenci posiadający dochody z pracy zarobkowej. Praca i dochody z pracy są zagadnieniem trudnym dla studentów, o ile muszą oni godzić pracę z nauką. Niektórzy podejmują się pracy zarobkowej tylko podczas przerw wakacyjnych, inni podczas całego semestru. Dostępnych form pracy pozwalającej młodym ludziom na uzyskanie dochodu, bardziej lub mniej regularnie jest coraz więcej, zwłaszcza dzięki szerzeniu się pracy zdalnej związanej z wykorzystaniem nowych technologii. Wzrastająca elastyczność pozwala coraz częściej studentom na podejmowanie wybranych, dostosowanych do ich możliwości działań zarobkowych. W tym rozdziale przyjrzymy się grupie studentów podejmujących pracę oraz ich zarobkom w zależności od różnych zmiennych.

Przede wszystkim trzeba podkreślić, że w budżet finansowy studentów, w kategorii makroekonomicznej, wliczane są dochody zarówno z pracy bieżącej, która wykonywana była podczas semestru, jak i poprzednich prac, czyli pieniądze odłożone i sukcesywnie przeznaczane na różnego rodzaju wydatki własne. Natomiast w tym rozdziale przyjrzymy się dokładniej tym osobom, które zadeklarowały podejmowanie pracy zarobkowej w trakcie semestru akademickiego.

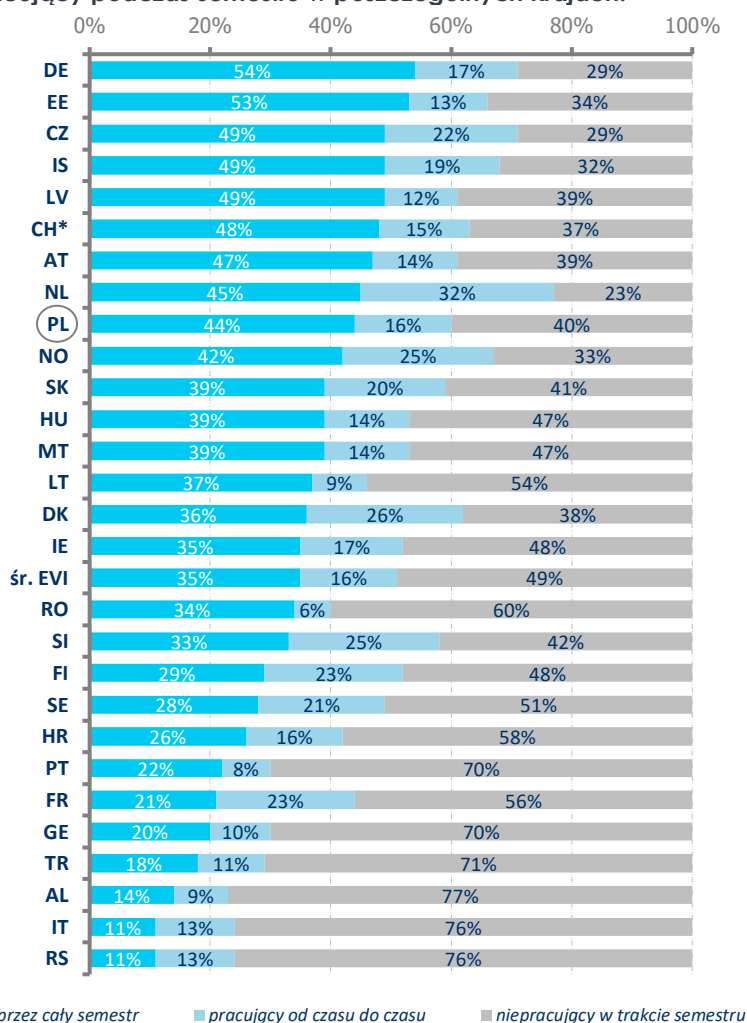
Średnio co drugi student w Europie nie podejmował pracy zarobkowej (49%) w trakcie całego semestru. Regularną pracą może pochwalić się średnio 35% studentów w krajach Eurostudenta VI natomiast 16% pracą podejmowaną od czasu do czasu. Polska znalazła się wśród krajów, gdzie odsetek studentów pracujących regularnie w trakcie semestru jest relatywnie wysoki i wynosi 44%. Największy udział pracujących

regularnie studentów odnajdziemy w Niemczech – 54%, plus 17% pracujących od czasu do czasu. Najwięcej studentów podejmuje się regularnych prac zarobkowych w trakcie semestru w Niemczech – 54% plus 17% pracuje dorywczo. Ogólnie największy udział pracujących jest w Holandii: studenci pracujący dorywczo stanowią 32%, a regularnie pracuje tam 45% badanych. Prace dorywcze są tam najpopularniejsze wśród pozostałych krajów UE, choć wysoki odsetek znajdziemy również w Danii (26%), Norwegii i Islandii (25%).

Państwa, w których studenci w zdecydowanej większości nie pracują (ponad trzy czwarte nie podejmowało pracy zarobkowej podczas semestru, w którym trwało badanie), to Albania, Włochy i Serbia. Wyniki dla Serbii korespondują z wynikami uzyskanymi odnośnie studentów otrzymujących wsparcie finansowe od rodziny w tym kraju oraz jego udziału w budżecie studentów (88% budżetu stanowi wkład rodziny a otrzymuje go 100% studentów).

Rysunek 36. Studenci pracujący podczas semestru w poszczególnych krajach.

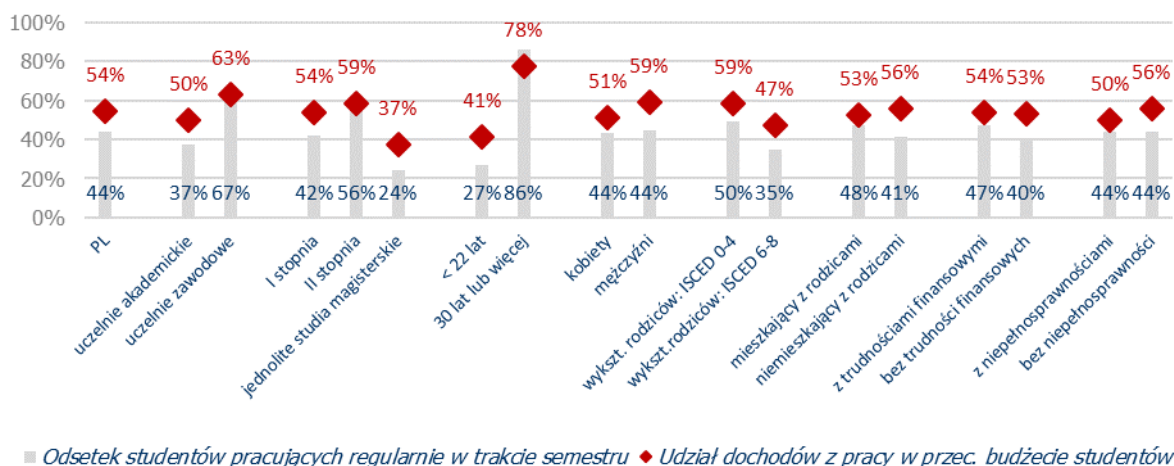

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Analogicznie, porównując do pozostałych wyników, to studenci uczelni zawodowych częściej deklarują podejmowanie regularnej pracy podczas semestru i dochody z tej pracy stanowią większą część ich budżetu. Podobnie studenci studiów magisterskich uzupełniających (nieco też starsi od swoich kolegów). Ponownie wyniki wskazują, że jednolite studia magisterskie są wymagające i czasochłonne pod względem nauki, nie pozostawiając pola na podejmowanie stałej pracy, niecała jedna czwarta studentów tych programów pracuje regularnie (24%), a zarobki z tego źródła stanowią przeciętnie jedynie 37% całego budżetu. We wszystkich krajach uczestniczących w VI edycji badania powtarza się ten sam schemat odnośnie grup wiekowych. Wraz z wiekiem zwiększa się udział studentów podejmujących stałą pracę, wyjątek stanowią jedynie Dania i Albania, gdzie najstarsza grupa wiekowa podejmuje się

pracy w mniejszym stopniu, niż młodszy studenci⁴². W Polsce różnice pomiędzy grupami wiekowymi są wyraźne i równomierne. Odsetek osób pracujących regularnie wzrasta w kolejnych grupach wiekowych. Ponad trzykrotnie większy jest udział studentów pracujących wśród studentów w wieku 30 lat i więcej w porównaniu do najmłodszych – poniżej 22 lat (86% vs 27%). Zarobki z pracy stałej stanowią 78% przeciętnego budżetu starszych studentów i 41% najmłodszych. Inne grupy studentów charakteryzujące się wyższym zaangażowaniem w prace zarobkowe to studenci „pierwszego pokolenia” (m.in. ze względu na relatywnie gorszą ocenę sytuacji finansowej). Jeżeli chodzi o nierówności pomiędzy płciami, zarówno kobiety jak i mężczyźni angażują się w równym stopniu w prace zarobkowe, jednak dochody mężczyzn stanowią większy odsetek w ich ogólnym budżecie). W równym stopniu angażują się również studenci z niepełnosprawnościami i bez, jednak zarobki tych drugich stanowią przeciętnie większą część budżetu – 56%, natomiast zarobki osób z niepełnosprawnościami stanowią dokładnie połowę budżetu (50%).

Rysunek 37. Udział studentów podejmujących regularnie prace zarobkowe w trakcie semestru oraz średni odsetek udziału tego źródła dochodu w przeciętnym budżecie studentów według wybranych cech.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

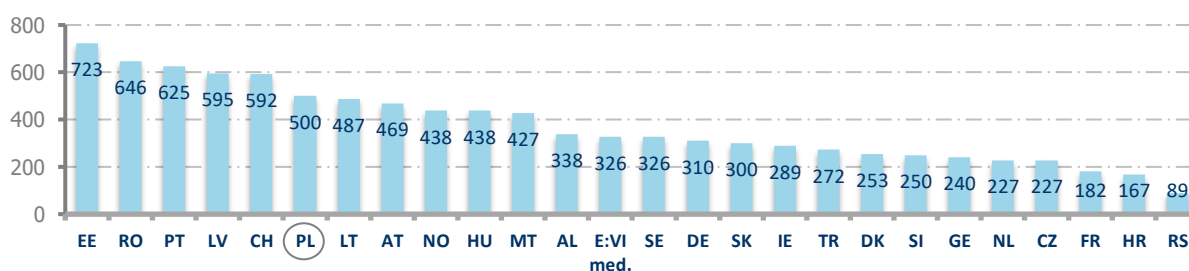
Porównując się do innych krajów pod kątem wysokości zarobków z pracy wykorzystana zostanie mediana, czyli wartość dzieląca populację dokładnie na dwie

⁴² Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 132.

równe części. Wyrażona w PPS mediana jest lepszym wskaźnikiem dla tego typu zmiennych, ponieważ jest mniej podatna na wartości skrajne w próbie – odstające, wysokie i niskie wartości, nieliczne, acz mocno odbiegające od np. dominanty, czyli wartości najpopularniejszej, a zarazem silnie zmieniającej wartość średnią. Mediana jest wartością środkową w rozkładzie. W tym wypadku trudno określić i kontrolować zakres zmiennej, jakie może przyjmować wartości najwyższe, stąd porównania oparte są na medianie.

Polska zajmuje wysokie, drugie miejsce pod tym kątem. Według wystandaryzowanej waluty PPS połowa pracujących studentów w Polsce zarabia do 500 jednostek PPS, podczas gdy średnia w Europie wyniosła 326. Stanowi to natomiast ponad połowę budżetu studentów (56%), podczas gdy w Europie nieco ponad jedną trzecią (36%). Więcej zarabiają od nas tylko studenci estońscy – 723 PPS, co stanowi 61% ich przychodów. Pokrywa się to z wynikami dotyczącymi czasu poświęcanego na pracę tygodniowo – Polacy poświęcają średnio 18 godzin w tygodniu na pracę zarobkową a Estończycy 20 to trzeci i pierwszy najwyższy wyniki w krajach Eurostudenta. Jednak porównując liczbę godzin pracy tygodniowo do mediany zarobków najlepiej wypadają Portugalczycy, którzy, przy 9 godzinach pracy zarobkowej tygodniowo, zarabiają 625 PPS, potem Szwajcarzy (również 9 godzin pracy i 592 PPS). Serbowie, którzy są w wyraźny sposób na utrzymaniu rodziny, pracują jedynie 6 godzin tygodniowo, co odzwierciedla ich zarobek – połowa z nich zarabia miesięcznie do 89 PPS. Czesi pracują nieco więcej – 16 godzin w tygodniu, ale zarabiają stosunkowo najmniej – 227 PPS miesięcznie.

Rysunek 38. Wysokość zarobków z bieżącej pracy studentów pracujących regularnie w trakcie semestru w Europie w wystandaryzowanej walucie PPS.

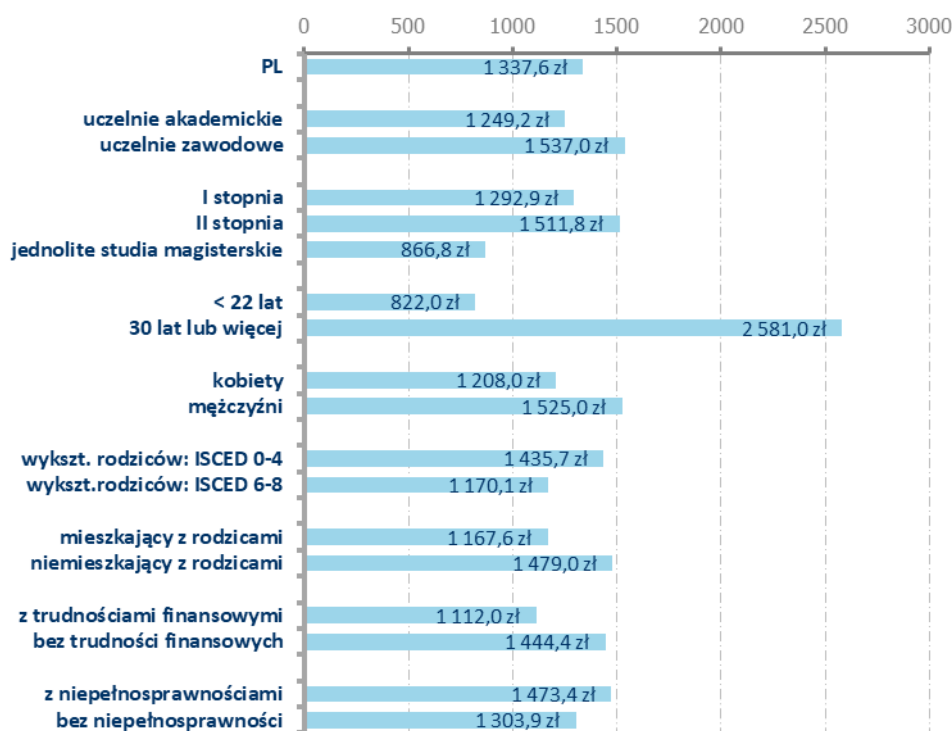

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Pogodzenie studiów z pracą zarobkową jest dla studentów nie lada wyzwaniem. Oprócz pracy podejmowanej w celach zarobkowych studenci często muszą odbyć (najczęściej bezpłatne) praktyki w celu zaliczenia semestru/roku, często w liczbie godzin równoważnej pełnemu etatowi lub trzem czwartym etatu. Następnie, zanim

podejmą się pełnoetatowej pracy na warunkach umowy o pracę, podejmują się staży, które, o ile są płatne, to bardzo słabo. Aby nadać kontekst zarobkom deklarowanym przez studentów, w miesiącu, w którym przeprowadzono badanie, czyli w czerwcu 2016 roku, miesięczne przeciętne wynagrodzenie w Polsce w sektorze przedsiębiorstw wynosiło 4 252 złote brutto⁴³. Średnia wysokość zarobków studentów w Polsce wyniosła 1 338 złotych. Grupy, których większa część podejmuje się stałej pracy, zazwyczaj zarabiały wyższe kwoty, jednak nie zawsze, np. odwrotnie jest w przypadku osób z trudnościami finansowymi lub z niepełnosprawnościami. Widać również, że mężczyźni średnio zadeklarowali wyższą kwotę miesięcznych zarobków niż kobiety (1 525 zł vs 1 293 zł).

Rysunek 39. Średnia wysokość zarobków z bieżącej pracy studentów pracujących regularnie w trakcie semestru według wybranych cech.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1134.

Tendencje w Polsce dotyczące poziomów zarobków studentów wyróżnionych na podstawie grup kierunków, korespondują z tymi uzyskanymi na poziomie

⁴³ Obwieszczenie Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego z dnia 18 lipca 2016 roku, w sprawie przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw w czerwcu 2016 roku.

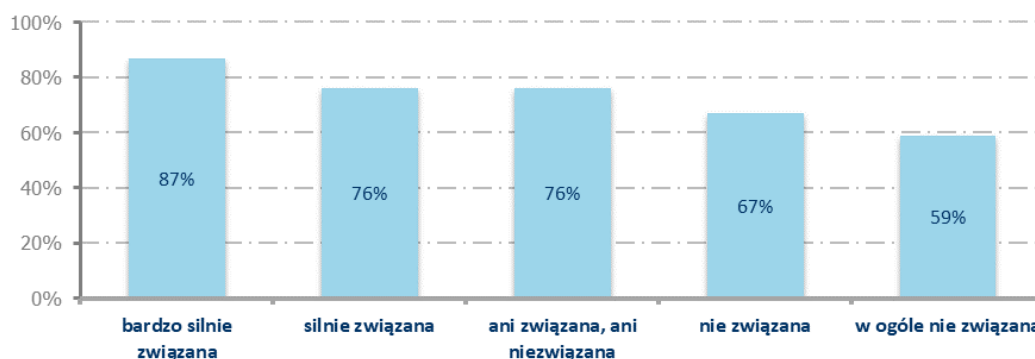
ogólnoeuropejskim. Wśród najlepiej zarabiających grup kierunków znalazły się: biznes, administracja i prawo oraz technologie informacyjne. Ogólnoeuropejska mediana zarobków dla tych grup wyniosła ponad 360 PPS miesięcznie, a w Polsce nawet powyżej 600 PPS. W krajach Europy również na kierunkach związanych z kształceniem studenci zarabiają tak wysokie pensje, jednak w Polsce jako trzecią grupę należy wymienić usługi z medianą powyżej 600 PPS (dla kształcenia mediana wyniosła 459 PPS).

Motywacje do podjęcia pracy mogą być różne. Praca zarobkowa wiąże się nie tylko z zarabianiem pieniędzy, ale również z dodatkowymi benefitami, takimi jak zdobywanie doświadczenia na rynku pracy. Dla innych jest ona koniecznością by w ogóle móc kontynuować studia czy utrzymywać się samodzielnie.

Biorąc pod uwagę wszystkich studentów, udział tych, którzy w pierwszej kolejności postrzegają siebie jako pracowników oraz tych, którzy widzą siebie przede wszystkim jako studentów, jest dość zbalansowany: 48% vs 52%, w zależności od przeważającego źródła dochodu studenta proporcje te zmieniają się w znaczący sposób. I tak w sposób dość oczywisty prawie trzy czwarte osób utrzymujących się głównie z pracy zarobkowej określa się przede wszystkim jako pracowników (72%), a jedynie nieco ponad jedna czwarta, jako studentów (28%). Odwrotna tendencja jest zauważalna w grupie utrzymującej się w głównej mierze z wkładu finansowego rodziny lub partnera (79% studenci vs 21% pracownicy). Osoby zależne w największym stopniu od źródeł publicznych określają siebie jako studentów – 95%.

Widać, że studenci pracujący chętniej podejmują się pracy stałej, jeżeli jest ona ściśle związana z kierunkiem, w którym się kształcą. Odsetek osób podejmujących się stałej pracy spada wraz z oceną związku pomiędzy pracą a studiami i wynosi 87% wśród osób oceniających relację pomiędzy pracą a studiami jako bardzo silną, natomiast 59% jeżeli takiego związku w ogóle nie ma.

Rysunek 40. Odsetek studentów pracujących regularnie w trakcie semestru według oceny stopnia powiązania swojej pracy zarobkowej z kierunkiem studiów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

Oprócz kwestii finansowych podejmowanie pracy skutkuje innymi benefitami w życiu studentów. Podejmując pracę studenci rozwijają się zarówno pod względem kompetencji społecznych i jak posiadanego doświadczenia. Studenci podejmujący się pracy zarobkowej okazjonalnie czy regularnie, zostali zapytani, dlaczego to robią. Mieli określić na ile przedstawione zdania odpowiadają ich osobistej sytuacji. W kontekście dochodów oraz pracy zarobkowej w tym miejscu omówione zostaną dwa stwierdzenia:

- Pracuję po to, by zdobyć doświadczenie na rynku pracy,
- Gdybym nie pracował(a) nie byłoby mnie stać na studiowanie.

Obok względów finansowych, wyróżnić należy chęć zdobycia doświadczenia. Średnio w Europie 59% studentów twierdzi, że pracuje po to by zdobyć doświadczenie na rynku pracy. Najbardziej zmotywowani tym względem są studenci finlandzcy – 74% oraz estońscy – 70%. W najmniejszym stopniu na zdobyciu doświadczenia zależy studentom z Irlandii – 41% oraz Serbii – 49%. Połowę studentów możliwość zdobycia doświadczenia motywuje do pracy w Norwegii i na Węgrzech (50%), w pozostałych krajach większość przyznaje, że jest to adekwatny do ich sytuacji cel podejmowania pracy zarobkowej. W Polsce również większość pracujących studentów twierdzi, że ten cel odpowiada ich oczekiwaniom wobec pracy zarobkowej (66%).

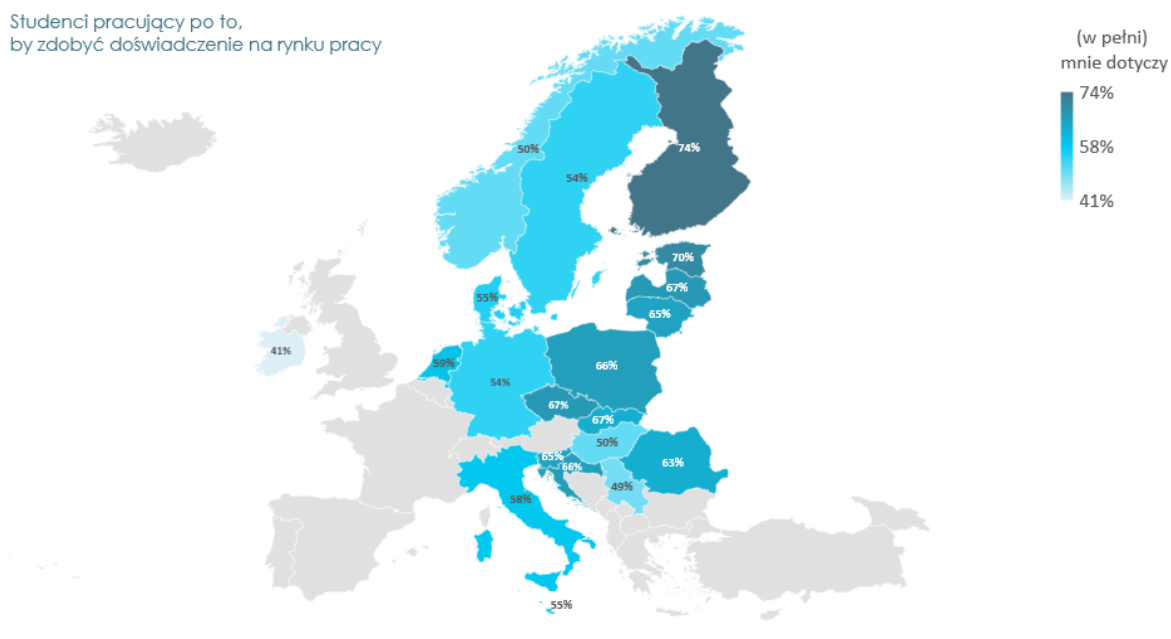
Najbardziej skłonni do potwierdzenia tych intencji w Polsce byli pracujący studenci zależni finansowo od pracy zarobkowej jako głównego źródła utrzymania, 72% z nich zgodziło się z omawianym stwierdzeniem, w porównaniu do 56% wśród studentów

zależnych finansowo od rodziny i 37% wśród zależnych od źródeł publicznych. Ponad 70% respondentów zgodziło się również wśród studentów, którzy mieszkają z rodzicami, niemających trudności finansowych, a także wśród studiujących na studiach drugiego stopnia. Mężczyznom bardziej odpowiada cel zdobywania doświadczenia na rynku poprzez pracę zarobkową niż kobietom (70% vs 63%). Kobiety były nieco bardziej przychylnie uzasadnieniu, że pracują, aby pokryć koszty swojego utrzymania (70% vs 66%).

Jeżeli chodzi o grupy wiekowe, to odsetek zgadzających się ze stwierdzeniem jakoby pracowali by zdobyć doświadczenie, rośnie wśród dwudziestolatków (od 64% do 71%), by spaść poniżej poziomu osiągniętego przez najmłodszych studentów w grupie najstarszej (60%). Trzydziestolatkowie podejmują pracę z zupełnie innych powodów niż młodszy koledzy, jako że już parę lat funkcjonują na rynku pracy ich motywacje przenoszą się na inne aspekty. Na przykład jest to grupa, w której stwierdzenie „Pracuję, ponieważ muszę wspierać finansowo innych (np. dzieci, partnera, rodziców)” uzyskało relatywnie wysoki odsetek wskazań – 58%. W grupach wyróżnionych na podstawie wykształcenia rodziców, zamieszkiwania z rodzicami, zależności finansowej, typu uczelni, poziomu studiów, trudności finansowych czy niepełnosprawności ta motywacja do podejmowania pracy była zdecydowanie najmniej popularna (poniżej 38% wskazań na zgodność ze stwierdzeniem). 30-letni i starsi studenci podejmują prace zarobkowe przede wszystkim dlatego, że w przeciwnym wypadku nie byłoby ich stać na studia (80%) oraz po to, by pokryć koszty utrzymania (79%).

Rysunek 41. Studenci pracujący (regularnie lub od czasu do czasu) po to, by zdobyć doświadczenie na rynku pracy.

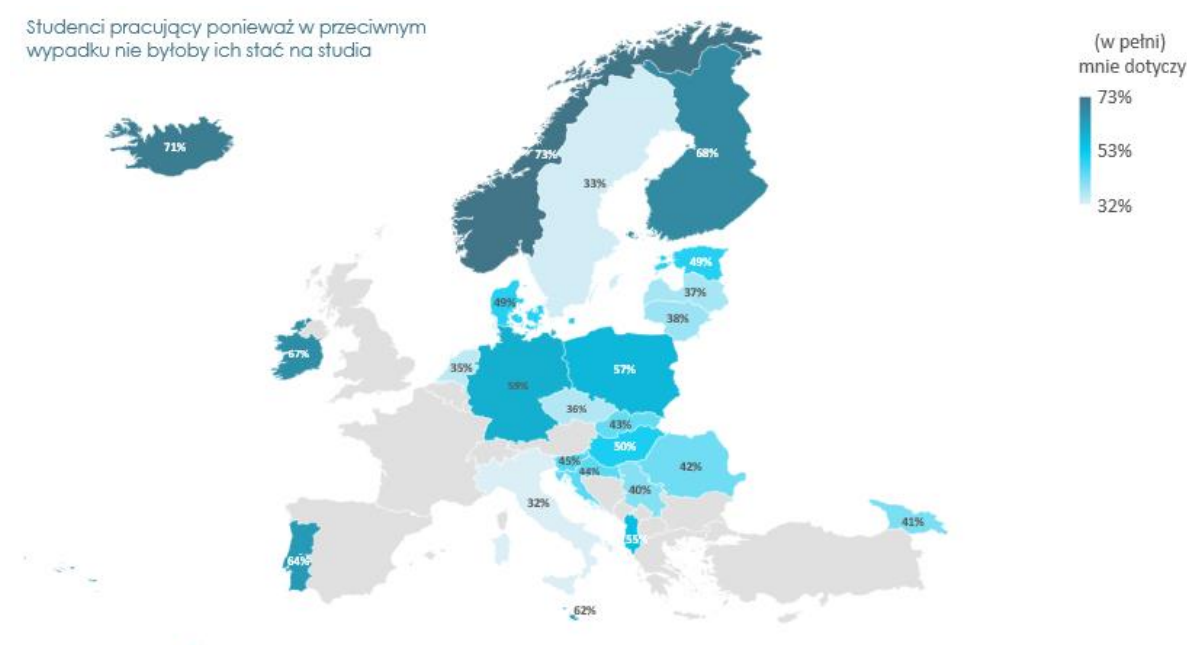
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

W drugim stwierdzeniu bardziej widać zależność pomiędzy pracą a studiami. W przypadku braku pracy i dochodów z niej płynących, można założyć, że studenci zmuszeni byłiby zaprzestać studiowania. Poniższe dane prezentują, w których krajach sytuacja ta dotyczy studentów w największym stopniu.

Zwłaszcza na północy Europy można zaobserwować deklaracje respondentów, że gdyby nie praca nie byłoby ich stać na studia (aż 73% pracujących studentów w Norwegii, 71% w Islandii oraz 68% w Finlandii). Tylko Szwecja wyróżniła się mocno wśród tych krajów - niemal dwukrotnie mniejsza część studentów deklaruje taką motywację do pracy – 33%. W bardzo nikłym stopniu możliwość studiowania uzależniona jest od dochodów z pracy przez studentów w Holandii, Czechach, na Litwie, Łotwie, gdzie poniżej 40% studentów zgodziło się z tym stwierdzeniem. W Polsce również wysoki odsetek studentów pracujących miałby problem z kontynuowaniem studiowania w przypadku braku pracy – 57%, to powyżej średniej w Europie, która wyniosła 50%. Szczególnie skłonni do potwierdzania takiego stanu rzeczy w Polsce byli studenci w wieku 30 i więcej lat (80%) oraz uczęszczający na uczelnie zawodowe (72% vs 51%). Jeszcze większe różnice można zauważyć pomiędzy studentami uzależnionymi finansowo od rodziny a uzależnionymi od dochodów z pracy. Tylko jedna trzecia pierwszej grupy, stwierdziła, że gdyby nie pracowała nie byłoby ich stać

na studia, podczas gdy drugiej – trzy czwarte (33% vs 74%). Podobna zależność wystąpiła między osobami deklarującymi borykanie się z trudnościami finansowymi a tymi, którzy takich trudności nie mają (73% vs 39%). Analogicznie jak podejmowanie pracy zarobkowej w ogóle, wyniki różnią się w tym względzie pomiędzy dziećmi osób o różnym wykształceniu. Studenci, których rodzice mają wykształcenie na poziomie ISCED 0-4, w zdecydowanej większości zgodzili się, że bez pracy nie mogliby pozwolić sobie na studia (65%), podczas gdy wśród studentów, których rodzice posiadają wyższe wykształcenie – 43%.

Rysunek 42. Studenci pracujący (regularnie lub od czasu do czasu), których nie byłoby stać na studiowanie, gdyby nie praca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Studenci otrzymujący wsparcie ze źródeł publicznych

Studenci to grupa, która ma dostęp do wielu różnorodnych form wsparcia publicznego. Podstawowym podziałem są formy wsparcia/dofinansowania zwrotne i bezwrotne. W Polsce praktycznie jedynym krajowym źródłem dofinansowania zwrotnego są kredyty studenckie. Różnorodne formy bezwrotnego wsparcia przyjmują formy zasiłków i stypendiów przydzielanych na podstawie różnych kryteriów, zazwyczaj osiągnięć w nauce czy progów finansowych. Zasady przydzielania oraz wielkość są określane przez odpowiednie ministerstwo a następnie

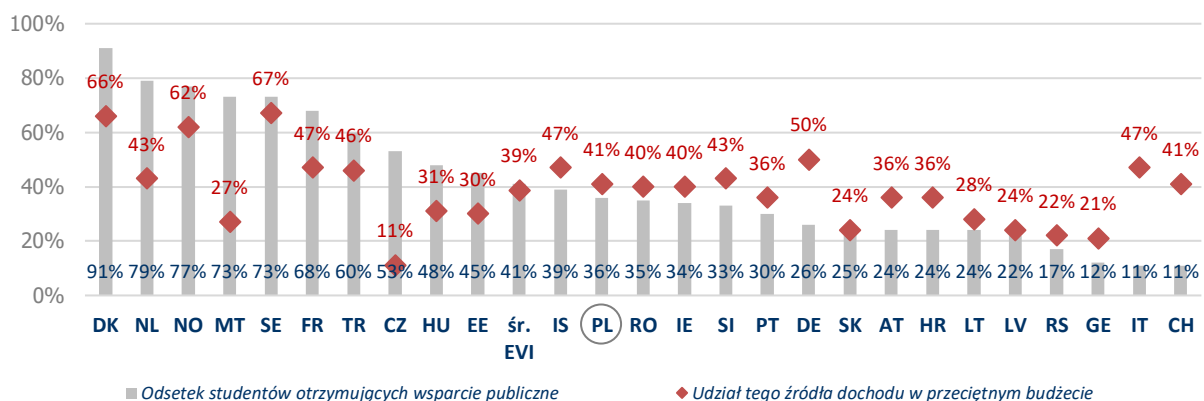
rozdysponowywane przez poszczególne uczelnie. Warto podkreślić, że form wsparcia otrzymywanego przez jednego studenta może być więcej, niż jedno.

Odnosząc się do kalkulacji ogólnych, na podstawie całej próby, w przeciętnym budżecie studentów z Polski około jedna dziesiąta (11%) to finanse pochodzące ze źródeł publicznych. Po dokonaniu kalkulacji indywidualnych budżetów studenckich, sytuacja studentów była nieco odmienna. Warto wymienić kraje, gdzie studenci otrzymujący wsparcie ze źródeł publicznych stanowią zdecydowaną większość w swojej populacji (powyżej 60%), są to: Turcja, Francja, Szwecja, Malta, Norwegia, Holandia oraz Dania. W tym ostatnim kraju, Dani, aż 91% studentów otrzymuje dofinansowanie publiczne i stanowi ono 66% całkowitego budżetu studentów. Dodając do tego wyniki związane z wkładem rodziny w finanse studentów, kilka krajów wyraźnie ukierunkowuje się w jedną ze stron. Po pierwsze, niskie odsetki zarówno udziału studentów korzystających z finansów od rodziny jak i udziału tych finansów w budżecie w szczególności przy jednoczesnym wysokim wsparciu ze źródeł publicznych wyróżniają Norwegię, Szwecję, Danię oraz Holandię. Kraje te mogą reprezentować system szkolnictwa wyższego, w którym studenci cieszą się niezależnością oraz benefitami ze strony państwa⁴⁴. Na drugim biegunie znajdują się państwa, w których ciężar utrzymania studentów ponoszą rodziny, przy niskim wkładzie ze strony państwa – Serbia, Gruzja, Litwa, Słowacja, Chorwacja i Portugalia. W Polsce dotacje publiczne charakteryzują się tym, że otrzymuje je mniejsza część studentów, niż ma to miejsce przeciętnie w Europie (36%, vs 41%), ale stanowią one większą część ich budżetu niż średnia międzynarodowa (41% vs 39%). Podobne tendencje można zauważyć w Szwajcarii, Włoszech, Niemczech, Słowenii, Irlandii, Rumunii i Islandii.

---

⁴⁴ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.163.

Rysunek 43. Odbiorcy wsparcia publicznego oraz udział tego źródła dochodu w przeciętnym budżecie studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

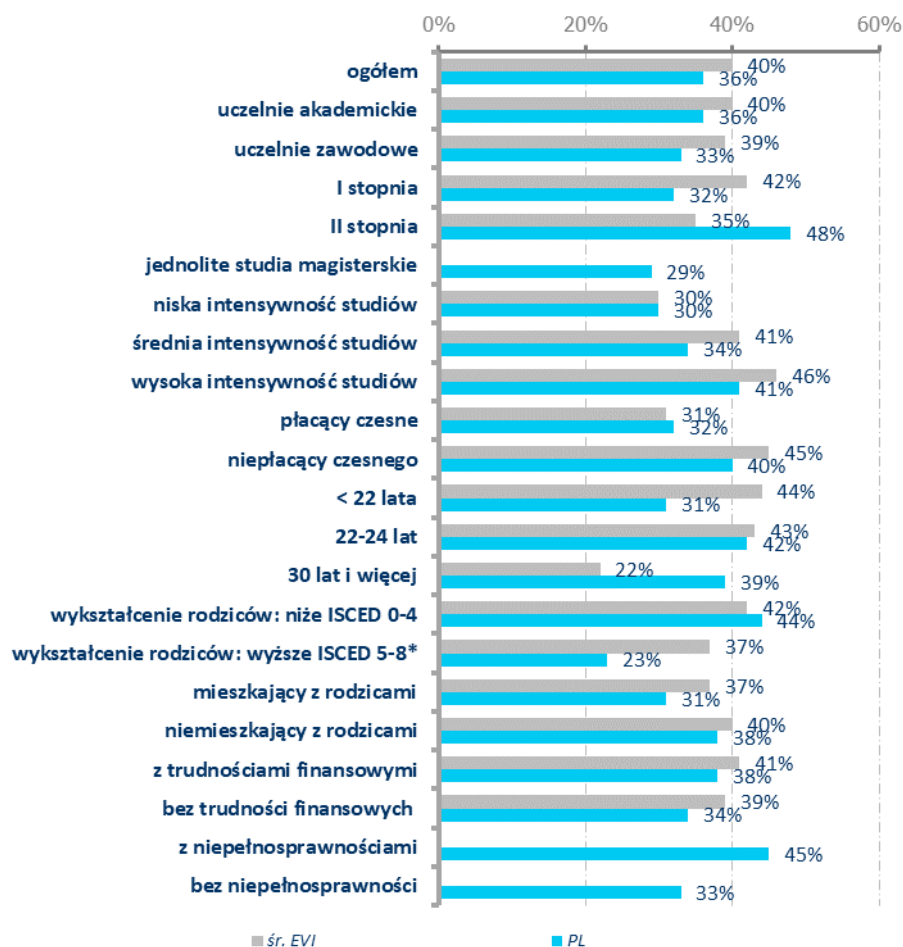
Uzyskane w Polsce różnice pomiędzy poszczególnymi grupami wyróżnionymi poprzez swoje cechy społeczno-demograficzne, jak też związane z decyzjami edukacyjnymi w niektórych przypadkach korespondują z tymi uzyskanymi międzynarodowo. Tym samym w Polsce i w Europie częściej korzystają ze wsparcia publicznego studenci na uczelniach akademickich aniżeli zawodowych oraz ci, którzy nie płacą czesnego. Udział osób pobierających świadczenia rośnie również wraz ze wzrostem intensywności studiów mierzonym czasem poświęcanym na naukę na uczelni i w domu. Ponadto, studenci niemieszkający już z rodzicami częściej korzystają z takich form wsparcia oraz ci, którzy napotykają trudności finansowe. Ponadprzeciętnie więcej odbiorców świadczeń publicznych znajduje się wśród studentów studiów drugiego stopnia (prawie połowa grupy – 48%), podczas gdy wyniki międzynarodowe pokazują, że większą grupę beneficjentów systemu pomocy dla studentów znajdziemy na studiach pierwszego stopnia (42% vs 35% na studiach drugiego stopnia). Najmniejszy udział odbiorców środków publicznych, w grupach studentów rozróżnionych na podstawie programu studiów, tworzą studenci na jednolitych studiach magisterskich – 29%.

Z drugiej strony najbardziej odbiegają od średniej w Polsce studenci, których rodzice posiadają wykształcenie wyższe. Wśród nich niecała jedna czwarta korzysta ze wsparcia publicznego (23%). To mniejszy odsetek niż odnotowany w tej grupie w badaniu międzynarodowym, w którym wyniósł 37% beneficjentów. Jeżeli chodzi o grupę „pierwszego pokolenia” to wyniki międzynarodowe i Polskie są do siebie zbliżone. W tej grupie wsparcie publiczne otrzymuje odpowiednio 42 i 44% studentów.

W porównaniu do średniej europejskiej w Polsce studenci najstarsi stosunkowo częściej są odbiorcami finansowego wsparcia publicznego, natomiast najmłodszy - rzadziej niż ich koledzy i koleżanki w Europie. Mimo, że najstarsza grupa jest w największym stopniu zależna od własnych źródeł dochodu, aż 39% z nich korzysta z jakiejś formy wsparcia finansowego, podczas gdy w Europie tylko 22%. Jednak tylko 2% tej grupy w Polsce jest uzależnionych finansowo od wsparcia publicznego. Mimo, że często pojawiają się kryteria dostępu oparte na wieku studentów, wydają się one nie ograniczać studentów w Polsce w dostępie do wsparcia finansowego ze źródeł publicznych. Grupa najstarsza w Polsce mogła tu uwzględnić także zasiłki rodzinne czy socjalne, niekierowane do studentów, lecz do ich rodzin, przydzielane studentowi lub rodzinie ze względu na ogólną sytuację ekonomiczną, lecz finalnie wydawaną i wspierającą wydatki studenta na studia.

Prawie połowa studentów z niepełnosprawnościami korzysta ze studenckiego wsparcia finansowego ze źródeł publicznych (45%), podczas gdy wśród ich kolegów nieborykających się z takimi problemami – jedna trzecia (33%). Tylko 14% ze studentów z niepełnosprawnościami jest zależnych od tego źródła dochodu, zdecydowana większość (41%) od rodziny, a następnie od własnych dochodów (32%).

Rysunek 44. Odbiorcy wsparcia publicznego według wybranych cech studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098. *W Polsce wykształcenie rodziców ISCED 6-8.

W większości krajów uczestniczących w badaniu Eurostudent ponad połowę wsparcia studentów finansowanego ze źródeł krajowych, publicznych stanowią formy bezwrotne⁴⁵. Polska zajmuje pod tym względem wysokie miejsce, ponieważ aż 81% wsparcia publicznego to formy bezwrotne, zwrotne to jedynie 5%, a inne – 15%. W kategorii inne studenci mogli ująć zarówno zwrotne, jak i bezwrotne źródła wsparcia finansowego, np. dodatki na dziecko czy mieszkanie. Najciekawsze pod tym kątem kraje to Czechy, gdzie całość form wsparcia jest bezwrotna, a także Rumunia, Słowenia, i Austria – gdzie również jest to jedyna forma wsparcia finansowego studentów (w kategorii inne znajdują się tylko bezwrotne formy). Wysokie udziały mają bezwrotne formy we Francji, Malcie czy Portugalii – powyżej 90%. Po drugiej stronie osi

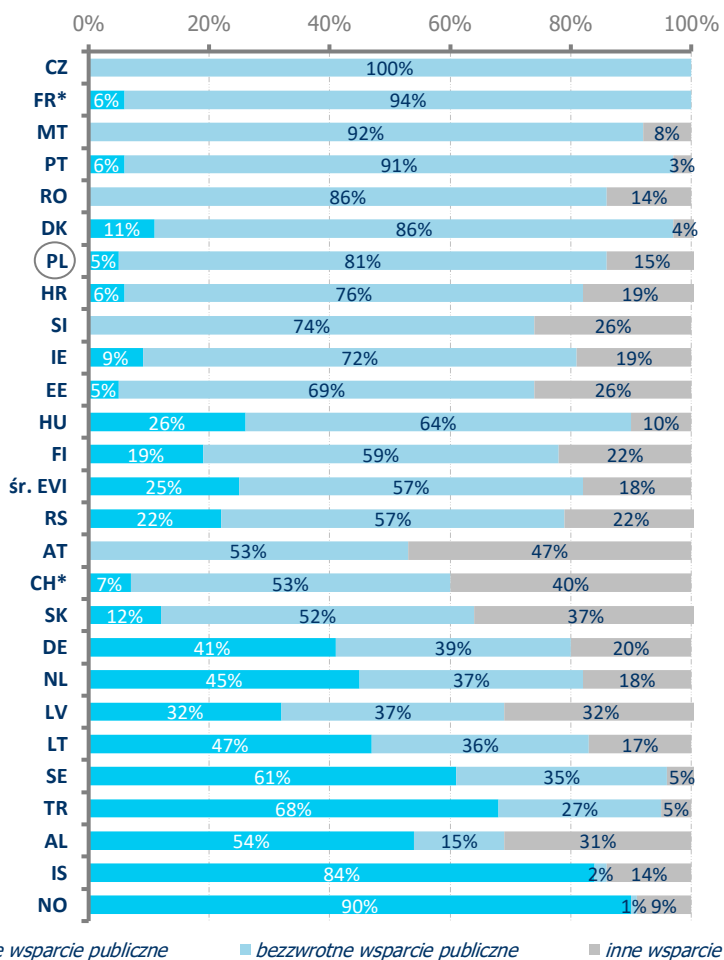
⁴⁵ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.166.

znajduje się Norwegia, w której aż 90% stanowią zwrotne formy wsparcia studentów typu pożyczki i kredyty. Warto przypomnieć, że w kraju tym aż 77% studentów pobiera jakieś formy wsparcia finansowego, a stanowią one większą część budżetu studentów. Stawia to studentów norweskich w mniej komfortowej sytuacji niż mogłoby się wydawać po przesłankach pokazujących zasięg systemu świadczeń w krajach nordyckich. W Szwecji, Turcji, Albanii, Islandii i Norwegii wyniki pokazują podobną kompozycję świadczeń na rzecz studentów, większość z nich musi być spłacona lub zwrócona (od 61% do 84%). Pozostałe kraje mają system raczej mieszany, jednak w Niemczech, Holandii i na Litwie największy odsetek (choć nie przeważający) stanowią również zwrotne źródła wsparcia. Nadmienić można, że czasem w przypadku pożyczek funkcjonuje coś takiego jak umorzenie kredytu. Zgodnie z komentarzem norweskich badaczy w kraju tym, studenci otrzymujący pożyczki mogą konwertować do 40% ich wartości w granty, jeżeli zdadzą egzaminy⁴⁶.

---

⁴⁶ <http://database.eurostudent.eu>, dostęp: maj 2018.

Rysunek 45. Krajowe formy wsparcia publicznego studentów w Europie.

*Kraje stosujące odstępstwa od konwencji międzynarodowego kwestionariusza.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

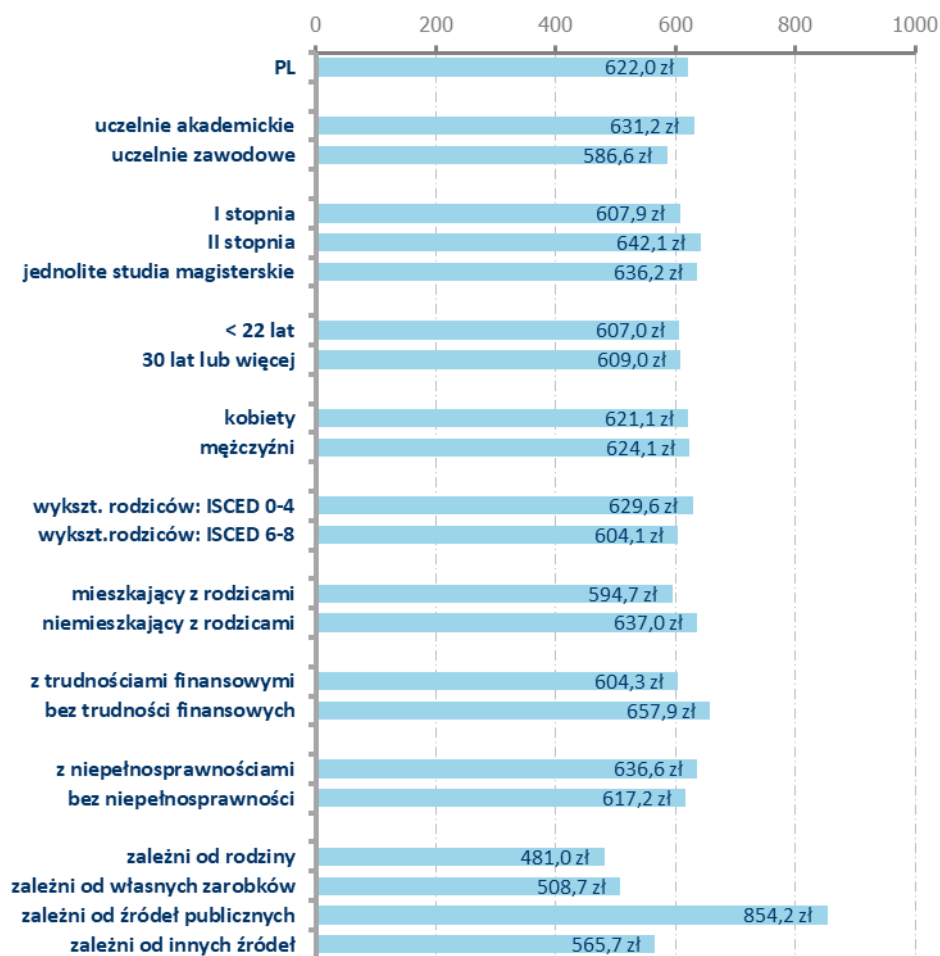
Warto jeszcze wskazać grupy najczęściej korzystające z bezwrotnych źródeł finansowania na gruncie polskim. Biorąc pod uwagę grupy zainteresowania wymieniane już we wcześniejszych rozdziałach trudno zidentyfikować grupę w szczególności zainteresowaną zwrotnymi źródłami finansowania, czyli w głównej mierze kredytami studenckimi. Udział osób pobierających takie świadczenia oscyluje od 4% do 9% w poszczególnych grupach wyróżnionych ze względu na charakterystyki studiów czy cechy społeczno-ekonomiczne. Stosunkowo dużo, bo kilkanaście procent, tworzą beneficjenci wsparcia zwrotnego. Znajdziemy ich wśród studentów jednolitych studiów magisterskich (19%), wśród studentów, których rodzice mają wykształcenie wyższe (12%) oraz w grupie wiekowej 25-29 lat (14%). Wszystko wskazuje na to, że kredyty trafiają do osób, które mogą nie kwalifikować się do finansowania bezwrotnego ze względu na przekraczanie progu finansowego, relatywnie dobrą

rodzinną sytuację ekonomiczną lub są już w wieku nietypowo studenckim, a jeszcze nie do końca samodzielny, czyli przed 30-tką. Sytuacja taka sama się wyjaśnia, gdyż kredyty i pożyczki są formą, która pozostawia ciężar finansowy. W dłuższej perspektywie osoby korzystające z tej formy muszą być w stanie spłacić powierzone im pieniądze. Zatem osoby starsze, w bardziej stabilnej sytuacji ekonomicznej, będą chętniej korzystały z tej formy wsparcia.

Wysokość przychodu osób, które otrzymują wsparcie, oraz wysokość samego wsparcia publicznego, również była przedmiotem badania. Z kwot deklarowanych przez studentów na poszczególne pozycje powstały wszelkie analizy i wyliczenia kompozycji budżetów przychodów, ale też wydatków, o czym w kolejnym rozdziale. Jakiej wysokości kwoty trafiają do studentów w Polsce? Średnie, minimalne lub maksymalne kwoty każdego rodzaju świadczenia są ustalane centralnie i powszechnie znane, jednak zestawienia krajowe np. głównego Urzędu Statystycznego, nie uwzględniają perspektywy studenta, czyli łącznej kwoty wsparcia, trafiającej w jego ręce w szczególności, jeżeli pobiera wsparcie z kilku uczelni, czy z różnych form. Patrząc na kwoty jakie otrzymują poszczególne grupy w Polsce można powiedzieć, że wsparcie jest rozdysponowane w zrównoważony sposób jeżeli chodzi o wysokość dofinansowania. Średnia wysokość miesięcznych kwot wsparcia ze źródeł publicznych oscyluje wokół 600 złotych. Jediną grupą wyróżniającą się tutaj są studenci zależni od tego źródła dochodu, czyli tacy, w których budżecie ta pozycja stanowi największą część. Oni otrzymują średnio ponad 850 złotych. Różnice od średniej krajowej wynoszą od około 30 do 50 złotych, z wyjątkami pojawiającymi się w grupach wyróżnionych na podstawie kompozycji dochodu: wspomnianymi osobami zależnymi finansowo od źródeł publicznych ze średnią wysoko powyżej przeciętnej krajowej oraz zależnymi od wkładu finansowego rodziny z średnią kwotą otrzymywaną od państwa 141 złotych poniżej przeciętnej krajowej.

Rysunek 46. Średnia wysokość miesięcznych kwot pochodzących z publicznych źródeł wsparcia w Polsce według wybranych cech studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1012.

Nierówności w dystrybucji przychodów w populacji studentów

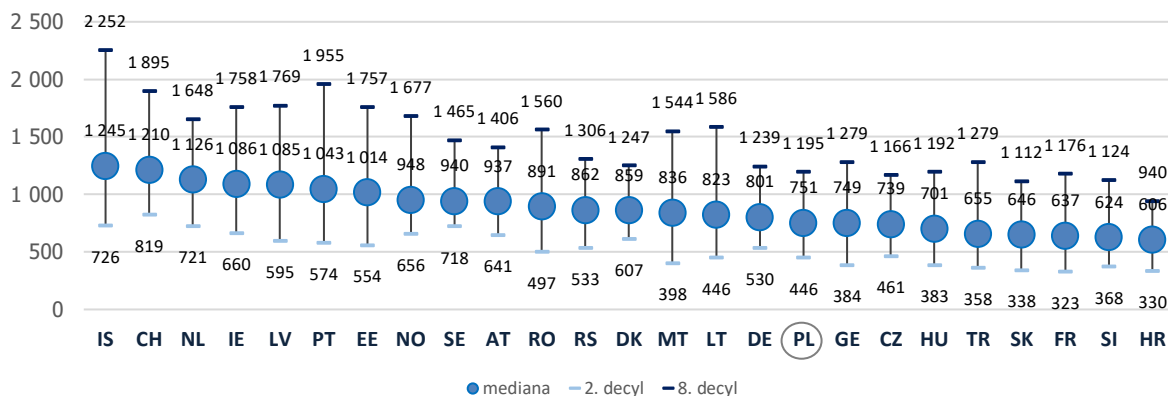
Aby dostrzec nierówności w dystrybucji przychodów, każdego studenta poddanego badaniu należy uporządkować i przydzielić do konkretnego decyla, czyli jednej dziesiątej części szeregu stworzonego ze studenckich przychodów. Po takim zabiegu widać, w których przedziałach finansowych kumulują się obserwacje oraz jaki w ogóle zakres przychodów pokrywa studencka populacja. Do analiz wykorzystuje się 3 progi, tzn. najbiedniejszą część studentów pierwsze 20% (2 decyl), medianę, czyli wartość

średnią, oraz najbogatsze 20% czyli 8 decyl⁴⁷. Im większa rozbieżność pomiędzy drugim a ósmym decylem, tym bardziej niezbalansowana jest dystrybucja przychodów. Oprócz wystandaryzowanych wartości PPS wykresy pokazują także różnicę decyli (drugiego i ósmego) od mediany wyrażoną w procentach by ułatwić porównania i wielkość dysproporcji. Za badaczami z konsorcjum międzynarodowego za przykładowe kraje, w których rozbieżności przychodów populacji są stosunkowo duże, podać można Portugalię, Maltę, Litwę, Turcję i Francję. W krajach tych ósmy decyl jest wyższy od mediany o minimum 85%, natomiast drugi niższy o minus 45% lub więcej. Wskazuje to na dużą heterogeniczność populacji studentów, na to, że studenci pochodzą z bardzo różnorodnych grup społeczno-ekonomicznych co stwierdzamy po ich dochodzie. Skoncentrowany przychód można zauważyć w Norwegii, Szwecji, Austrii i Niemczech, gdzie najbogatsza jedna piąta studentów otrzymuje co najmniej 45% więcej porównując do wartości środkowej przychodów (mediany), a najbiedniejsza piąta część populacji ma przychody nie przekraczające wartości mediany minus maksymalnie 29%. W Polsce rozstrzał pomiędzy górnymi 20% a dolnymi 20% jest dość równo odsunięty od mediany. To znaczy, że przychód najbogatszych 20% osób studiujących w Polsce otrzymuje minimum o 59% więcej niż mediana, a najbiedniejszych - o minus 41%. Ogólna tendencja wskazuje, że najbogatsi różnią się w większym stopniu od środkowej wartości niż najbiedniejsi, od 45% do 95%, podczas gdy biedniejsi od 24% do 52%. W Polsce drugi decyl kończy się na przychodzie rzędu 1 069 złotych – to znaczy, że 20% populacji miesięcznie otrzymuje maksymalnie taką kwotę. Natomiast przychody ósmego decyla, najbogatszych 20% studentów zaczynają się od 2 865 złotych wzwyż.

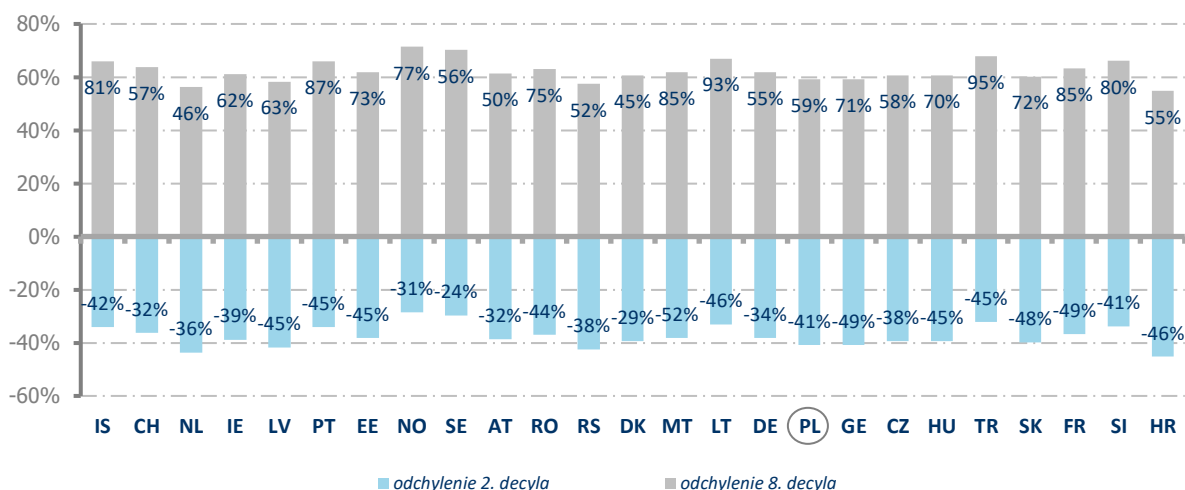
⁴⁷ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.157.

Rysunek 47. Dystrybucja całkowitego miesięcznego przychodu studentów według decyli.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Rysunek 48. Odchylenie wartości maksymalnej drugiego i ósmego decyla od wartości mediany wyrażone w procentach – całkowity przychód studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Aby wyrazić nierówności w rozkładzie dochodów można użyć również współczynnika Giniego, który jest miarą koncentracji zmiennej. Przyjmuje on wartość od 0 do 1, przy tym 0 to równomierność rozkładu natomiast 1 to całkowita nierównomierność rozkładu. Znajduje zastosowanie właśnie przy ocenie nierówności społecznych wynikających z nierównego rozkładu przychodów w populacji. Według obliczeń Diagnozy Społecznej w 2015 roku, współczynnik ten dla indywidualnych dochodów

wyniósł w Polsce 0,285, natomiast biorąc pod uwagę dochody gospodarstw 0,310⁴⁸. Wartość tego współczynnika była poniżej średniej Europejskiej, a do tego spadała na przestrzeni poprzednich lat wskazując na malejące rozwarstwienie społeczne. Współczynnik Giniego dla populacji studentów w VI edycji badania Eurostudent wyniósł nieco więcej, wskazując na większe zróżnicowanie tej grupy w porównaniu do dochodów społeczeństwa zarysowanych w diagnozie społecznej – 0,31.

W porównaniu do poprzedniej edycji badania Eurostudent współczynnik ten obniżył się, biorąc pod uwagę dochody studentów niemieszkających z rodzicami, co oznacza, że nierówności się zmniejszają, a dochody ulegają dekoncentracji. W edycji V współczynnik nierówności Giniego wyniósł 0,4 natomiast w edycji z 2016 roku – 0,3⁴⁹.

Trudności finansowe

W krajach Eurostudenta od 10 do 40% populacji studentów doświadcza trudności finansowych, z czego średnio 9% twierdziło, że w „dużym stopniu”⁵⁰. W kilku krajach, w tym w Polsce (38%), niemal dwie piąte studentów przyznało, że aktualnie doświadcza trudności finansowych w stopniu poważnym lub bardzo poważnym. Wyższy odsetek osób twierdzących, że mają poważne problemy z finansami odnotowano tylko w Gruzji – 39%. Z drugiej strony największa część studentów we wszystkich krajach doświadcza maksymalnie umiarkowanych trudności finansowych (do 60%). Na brak jakichkolwiek trudności najczęściej wskazywali studenci z Niemiec (47%) i Holandii (40%). Średnio w Europie odsetek studentów w tak dobrej sytuacji – nieodczuwających trudności finansowych - wyniósł 23%.

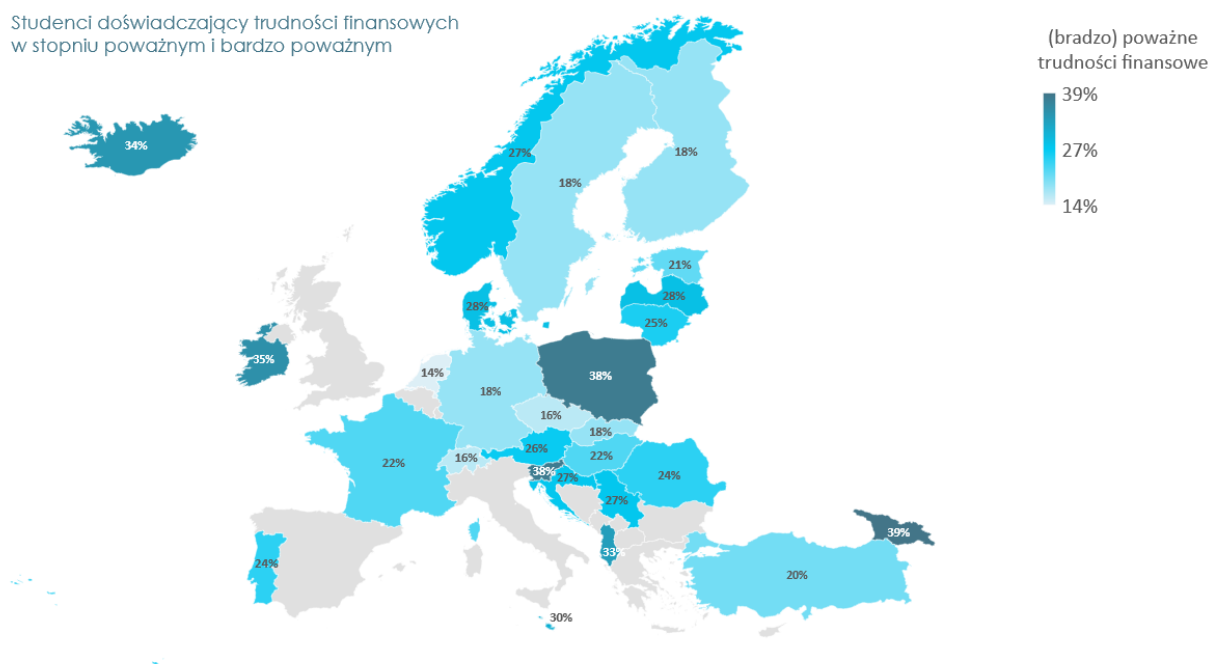
⁴⁸ Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i jakość życia Polaków, J. Czapiński, T. Panek, s. 16.

⁴⁹ Social and Economic Conditions of Student Life in Europe, Eurostudent V 2012-2015. Synopsis of Indicators, s. 124.

⁵⁰ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.150.

Rysunek 49. (Bardzo) poważne trudności finansowe studentów w krajach EVI.

Studenci doświadczający trudności finansowych w stopniu poważnym i bardzo poważnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Jak wskazują badacze konsorcjum międzynarodowego widać ogólnoeuropejskie tendencje, że to studenci, którzy ocenili majątność swoich rodziców gorzej od innych, studenci z niepełnosprawnościami oraz zależni finansowo od wsparcia publicznego, doświadczają ponadprzeciętnie często trudności finansowych⁵¹. Na polskim gruncie bardzo dużą rozbieżność widać pomiędzy grupami wyróżnionymi na podstawie zamożności rodziców, trzy czwarte studentów, którzy ocenili źle sytuację swoich rodziców, stwierdziło także, że aktualnie również boryka się z trudnościami finansowymi w stopniu dużym lub bardzo dużym (75%), podczas gdy tylko jedna piąta (21%) wśród osób pochodzących z rodzin dobrze lub bardzo dobrze sytuowanych.

W całej Europie studenci z niepełnosprawnościami borykają się w trudnościami finansowymi częściej niż ich pełnosprawni koledzy. Największa dysproporcja pomiędzy tymi grupami rysuje się w Gruzji, Albanii, Serbii, Chorwacji, Austrii, Estonii, Słowacji i Czechach, gdzie udział studentów z trudnościami finansowymi wśród osób z niepełnosprawnościami był co najmniej o 10 punktów procentowych wyższy niż w grupie studentów bez niepełnosprawności. Najmniejsze różnice, nie więcej niż

---

⁵¹ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s. 151.

4 punkty procentowe, wyliczono w Portugalii, Turcji i Szwajcarii. W Polsce różnica ta wynosi 7 punktów. Studenci z niepełnosprawnościami mogą mieć zarówno mniejsze dochody, jak i większe wydatki (na kwestie zdrowotne) niż koledzy pełnosprawni, stąd mogą mieć większe kłopoty finansowe. Międzynarodowa mediana dochodów osób z niepełnosprawnościami (zawierająca wkład rodziny płacony bezpośrednio do wierzycieli studenta) wynosi 815 PPS, natomiast osób bez niepełnosprawności 50 jednostek więcej - 865 PPS⁵². Jeszcze większa różnica (ponad 60 PPS) w przychodach jest widoczna w Gruzji, Rumuni i Estonii. W większości krajów dochody osób z niepełnosprawnościami również są niższe od kolegów (mediana 285 vs 326 PPS), a wydatki wyższe niż średnia krajowa.

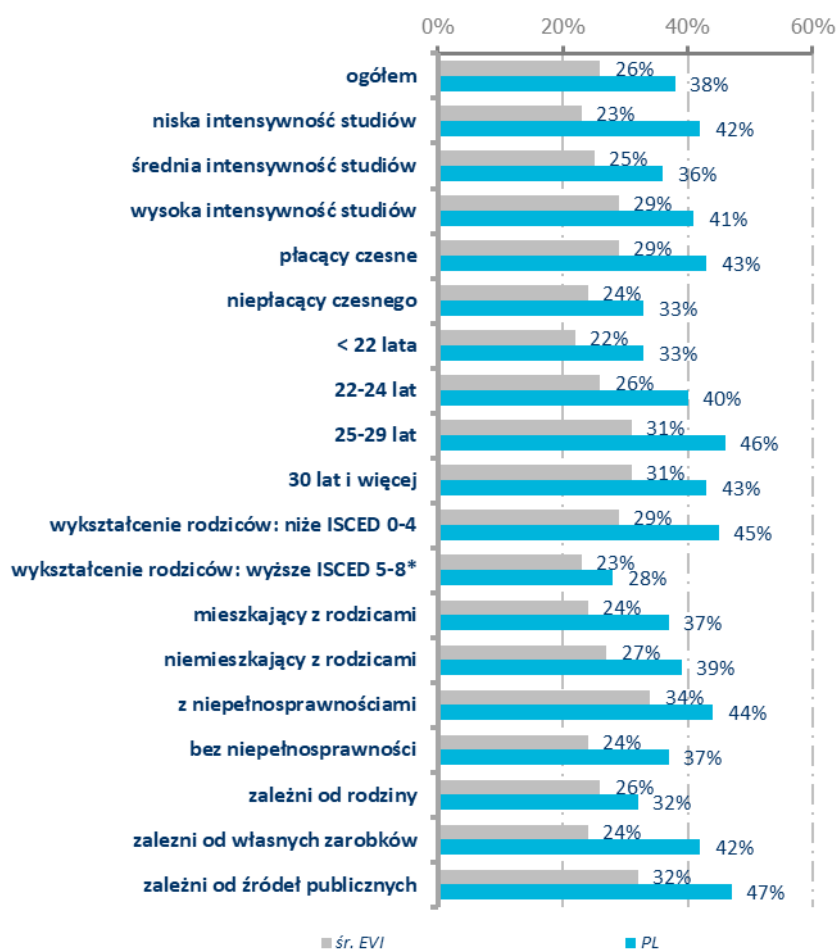
W większości krajów objętych badaniem Eurostudent to w grupie osób zależnych od źródeł publicznych znajdziemy największy udział osób borykających się z trudnościami finansowymi. W szczególności wysoki, czyli powyżej 40%, jest udział tych osób w Polsce, Gruzji, Słowenii, Irlandii, Islandii i Portugalii. W Islandii odsetek ten był najwyższy i wyniósł aż 63%. Jeżeli chodzi o osoby zależne od źródeł finansowych prywatnych, ale nie własnych, czyli od wkładu rodzinnego w budżet, to odsetek wyniósł od 30 do 40%. Najwięcej osób z problemami finansowymi odnotowano w tej w grupie w Danii, Serbii, Malcie, Polsce, Litwie, Islandii, Irlandii, Słowenii i Gruzji. Wśród studentów zależnych od własnych zarobków Polska zajęła niechlubne pierwsze miejsce, jeżeli chodzi o odsetek osób, które doświadczają finansowych niedogodności w tej grupie – 42%. Powyżej 30% odnotowano również w pięciu krajach: Słowenii, Irlandii, Chorwacji, Malcie i Portugalii.

W Polsce jest wiele grup, deklarujących w dużym stopniu (powyżej 40%) trudności finansowe. Oprócz studentów zależnych od źródeł publicznych, są to na przykład studenci w wieku 19-25 lat (czyli odbiorcy kredytów studenckich: 46%), studenci „pierwszego pokolenia” (45%), studenci, którzy płacą czesne lub mają 30 i więcej lat (43%).

---

⁵² Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.153.

Rysunek 50. Porównanie udziału osób doświadczających trudności finansowych w (bardzo) dużym stopniu według wybranych cech studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.*W Polsce wykształcenie rodziców ISCED 6-8.

Podsumowanie

- W całej Europie, oprócz kilku krajów studenci w większości otrzymują pomoc finansową od swojej rodziny lub partnerów. W Polsce takich osób jest aż 82%. To jednocześnie oznacza, że prawie jedna piąta studentów (18%) nie korzysta ze wsparcia finansowego rodziny. Wartość wsparcia kierowanego dla studentów, nie tylko bezpośrednio, ale również w formie uiszczania opłat w imieniu studentów to średnio około 1 158 złotych miesięcznie. Uzależniona finansowo od rodziny jest niemal połowa studentów (46%), co znaczy, że wkład finansowy rodziny stanowi największą część z różnych źródeł przychodu.
- Zarobki z pracy stanowią główne źródło dochodu jednej trzeciej studentów w Polsce (33%). Ogólnie pracy zarobkowej podejmuje się w trakcie semestru aż 60% osób studiujących w Polsce, w tym 16% pracuje dorywczo, a 44% regularnie. Regularna praca zarobkowa to cecha charakterystyczna dla studentów starszych, studiujących na uczelniach zawodowych, zapisanych na studia drugiego stopnia. Średnia wysokość zarobków z pracy studentów wyniosła 1 337 złotych miesięcznie.
- Osoby uzależnione finansowo od źródeł publicznych to 11% populacji studentów polskich uczelni. W Polsce 36% studentów, korzysta w ogóle z jakichkolwiek form wsparcia finansowego kierowanego do studentów. Pod tym względem wyróżniają się studenci studiów magisterskich uzupełniających, których niemal połowa zadeklarowała pobieranie jakichkolwiek form wsparcia ze źródeł krajowych (48%). W przeważającej mierze wsparcie finansowe to bezzwrotne formy typu stypendia i zapomogi. Średnia wartość łączna wsparcia studenta to 622 złote miesięcznie. Jest to wartość bardzo słabo różnicująca się pomiędzy grupami studentów.
- Trudności finansowych doświadcza 38% studentów w Polsce, to jeden z wyższych wyników w Europie podczas VI edycji badania Eurostudent. Częściej napotykają je osoby, których rodzice nie mają wykształcenia wyższego i osoby z niepełnosprawnościami.

Wydatki studentów

W badaniu Eurostudent analiza finansowa nie ograniczyła się do studenckich przychodów. W szczególny sposób podjęto się diagnozy studenckich wydatków i kosztów ponoszonych w związku z życiem i nauką. To będą dwie główne kategorie poruszane w wynikach. Każda z nich natomiast ma swoją bardziej szczegółową kompozycję. Wydatki na życie to:

- zakwaterowanie (np. czynsz, spłata hipoteki, woda, elektryczność),
- wyżywienie,
- opieka nad dzieckiem,
- transport,
- regularne wydatki na życie towarzyskie, odpoczynek,
- media komunikacyjne (np. telefon, internet),
- spłata długu (poza hipoteką),
- opieka zdrowotna (np. ubezpieczenie medyczne),
- inne regularne wydatki na życie (np. ubrania, kosmetyki, papierosy, pokarm dla zwierząt domowych).

W wydatkach na naukę zawierają się:

- chesne,
- ubezpieczenia, składki (płacone uczelni, stowarzyszeniom na uczelni itp.),
- koszty materiałów do nauki, książek, kserokopii itp.,
- inne regularnie ponoszone koszty związane z nauką.

Badanie Eurostudent umożliwia również uchwycenie partycypacji rodziny w poszczególnych pozycjach, która, jak widać po dochodowej zależności studentów, stanowi istotne źródło utrzymania studentów. Dlatego każda pozycja umożliwiła podanie płatnika – czy jest nim student osobiście czy ktoś z jego rodziny. W rozdziale

zostaną wskazane koszty, które w największym stopniu są pokrywane przez rodziny studentów.

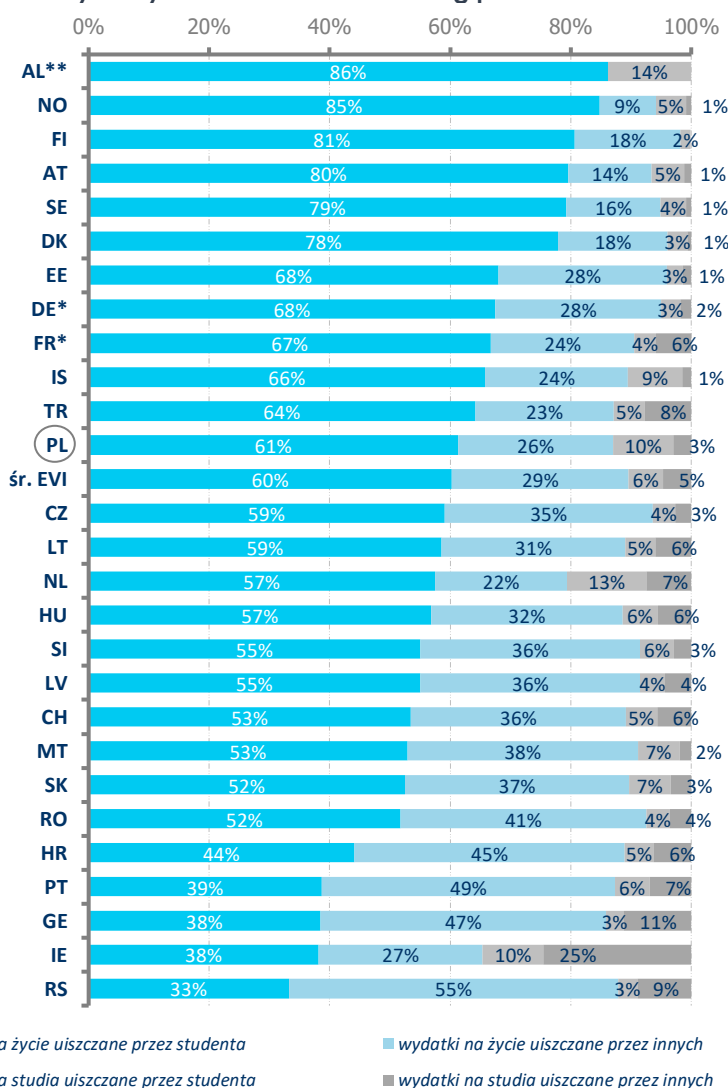
Każdorazowo w badaniu pytano o regularne, standardowe, miesięczne koszty życia czy nauki studentów, wykluczając z zainteresowania jednorazowe wydatki typu wyjazd na wakacje, zakup nowej pralki, czy opłata za egzaminy poprawkowe.

Składowe wydatków według płatnika

Jak wygląda ogólny rachunek studenta według tego, kto płaci rachunek pokazuje poniższy wykres. Obraz międzynarodowy ujawnia, że większość kosztów w wydatkach miesięcznych studenta stanowią wydatki na życie – 89 %, w tym w pierwszej kolejności są te płacone przez niego osobiście (60%), a w drugiej kolejności - płacone przez innych (29%). Natomiast 11% stanowią koszty związane ze studiami, w tym 6% student pokrywa sam, a 5% inni (rodzina, partner). W tych państwach, w których wkład rodziny stanowił obszerną część budżetu studenta, odnotujemy również gros wydatków pokrywanych właśnie przez pozostałych członków rodziny – Serbia, Irlandia, Gruzja, Portugalia, Chorwacja. W Polsce kompozycja wydatków według płatnika jest niemal identyczna, jak ta międzynarodowa. Udział wydatków na życie płaconych czy to z kieszeni studenta, czy jego rodziny jest wybitnie wysoki w Finlandii, Szwecji i Danii a także Estonii, Austrii i Niemczech – 95% lub więcej. W tych krajach ponad 80% wydatków ogółem jest pokrywanych z kieszeni studenta (Dania, Finlandia, Szwecja, Austria, Norwegia). Norwedzy i Czesi również borykają się z wysokim udziałem kosztów na życie w ogólnych wydatkach, bo 94%. Poniżej 80% kosztów na życie w całkowitych wydatkach zaobserwować można u Holendrów i Irlandczyków, odpowiednio 79% i 65%, z drugiej strony w tych krajach największe są koszty związane z nauką: 20% i 35% ogółu wydatków.

Jak widać dwie trzecie kosztów w ogólnoeuropejskim rozrachunku pokrywają studenci z własnej kieszeni, natomiast pozostałą część płacą rodziny, partnerzy czy rodzice (66% vs 34%). W Polsce ta proporcja jest nieco bardziej obciążająca studentów i wynosi 71% do 29%.

Rysunek 51. Składowe całkowitych wydatków studentów według płatnika.

*Kraje stosujące odstępstwa od konwencji międzynarodowego kwestionariusza.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Podczas analizy studenckich wydatków szczególnymi grupami zainteresowania będą studenci mieszkający z rodzicami oraz ci, którzy wyprowadzili się z domu rodzinnego przynajmniej na czas nauki podczas semestru. Oczywiście różnice widać w przypadku różnych form zakwaterowania studentów: studenci mieszkający z rodzicami płacą za mniejszą część wydatków na życie z własnej kieszeni niż ich koledzy niemieszkający z rodzicami (46% vs 66%)⁵³. Mniej widoczne różnice są w przypadku kosztów nauki.

⁵³ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.179.

Studenci niemieszkający z rodzicami bardziej indywidualnie ponoszą koszty swojego utrzymania oraz nauki. Studenci mieszkający wciąż w domu rodzinnym mogli mieć nawet trudności w oszacowaniu wkładu finansowego, jaki ponoszą rodzice lub rodzina z takimi wydatkami na utrzymanie, jak koszty zakwaterowania czy jedzenia. Jest to w domach rodzinnych nieoczywistą sprawą i dość trudną do skalkulowania na jednego członka rodziny (w tym wypadku studenta). W końcu nie wszyscy członkowie gospodarstwa domowego zajmują się takimi obowiązkami, jak rachunki, czy zakupy, stąd koszty transferowane przez rodzinę w szacunkach studentów mieszkających wciąż z rodzicami mogą być obarczone błędami respondenta.

Wydatki na życie

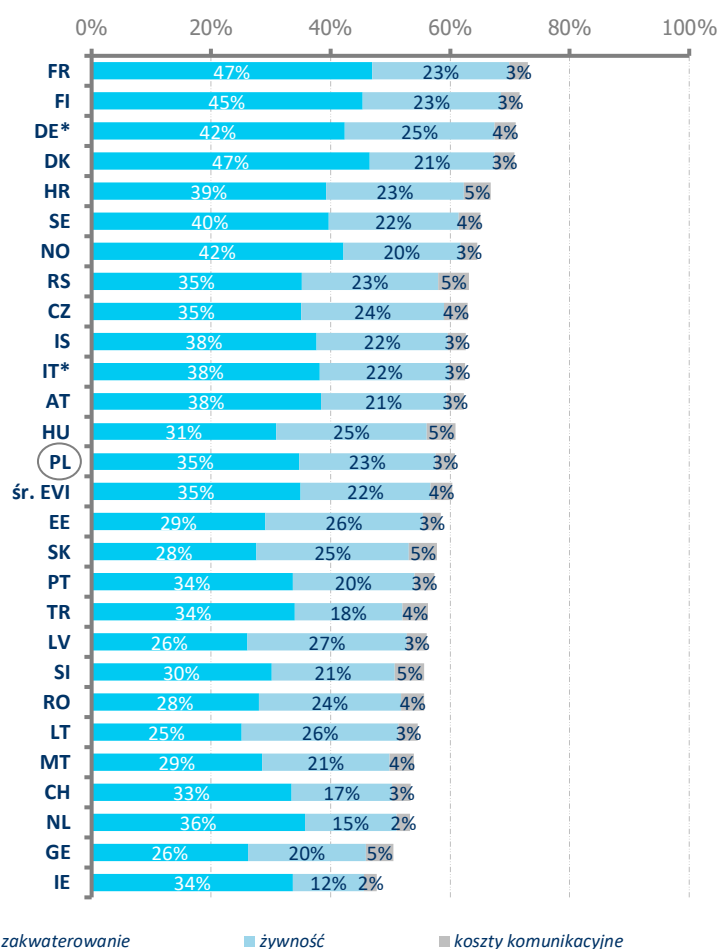
Wydatki na życie stanowią 89% wszystkich wydatków studentów niemieszkających z rodzicami i 83% studentów, którzy pozostają w domu rodzinnym. Resztę stanowią wydatki zaklasyfikowane jako koszty nauki. Jednym z największych kosztów z kategorii „wydatki na życie” jest zakwaterowanie studentów, stanowi ono 35% łącznych wydatków studentów niemieszkających z rodzicami i 22% wydatków studentów wciąż pozostających w domu rodzinnym (bez względu na to, czy opłaty uiszcza student osobiście, czy inne osoby). W ślad za badaczami z konsorcjum międzynarodowego porównane zostaną wydatki w podziale na trzy kategorie wydatków na życie w krajach Eurostudenta, będą to: zakwaterowanie, żywność oraz koszty komunikacyjne. Opisywane wydatki uwzględniają rachunki opłacone zarówno przez studentów osobiście jak i ich rodziców lub rodziny. Udział jaki stanowią koszty zakwaterowania w Polsce odzwierciedla średnią europejską – 35%. Największy udział kosztów zakwaterowania w ogólnych wydatkach stanowią koszty mieszkaniowe we Francji w Danii: prawie połowę wszystkich wydatków studentów niemieszkających z rodzicami (47%). Wydatki na te trzy kategorie w tych krajach, a także w Finlandii i Niemczech stanowią w ogóle ponad 70% wszystkich studenckich kosztów. W miarę tanie wydaje się być zakwaterowanie na Litwie, Łotwie i w Gruzji – studenci przeznaczają tam 26% lub mniej swoich ogólnych wydatków na koszty mieszkania.

W większości krajów wydatki na żywność stanowią drugi pod względem wielkości wydatek w budżecie studentów, za wyjątkiem Litwy i Łotwy, gdzie wydatki na żywność

ważą więcej, niż zakwaterowanie dla studentów niemieszkających już z rodzicami. W tych dwóch krajach oraz w Niemczech, Estonii, Słowacji, na Węgrzech studenci przeznaczają relatywnie większą część swoich wydatków na żywność niż wskazuje średnia międzynarodowa, czyli powyżej 22%. Najniższy udział wydatków na żywność odnotowano w Turcji, Szwajcarii, Holandii i Irlandii – nie więcej niż 18%. W Polsce nieznacznie więcej niż przeciętnie w UE, bo 23%.

Koszty komunikacyjne, czyli wydatki np. na telefon i internet stanowią od 2 do 5% ogółu wydatków.

Rysunek 52. Udział kosztów zakwaterowania, żywności i komunikacji w ogóle wydatków studentów niemieszkających z rodzicami w krajach Eurostudenta.

*Kraje stosujące odstępstwa od konwencji międzynarodowego kwestionariusza.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Stolice krajów to zarówno największe ośrodki miejskie, największy rynek pracy i najwyższe pensje, ale też zazwyczaj największe ośrodki akademickie. W Polsce według danych GUS w 2016 r. najczęściej studentów kształcił Uniwersytet Warszawski

(44 622). Na drugim miejscu uplasował się Uniwersytet Jagielloński w Krakowie (40 905 studentów)⁵⁴. W badaniu Eurostudent wyraźnie widać, że studenci studiujący w stolicy (niemieszkający z rodzicami) wydają więcej zarówno na zakwaterowanie, jak i żywność niż ich koledzy i koleżanki studiujący w uczelniach zlokalizowanych w miastach poniżej 100 tysięcy mieszkańców. Opisywane różnice ponownie są przeliczone na wystandaryzowaną jednostkę PPS. Dane w polskich jednostkach monetarnych zaprezentowane są w dalszej części rozdziału.

Średni międzynarodowy koszt zakwaterowania dla studentów w miejscowościach poniżej 100 tysięcy mieszkańców, ponoszony przez osoby niemieszkające z rodzicami wyniósł 276 PPS, podczas gdy w stolicach: 338 PPS. Duże różnice pomiędzy stolicą a mniejszymi miastami widać w Irlandii, gdzie studenci muszą zapłacić studiując w stolicy o 35% więcej pieniędzy, czyli prawie 200 PPS więcej. Dublin to jednocześnie najdroższa stolica państw uczestniczących w Eurostudencie VI. Za zakwaterowanie trzeba tam płacić 540 PPS miesięcznie. Choć w wartościach bezwzględnych mniejszymi kwotami operują Portugalczycy to różnica pomiędzy stolicą a miejscowościami do 100 tysięcy jest jeszcze większa – 41% (243 PPS vs. 412 PPS). Najdroższe zakwaterowanie rysuje się w Islandii zarówno w mniejszych miastach (średnio 555 PPS), jak i w stolicy (średnio 537 PPS). Wyniki te są konsekwencją charakterystycznej topografii Islandii, koncentracji ludności w regionie stolicy, jak i charakterystyki systemu uczelni. Jedynie 15% studentów w Islandii studiuje na uczelniach zlokalizowanych w miejscowościach mniejszych niż 100 tysięcy mieszkańców, pozostałe 85% - w stolicy⁵⁵. Niewielkie różnice pomiędzy stolicami a mniejszymi miastami odnotowano również w Słowacji, Chorwacji, Austrii, Danii i Norwegii 25 PPS lub mniej. W Polsce koszty utrzymania są niższe niż przeciętnie w Europie, studiując w mniejszych miastach trzeba zapłacić 183 PPS, a w stolicy 308 PPS.

Koszty na żywność kształtują się nieco inaczej, choć ponownie to w Islandii studenci płacą najwięcej – 336 PPS studiując w miejscowościach do 100 tysięcy mieszkańców

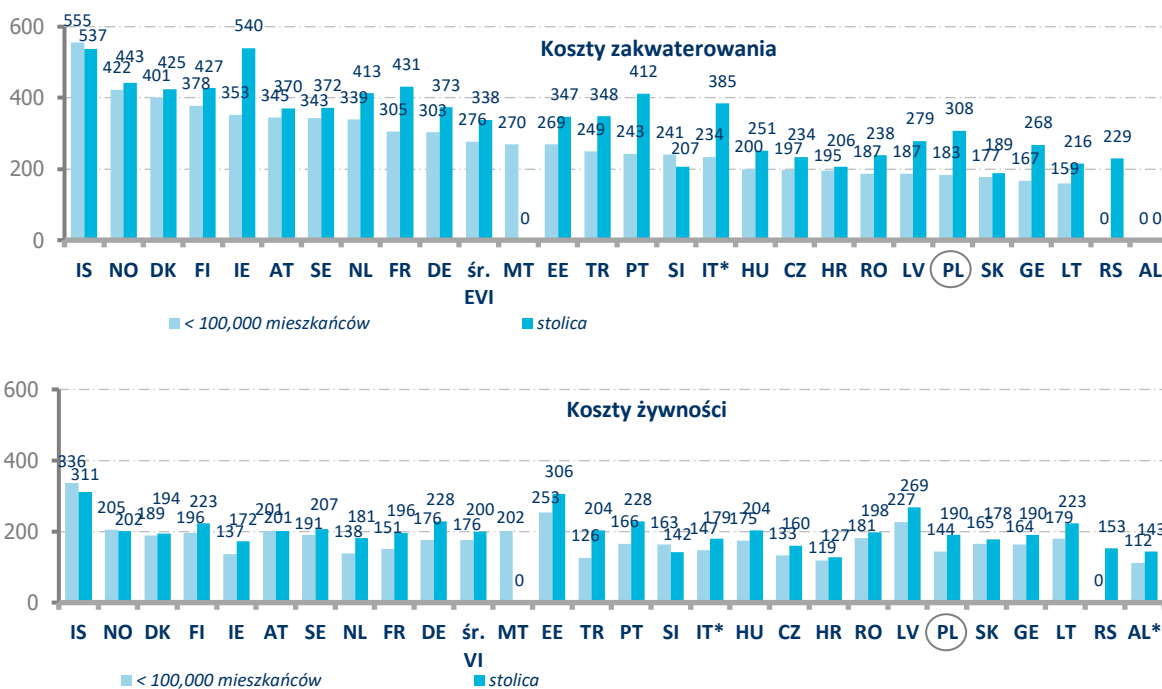
---

⁵⁴ Szkoły wyższe I ich finanse w 2016 roku, Warszawa 2017, s. 25.

⁵⁵ http://database.eurostudent.eu/#topic=HEI_loccap&countries=%5B%22IS%22%5D&focusgroup=s_v1_3_1, dostęp: maj 2018.

oraz 311 PPS studiując w stolicy. Drugą najdroższą stolicą pod względem wyżywienia jest stolica Estonii – Tallin, gdzie w ciągu miesiąca studenci przeznaczają 306 PPS na jedzenie, podczas gdy studenci studiujących w Estonii, ale w mniejszych miejscowościach - 253 PPS. Ponad 24% różnice pomiędzy stolicą a mniejszymi miastami, pod względem wydatków na żywność obserwujemy również w Portugalii, Turcji oraz Polsce. Pomimo to koszty żywności studenta mieszkającego bez rodziców, studiującego w Warszawie wynoszą średnio 190 PPS, natomiast w miastach poniżej 100 tysięcy – 144 PPS, obydwie kwoty są niższe od średnich europejskich (200 PPS oraz 176 PPS). Najmniej za jedzenie zapłacą studenci chorwaccy oraz słoweńscy i albańscy. W krajach tych w stolicy studenci wydadzą poniżej 150 PPS, a w małych miastach 112-119 PPS, oprócz Słowenii, gdzie w małych miastach jedzenie jest bardziej kosztowne, niż stolicy i miesięcznie wynosi studenta przeciętnie 163 PPS.

Rysunek 53. Wydatki na zakwaterowanie i żywność studentów niemieszkających z rodzicami według wielkości miejscowości, w której zlokalizowana jest uczelnia (dane w PPS).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

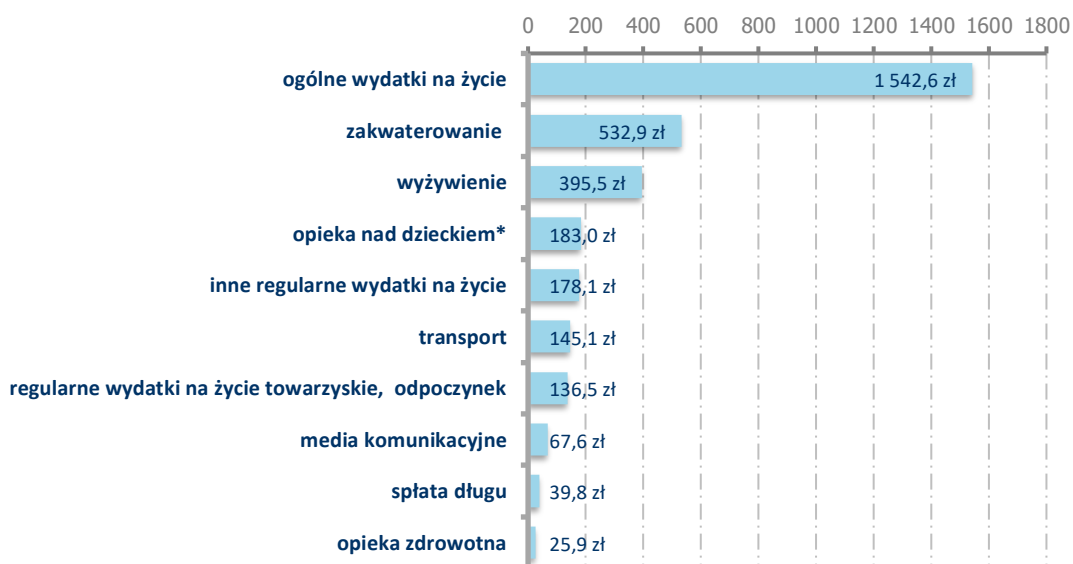
Jak wyglądają średnie kwoty kosztów na poszczególne pozycje wymienione w kwestionariuszu VI fali Eurostudenta wyrażone w polskich złotych prezentuje kolejny wykres. Dane prezentują średnią kwotę podaną przez wszystkich studentów, włącznie z tymi, którzy zadeklarowali brak danych kosztów, czyli 0 złotych. Dane uwzględniają zarówno kwotę zadeklarowaną przez studentów, jako płaconą z własnej kieszeni, jak

i kwotę uiszczaną przez ich rodziców lub członków rodziny. Najciekawsze rozróżnienia pomiędzy grupami społeczno-demograficzno-ekonomicznymi prezentowane są w dalszej części raportu.

Średnie koszty związane z codziennymi wydatkami na życie ponoszonymi przez osoby studiujące w Polsce wynoszą miesięcznie 1 542 złote. Na zakwaterowanie przeciętny student polskiej uczelni (lub członkowie jego rodziny) wydaje miesięcznie ponad 500 złotych i kolejne prawie 400 złotych na wyżywienie (dokładnie 533 złote oraz 396 złotych). Następną kategorią, ale tylko dla tych, którzy posiadają dzieci (czyli dla 7% populacji studentów), są koszty związane z opieką nad nimi – średnio 182 złote miesięcznie. Kolejnymi znaczącymi wydatkami przeciętnego studenta w Polsce, są wydatki z kategorii „inne”, np. ubrania, kosmetyki, opieka nad zwierzętami domowymi, które pochłaniają średnio 178 złotych. Transport, kosztuje studentów średnio 145 złotych. Porównywalną sumę studenci przeznaczają na życie towarzyskie – 136,5 złotych. Dużo niższe sumy, poniżej 100 złotych wydawane są przez studentów na media komunikacyjne, długi i kredyty oraz opiekę zdrowotną (68 złotych i mniej).

Rysunek 54. Średnia wysokość kosztów na poszczególne kategorie wydatków na życie studentów w Polsce.

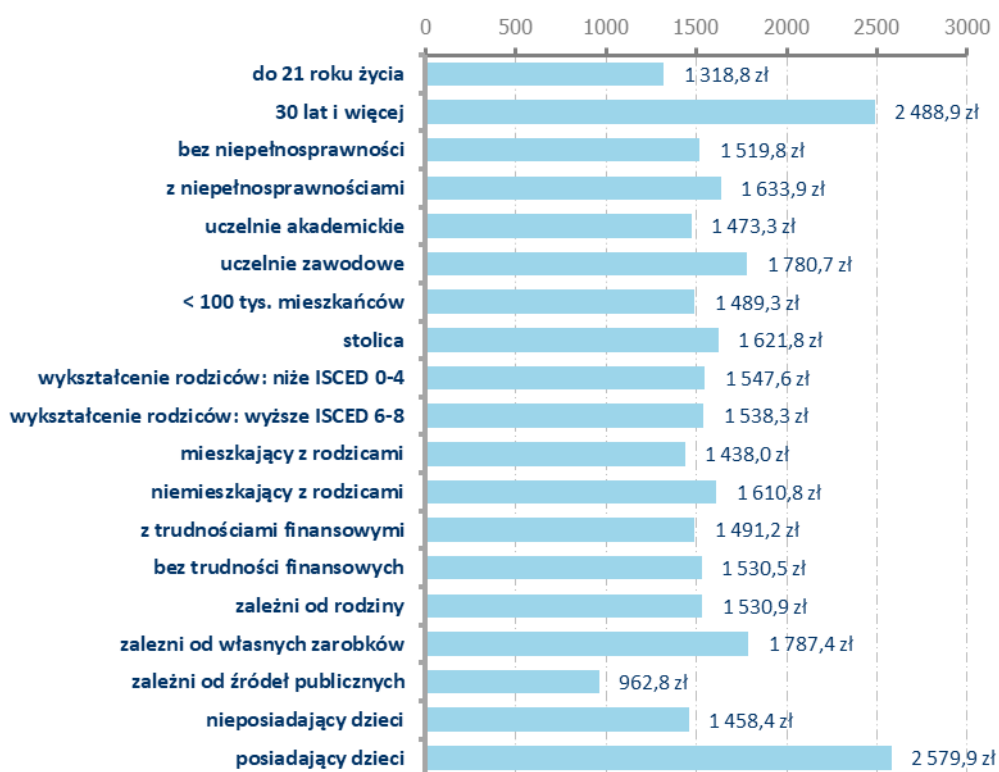
*Tylko studenci posiadający dzieci.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2961.

Wydatki łączne na życie rosną wraz z wiekiem studentów, kwota ta jest zdecydowanie najwyższa wśród najstarszych, powyżej 30 roku życia: 2 488,9 zł. Najmłodszy studenci do 21 roku życia, wydają miesięcznie ponad tysiąc złotych mniej, głównie przez koszty

zakwaterowania i wyżywienia, które również są niższe w tej grupie o ok. 250-300 złotych. Studenci powyżej 30 roku życia również płacą przeciętnie o ok. 100 złotych więcej na transport czy na spłaty kredytów/długów niż najmłodszy. Większe kwoty podają również w kategorii „inne”: średnio 285 złotych dodatkowych wydatków ponoszą studenci powyżej 30 roku życia, podczas gdy studenci do 21 roku życia niemal dwukrotnie mniej: 147 złotych. Drugą grupą, choć nieliczną w populacji, ale z wyraźnie większymi wydatkami są studenci posiadający dzieci – łączne wydatki na życie tej grupy przekraczają 2 500 złotych miesięcznie. Różnica pomiędzy nimi a pozostałymi studentami to ponad 1 121,6 złotych: studenci nieposiadający dzieci średnio wydają na życie 1 458,4 zł. Różnicę tę tworzą głównie wspomniane wcześniej koszty opieki nad dziećmi, ale też wyższe o ponad 200 złotych koszty wyżywienia (619,8 zł vs 377,29 zł), oraz zakwaterowania o prawie 200 złotych (696,3 zł vs 519,7 zł). Najniższe wydatki spośród analizowanych grup zadeklarowali studenci zależni finansowo od źródeł publicznych: 962,8 zł miesięcznie, a następnie najmłodszy, do 21 roku życia, ale ich wydatki już przekraczają 1000 złotych miesięcznie - dokładnie 1 318,8 złotych. Z wydatkami poniżej półtora tysiąca złotych mieszczą się również studenci na uczelniach akademickich (1 473,3 zł), studujący w małych miejscowościach poniżej 100 tysięcy mieszkańców (1 489,3 zł), mieszkający z rodzicami (1 491,2 zł) i doświadczający trudności finansowych (1 491,2 zł).

Rysunek 55. Średnie miesięczne kwoty łącznych wydatków na życie według wybranych cech studentów.

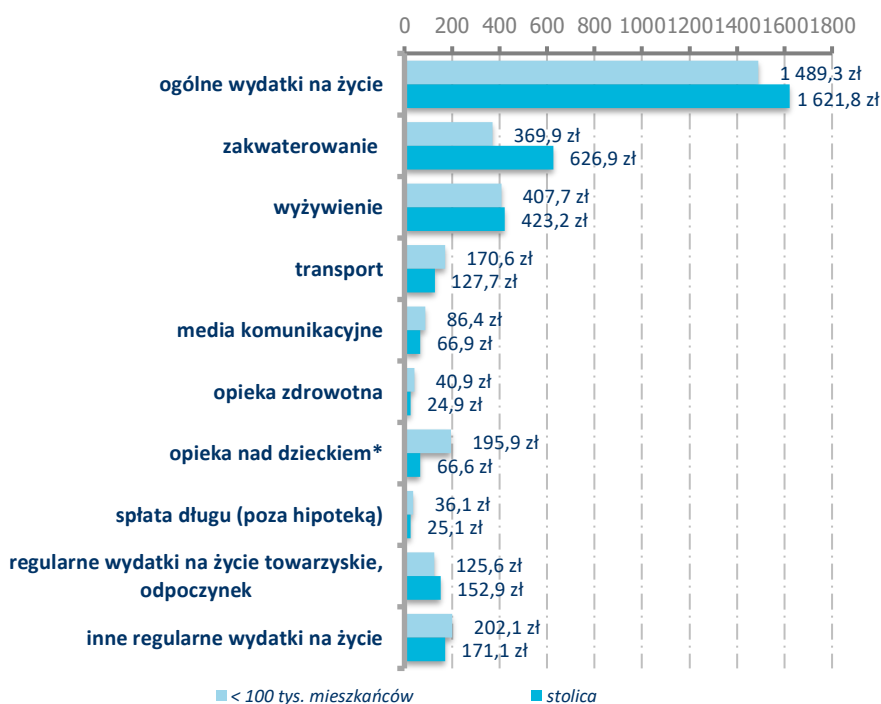

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2961.

Porównując wydatki studentów uczących się w stolicy oraz w mniejszych miastach niż 100 tysięcy mieszkańców, uwidoczniła się omówiona wcześniej znacząca różnica w udziale środków przeznaczanych na zakwaterowanie przez studentów niemieszkających z rodzicami. Biorąc pod uwagę deklarowane koszty wszystkich studentów w Polsce dysproporcja nadal jest widoczna. Studenci uczący się w stolicy wydają średnio 626,9 złotych na zakwaterowanie. To o 257 złotych więcej niż przeciętnie w miejscowościach poniżej 100 tys. mieszkańców (369,9 zł). W przypadku studentów mieszkających z rodzicami różnica ta jest mniej uwypuklona niż w przypadku studentów niemieszkających z rodzicami. Ci pierwsi płacą miesięcznie średnio 73 złote więcej ucząc się w stolicy niż koledzy z mniejszych miast, natomiast drudzy (niemieszkający z rodzicami) o 131,8 złotych więcej. Analogicznie, jeżeli chodzi o żywność. Ogólnie studenci uczący się w stolicy wydają średnio 423,2 złote na żywność, podczas gdy ci uczący się w miejscowościach do 100 tysięcy mieszkańców 407,7 złotych. Różnica ta jest ponownie bardziej wyraźna pomiędzy studentami niemieszkającymi z rodzicami w stolicy i w mniejszych miastach – 47 złotych, a tylko 9 złotych różni studentów mieszkających wciąż w domu rodzinnym. Studenci ze stolicy

wydają również nieco więcej na życie towarzyskie i rozrywkę, jednak nie jest prawdą, że za wszystko zapłacili się więcej ucząc się w stolicy. Pozostałe kategorie pochłaniają więcej pieniędzy studentów studiujących w małych miejscowościach w szczególności transport. Studenci mieszkający w mniejszych miejscowościach wydają zdecydowanie większe kwoty na opiekę nad dzieckiem (jeżeli je mają). Studenci studiujący w miejscowościach do 100 tysięcy mieszkańców wydają średnio miesięcznie 170 złotych na dojazdy (nie tylko na uczelnię), a studenci z Warszawy o 43 złote mniej – 127,7 złotych. Tutaj w szczególności różnica jest wydatna, jeżeli porównamy studentów mieszkających wciąż z rodzicami w stolicy versus mniejsze miasta niż mieszkających samodzielnie. Według studentów mieszkających z rodzicami, acz w mniejszych miejscowościach wydają oni średnio 199 złotych miesięcznie na transport, podczas gdy ich koledzy uczący się w stolicy 154,4 złote. Studenci niemieszkający z rodzicami, studiujący w mniejszych miastach wydają na transport znacznie mniej – 116,3 złotych, a ich koledzy ze stolicy – 112,1 złotych.

Rysunek 56. Średnie wydatki na życie studentów według wielkości miejscowości, w której zlokalizowana jest uczelnia.

*Tylko studenci posiadający dzieci.

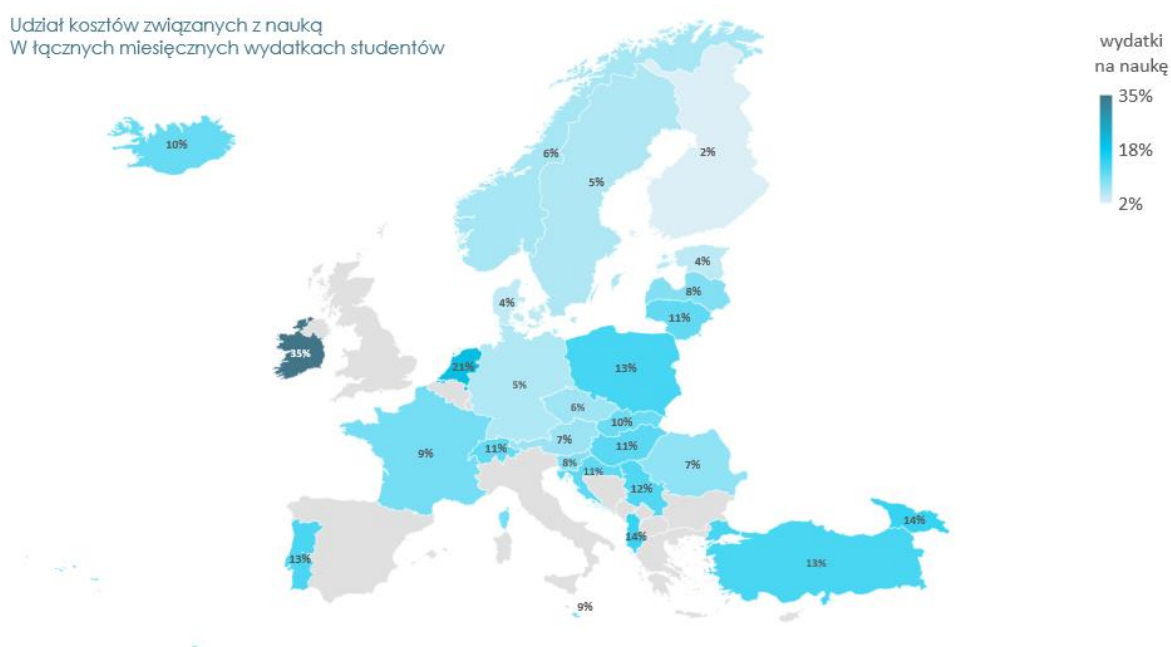
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2961.

Wydatki na naukę

Już po wynikach poprzedniego rozdziału widać, że wydatki na naukę stanowią mniejszą część łącznych kosztów studenckich. Wśród krajów europejskich wydatki na naukę stanowią od 2% do 35%, średnio 11%.

Największą część wydatków pochłaniają koszty nauki w Irlandii i Holandii, odpowiednio 35% i 21%. W pozostałych krajach nie przekraczają 14%, a poniżej nawet 5% stanowią koszty nauki w Estonii, Danii i Finlandii. Polska znalazła się wśród tych krajów, w których koszty związane z nauką stanowią ponadprzeciętnie dużą część wydatków – 13%.

Rysunek 57. Udział kosztów nauki w łącznych wydatkach studentów w Europie.

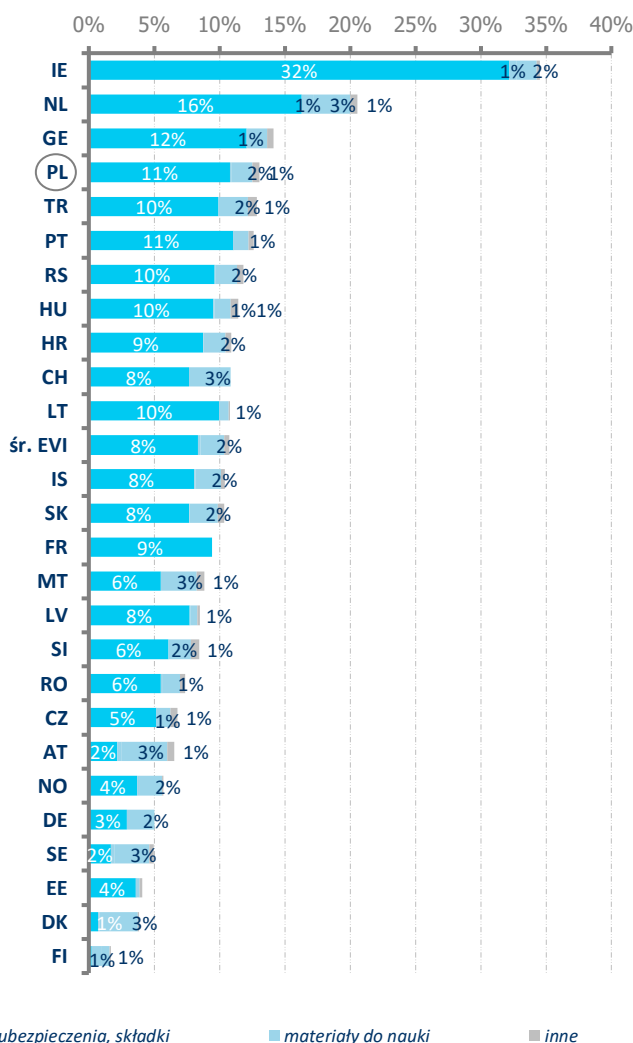
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Zdecydowanie najbardziej kosztowną pozycją w niemal wszystkich krajach są czesne i opłaty za studia. Stanowią one od 0,2% łącznych wydatków w Finlandii do 32% w Irlandii. Przeciętnie w Europie natomiast studenci poświęcają 8% swoich wydatków na opłaty i czesne uiszczane uczelni. Ponad jedną dziesiątą swoich wydatków studenci muszą przeznaczyć na opłaty związane ze studiami w siedmiu krajach, w tym Polsce (11%). Ponadto na Węgrzech, w Serbii, Turcji, Litwie, Portugalii, Gruzji, Holandii i Irlandii: od 10% do 32%. Są tylko cztery kraje, w których opłaty za studia, czesne nie stanowią największego udziału w wydatkach ogólnych, jeżeli chodzi o koszty nauki. Są to jednocześnie kraje, w których udział tej kategorii wydatków jest mniejszy lub równy 2%. Wymienić tutaj należy Austrię, Szwecję, Danię i Finlandię. W tych krajach większą

wagę w wydatkach stanowią wydatki na materiały do nauki, ale również nie jest to więcej niż 4%.

Przeciętnie w krajach Eurostudenta, oprócz 8% wydatków przeznaczanych na czesne i opłaty, studenci poświęcają również 2% na materiały do nauki, 0,4% na wydatki z kategorii „inne” oraz 0,2% na składki i ubezpieczenia uiszczane uczelniom lub stowarzyszeniom na uczelniach. Mimo, że pozostałe wydatki są relatywnie niskie, można wskazać 3 kraje ze stosunkowo najwyższym udziałem kosztów przeznaczanych na materiały do nauki w porównaniu do pozostałych państw Eurostudenta. Są to Austria, Szwajcaria i Dania, gdzie studenci przeznaczają na materiały do nauki od 3% do 3,5% swoich łącznych wydatków.

Rysunek 58. Udział składowych wydatków na naukę w łącznych wydatkach studentów w Europie.

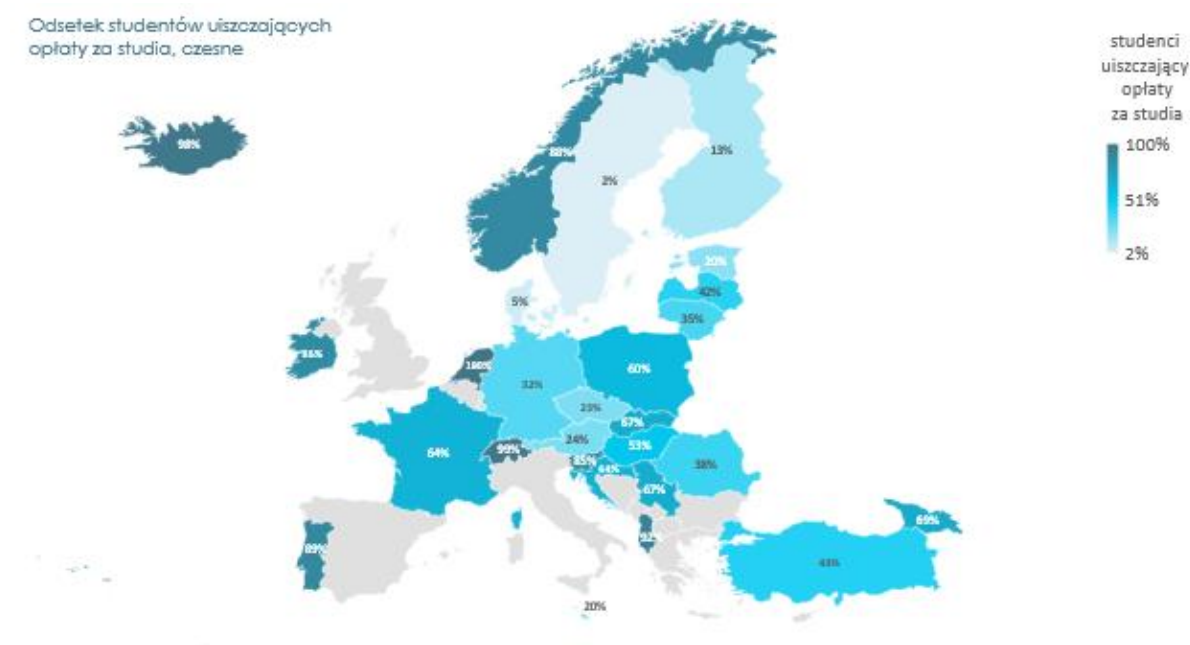

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

W Polsce publiczny system szkolnictwa wyższego jest z założenia bezpłatny, jednak płatne mogą być studia podejmowane na drugim i trzecim kierunku w ramach publicznych uczelni, tryby niestacjonarne, programy prowadzone w innych językach, lub egzaminy poprawkowe i warunkowe oraz inne odstępstwa od klasycznego standardowego toku studiów oferowane przez uczelnie.

Jak szeroka grupa studentów uiszcza takie opłaty w poszczególnych krajach pokazuje poniższy rysunek. Średnia dla Europy wyniosła 55% populacji studentów. Powyżej średniej znalazła się dokładnie połowa krajów uczestniczących w VI edycji Eurostudenta, a druga połowa poniżej. Polska uplasowała się tuż powyżej przeciętnej – 60% studentów w naszym kraju deklaruje jakiegokolwiek opłaty typu czesne uiszczane na rzecz uczelni regularnie. Dwa kraje wyróżniają się bardzo niskim odsetkiem osób, które płacą za studia – Szwecja i Dania, odpowiednio 2% i 5% studentów. W pełni płatny system wyróżnił się w Holandii – wszyscy studenci płacą tam czesne. Wysoki odsetek studentów uiszczających opłaty za studia charakteryzuje również Szwajcarię, Islandię i Albanie – powyżej 90%.

Rysunek 59. Odsetek studentów płacących czesne lub opłaty za studia w krajach Europy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Wydawałoby się, że na odpłatne studia mogą pozwolić osoby w miarę dobrej sytuacji finansowej, pochodzący z rodzin o dobrej sytuacji materialnej. Jednak przyjmując za zmienną różnicującą subiektywną ocenę sytuacji materialnej rodziców studentów,

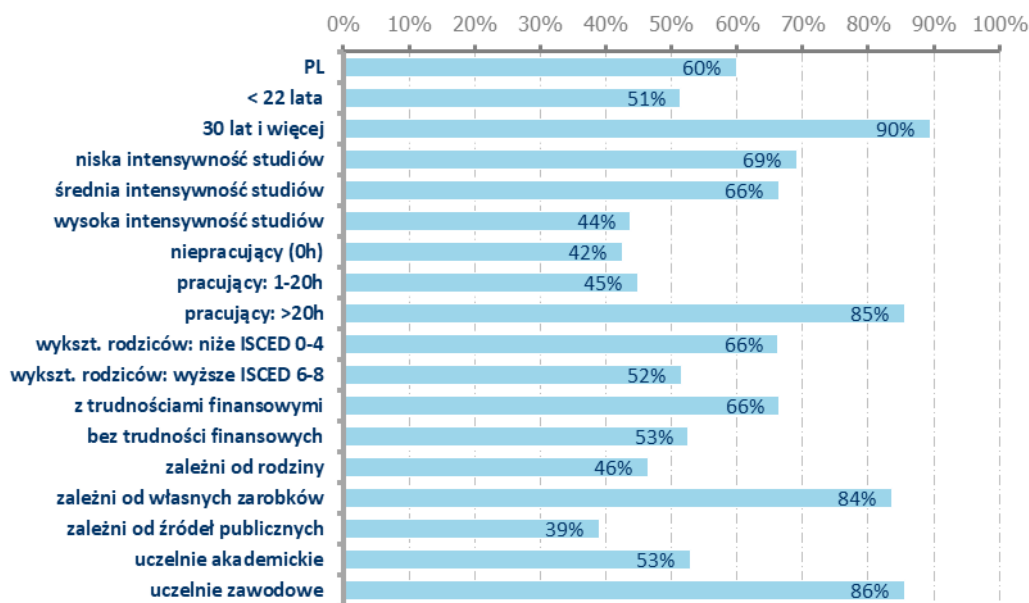
odsetek studentów uiszczających opłaty na studiach rośnie wraz ze spadkiem oceny zamożności rodziców. W ostatniej grupie, która ocenia sytuację materialną rodziców najgłębiej, studenci płacący czesne lub opłaty za studia stanowią trzy czwarte (76%). Wśród studentów oceniających sytuację materialną rodziców najlepiej odsetek studentów płacących czesne wyniósł nieco mniej niż przeciętnie w kraju – 58%. Co ciekawe, jeżeli chodzi o własną sytuację finansową wśród studentów borykających się z trudnościami finansowymi również większa część studentów płaci za studia porównując do tych, których aktualna sytuacja materialna jest dobra lub bardzo dobra. Częściej to studenci „pierwszego pokolenia” płacą za studia, dwie trzecie z nich uiszcza regularne opłaty uczelni, podczas gdy tylko połowa studentów, których rodzice mają wykształcenie wyższe (66% vs 52%).

To studenci pracujący uczęszczają na płatne studia. Odsetek osób płacących czesne rośnie wraz z liczbą godzin przepracowywanych tygodniowo, rośnie także wraz ze spadkiem liczby godzin poświęcanych na naukę, czyli intensywnością nauki. Odsetek studentów uiszczających opłaty w grupie osób pracujących powyżej 20 godzin tygodniowo (czyli co najmniej równoważność połowy etatu) jest dwa razy wyższy niż wśród tych, którzy nie pracują (86% vs 42%). Również studenci finansowo zależni od własnych zarobków, czyli tacy, których głównym źródłem dochodu są przychody z pracy, w największym stopniu płacą czesne - aż 84% z nich. Z innych wyników wiadomo, że uczelnie zawodowe koncentrują osoby w starszym wieku, bardziej samodzielne, pracujące i studiujące w mniejszym wymiarze godzinowym. Potwierdzają to również wyniki odnośnie udziału osób płacących czesne na uczelniach typu zawodowego: 86%. Tłumaczy to w głównej mierze fakt, że większość tego typu uczelni to uczelnie prywatne, gdzie nawet studia stacjonarne są odpłatne.

Udział studentów opłacających naukę jest coraz wyższy im starsi są badani studenci, co jest zrozumiałe, skoro wraz wiekiem rośnie udział osób pracujących oraz liczba przepracowanych przez nich godzin. Dziewięciu na dziesięciu studentów w wieku 30 lat lub starszych opłaca naukę, podczas gdy pięciu na dziesięciu w wieku 21 lat lub młodszych (90% vs 51%). To starsi studenci podejmują naukę po dłuższym czasie, podejmując bardziej elastyczne i dostosowane do swojej sytuacji formy studiów, które często są płatne. Możliwe również, że częściej uiszczają opłaty za przedłużanie normalnego trybu studiów.

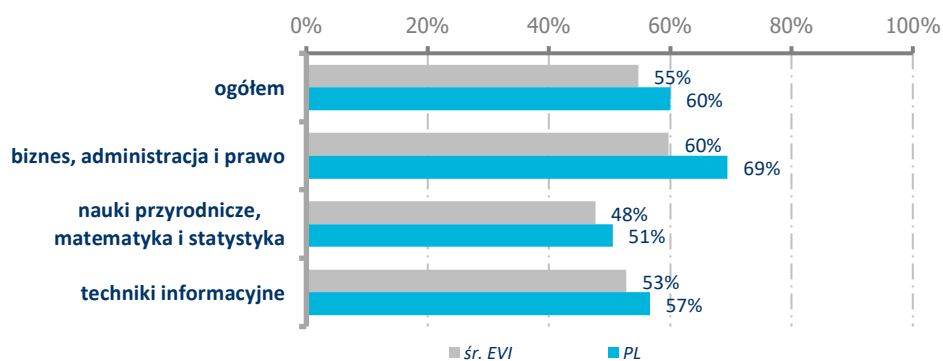
Rysunek 60. Udział studentów płacących czesne według wybranych cech studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2961.

Odsetek studentów opłacających studia różnicuje się również ze względu na kierunek studiów. W ponad połowie krajów Eurostudenta odsetek płacących jest najwyższy wśród studentów grupy kierunków: biznes, administracja i prawo – średnio 60% (w Polsce 69%). Na drugim miejscu pod tym względem są kierunki z grupy nauk przyrodniczych, matematyki i statystyki, a na trzecim technik informacyjnych.

Rysunek 61. Udział studentów płacących czesne w ramach wybranych grup kierunków. Średnia europejska oraz dane dla Polski.

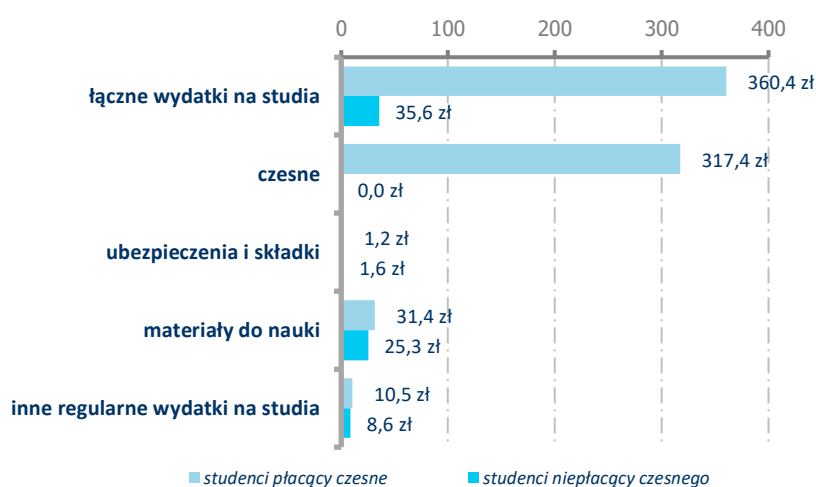

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2961.

Wysokość opłat za studia może być bardzo zróżnicowana w szczególności w zależności od wielkości uczelni, typu uczelni czy wielkości miejscowości, w której znajduje się uczelnia. Poniższy wykres prezentuje średnie kwoty wydawane miesięcznie przez przeciętnego studenta, w zależności, czy płaci czesne czy też nie, ponieważ czesne silnie wpływa na średnią wydatków, jako że jest najwyższą kwotą spośród wydatków na studia. Średnia wysokość czesnego miesięcznie to 317,4 złotych. Uczelnie zazwyczaj pobierają czesne za 10 miesięcy w roku to znaczy, że semestralnie czesne wynosi studentów ponad półtora tysiąca złotych. Łączne przeciętne wydatki na studia osób niepłacących za studia wynoszą 35 złotych, jednak gdyby uwzględnić czesne – 360 złotych.

Pozostałe koszty również są nieco wyższe dla tych studentów, którzy płacą czesne, jednak mieszczą się w przedziale od kilku do kilkudziesięciu złotych. Studenci na odpłatnych studiach maksymalnie przeciętnie płacą 31,4 złotych za materiały do nauki.

Rysunek 62. Średnia miesięczna wysokość kosztów na poszczególne kategorie wydatków na studia studentów w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2961.

Porównując wysokość samego czesnego płaconego przez studentów o różnych charakterystykach, rzuca się w oczy bardzo wysoki koszt opłat za studia na kierunkach z grupy zdrowie i opieka społeczna – 616,5 złotych miesięcznie. Drugą lokatę zajęły techniki informacyjne z czesnym nadal powyżej przeciętnej 395,1 złotych. Najniższe opłaty natomiast uiszczają studenci z nauk przyrodniczych, matematyki i statystyki – 126,9 złotych miesięcznie. Niskie i wysokie opłaty regulowane przez władze uczelni mogą być skutecznym narzędziem w ukierunkowywaniu decyzji edukacyjnych

młodych ludzi celem spełnienia pewnych potrzeb na rynku pracy w perspektywie kilku lat. Trzykrotnie wyższe czesne płacą studenci studiów niestacjonarnych w porównaniu do ich kolegów i koleżanek uczących się w trybie stacjonarnym (439,2 zł vs 145,5 zł). Różnica pomiędzy czesnym w Warszawie a mniejszymi miejscowościami również jest znacząca, wynosi 120 złotych: w stolicy miesięcznie trzeba zapłacić na studia 352 złote a w miejscowościach do 100 tysięcy mieszkańców - 232,1 złotych.

Wracając natomiast do rozróżnienia pomiędzy uczelniami akademickimi a zawodowymi, gdzie w tych ostatnich znajdziemy głównie szkoły prywatne, odpłatne, a zatem większy udział osób płacących za studia i zarazem starszych oraz bardziej samodzielnych finansowo, różnica w wysokości czesnego pomiędzy tymi dwoma rodzajami uczelni nie jest aż tak widoczna. Jeżeli już się płaci za studia na uczelniach akademickich to średnio czesne wynosi 306,2 złotych miesięcznie, podczas gdy na uczelniach zawodowych około 35 złotych więcej, czyli 341,1 złotych. Można przekuć te dane we wniosek, że jeżeli studia są odpłatne na uczelniach z założenia oferujących naukę w trybie bezpłatnym, są niemal tak samo kosztowne jak nauka na prywatnych uczelniach.

Rysunek 63. Średnie miesięczne wydatki na czesne, według wybranych cech studentów. Tylko studenci płacący czesne.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1374.

Podsumowanie

- Zdecydowaną większość wydatków studentów stanowią koszty związane z życiem, prowadzeniem gospodarstwa domowego, czyli zakwaterowanie, jedzenie, transport itd. W sumie takie wydatki stanowią 89% ogółu kosztów miesięcznych. W tym 26% uiszczane jest przez rodzinę studentów, a 61% przez nich samych. Resztę kosztów stanowią wydatki związane z nauką, łącznie 13%.
- Średnio w Polsce studenci płacą 1 543 złote miesięcznie łącznych wydatków na życie. Wyższe wydatki mają osoby najstarsze, posiadające dzieci, osoby z niepełnosprawnościami, niemieszkające z rodzicami oraz zależni do dochodów z pracy.
- Wydatkiem najbardziej obciążającym budżet studencki jest koszt zakwaterowania, który jest wyraźnie wyższy w przypadku studentów uczących się w stolicy. Zakwaterowanie to przeciętnie koszt 533 złote miesięcznie, natomiast wyżywienie – 396 złotych.
- Wydatki na naukę w Polsce stanowią ponadprzeciętny udział w łącznych kosztach porównując wszystkie kraje w biorące udział w VI edycji Eurostudenta. W tej kategorii kosztów największe są wydatki na czesne. W Polsce 60% studentów zadeklarowało, że uiszcza regularne opłaty za studia. Największe grupy opłacających studia znajdują się wśród studentów najstarszych, pracujących w wymiarze co najmniej pół etatu tygodniowo i studiujących na uczelniach zawodowych.
- Średnio studenci opłacający czesne wydają miesięcznie 360 złotych na naukę, podczas gdy ci studenci, którzy takich opłat nie uiszczają, średnio wydają 36 złotych. Wysokość czesnego dla opłacających czesne wynosi średnio 317 złotych. Trzecim kosztem pod względem wysokości są materiały do nauki, np. książki, na które studenci wydają 25-31 złotych miesięcznie.

Budżet czasu studentów

Biorąc pod uwagę fakt, że współcześni studenci spędzają czas nie tylko na uczelni, jednym z celów prowadzonego w ramach VI edycji projektu Eurostudent było zebranie danych na temat struktury budżetu czasu i jej determinant.

Niniejszy rozdział przedstawia wyniki badania Eurostudent VI dotyczące budżetu czasu studentów uczęszczających na polskie uczelnie w ich typowym tygodniu. Skupiono się w szczególności na trzech podstawowych obszarach: czasie spędzonym na regularnych zajęciach na uczelni, czasie poświęcanym na naukę własną oraz przeznaczonym na pracę zawodową.

Przez czas spędzany na regularnych zajęciach będziemy rozumieć łączną liczbę godzin spędzanych na uczelni i czas przeznaczony na wszystkie aktywności studentów zorganizowane przez uczelnię (wykłady, ćwiczenia, seminaria, laboratoria, testy i sprawdziany). Czas na naukę własną definiowany jest jako sumaryczna liczba godzin wykorzystywana przez studentów na przygotowanie się do regularnych zajęć, tj. uczenie się, czytanie oraz pisanie prac domowych i zaliczeniowych. Natomiast czas pracy zawodowej należy rozumieć jako liczbę godzin przeznaczoną na pracę przynoszącą dochód. Warto pamiętać, że tak jak w przypadku wydatków, mamy tu do czynienia z deklaracyjnym charakterem danych.

Przyjrzymy się także czynnikom, które wyjaśniają różnice w czasie poświęcanym na naukę na uczelni, naukę własną oraz pracę zarobkową. Do analizy czynników, które wyjaśniają różnice w czasie poświęconym na edukację, posłużymy się analizą segmentacyjną. Dokonana zostanie klasyfikacja badanych studentów ze względu na specyfikę czasu poświęcanego na naukę i pracę.

W badaniu Eurostudent VI, jak również w poprzedniej edycji, nie badano ilości czasu wolnego studentów, czyli czasu, który mogli przeznaczyć na pozostałe obowiązki, rozrywkę czy odpoczynek. W tej kwestii można jedynie wnioskować pośrednio poprzez odjęcie liczby godzin przeznaczonych na naukę i pracę od ogólnej liczby godzin w tygodniu.

Zagadnienie budżetu czasu jest o tyle istotne, że pozwoli na określenie na ile ważna jest nauka w życiu studentów, jakie znaczenie ma dla nich praca zawodowa, na ile

praca zawodowa ingeruje w obowiązki związane z nauką i od jakich czynników to zależy.

Ogólna struktura budżetu czasu studentów

W badaniu Eurostudent VI studenci mieli wskazać ile czasu przeznaczają na naukę własną, zajęcia na uczelni oraz pracę zarobkową w typowym tygodniu. Poniższa tabela przedstawia treść pytań, na podstawie których oszacowano strukturę budżetu czasu badanych studentów.

Tabela 3. Pytania z kwestionariusza dotyczące ilości godzin poświęcanych na różne aktywności.

Ile czasu poświęcałeś(aś) na naukę na studiach w typowym tygodniu mijającego semestru?

	Pn.	Wt.	Śr.	Cz.	Pt	So.	Nd
Zajęcia w uczelni (wykłady, seminaria, laboratoria, zaliczenia itp.)							
Samodzielna nauka (przygotowanie się do zajęć, nauka do egzaminów)							

Ile godzin spędzałeś(aś) na pracy zarobkowej w typowym tygodniu tego semestru?

_____ godzin płatnej pracy tygodniowo.

Czy w bieżącym semestrze pracowałeś zarobkowo?

1.	Tak, pracowałem(am) przez cały semestr
2.	Tak, pracuję od czasu do czasu
3.	Nie, nie pracowałem(am) w bieżącym semestrze

Populacja badanych jest silnie zróżnicowana pod kątem alokacji czasu przeznaczanego na naukę na uczelni, naukę własną oraz pracę zawodową. Różnice w strukturze budżetu czasu studentów wynikają z samej organizacji systemu kształcenia w Polsce (studia licencjackie, magisterskie, jednolite studia magisterskie), ale także uwypuklają się między studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych

oraz studentami uczelni akademickich i zawodowych. Poniżej przyjrzymy się strukturze czasu badanych studentów oraz jej determinantom.

Generalnie badani studenci w Europie spędzają średnio 46 h tygodniowo na aktywnościach związanych ze studiami i pracą zarobkową, czyli na obowiązki związane z nauką i pracą studenci poświęcają więcej czasu niż typowy zakres godzinowy pełnego etatu. Nauka na uczelni i własna wyglądają na zbalansowane, i zajmują więcej czasu niż praca zarobkowa. Typowy europejski student poświęca tyle samo czasu na aktywności związane z nauką na uczelni oraz naukę własną – po 17 h, natomiast na pracę zarobkową nieco mniej – 12 h.

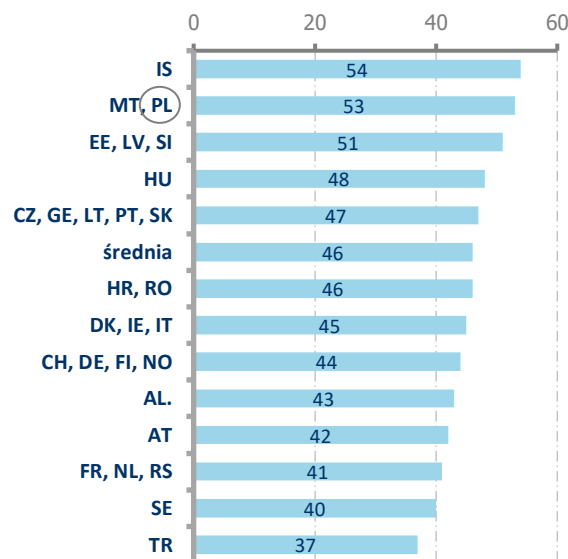
W badaniu Eurostudent VI zliczono czas, jaki tygodniowo studenci poświęcają łącznie na wszystkie aktywności. Studenci w Polsce w porównaniu do innych krajów poświęcają tygodniowo najwięcej czasu łącznie na naukę i pracę zawodową – 53 h. Ponad 50 godzin tygodniowo na naukę i pracę poświęcają również studenci z takich krajów jak: Islandia, Malta, Estonia, Litwa i Słowenia. Natomiast studenci w Turcji przeznaczają zaledwie 37 godzin tygodniowo na wszystkie te aktywności – co jest najniższym wynikiem na tle wszystkich badanych krajów.

Polska znalazła się również w czołówce państw, gdzie studenci spędzają najwięcej czasu na zajęciach na uczelni. Jednocześnie więcej czasu spędzają na uczelni niż na nauce własnej poza instytucją. Około połowa państw biorących udział w badaniu charakteryzuje się taką samą zależnością (są to: Łotwa, Słowenia, Węgry, Czechy, Gruzja, Litwa, Portugalia, Słowacja, Rumunia, Szwajcaria, Albania, Francja i Turcja)⁵⁶.

---

⁵⁶ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.113-114.

Rysunek 64. Godzinowy łączny czas poświęcony na naukę i pracę w ciągu tygodnia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

W przypadku analizy alokacji czasu studentów w zależności od posiadanego wykształcenia rodziców największe różnice występują w Czechach, Estonii, Chorwacji, Węgrzech, Islandii, Malcie i Polsce. Studenci, których rodzice posiadają wykształcenie średnie lub niższe (ISCED 0-4), przeciętnie przeznaczają na naukę i pracę 5 h więcej, niż studenci, których rodzice posiadają wykształcenie wyższe (ISCED 6-8)⁵⁷. W Polsce ta różnica wynosi 3 h.

Jak wspomniano wcześniej, studenci w Polsce na wszystkie aktywności łącznie poświęcają 53 h tygodniowo, w tym najwięcej czasu spędzają na uczelni – 21 h. Na drugim miejscu znalazła się aktywność związana z pracą zawodową – 18 h, natomiast tylko 14 h tygodniowo przeznaczają na naukę własną w domu. Odwołując się do poprzedniej edycji badania (Eurostudent V) można zauważyć spadek ogólnej liczby godzin przeznaczonych na wszystkie aktywności aż o 10 h w skali tygodnia (Eurostudent V – 63 h vs Eurostudent VI – 53 h). Aczkolwiek ilość czasu poświęcona na naukę na uczelni zmniejszyła się o 2 h, zaś nieznacznie wzrosła liczba godzin przeznaczona na naukę własną w domu (Eurostudent V – 13 h vs Eurostudent VI –

---

⁵⁷ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.115.

14 h)⁵⁸. Niewielkie różnice alokacji czasu na naukę własną i na uczelni świadczą o tym, że największy spadek ilości godzin odnotowano w przypadku pracy zarobkowej (Eurostudent V – 27 h vs Eurostudent VI – 18 h).

Rysunek 65. Budżet czasu studentów w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2935.

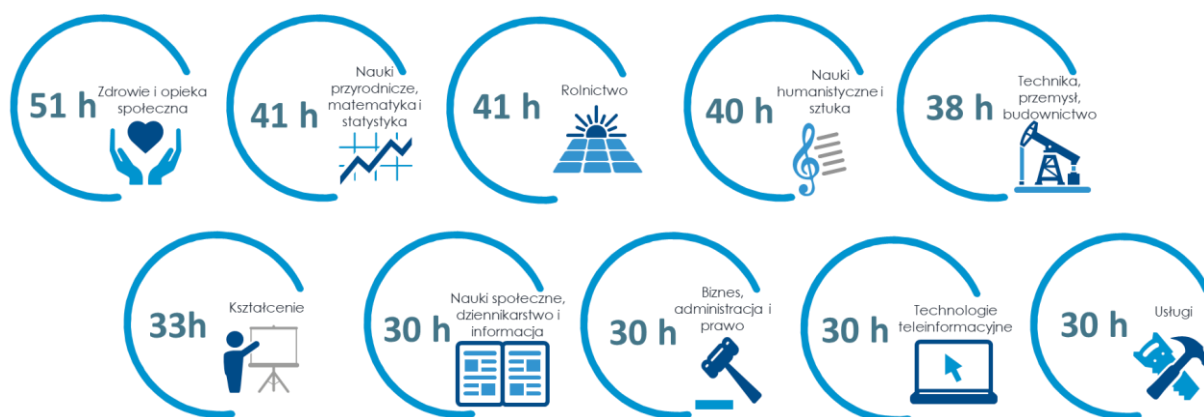
Biorąc pod uwagę kryterium wieku, w Polsce najwięcej czasu na naukę (własną i na uczelni) poświęcają osoby poniżej 22 roku życia – odpowiednio są to 15 i 23 h tygodniowo. Natomiast w przypadku pracy zawodowej najwięcej czasu poświęcają jej studenci mający 30 lat i więcej - są to 34 h tygodniowo. W przypadku $\frac{3}{4}$ państw biorących udział w badaniu zauważalna jest podobna tendencja, że właśnie z wiekiem obciążenie przekierowywane jest z nauki na pracę zawodową.

Łącznie na naukę w domu i na uczelni najwięcej czasu poświęcają studenci kształcący się w zakresie zdrowia i opieki społecznej (np. medycyna, farmacja, pielęgniarstwo) jest to przeszło 50 godzin tygodniowo. Jednocześnie ta grupa studentów poświęca najmniej czasu na pracę zawodową. Studenci medycyny i kierunków pokrewnych w większości nie pracują w ogóle lub pracują dorywczo. Większą część swojego czasu poświęcają nauce w domu. Nie widać natomiast wyraźnych różnic w przypadku liczby godzin spędzonych przez nich na uczelni w porównaniu do studentów innych kierunków.

---

⁵⁸ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.116.

Rysunek 66. Czas przeznaczony na naukę (w domu i na uczelni) według grupy kierunków.

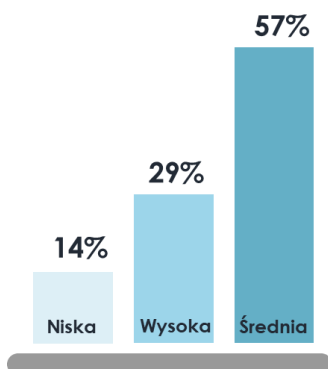

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2935.

Kolejną kwestią jest intensywność nauki studentów, którą zbadano przy pomocy wskaźnika intensywności. Pogrupował on studentów w trzy kategorie w zależności od czasu poświęconego na czynności związane z nauką (w domu i na uczelni). Wyróżniono trzy stopnie: niską, średnią i wysoką intensywność. Studenci spędzający od 0 do 20 h tygodniowo na nauce charakteryzują się niską intensywnością studiów. O średniej intensywności mówi się wtedy, gdy nauka zajmuje powyżej 20 do 40 h, natomiast gdy studenci poświęcają na naukę powyżej 40 h tygodniowo mamy do czynienia z wysoką intensywnością.

Ponad połowa (57%) osób studiujących w Polsce charakteryzuje się średnią intensywnością nauki, czyli poświęcają jej od 20 do 40 h tygodniowo. Tylko 14% studentów zakwalifikowało się do grupy z niską intensywnością. Ostatnią grupę stanowi 29% badanych, którzy charakteryzują się wysoką intensywnością nauki i przeznaczają na nią powyżej 40 godzin tygodniowo.

Rysunek 67. Poziom intensywności nauki studentów w Polsce.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2935.

Znaczenie pracy zarobkowej

Osoby studiujące w Polsce chętnie podejmują pracę zarobkową. Na przestrzeni dwóch lat, od 2013 do 2015 r. poprawie uległa sytuacja na polskim rynku pracy, co mogło być dodatkową motywacją. Wówczas stopa bezrobocia osiągnęła najniższy wynik, a od 2007 r. odnotowano wzrost współczynnika aktywności zawodowej⁵⁹. W 2016, czyli w roku, w którym prowadzone były badania VI edycji Eurostudenta, stopa bezrobocia wynosiła w Polsce 8,2%.

Wskaźnikiem wagi jaką studenci przypisują pracy zawodowej może być liczba godzin na nią przeznaczanych, w relacji do czasu przeznaczanego na naukę, o którym mówiliśmy w poprzednim rozdziale.

Pozostaje pytanie na ile pracujący studenci podchodzą w sposób dojrzały do wyzwań związanych z wyborem ścieżki kariery, na ile zależy im na rozwoju, budowaniu swojego potencjału i inwestowaniu w zdobywanie doświadczenia? Innymi słowy, czy podejmowana przez badanych studentów praca zarobkowa wynika wyłącznie z chęci, czy konieczności uzyskania dodatkowego dochodu, na ile zaś jest skorelowana z kierunkiem studiów i jest jednocześnie inwestycją w przyszłość?

Generalnie w Polsce 44% badanych studentów pracowało zarobkowo przez cały semestr, zaś jedna szóstka badanych studentów podejmuje prace dorywcze, tzn.

---

⁵⁹ Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i jakość życia Polaków, J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2015, s.131.

pracuje od czasu do czasu (16%), 40% w ogóle nie podejmowało aktywności zawodowej.

Zwiększył się udział pracujących studentów w populacji. W poprzedniej edycji badania mniejszy odsetek studentów podejmował pracę zarobkową na co dzień podczas semestru (Eurostudent V – 38% vs Eurostudent VI – 44%), zaś więcej osób pracowało dorywczo (Eurostudent V – 26% vs Eurostudent VI – 16%).

Można wnioskować, że studenci wolą podejmować pracę stałą niż dorywczą, która być może bardziej wiąże się z ich kierunkiem kształcenia i jest przez to bardziej dostosowana do ich trybu życia.

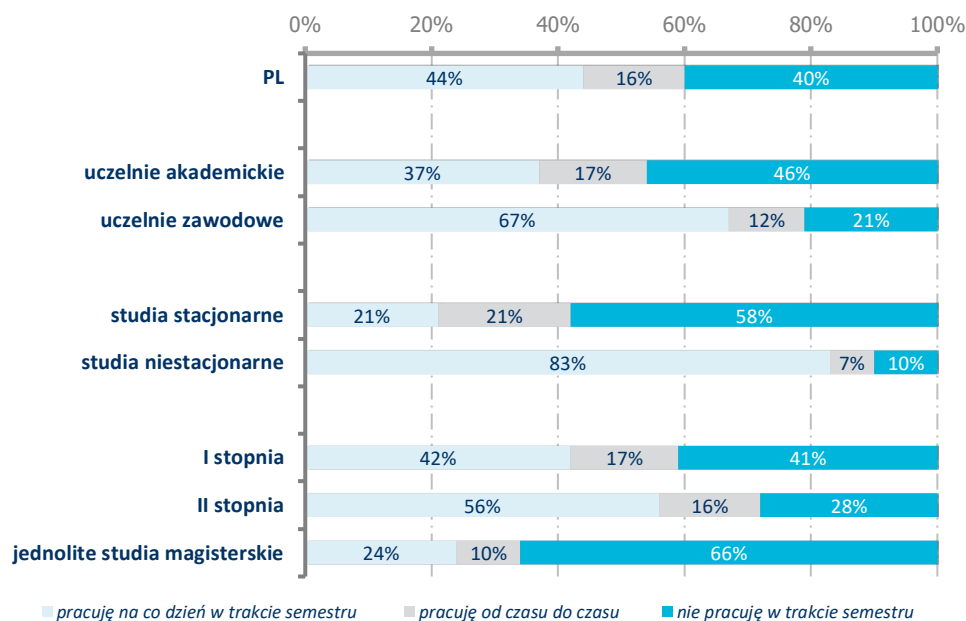
Przyjrzyjmy się bliżej grupie studentów, dla których praca zawodowa była regularną, a nie dorywczą aktywnością w ciągu całego roku akademickiego. W jakim stopniu poziom studiów i ich tryb warunkowały decyzję o podjęciu pracy zarobkowej? Jak dużo czasu studenci ci spędzali na tej aktywności, jakie były motywy podejmowania pracy zarobkowej, na ile była ona związana z ich kierunkiem studiów?

Zarówno poziom studiów jak i ich tryb różnicował studentów pod kątem podejmowania pracy zarobkowej.

Studenci studiów niestacjonarnych zdecydowanie częściej niż studenci studiów stacjonarnych podejmowali regularną aktywność zawodową podczas semestru – wśród studentów studiów stacjonarnych odsetek osób pracujących w ciągu semestru wynosi 21%, zaś w przypadku studentów studiów niestacjonarnych - 83%. Generalnie studenci studiów stacjonarnych rzadziej podejmują jakąkolwiek aktywność zawodową – 58% nie pracuje w ogóle, jeśli już, to podejmują pracę dorywczą, od czasu do czasu (21%). Przyczyna tkwi oczywiście w samej organizacji studiów stacjonarnych, które charakteryzują się regularnymi, często codziennymi zajęciami w ciągu tygodnia, w przeciwieństwie do studiów niestacjonarnych, gdzie zajęcia odbywają się na ogół w weekendy. W sposób naturalny taki tryb studiowania ogranicza możliwości podjęcia stałego zatrudnienia.

Na studiach licencjackich, magisterskich oraz jednolitych studiach magisterskich poziom stałego zatrudnienia wynosi odpowiednio 42%, 56% oraz 24%.

Rysunek 68. Charakter pracy studentów w Polsce według wybranych kategorii.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania Eurostudent VI, n=3040.

Niższy odsetek pracujących na co dzień studentów jednolitych studiów magisterskich niż studentów studiów drugiego stopnia może mieć kilka przyczyn. Po pierwsze, te dwa poziomy studiów różnią się zakresem kierunków, które oferują. Na pięcioletnich studiach magisterskich można kształcić się między innymi z kierunków w zakresie medycznym, weterynarii, prawa, psychologii oraz tzw. kierunków artystycznych (grafika, malarstwo, reżyseria i rzeźba). Kierunki te zostały wyłączone z Procesu Bolońskiego i przeważnie wymagają większego nakładu czasu na naukę, co może wiązać się z rzadszym podejmowaniem pracy przez studentów jednolitych studiów magisterskich. Trudniej im pogodzić studiowanie z pracą. Dodatkowo studenci, którzy zdecydowali się na uzyskanie tytułu magistra poprzez dwustopniowe kształcenie, szybciej zyskują wykształcenie wyższe zawodowe niż studenci jednolitych studiów magisterskich. Dzięki temu są oni bardziej konkurencyjni na rynku pracy niż studenci studiów jednolitych, którzy do momentu ukończenia studiów posiadają jedynie wykształcenie średnie. Pochodzenie społeczne studentów jednolitych studiów magisteriach może mieć duży wpływ na dokonywane przez nich wybory. W zasadzie, często są to osoby, które pochodzą z rodzin o wyższym statusie społeczno-ekonomicznym, w związku z czym mogą liczyć na większe wsparcie finansowe ze strony rodziców i nie muszą podejmować pracy zarobkowej, aby móc studiować.

Z kosztami studiowania osób na tych programach można zapoznać się w rozdziale „Wydatki studentów”.

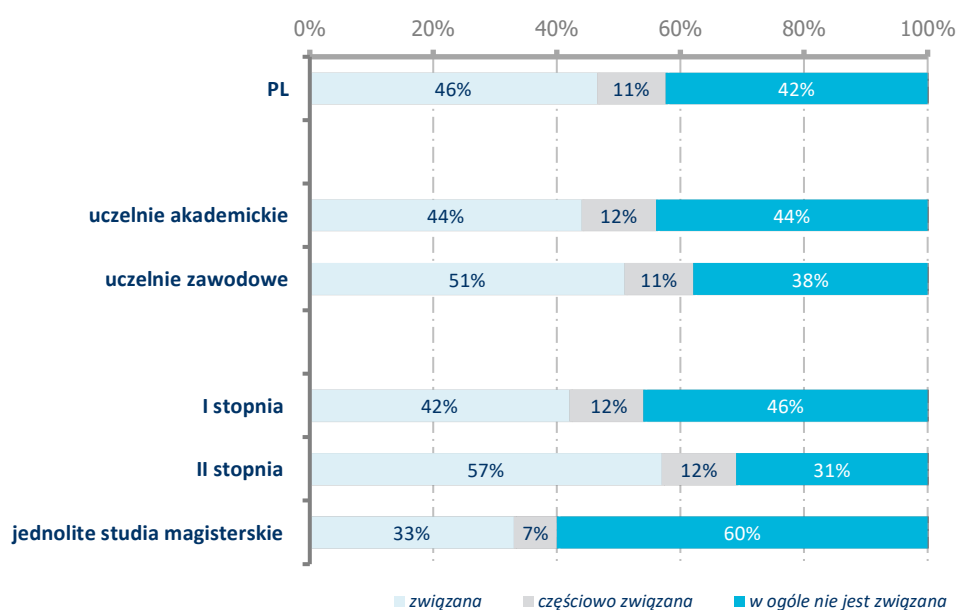
Wśród studentów pracujących w ciągu roku akademickiego aż 89% pracuje tygodniowo więcej niż 20 h, co oznacza, że praca jest dla nich aktywnością czasochłonną i ważną. Ponownie, najliczniejszą grupą studentów, którzy poświęcają na pracę zarobkową więcej niż 20 h tygodniowo, stanowią studenci uczelni zawodowych (96%). Aż dla 90% pracujących w ten sposób studentów to praca stanowi podstawowe źródło ich utrzymania, czyli są od tego źródła zależni finansowo. Mimo regularnego dochodu duży odsetek pracujących studentów (47%) boryka się wciąż z problemami finansowymi. Motyw ekonomiczny jest bardzo ważny dla studentów pracujących. 79% studentów pracujących regularnie w roku akademickim pracuje właśnie po to, by móc pokryć koszty własnego utrzymania, 82% by utrzymać rodzinę, zaś 84% deklaruje, że bez pracy zarobkowej nie byłoby w stanie w ogóle studiować. Okazuje się więc, że ważną motywacją do podjęcia aktywności zarobkowej jest sytuacja finansowa studentów – to ona w znacznym stopniu może determinować ich wybory odnośnie sposobu studiowania i ilości czasu przeznaczanego na naukę.

Z drugiej strony praca związana z kierunkiem studiów, może w oczywisty sposób poszerzać wiedzę studentów oraz dawać możliwość praktycznego wykorzystania treści poruszanych na zajęciach. 46% badanych studentów deklaruje, że praca, którą wykonują, jest blisko związana z programem ich studiów, zaś niemal 12% uważa, że związek ten jest częściowy. Jednocześnie, dla 42%, aktywność zarobkowa, którą podejmują, w ogóle nie wiąże się z ich studiami. Odwołując się do wyników poprzedniej edycji można zauważyć wzrost odsetka osób, których praca jest blisko związana z programem studiów (Eurostudent V – 32% VS Eurostudent VI – 46%). Jednocześnie odnotowano spadek w dwóch pozostałych przypadkach: o 5% zmniejszyła się liczba osób, których praca częściowo jest powiązana z programem (Eurostudent V – 17% vs Eurostudent VI – 12%) oraz o 9%, gdzie nie ma żadnego związku między pracą a programem studiów (Eurostudent V – 51% vs Eurostudent VI – 42%). Takie zmiany w wynikach mogą świadczyć o tym, że studenci bardziej świadomie podejmują pracę. Nie decydują się na pierwszą lepszą pracę, tylko starają się szukać zajęć powiązanych ze studiami, aby wzbogacić swoje doświadczenie zawodowe.

Koresponduje to z wynikami wskazującymi na przekierowanie studentów z prac dorywczych w kierunku bardziej regularnych i stałych zajęć zarobkowych.

Co ciekawe, to studenci uczelni zawodowych częściej podejmują pracę związaną z ich programem studiów – 62% z nich deklaruje, że ich praca całkowicie lub częściowo wiąże się z programem studiów, podczas gdy wśród studentów uczelni akademickich taki związek dostrzega 56%. Różnice są widoczne również w przypadku studiów licencjackich i magisterskich. Wydaje się, że to studenci studiów drugiego stopnia bardziej refleksyjnie podchodzą do idei związku studiów z pracą zawodową – 69% z nich podjęło pracę związaną lub częściowo związaną z programem studiów. Wśród badanych studentów studiów pierwszego stopnia odsetek osób deklarujących związek między aktywnością zarobkową i studiami stanowi 54%, najmniej zaś takich studentów (40%) jest wśród badanych studentów jednolitych studiów magisterskich.

Rysunek 69. Związek między pracą a programem studiów według wybranych cech studentów.

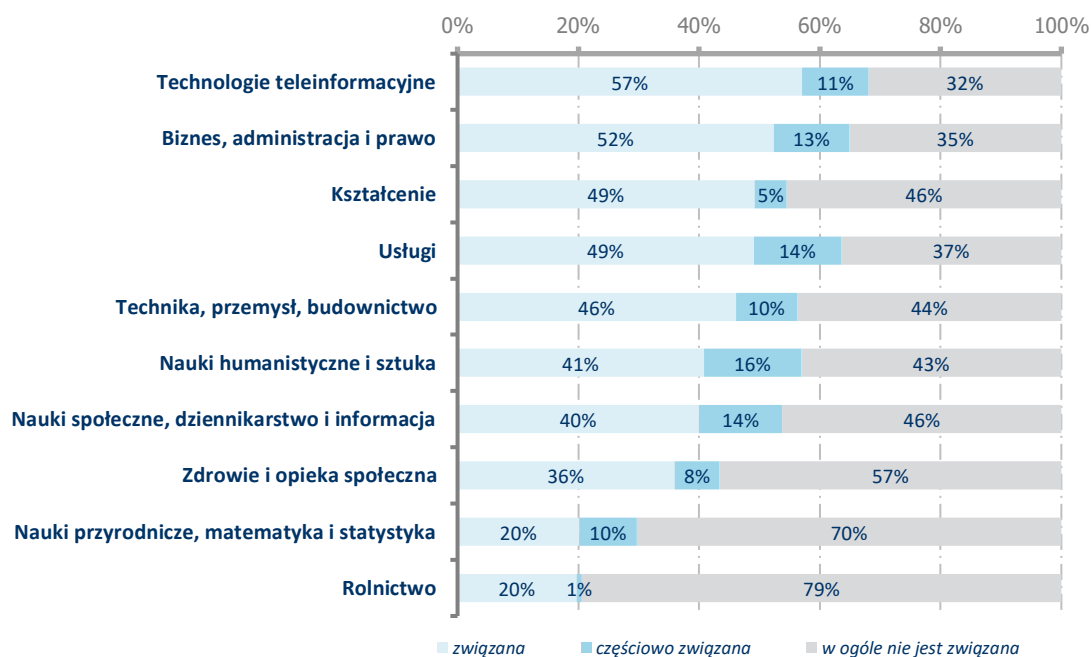
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

Pozostaje pytanie, czy niektóre kierunki studiów mają większy potencjał do podejmowania przez studentów pracy jeszcze w trakcie trwania kształcenia? Wyniki badań pokazują, że są pewne obszary kształcenia, w których deklarowany związek między pracą a programem studiów jest większy oraz takie, w przypadku których jest on niewielki. Studenci kształcący się na kierunkach takich jak technologie informacyjne, biznes, administracja i prawo oraz usługi najczęściej podejmują pracę

zarobkową związaną lub chociaż częściowo związaną z ich programem studiów (kolejno 68%, 65% oraz 63%). Niewątpliwie w ciągu ostatnich lat wzrosła liczba miejsc pracy w sektorach związanych z nowymi technologiami, czy IT. Niektóre z tych obszarów są wręcz deficytowe pod względem popytu na pracę – nie dziwi zatem fakt, że studenci tych kierunków mają większe możliwości zdobycia doświadczenia u pracodawcy jeszcze w trakcie trwania studiów.

Z drugiej strony, niewielki związek studiów z pracą zarobkową deklarowali najczęściej studenci takich kierunków jak rolnictwo (odsetek studentów deklarujących, że ich praca nie ma związku ze studiami wynosi 79%) oraz nauki przyrodnicze, matematyka i statystyka (70%).

Rysunek 70. Związek między pracą a programem studiów ze względu na kierunek kształcenia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

Praca i nauka w budżecie czasu studentów

Studenci w Polsce w zróżnicowany sposób alokują czas przeznaczony na różne aktywności w ciągu tygodnia. Różnice te wynikają z poziomu kształcenia (studia licencjackie, magisterskie, jednolite studia magisterskie) oraz samej organizacji systemu kształcenia w Polsce. Poniżej zostanie omówiony wpływ czynników na kompozycję typowego tygodniowego budżetu czasu studentów w Polsce.

Istnieją wyraźne różnice w rozkładzie udziału poszczególnych czynności między studentami studiów pierwszego i drugiego stopnia oraz jednolitych studiów magisterskich, między studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych oraz uczelni akademickich i zawodowych.

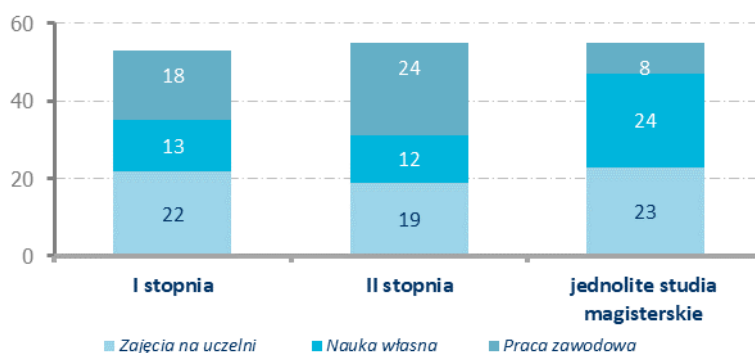
Zarówno studenci studiów licencjackich, jak i studenci jednolitych studiów magisterskich w porównaniu do studentów studiów drugiego stopnia poświęcają więcej czasu na naukę w ogóle. Najprawdopodobniej jest to związane z programem tego etapu studiów, który na ogół zawiera więcej godzin zajęć (wykładów, ćwiczeń etc.), niż magisterskie studia uzupełniające. Można przypuszczać, że mniejsza liczba godzin zajęć na uczelni korzystnie wpływa na podjęcie pracy zarobkowej. W tej sytuacji studenci studiów magisterskich postrzegani są jako osoby zaradne i elastyczne, które potrafią łączyć jednocześnie pracę i studia. Jednakże nie zawsze umiejętnie, przez co często redukują liczbę godzin przeznaczoną na zajęcia na uczelni. Dodatkowo to starsi studenci (studia magisterskie) muszą stawiać czoła nowym wyznanom i rolom społecznym. Im starszy student, tym więcej czasu poświęca pracy, a mniej zajęciom w szkole wyższej.

Studenci studiów licencjackich średnio spędzają na uczelni 22 h tygodniowo, zaś studenci jednolitych studiów magisterskich o 1 h więcej. Słuchacze studiów drugiego stopnia na zajęciach spędzają przeciętnie 19 h. Jednocześnie najwięcej czasu na naukę własną (np. przygotowanie się do zajęć, egzaminów etc.) alokują studenci jednolitych studiów magisterskich. Studenci ci poświęcają na te czynności aż 24 h tygodniowo (mediana wynosi 21 h), jest to o 11 h więcej, niż w przypadku studentów studiów licencjackich i 12 h więcej, niż studenci studiów drugiego stopnia.

Najbardziej zbalansowany budżet czasu pod względem aktywności związanych z nauką i pracą charakteryzuje studentów studiów pierwszego i drugiego stopnia.

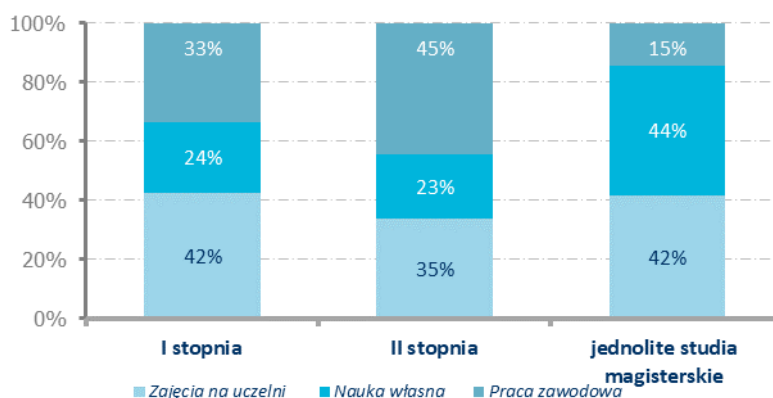
Inaczej sytuacja wygląda w przypadku studentów jednolitych studiów magisterskich. Jak wskazaliśmy wcześniej poświęcają oni najwięcej czasu na naukę, zarówno na zajęcia na uczelni, jak i na przygotowywanie się do zajęć (łącznie aż 47 h, czyli ponad 85% budżetu czasu). Czynności związane ze studiami najprawdopodobniej zabierają im na tyle dużo czasu i energii, że studenci ci rzadziej niż ich koledzy ze studiów licencjackich i uzupełniających magisterskich podejmują pracę zarobkową, ale także poświęcają na nią mniej czasu (przeciętnie jedynie 8 h tygodniowo). Powoduje to, że struktura budżetu czasu tych studentów jest w dużej mierze zdominowana przez zajęcia i naukę własną, niewiele w niej pozostaje miejsca na pracę zarobkową.

Rysunek 71. Godzinowy rozkład budżetu czasu studentów według programu studiów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

Rysunek 72. Procentowy rozkład budżetu czasu studentów według programu studiów.

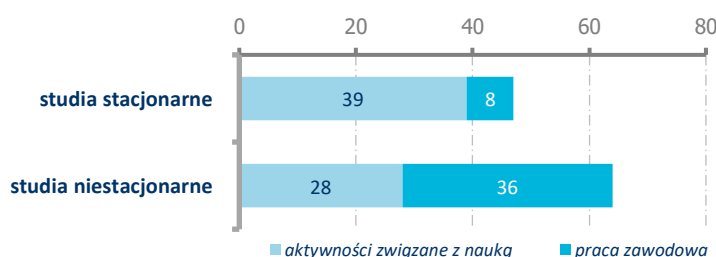
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

Różnice w alokacji czasu i relacji między nauką i pracą zawodową możemy także dostrzec między studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Budżet czasu

studentów studiów niestacjonarnych jest generalnie większy niż studentów studiów stacjonarnych. Ci pierwsi poświęcają mniej czasu na naukę niż studenci stacjonarni. Nauka w budżecie czasu studentów studiów niestacjonarnych stanowi średnio 28 h tygodniowo, podczas gdy w przypadku studentów studiów stacjonarnych czas alokowany na czynności związane ze studiowaniem wynosi 11h więcej. Ilość inwestowanego czasu w naukę jest silnie powiązana z pracą zarobkową – jeśli studenci pracują więcej, mniej czasu mogą poświęcić na czynności związane z nauką. To właśnie udział pracy zarobkowej w budżecie czasu jest elementem wyróżniającym studentów studiów niestacjonarnych. Powoduje to, że struktura budżetu czasu studentów studiów niestacjonarnych jest mało zbalansowana w stosunku do struktury budżetu czasu studentów studiów stacjonarnych.

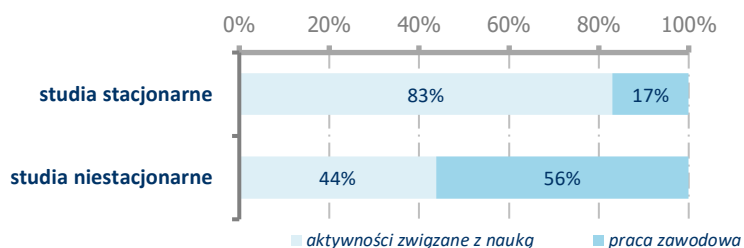
Studenci studiów niestacjonarnych łączą naukę z pracą. Często jest to praca w pełnym wymiarze godzin. W skutek tego, badani studenci niestacjonarni poświęcają na pracę zarobkową średnio 36 h tygodniowo, mediana wynosi w tym przypadku 40 h tygodniowo. Natomiast studenci studiów stacjonarnych ze względu na rozkład zajęć w grafiku mają mniejsze możliwości podejmowania pracy zarobkowej. Potwierdzają to wyniki badań – studenci stacjonarni średnio pracują w tygodniu jedynie 8 h. Studenci niestacjonarni, którzy pracują znacznie więcej, niż studenci studiów stacjonarnych, jednocześnie mniej czasu poświęcają na aktywności związane z nauką. Może to świadczyć o negatywnym sprzężeniu zwrotnym między czasem przeznaczanym na naukę i pracę.

Rysunek 73. Godzinowy rozkład budżetu czasu studentów według trybu studiów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

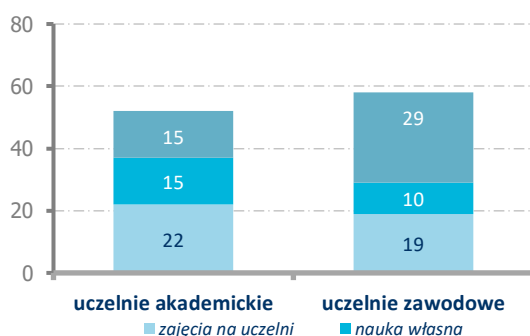
Rysunek 74. Procentowy rozkład budżetu czasu studentów według trybu studiów

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

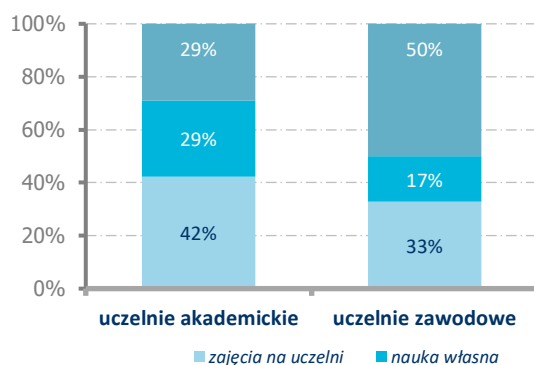
Różnice w strukturze budżetu czasu możemy odnotować także pomiędzy studentami uczelni akademickich i zawodowych. Generalnie studenci uczelni akademickich na wszystkie aktywności poświęcają tygodniowo średnio 52 godziny, podczas gdy studenci uczelni zawodowych 59 godzin. Przyjrzymy się bliżej strukturze budżetu czasu obu grup studentów. Rozdźwięk między czasem poświęcanym na naukę i pracę nie jest aż tak duży, jak w przypadku studentów stacjonarnych i niestacjonarnych. W porównaniu do uczelni akademickich studenci ci na naukę poświęcają łącznie 37 h (mediana wynosi 34 h) podczas, gdy ich koledzy z uczelni zawodowych spędzają 8 h mniej tygodniowo na czynnościach związanych ze studiowaniem. W przypadku studentów uczelni zawodowych, podobnie jak w przypadku studentów niestacjonarnych to praca zarobkowa stanowi największy element struktury czasu – w pracy studenci ci spędzają 29 h tygodniowo, przy czym mediana wynosi aż 40 h.

Rysunek 75. Godzinowy rozkład budżetu czasu studentów według typu uczelni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

Rysunek 76. Procentowy rozkład budżetu czasu studentów według typu uczelni.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

Praca zawodowa – konflikt czy harmonia?

Zobaczyliśmy, jak różni się struktura budżetu czasu w zależności od trybu studiów, etapu kształcenia czy typu uczelni. Widać, że w przypadku niektórych studentów praca zarobkowa stanowi większą część tego budżetu, niż nauka, w przypadku innych zaś te proporcje są zrównoważone. Chcielibyśmy teraz przyjrzeć się temu na ile podjęcie pracy zarobkowej odbywa się kosztem czasu poświęconego na naukę i w jakich sytuacjach może mieć to miejsce.

Przeanalizujemy jaką część budżetu czasu studentów stanowi praca, a jaką nauka? Czy zwiększanie obowiązków zawodowych redukuje czas przeznaczony na naukę? W jakich sytuacjach łączenie nauki i pracy może poprawić sytuację studentów, w jakich zaś wpływać na jakość studiowania? Czy pozwala czerpać korzyści z obu tych obszarów? Innymi słowy, na ile te dwa obszary życia antagonizują się, na ile zaś harmonijnie uzupełniają?

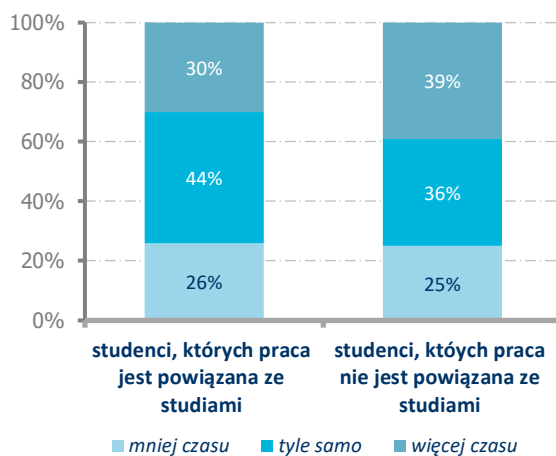
Wskaźnikiem harmonii między pracą, a studiami może być stosunek samych badanych do tego, czy chcieliby zmienić coś w zakresie czasu jaki poświęcają na różne czynności. Zobaczymy zatem, czy studenci, którzy poświęcają dużo czasu na pracę w ciągu tygodnia (21h lub więcej), chcieliby coś zmienić w tym zakresie i czy chcieliby jednocześnie zwiększyć ilość czasu na naukę.

Jeśli porównamy osoby, które dużo pracują w ciągu tygodnia do tych, które pracują niewiele (1 – 5 h) bądź nie pracują, wcale możemy dostrzec, że wśród pracujących, dużo pracy może przekładać się na zasoby czasu przeznaczonego na naukę. Wśród osób pracujących 21 h tygodniowo lub więcej, w porównaniu do niepracujących, jest więcej tych, które chciałyby zwiększyć ilość czasu alokowanego na naukę własną (49%) i zajęcia na uczelni (13%) oraz zmniejszyć czas przeznaczony na pracę zarobkową (29%). Wśród niepracujących wcale odsetek osób, które chciałyby zwiększyć czas na naukę własną jest mniejszy (39%), podobnie jak w przypadku chęci zwiększenia czasu na zajęcia na uczelni (8%).

Generalnie więc, im więcej godzin pracy w tygodniu, tym bardziej może ona wpływać na jakość studiowania i satysfakcję studentów z czasu jaki mogą przeznaczyć na naukę. Oznacza to, że praca i nauka mogą iść w parze w sytuacji, w której nie występują wyraźne dysproporcje między czasem przeznaczonym na naukę i pracę.

Intuicyjnie można powiedzieć, że satysfakcja z ilości czasu przeznaczonego na naukę wśród tych osób będzie większa, jeśli praca zarobkowa, nawet w dużym wymiarze czasu, będzie w jakiś sposób powiązana z programem studiów. Nie ma to jednak pokrycia w wynikach badania Eurostudent VI. To studenci podejmujący zajęcia zarobkowe niezwiązane z pracą, częściej niż ci, których praca jest związana z programem studiów, chcieliby zwiększyć ilość czasu przeznaczonego na pracę (39%). Wydaje się więc, że tu większe znaczenie dla satysfakcji z czasu przeznaczanego na pracę mają względy finansowe.

Rysunek 77. Satysfakcja z ilości czasu przeznaczanego na pracę zarobkową według związku programu studiów z pracą.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1306.

Student vs pracownik – identyfikacja studentów

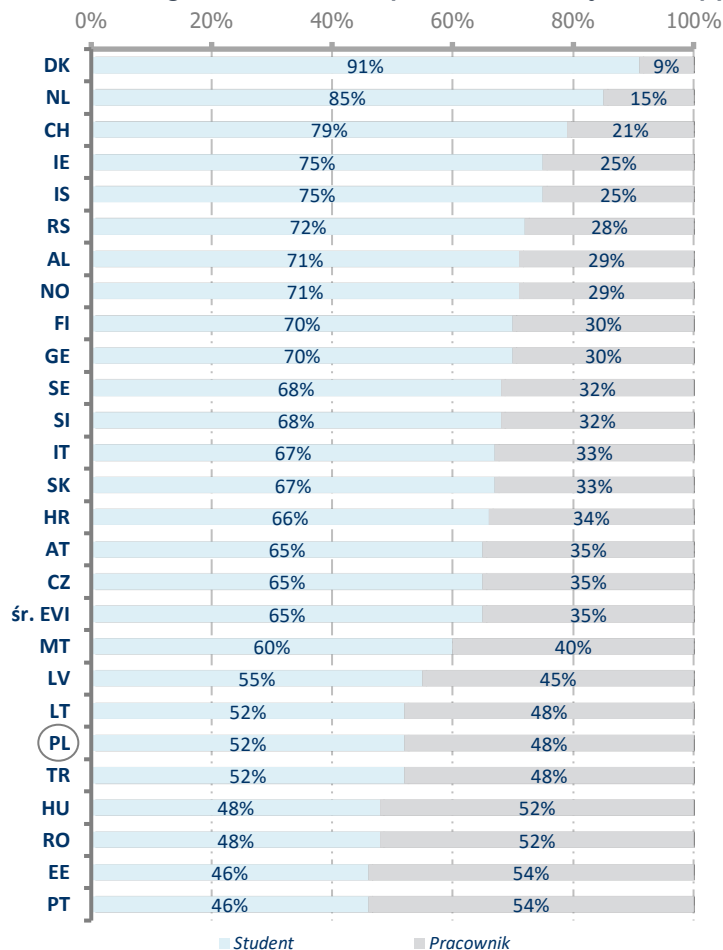
W poprzednim rozdziale został przedstawiony udział pracy w czasie studentów. Jak wiadomo praca w sposób naturalny zwiększa dochody studentów, co wpływa na poprawę ich jakości życia. Dla badanych praca ma różnorodne znaczenie. Dla jednych jest to główne źródło finansowania studiów, dla innych jest cennym źródłem zdobycia doświadczenia. Praca daje możliwość studiowania osobom pochodzących z rodzin o niższym statusie społecznym i gorszej sytuacji finansowej. Jednocześnie częściowo wyrównuje szanse i niweluje różnice społeczne. Dzięki pracy studenci zdobywają doświadczenie, które zwiększa ich konkurencyjność na rynku po ukończeniu edukacji. Jednakże warto również podkreślić, że sama praca może przyczynić się do rezygnacji czy przerywania studiów.

Warto zatem zastanowić się, czy podjęcie pracy w czasie studiów można pogodzić ze studiami jednocześnie nie bagatelizując żadnego zajęcia? Czy pracujący studenci identyfikują siebie jako pracowników, czy studentów? Kim są pracujący studenci? Kto czuje się studentem, a kto pracownikiem?

W skali europejskiej większość badanych zadeklarowało, że czują się przede wszystkim studentami – 65%. Z byciem pracownikiem utożsamiało się 35% studentów. Aż 91% duńskich studentów identyfikuje się z byciem studentem, co stanowi najwyższy uzyskany poziom, ale idzie w parze z innymi wynikami uzyskanymi w tym kraju

(darmowa edukacja, głównie stacjonarny tryb studiów itd.). Natomiast pracownikami czują się najczęściej studenci z Portugalii – 54%.

Rysunek 78. Identyfikacja studentów ogółem – student vs pracownik, w krajach Europy.

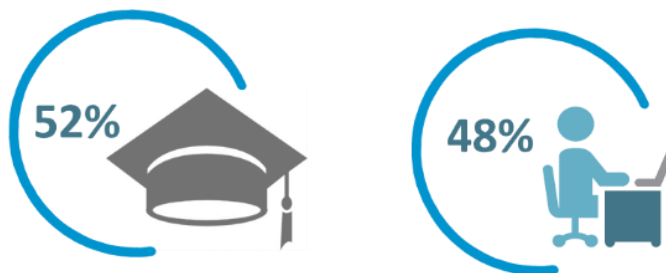

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Nieznacznie ponad połowa polskich pracujących studentów identyfikuje się z byciem studentem – 52%. Natomiast 48% studentów czuje się bardziej pracownikiem niż studentem. Co ciekawe większość studentów, którzy tygodniowo pracują od 1 do 20 h, określiło siebie mianem studenta (79% – 96% w zależności od wybranego przedziału godzinowego przeznaczanego na pracę), zaś w przypadku studentów pracujących powyżej 20 h tygodniowo tylko 34% z nich czuje się studentami. W V edycji projektu Eurostudent respondenci mieli do wyboru jeszcze jedną kategorię - „inne”. W związku z tym wyniki prezentują się odwrotnie, studenci częściej wskazywali, że są przeważnie pracownikiem (48%) niż studentem (44%), a dodatkowo 8% badanych wybrało odpowiedź „inne”.

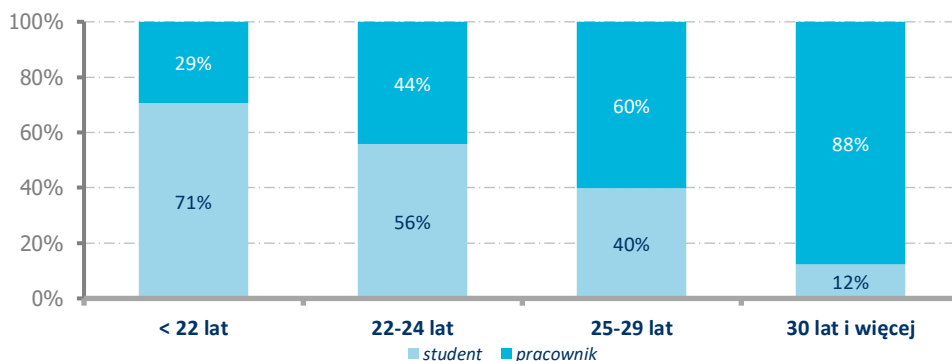
Rysunek 79. Identyfikacja studentów w Polsce – student vs pracownik.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=1454.

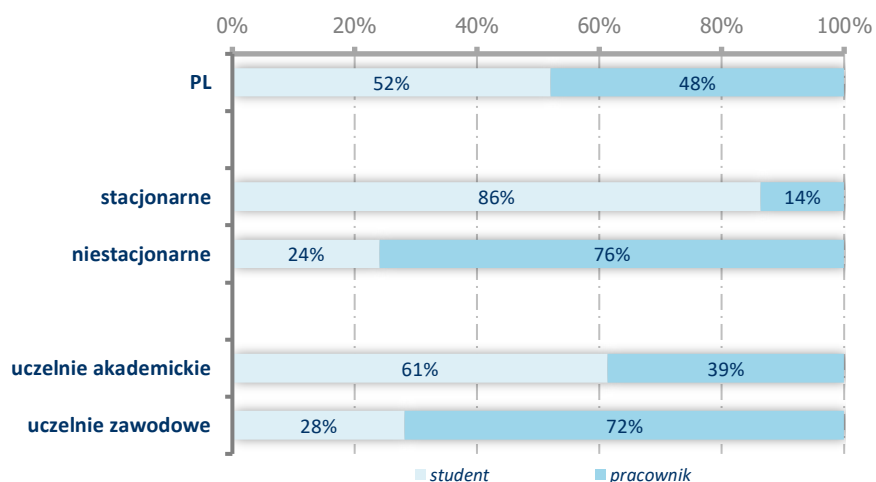
Biorąc pod uwagę kryterium wieku zauważalna jest tendencja spadkowa, czyli im wyższy wiek tym osoby rzadziej określały siebie jako studentów. W przypadku osób poniżej 22 roku życia, studentami przede wszystkim czuje się 71% badanych, gdzie w kategorii wiekowej powyżej 30 roku życia jest to zaledwie 12%. Zależność ta wydaje się być oczywista, ponieważ większość starszych studentów podejmuje pracę zarobkową poświęcając jej znaczną część swojego czasu w ciągu tygodnia.

Rysunek 80. Identyfikacja studentów według grupy wiekowej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania Eurostudent VI, N=1 454. Bardziej studentami czuły się osoby kształcące się w trybie stacjonarnym (86%), gdzie na studiach niestacjonarnych takich osób było zaledwie 24%. Taka sama zależność występowała w przypadku podziału na typ uczelni. Otóż na uczelniach akademickich 61% badanych określiło siebie jako studentów, a na uczelniach zawodowych ich odsetek był o połowę niższy (28%). Analogicznie - pracownikami częściej czuły się osoby studiujące w trybie niestacjonarnym (76%) i na uczelniach zawodowych (72%).

Rysunek 81. Identyfikacja studentów według trybu studiów i typu uczelni.

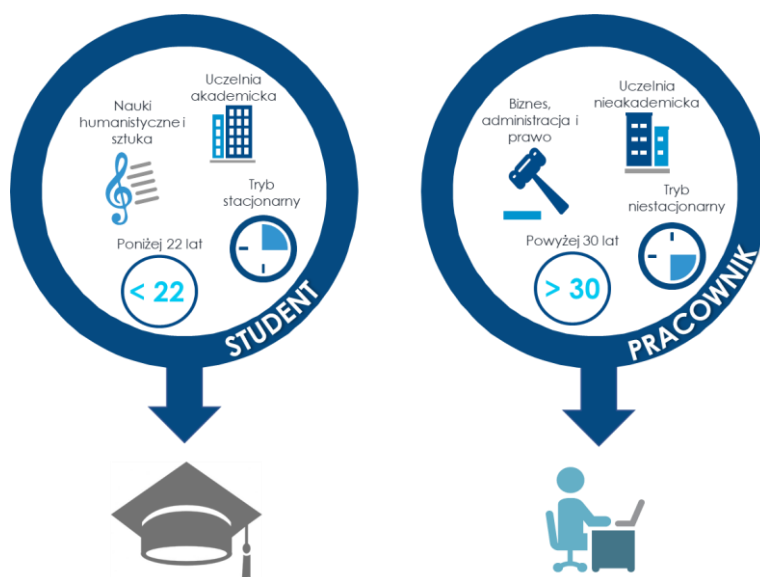

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z badania Eurostudent VI, n=1454.

Wśród wszystkich grup kierunków wyróżniają się dwie. Pierwszą z nich jest grupa kształcąca w zakresie nauk humanistycznych i sztuki, gdzie aż 80% badanych definiowało siebie jako studenta i jest to najwyższy uzyskany wynik. Drugą grupę stanowią studenci z dziedziny nauk o biznesie, administracji i prawie, gdzie 65% badanych studentów bardziej identyfikuje się z byciem pracownikiem niż studentem. Najmniejsze różnice, czyli najbardziej zbalansowany wynik, pomiędzy utożsamianiem się z pracownikiem a studentem odnotowano wśród badanych uczęszczających na studia z zakresu edukacji. W tej grupie 52% osób określiło siebie jako studentów a 48% jako pracowników.

Podsumowując, mianem studenta najczęściej określali się osoby kształcące się z zakresu nauk humanistycznych i sztuki (79%). Są to osoby poniżej 22 roku życia (71%) uczęszczające na studia stacjonarne (86%) uczące się na uczelniach akademickich (61%). Za pracownika uważali się osoby studiujące na kierunkach związanych z biznesem, administracją i prawem (65%) lub te, które mają powyżej 30 lat (88%). „Pracownicy” studiują na uczelniach zawodowych (72%) w niestacjonarnym trybie studiów (76%).

Rysunek 82. Atrybuty charakterystyczne dla „studenta” i „pracownika”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Klasyfikacja studentów

Zebrana ilość informacji odnośnie budżetu czasu pozwala na dokładniejsze określenie relacji między pracą a nauką. Można zastanowić się czy istnieją specjalne rozkłady budżetu czasu w zależności od trybu studiów i liczby godzin przeznaczonych naucę i pracę? Jakie inne czynniki mogą warunkować powstawanie charakterystycznych zasobów czasowych?

W celu sprawdzenia, czy istnieją wyróżniające się zasoby czasu, dokonano klasyfikacji studentów pracujących na podstawie ich indywidualnych rozkładów czasu. Studenci zostali podzieleni według ich indywidualnych zasobów czasu na mniejsze podgrupy, których kompozycja czasu jest podobna. Dążono do uzyskania podziału, gdzie każda z grup będzie charakteryzować się jak największą jednorodnością indywidualnych budżetów czasu (tzw. homogeniczność wewnątrzgrupowa). Jednocześnie nowopowstałe grupy powinny jak najbardziej różnić się między sobą (tzw. heterogeniczność międzygrupowa).

Do klasyfikacji zastosowano metodę segmentacji, czyli podział badanej zbiorowości na mniejsze podgrupy charakteryzujące się podobnymi cechami. Segmentacja pozwala na dokładniejszą i bardziej szczegółową analizę zjawisk i zachowań występujących w określonej społeczności. Punktem startu algorytmu były informacje

dotyczące indywidualnych kompozycji budżetów czasu zagregowane w siedem wskaźników:

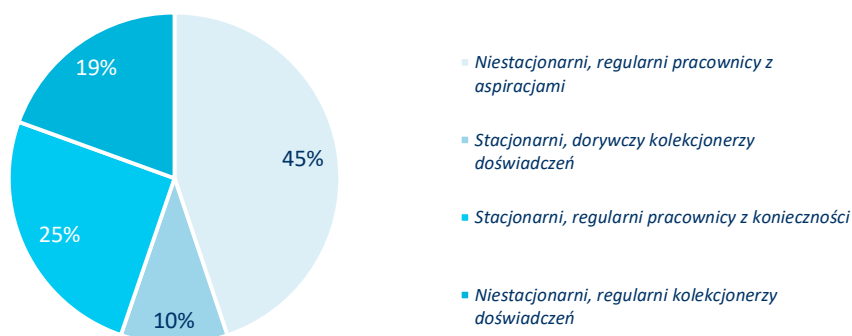
- powody pracy zarobkowej,
- związek pracy z programem studiów,
- tryb studiów,
- samoidentyfikacja respondenta jako studenta bądź pracownika,
- liczba godzin przeznaczanych na naukę w tygodniu od poniedziałku do czwartku,
- liczba godzin przeznaczanych na naukę w weekend (piątek, sobota, niedziela),
- liczba godzin płatnej pracy w tygodniu od poniedziałku do niedzieli.

Na podstawie analizy indywidualnych budżetów czasu wyodrębniono cztery grupy studentów pracujących, którym przypisano operacyjne nazwy:

- „niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami”,
- „stacjonarni, dorywczy kolekcjonerzy doświadczeń”,
- „stacjonarni, regularni pracownicy z konieczności”,
- „niestacjonarni, regularni kolekcjonerzy doświadczeń”.

Poniższy rysunek przedstawia wielkość poszczególnych grup w badanej populacji studentów pracujących:

Rysunek 83. Klasyfikacja studentów pracujących.

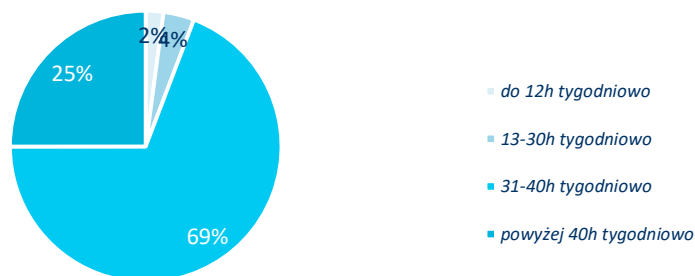

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Największą grupę studentów pracujących stanowią „niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami”. W zdecydowanej większości są to studenci studiów niestacjonarnych (99%), którzy pracują w trakcie całego semestru (95%). Podejmują pracę głównie po to, by pokryć koszty swojego utrzymania (92%), zaś 43% musi pracować, by utrzymać swojego partnera lub rodzinę. Są ambitni, pracują po to, by zdobyć doświadczenie (81%) i móc studiować. 90% z nich deklaruje, że gdyby nie pracowali, nie byłoby ich stać na studiowanie. Ich praca łączy się na ogół z programem studiów (62%), mimo to w większości definiują siebie jako pracowników (77%), a nie studentów. Reprezentują typowy dla studentów studiów niestacjonarnych model studiowania. Prawdopodobnie to praca powoduje, że w tygodniu na naukę nie mają czasu (13% od poniedziałku do czwartku nie uczy się wcale, a 67% poświęca na tę czynności co najwyżej do dwóch godzin). Czas na czynności związane z nauką mają dopiero w weekendy, wtedy też uczestniczą w zajęciach na uczelni lub samodzielnie przygotowują się do zajęć - 91% poświęca w weekend więcej niż 5 h na naukę).

W tygodniu natomiast pracują dużo – nieco ponad dwie trzecie (69%) z nich poświęca na pracę zarobkową od 31 do 40 godzin tygodniowo, a jedna czwarta powyżej 40 godzin. Do 12 godzin tygodniowo pracuje zaledwie 2%, a drugie tyle (4%) pracuje od 13 do 30 godzin.

Rysunek 84. Struktura budżetu czasu pracy studentów „niestacjonarnych, regularnych pracowników z aspiracjami”.

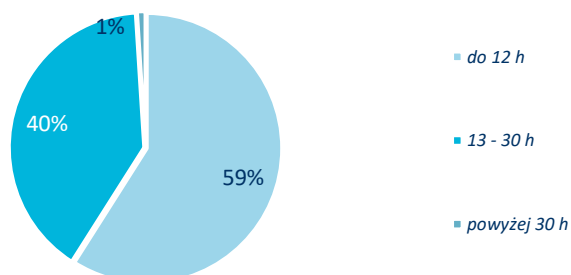
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Drugą pod względem wielkości grupę stanowią „stacjonarni, dorywczy kolekcjonerzy doświadczeń”. Są to osoby, które studiują na studiach stacjonarnych. Na ogół nie pracują regularnie – 72% deklaruje, że pracuje od czasu do czasu. Ich sytuacja materialna jest najprawdopodobniej na tyle dobra, że gdyby nie chcieli nie musieliby pracować (46% deklaruje, że pracuje po to, by pokryć koszty utrzymania, 70% uważa, że nie musi pracować, by móc studiować, 71% nie ma potrzeby podejmowania pracy zarobkowej w celu utrzymania rodziny czy partnera). Czym więc jest dla nich dorywcza praca? 60% deklaruje, że pracują po to, by zdobyć doświadczenie na rynku pracy. Przepuszczalnie chodzi po prostu o jakiegokolwiek doświadczenie na rynku pracy, a nie doświadczenie w branży, która wpisywałby się w program ich studiów, ponieważ dla 56% praca nie jest w ogóle powiązana z programem studiów.

Skupiają się raczej na studiowaniu, niż na pracy, o czym świadczy to, że 100% definiuje siebie jako studentów, a nie pracowników. Jak wygląda struktura budżetu czasu tych osób? Uczą się dużo, głównie w tygodniu. Zdecydowana większość (73%) poświęca czas na naukę w tygodniu (od poniedziałku do czwartku) powyżej 5 h. Weekend nie oznacza dla nich rezygnacji z nauki. Mało która osoba z tej grupy nie uczy się w weekend w ogóle (8%). 40% z nich poświęca na naukę w weekend do 2 h, 38% uczy się od 2 do 5 h, a 14% powyżej 5 h.

W większości (59%) pracują do 12 h tygodniowo, 40% deklaruje, że praca zajmuje im od 13 do 30 h tygodniowo. Do rzadkości należy praca powyżej 31 h tygodniowo (1%).

Rysunek 85. Struktura budżetu czasu pracy studentów „stacjonarnych, dorywczych kolekcjonerów doświadczeń”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Trzecia grupa, stanowiąca 19% badanych studentów pracujących, to „stacjonarni, regularni pracownicy z konieczności”. To w przypadku tych studentów zachodzi największe prawdopodobieństwo konfliktu między pracą a studiami.

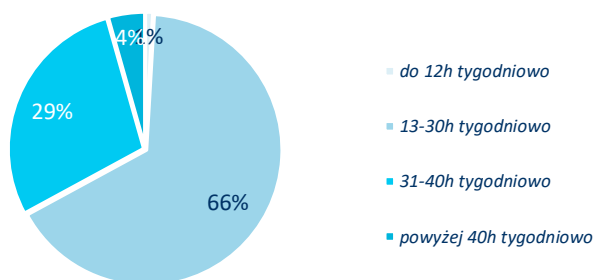
Grupę tę w przeważającej większości stanowią studenci studiów stacjonarnych (96%). Większość z nich pracuje regularnie przez cały semestr (76%). To sytuacja materialna jest głównym powodem konieczności podjęcia pracy – 76% pracuje po to, by móc się utrzymać, 60% studentów deklaruje, że bez pracy zarobkowej nie mogłoby studiować. Ponad połowa (56%) podjęła pracę zarobkową, by móc zdobyć doświadczenie na rynku pracy, jednak jedynie w przypadku 1/3 studentów praca jest powiązana z programem ich studiów.

W jaki sposób praca wpływa na strukturę budżetu czasu tej grupy badanych? Na naukę w tygodniu wciąż poświęcają dużo czasu, ale mniej, niż mogły sobie na to pozwolić „stacjonarni, pracujący nie z konieczności”. 57% poświęca na naukę w tygodniu (od poniedziałku do czwartku) powyżej 5 godzin tygodniowo, 37% od 2 do 5 godzin. W porównaniu do „stacjonarnych, dorywczych kolekcjonerów doświadczeń” grupa ta mniej czasu może poświęcić na naukę w weekend. 33% deklaruje, że w weekend nie uczy się wcale, 34% poświęca na naukę do 2 godzin, 25% od 2 do 5 godzin, zaś 8% uczy się w weekend powyżej 5 godzin.

Jest grupa studentów, która w porównaniu do innych zmuszona jest godzić pracę z nauką. Widać też wyraźnie, że budżet czasu, którym dysponują, w dużym stopniu zdeterminowany jest przez pracę zarobkową. Poświęcają na nią relatywnie dużo czasu w tygodniu, przy jednocześnie dużych wymaganiach czasowych, jakie narzucają na nich studia w trybie stacjonarnym. 2/3 studentów poświęca w tygodniu

na pracę od 13 do 30 godzin, 29% - od 31 do 40 godzin, 4% - pracuje więcej niż 40 h. Zaledwie 1% studentów na pracę przeznaczają do 12 godzin tygodniowo. Rozdźwięk między pracą zarobkową i nauką najprawdopodobniej wpływa na samoidentyfikację tych osób. 1/3 uważa się głównie za pracowników, pozostali, mimo relatywnie dużej ilości pracy, wciąż myślą o sobie jako o studentach.

Rysunek 86. Struktura budżetu czasu pracy studentów „stacjonarnych, regularnych pracowników z konieczności”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Ostatnia, najmniej liczna grupa to „niestacjonarni, regularni kolekcjonerzy doświadczeń”. Są to w zdecydowanej większości studenci studiów niestacjonarnych (98%). 86% z nich pracuje zarobkowo przez cały semestr, chociaż jak wynika z deklaracji nie pracują ze względu na sytuację materialną (jedynie 5% pracuje, by pokryć koszty utrzymania, 15% nie mogłoby studiować bez pracy zarobkowej, zaś 20% pracuje, by utrzymać rodzinę lub partnera). 38% pracuje po to, by zdobyć doświadczenie na runku pracy, w przypadku 38% praca jest powiązana z profilem ich studiów.

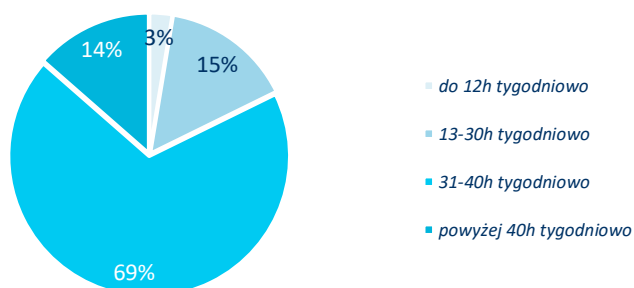
Pod względem struktury budżetu czasu, podobnie jak „niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami” reprezentują typowy dla studentów studiów niestacjonarnych model studiowania. Praca powoduje, że w tygodniu na naukę nie mają czasu (5% nie uczy się wcale, a 79% co najwyżej do dwóch godzin). Czas na naukę mogą wygospodarować dopiero w weekendy, wtedy też uczestniczą w zajęciach na uczelni lub samodzielnie przygotowują się do zajęć - 96% poświęca w weekend więcej niż 5 h na naukę).

W tygodniu studenci pracują dużo, chociaż mniej niż „niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami” – 69% pracuje od 31 do 40 godzin tygodniowo, a tylko 3%

poniżej 12 godzin. Powyżej 40 godzin pracuje 14% studentów, porównywalna grupa - 15% na pracę przeznaczają od 13 do 30 godzin w tygodniu.

Rysunek 87. Struktura budżetu czasu pracy studentów „niestacjonarnych, regularnych kolekcjonerów doświadczeń”.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Podsumowując praca i nauka nie muszą się wzajemnie wykluczać, wręcz przeciwnie, praca może poszerzać wiedzę już zdobytą w trakcie studiów. W szczególności jest to możliwe w przypadku dwóch pierwszych grup studentów – „niestacjonarnych, regularnych pracowników z aspiracjami” i „stacjonarnych, dorywczych kolekcjonerów doświadczeń”. Ta pierwsza grupa to w większości studenci studiów niestacjonarnych – studiują w weekendy, pracują najczęściej w pełnym wymiarze godzin. W ich przypadku łatwiej jest oddzielić studia od pracy, ponieważ dni studiów nie zachodzą na dni pracy. Stąd więc w tym przypadku obserwuje się niewielki negatywny wpływ pracy na naukę.

Podobnie sytuacja wygląda w drugiej grupie studentów, którzy wprawdzie pracują, ale jest to dla nich praca o charakterze dorywczym, którą mogą też wykonywać w weekendy. Przy okazji uczą się odpowiedzialności i nabywają doświadczenia w roli pracownika. W tym przypadku również nie ma dużego zagrożenia konfliktu między pracą i nauką.

Sytuacja studentów studiujących stacjonarnie, jednocześnie pracujących przez cały semestr jest nieco inna. Otóż zajęcia na uczelni odbywają się od poniedziałku do piątku, najczęściej w ciągu dnia, co może nakładać się na czas pracy. W większości przypadków studenci podejmują pracę, która ma zmianowy lub dorywczy charakter. W obu przypadkach łatwiej pogodzić czynności związane z nauką i pracą.

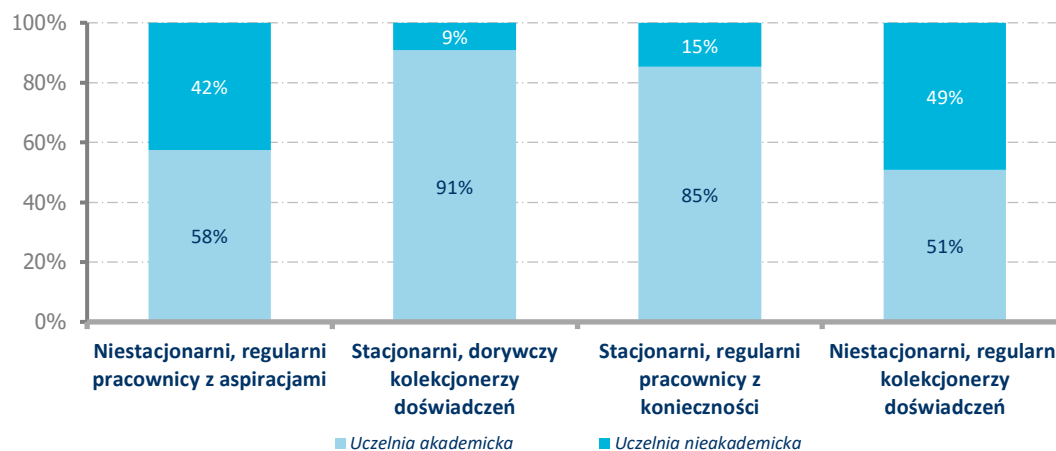
Zobaczmy jakimi cechami charakteryzują się poszczególne grupy, na ile specyficzne kompozycje budżetu czasu studentów są związane z cechami demograficznymi, z rodzajem uczelni, kierunkiem studiów, na ile zaś zakorzenione są w pochodzeniu społecznym badanych studentów.

Biorąc po uwagę typ uczelni można zauważyć, że we wszystkich grupach przeważają osoby uczęszczające na studia na uczelniach akademickich, czyli takich, gdzie można uzyskać tytuł doktora. W Polsce w większości są to uczelnie publiczne, których jest zdecydowanie więcej niż uczelnie niepublicznych. Ten rodzaj uczelni charakteryzuje się także większym prestiżem społecznym, co również wyjaśnia wybór studentów. Jednakże przyglądając się wszystkim grupom studentów, możemy dokonać ich podziału na dwie kategorie, które charakteryzują się przeciwstawnymi cechami.

Studenci „stacjonarni, dorywczy kolekcjonerzy doświadczeń”, „stacjonarni, regularni pracownicy z konieczności” oraz „niepracujący” to grupy, w których zdecydowana większość studiuje na uczelniach akademickich. W tych trzech grupach odsetek osób zapisanych na uczelni zawodowe waha się od 9 do 12%. Są to osoby, które uczą się w trybie stacjonarnym i większość swojego czasu poświęcają nauce, a nie pracy. W związku z czym identyfikują siebie jako studentów.

Natomiast w przypadku dwóch pozostałych grup, czyli „niestacjonarnych, regularnych pracowników z aspiracjami” i „niestacjonarnych, regularnych kolekcjonerów doświadczeń” proporcje między studentami rozkładają się prawie równomiernie, jednakże z przewagą osób zapisanych na uczelni akademickie. Osoby te w większości studiują w trybie niestacjonarnym, poświęcając swój czas głównie pracy niż nauce i czują się bardziej pracownikami niż studentami.

Rysunek 88. Typ uczelni w poszczególnych grupach z klasyfikacji studentów.

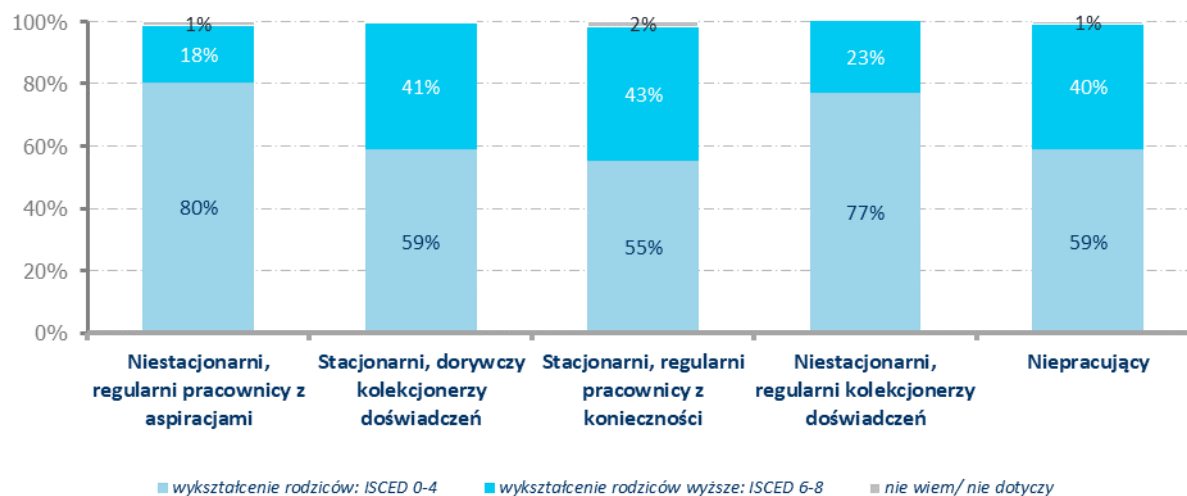

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3050.

Można wnioskować, że sam typ uczelni nie ma wpływu na budżet czasu studentów. Wyraźnie widać, że niezależnie od wyboru typu uczelni studenci różnie alokują czas poświęcony na naukę i pracę. Jako, że uczelnie akademickie przeważają w każdej z grup to dopiero biorąc pod uwagę kolejny czynnik np. tryb studiów można zauważyć różnice w rozkładzie czasu studentów na wybrane aktywności.

Analizując dane dotyczące pochodzenia społecznego definiowanego za pomocą najwyższego wykształcenia matki w poszczególnych grupach studentów można wnioskować, że specyficzne kompozycje budżetów czasu są zakorzenione w ich pochodzeniu społecznym. Poniższy rysunek przedstawia rozkład – tak rozumianego – pochodzenia społecznego osób studiujących na polskich uczelniach. W grupie „stacjonarnych, dorywczych kolekcjonerów doświadczeń” oraz wśród „stacjonarnych, regularnych pracowników z konieczności” widoczny jest wyższy, w stosunku do pozostałych grup pracujących studentów, odsetek osób z wysokim pochodzeniem społecznym (ISCED 6-8). Wśród studentów niestacjonarnych zarówno „niestacjonarnych, regularnych pracowników z aspiracjami”, jak i „niestacjonarnych, regularnych kolekcjonerów doświadczeń” w większym stopniu dominują osoby z niższych i średnich warstw społecznych (ISCED 0-4). W przypadku osób w ogóle niepracujących można odnotować spory odsetek osób pochodzących z rodzin o wyższym wykształceniu.

Rysunek 89. Pochodzenie społeczne w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów.

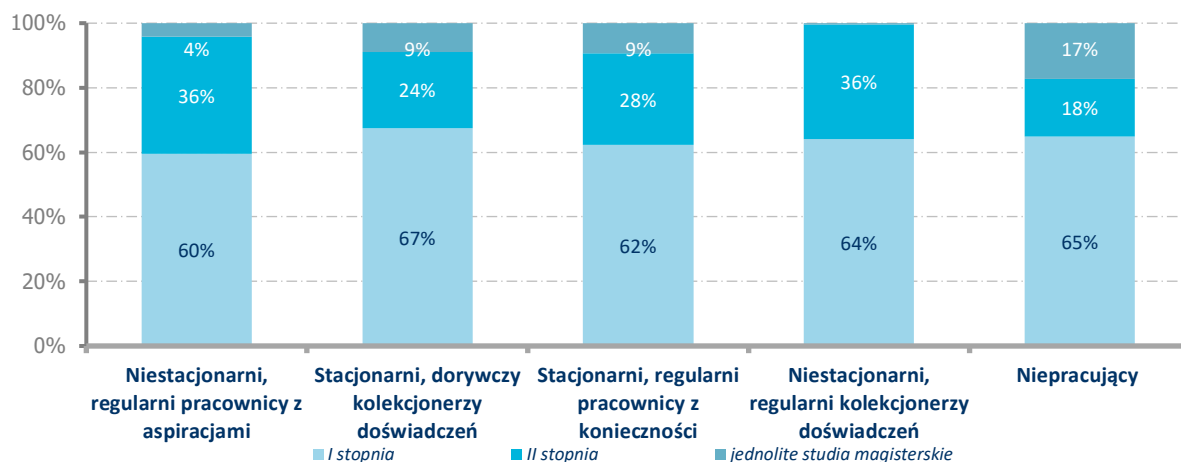

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3050.

Można wnioskować, że to właśnie pochodzenie społeczne poprzez silny wpływ na wybór formy studiów pośrednio kształtuje budżety czasu studentów. Budżety nie są samoistnym bytem, lecz efektem przystosowania się studentów do warunków życia, na które składa się kapitał (ekonomiczny, kulturowy i społeczny) przekazywany im przez poprzednie pokolenia i zyskiwany w trakcie życia. Raz zakorzeniony system norm i wartości ciężko ulega modyfikacji. To dlatego obserwuje się odtwarzanie (w mniejszym lub większym zakresie) klas społecznych. Warto jednak zaznaczyć, że oprócz pochodzenia społecznego studentów także inne czynniki kształtują budżety czasu poszczególnych grup studentów.

Generalnie we wszystkich grupach dominują studenci studiów pierwszego stopnia. Grupy charakteryzujące się wyższym pochodzeniem społecznym („stacjonarni, dorywczy kolekcjonerzy doświadczeń” oraz „stacjonarni, regularni pracownicy z konieczności”), jak również studenci niepracujący, nieznacznie częściej niż pozostali studiuje w ramach jednolitych studiów magisterskich – co może wynikać m.in. z bardziej elitarnego charakteru wykładanych kierunków (medycyna, prawo, reżyseria, itd.). Tylko w przypadku studentów „niestacjonarnych, regularnych kolekcjonerów doświadczeń” nie ma osób kształcących się na jednolitych studiach magisterskich.

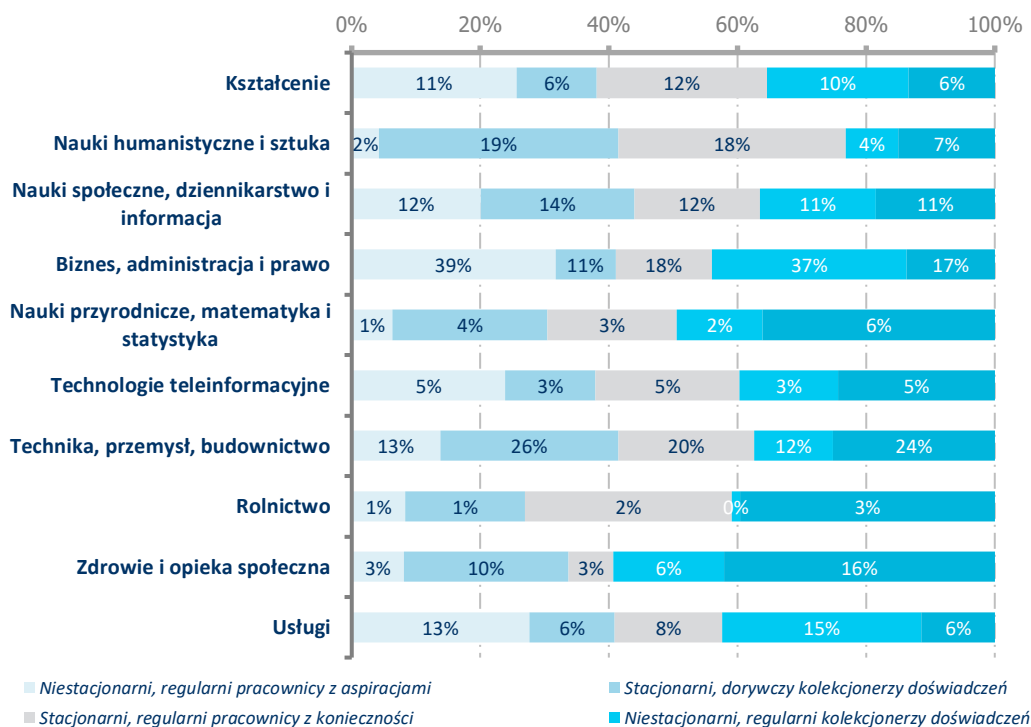
Rysunek 90. Poziom studiów w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3050.

Różnice między poszczególnymi grupami uwidaczniają się, jeśli spojrzymy na kierunki studiów. „Niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami”, podobnie jak „niestacjonarni, regularni kolekcjonerzy doświadczeń” częściej niż pozostałe grupy studiują kierunki związane z biznesem, administracją i prawem. Natomiast obie grupy studentów „stacjonarnych” częściej preferują kierunki techniczne czy inżynierskie - podobnie jak studenci niepracujący. Zapewne specyfiką kierunków można tłumaczyć zwiększony budżet czasu przeznaczony na naukę (kierunki techniczne i ścisłe). Wśród wszystkich grup studentów najniższy odsetek kształci się na kierunkach związanych z rolnictwem.

Rysunek 91. Poszczególne grupy studentów z klasyfikacji w ramach agregatów kierunków ISCED-F 2013.

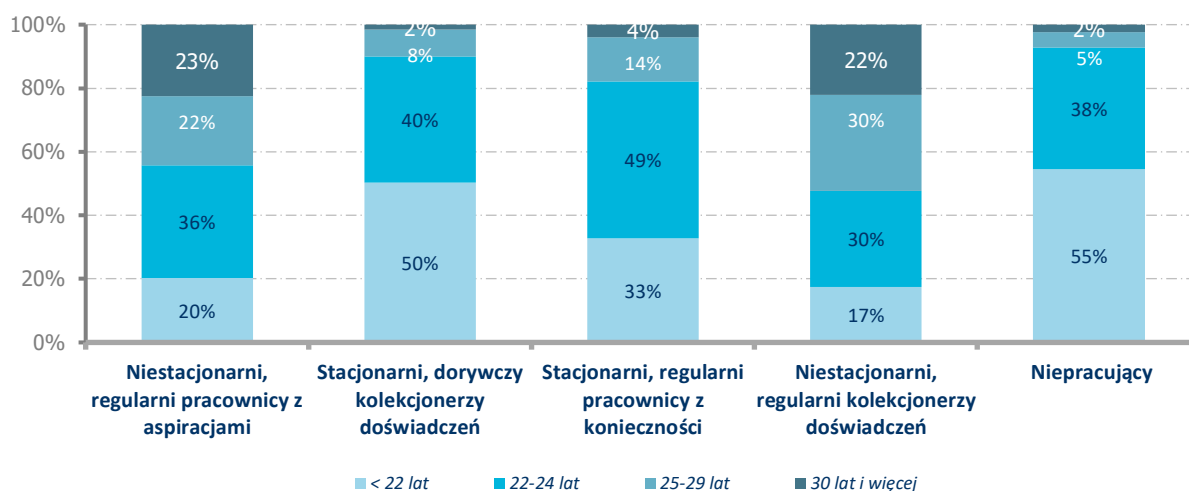

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3050.

Najstarsi studenci występują w grupie studentów „niestacjonarnych, regularnych pracowników z aspiracjami”. Prawie jedną czwartą studentów (23%) stanowią osoby powyżej 30 roku życia, a podobny odsetek (22%) to studenci mający od 25 do 30 lat. Najliczniejsza grupa to osoby mające od 22 do 24 lat (36%). W tej grupie można zauważyć równomierny rozkład studentów w każdej kategorii wiekowej, podobną zależnością charakteryzują się studenci „niestacjonarni, regularni kolekcjonerzy doświadczeń”. W pozostałych grupach, czyli wśród „stacjonarnych, dorywczych kolekcjonerów doświadczeń” oraz „stacjonarnych, regularnych pracowników z konieczności” zdecydowanie przeważają osoby młodsze (poniżej 22 lat i od 22 do 24 lat).

Najwięcej osób najmłodszych występuje w grupie „stacjonarnych, dorywczych kolekcjonerów doświadczeń” oraz wśród studentów niepracujących. Można więc powiedzieć, że im starsi studenci, tym więcej pracują.

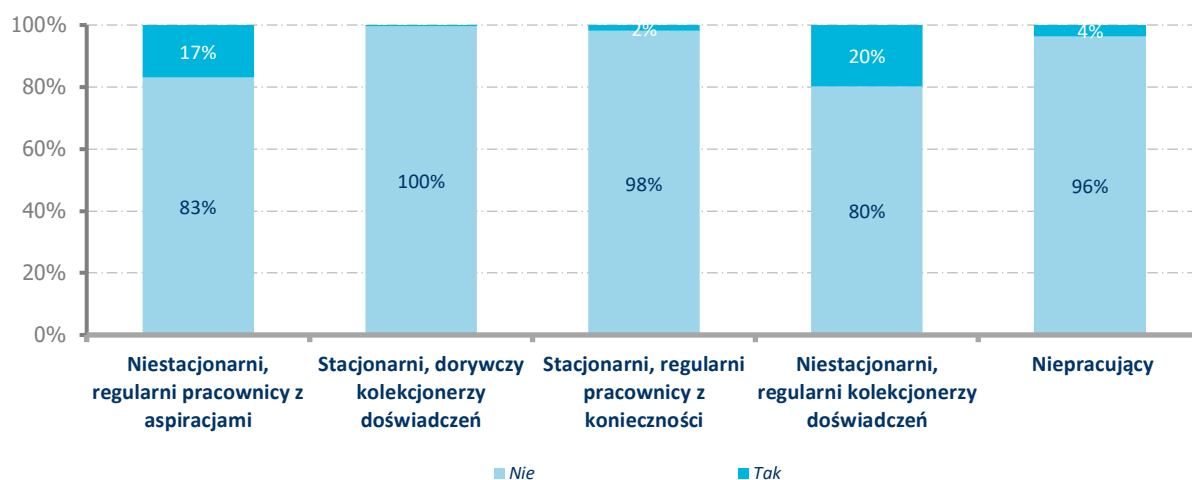
Rysunek 92. Wiek w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3050.

Bardzo mały odsetek studentów posiada dzieci. Są to głównie osoby, które studiują w formie niestacjonarnej, czyli „niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami” i „niestacjonarni, regularni kolekcjonerzy doświadczeń”. Wynika to z faktu, że są to osoby względnie starsze, które częściej myślą o założeniu własnej rodziny. Dodatkowo, można dostrzec zależność, że im wyższe pochodzenie społeczne studentów, tym rzadziej posiadają dzieci. Im niższe wykształcenie rodziców, tym częściej dziecku przekazywane są tradycyjne wartości, m.in. dotyczące posiadania potomstwa.

Rysunek 93. Posiadanie dzieci w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3050.

Analiza budżetu czasu studentów nie pokazuje wyraźnych tendencji warunkujących ich wybory odnośnie podziału czasu między pracę a naukę. Nie należy wnioskować na podstawie jednego kryterium, ponieważ dopiero jednoczesne występowanie kilku czynników pokazuje różnice w alokacji czasu i charakteryzuje daną grupę studentów.

Podsumowanie

- Na tle europejskim osoby studiujące w Polsce poświęcają najwięcej czasu łącznie na naukę i pracę zawodową – 53 h.
- Najwięcej czasu spędzają na uczelni i zajęciach – 21h. Na drugim miejscu znalazła się aktywność związana z pracą zawodową – 18 h, natomiast tylko 14 h tygodniowo przeznaczają na naukę własną w domu.
- Studenci kształcący się w zakresie zdrowia i opieki społecznej (np. medycyna, farmacja, pielęgniarstwo) poświęcają najwięcej czasu na naukę własną i na uczelni – 51h.
- 44% badanych studentów pracowało zarobkowo przez cały semestr, zaś 16% badanych studentów podejmuje prace dorywcze, tzn. pracuje od czasu do czasu. 40% w ogóle nie podejmowało aktywności zawodowej.
- Studenci studiów niestacjonarnych zdecydowanie częściej niż studenci studiów stacjonarnych podejmowali regularną aktywność zawodową podczas semestru.
- Wśród studentów pracujących w ciągu roku akademickiego aż 89% pracuje tygodniowo więcej niż 20 h.
- Ponad połowa polskich pracujących studentów identyfikuje się z byciem studentem – 52%. Natomiast 48% studentów czuje się bardziej pracownikami. Jednocześnie im wyższy wiek tym dana osoba rzadziej określała siebie jako studenta.
- Mianem studentów najczęściej określali się osoby kształcące się z zakresu nauk humanistycznych i sztuki (79%). Są to osoby poniżej 22 roku życia (71%) uczęszczające na studia stacjonarne (86%) uczące się na uczelniach akademickich (61%).
- Zaś za pracowników uważały się osoby studiujące na kierunkach związanych z biznesem, administracją i prawem (65%), które mają powyżej 30 lat (88%). Studiują oni na uczelniach zawodowych (72%) w niestacjonarnym trybie studiów (76%).
- Studenci studiów licencjackich, jak i studenci jednolitych studiów magisterskich, w porównaniu do studentów studiów drugiego stopnia poświęcają więcej czasu na naukę w ogóle.

- Studenci studiów licencjackich średnio spędzają na uczelni 22 h tygodniowo, zaś studenci jednolitych studiów magisterskich o 1 h więcej. Studenci studiów drugiego stopnia na zajęciach spędzają przeciętnie 19 h.
- Studenci studiów niestacjonarnych łączą naukę z pracą, natomiast studenci studiów stacjonarnych ze względu na rozkład zajęć w tygodniowym grafiku mają mniejsze możliwości podejmowania pracy zarobkowej.
- Im więcej godzin pracy w tygodniu, tym bardziej może ona wpływać na jakość studiowania i satysfakcję studentów z czasu, jaki mogą przeznaczyć na naukę.
- Praca i nauka mogą iść w parze w sytuacji, w której nie występują wyraźne dysproporcje między czasem przeznaczonym na naukę i pracę.
- Wyodrębniono cztery grupy studentów pracujących: „niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami”, „stacjonarni, dorywczy kolekcjonerzy doświadczeń”, „stacjonarni, regularni pracownicy z konieczności”, „niestacjonarni, regularni kolekcjonerzy doświadczeń”.
  - **„niestacjonarni, regularni pracownicy z aspiracjami”**: są to studenci studiów niestacjonarnych, którzy pracują w trakcie całego semestru. Podejmują pracę głównie po to, by pokryć koszty swojego utrzymania.
  - **„stacjonarni, dorywczy kolekcjonerzy doświadczeń”**: są to studenci studiów stacjonarnych, którzy nie pracują regularnie. Gdyby nie chcieli nie musieliby pracować. Pracują po to, by zdobyć doświadczenie na rynku pracy.
  - **„stacjonarni, regularni pracownicy z konieczności”**: są to studenci studiów stacjonarnych, którzy pracują regularnie przez cały semestr. Ich sytuacja materialna jest głównym powodem podjęcia pracy. To w przypadku tych studentów zachodzi największe prawdopodobieństwo konfliktu między pracą a studiami.
  - **„niestacjonarni, regularni kolekcjonerzy doświadczeń”**: są to studenci studiów niestacjonarnych, którzy pracują zarobkowo przez

cały semestr. Nie pracują ze względu na sytuację materialną, ale po to, by zdobyć doświadczenie na runku pracy.

Międzynarodowa mobilność studentów

Mobilność studentów – była jednym z priorytetów Procesu Bolońskiego i stanowi jeden z podstawowych elementów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Docelowo mobilność studentów miała służyć podwyższeniu konkurencyjności europejskiego szkolnictwa na arenie międzynarodowej. W 2012 r. przedstawiciele państw europejskich w ramach Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (European Higher Education Area – EHEA) zadeklarowali podjęcie konkretnych kroków w tym obszarze. Dążenia ustalone wewnątrz EHEA mają swoje odzwierciedlenie w Strategii Mobilności 2020 dla Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego⁶⁰.

Rozwój mobilności studentów oraz pracowników uniwersytetów była jednym z celów Procesu Bolońskiego i stanowi jeden z podstawowych elementów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Stworzonych zostało wiele programów częściowo lub w całości finansowanych przez Komisję Europejską by wspierać mobilność.

Mobilność studentów wiąże się z podjęciem decyzji o wyjeździe na określony czas na inną uczelnię oraz dostosowanie się do nowych wymagań i okoliczności kształcenia wyższego. Dzięki temu wykształca się w młodych ludziach otwartość na inne kultury, tolerancja oraz gotowość do mobilności transgranicznej. Mobilność sprzyja również doskonaleniu umiejętności językowych. Przyczynia się ona do rozwoju kompetencji, umiejętności, wiedzy o innowacjach. Wyjazdy zagraniczne rozwijają też ciekawość studentów oraz zwiększają ich kapitał społeczny.

W komunikacie z konferencji w Leuven/Louvain-la-Neuve z kwietnia 2009 r. dokonano konceptualizacji szkolnictwa wyższego, między innymi w zakresie standaryzacji międzynarodowej mobilności studentów. Każdy kraj ma zadanie zwiększyć mobilność studentów oraz dążyć do jak najwyższej jej jakości i różnorodności. Wyznaczono minimum mobilności jakie musi osiągnąć każdy kraj – 20% studentów kończących studia w państwach należących do EHEA powinno odbyć część studiów za granicą⁶¹.

---

⁶⁰ EHEA Ministerial Conference. (2012). Mobility Strategy 2020 for the European Higher Education Area. [http://www.ehea.info/Uploads/\(1\)/2012%20EHEA%20Mobility%20Strategy.pdf](http://www.ehea.info/Uploads/(1)/2012%20EHEA%20Mobility%20Strategy.pdf), dostęp: maj 2018 r.

⁶¹ http://ekspercibolonscy.org.pl/ekspercibolonscy.org.pl/sites/ekspercibolonscy.org.pl/files/2009_PL_Leuven_Louvain-la-Neuve.pdf, dostęp: maj 2018 r.

Niektóre kraje EHEA dawno osiągnęły 20% i wyznaczają bardziej agresywne cele mobilności (według statystyk DAAD w Niemczech ogólny udział studentów biorących udział w wyjazdach związanych ze studiami zwiększył się z 20% w 1991 r. do 30% w 2012 r.)⁶².

Inicjatywa „Mobilna młodzież” realizowana w ramach strategii Europa 2020 przybliżyła zagadnienia i założenia związane z mobilnością edukacyjną i zawodową. Owa inicjatywa zakłada wprowadzenie udogodnień związanych ze studiowaniem poza granicami kraju (np. Europejski system transferu i akumulacji punktów – ECTS, europejskie ramy kwalifikacyjne – EQF, Europass)⁶³.

Mobilność studentów może odbywać się na dwa sposoby: jako mobilność pozioma i pionowa. Mobilność pozioma odnosi się do realizacji części programu studiów pierwszego lub drugiego stopnia na innej uczelni w kraju lub poza granicami. Natomiast mobilność pionowa wiąże się z realizacją kolejnego stopnia kształcenia na innej uczelni w kraju lub za granicą, często połączona jest ze zmianą kierunku studiów. Dotychczas częściej wybieraną przez studentów formą mobilności była mobilność pozioma możliwa, dzięki licznym programom wspomagającym mobilność studentów i finansowanych przez Komisję Europejską⁶⁴. Najpopularniejszym programem wymiany studentów jest program ERASMUS obecnie włączony w zintegrowany program "Uczenie się przez całe życie" (the Life Long Learning Programme).

Ostatnio coraz większą popularność zyskuje również mobilność pionowa, w ramach której student decyduje się na realizację całego cyklu studiów (np.: drugiego stopnia studiów) na uczelni zagranicznej, często na innym kierunku. Takie rozwiązanie sprzyja różnicowaniu się kwalifikacji absolwentów, a tym samym lepszemu dostosowaniu się do potrzeb rynku pracy.

---

⁶² http://www.wissenschaftweltoffen.de/kompakt/wwo2015_kompakt_en.pdf, dostęp: maj 2018 r.

⁶³ Mobilna młodzież – inicjatywa na rzecz uwolnienia potencjału młodzieży ku inteligentnemu, trwałemu i sprzyjającemu włączeniu społecznemu wzrostowi gospodarczemu w Unii Europejskiej, Luksemburg, 2010, dostęp maj 2018 r.: http://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_PL.pdf, s.13.

⁶⁴ Proces Boloński: dokąd zmierza europejskie szkolnictwo wyższe? Andrzej Kraśniewski, Warszawa, 2006, s.14-15.

Oba typy mobilności studentów uzupełniają się, umożliwiając studentom podjęcie decyzji o długości studiów odbywanych poza macierzystą uczelnią w ramach mobilności poziomej, jednocześnie nie blokując możliwości skorzystania z oferty mobilności pionowej.

Internacjonalizacja kształcenia, tak ważna w gremiach międzynarodowych, także w Polsce uznawana jest za istotne kryterium oceny poziomu dydaktycznego uczelni.

Umiędzynarodowienie edukacji akademickiej to wskaźnik uwzględniany przez twórców różnego rodzaju rankingów szkół wyższych. Wartość merytoryczna takich klasyfikacji bywa kwestionowana, ale uczelnie nie mogą ich ignorować, gdyż kandydaci na studia przywiązują do nich dużą wagę. Przykładowo, stopień umiędzynarodowienia studiów brany jest pod uwagę w corocznym rankingu uczelni przygotowywanym przez dziennik „Rzeczpospolita”. Kryteria jego oceny zamykają się w liczbach: liczba studentów wyjeżdżających w ramach wymiany zagranicznej w proporcji do ogólnej liczby studentów, liczba studentów przyjeżdżających, liczba krajów, z których pochodzi minimum dziesięcioro studentów cudzoziemców itd. Mamy więc do czynienia ze wskaźnikami, które nie są w stanie oddać merytorycznej wartości poszczególnych wyjazdów studenckich.

W dalszej części rozdziału przyjrzymy się, jaka jest skala migracji badanych studentów z Polski i jakie czynniki mogą mieć wpływ na podjęcie decyzji o studiach poza granicami kraju. Następnie zobaczymy, jak wygląda kwestia mobilności studentów w Polsce na tle innych krajów europejskich.

Skala mobilności studentów

Według danych zawartych w raporcie badania „Diagnoza Społeczna 2015” w latach 2011-2013 oraz 2013-2015 jedynie 0,2% członków gospodarstw domowych wyjeżdżało za granicę, aby się kształcić. Wynik ten jest zbliżony do lat 2007-2001 i 2005-2009, wówczas odpowiednio wyjeżdżało 0,4% i 0,5% członków gospodarstw domowych. W okresie 2013-2015 wśród osób migrujących za granicę zdecydowanie przeważała grupa osób w wieku 18-34 lata, stanowili oni około 74%. W latach 2011-2013 ta sama grupa stanowiła 61%, 67% w okresie 2007 – 2011 oraz 74% w okresie 2005-2009. We

wszystkich czterech okresach kobiety stanowiły około 62%. Ogólnie udział kobiet, które wyjechały za granicę w celach edukacyjnych jest wyższy, niż wynikałoby to z różnic wskaźnika skolaryzacji kobiet oraz mężczyzn w tej grupie wiekowej. Można wnioskować, że kobiety chętniej podejmują działania związane z tego typu migracjami⁶⁵. W krajach OECD kobiety stanowią większość studentów (54%), aczkolwiek to one stanowią nieco mniej niż z połowę (48%) studentów z zagranicy⁶⁶. Jak widać doświadczenia migracyjne dotyczące kształcenia, raportowane w badaniach, wskazują na niewielkie znaczenie migracji edukacyjnych.

Wyniki badania VI edycji Eurostudenta potwierdzają zarówno wnioski z przytoczonych badań, jak również wcześniejszych edycji Eurostudenta. Tylko 1 na 10 badanych deklaruje, że wyjechał za granicę w celu kształcenia, zaś aż 90% wszystkich studentów nie podjęło takiej decyzji. Największe różnice między studentami podejmującymi a nie podejmującymi nauki za granicą występowały w Chorwacji, na Węgrzech, w Polsce, Gruzji, Portugalii, Albanii i na Słowacji, gdzie ponad 85% studentów nie zdecydowało się na wyjazd. Najczęściej na wyjazd w celach edukacyjnych decydowali się studenci z krajów skandynawskich, mianowicie Norwegii (35%) i Danii (32%).

We wszystkich krajach europejskich bardziej powszechne były wyjazdy związane z innymi działaniami powiązаныmi z kształceniem niż samo studiowanie. Studenci częściej wyjeżdżają za granicę, aby odbyć kurs językowy, staż, praktykę, pobyt badawczy czy zdobyć inne doświadczenia związane z zagraniczną nauką. Według danych Eurydice, w celu podjęcia różnych działań związanych z kształceniem, ogółem wyjeżdża 14% studentów⁶⁷.

Według danych na rok akademicki 2013/14 najbardziej mobilnymi polskimi uniwersytetami były Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie i Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu⁶⁸.

---

⁶⁵ Diagnoza Społeczna 2015, Warunki i jakość życia Polaków, J. Czapiński, T. Panek, Warszawa 2015, s.104.

⁶⁶ Education at a Glance 2016, 2016, s. 331.

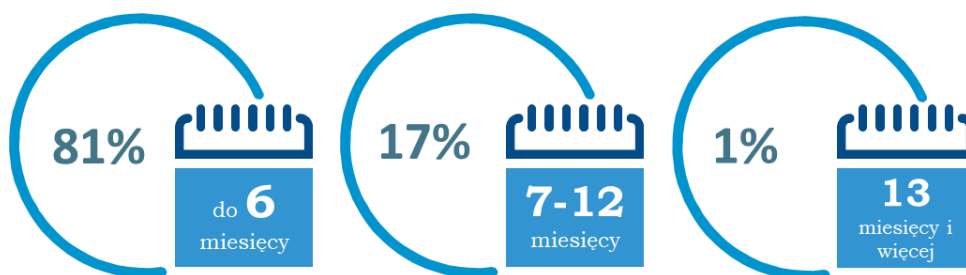
⁶⁷ Social and economic Conditions of Student Life in Europe. Eurostudent VI report 2016-2018. Synopsis of Indicators, s.223.

⁶⁸ Program Erasmus – przegląd statystyk, 2015, dostęp: maj 2018 r.:

http://erasmus.org.pl/sites/erasmus.org.pl/files/Erasmus_statystyki_12-2015.pdf, dostęp: maj 2018 r.

Z danych badania Eurostudent VI wynika, że w Polsce zaledwie 13% studentów zdecydowało się na wyjazd za granicę, który był związany z kształceniem. Średnio studenci wyjeżdżają na okres 6 miesięcy: 81% wyjeżdżających studentów deklarowało pobyt za granicą trwający do 6 miesięcy, 17% od 7 do 12 miesięcy, a tylko 1% pobyt trwający ponad rok. Taki rozkład wskazań może świadczyć o tym, że studenci przeważnie wyjeżdżają na jeden semestr roku akademickiego. W V fali Eurostudenta wyjeżdżali na okres 7 miesięcy, czyli nieco dłużej.

Rysunek 94. Długość pobytu za granicą związanego z kształceniem.

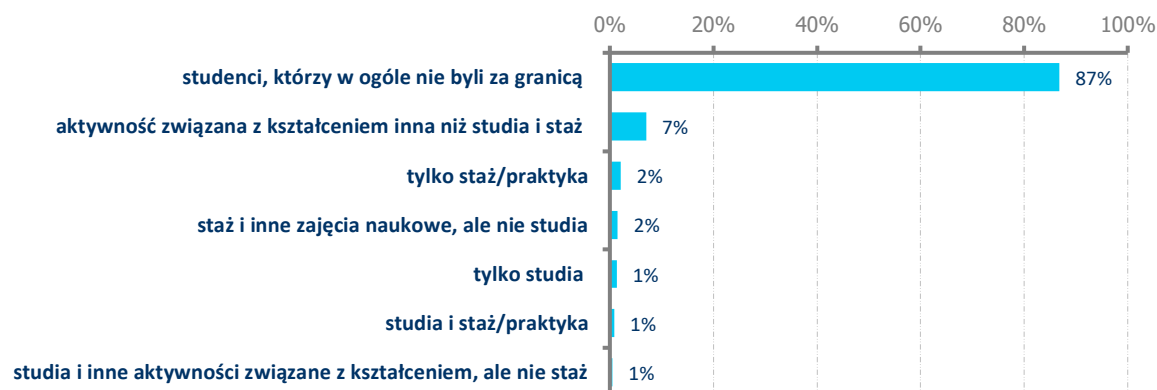
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=81.

Większość badanych studentów (87%) nigdy nie wyjeżdżała za granicę w celu podjęcia aktywności związanych ze studiami, czy to w postaci studiów, czy innych aktywności związanych z kształceniem.

Ogółem za granicę wyjechało 13% studentów, z czego: 7% podjęło aktywność związaną z kształceniem inną niż studia i staż, 2% w celu realizacji tylko stażu/praktyki lub stażu i innych zajęć naukowych, ale nie były to studia. 1% badanych uczęszczało tylko na studia, bądź łączyło je ze stażem/praktyką, a jeszcze inni podjęli się aktywności związanych z kształceniem, ale nie był to staż.

Rysunek 95. Aktywności studentów za granicą związane ze studiami.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

Najczęstsze działania związane z nauką za granicą (poza rejestracją) wiążą się z poprawą umiejętności językowych (6%) oraz odbyciem staży lub praktyk (4%). Pobyt za granicą związany z projektem badawczym odbyło 2% studentów z Polski, taki sam odsetek badanych wziął udział w letniej lub zimowej szkole. Około 4% zaangażowało się w inną działalność za granicą niż wymienione.

Pozostaje pytanie, którzy studenci są bardziej mobilni, jakie znaczenie mają tutaj kwestie związane ze statusem społecznym, kierunkiem studiów, czy też formą studiów?

Biorąc pod uwagę kierunek studiów najbardziej mobilni są studenci studiujący kierunek związany z naukami humanistycznymi i sztuką (22%), ale też zdrowiem i opieką społeczną (17%) oraz rolnictwem (16%). Najrzadziej zaś wyjeżdżali studenci nauk przyrodniczych, matematyki i statystyki (7%), kierunków związanych z kształceniem (9%) i technologii teleinformacyjnych (9%).

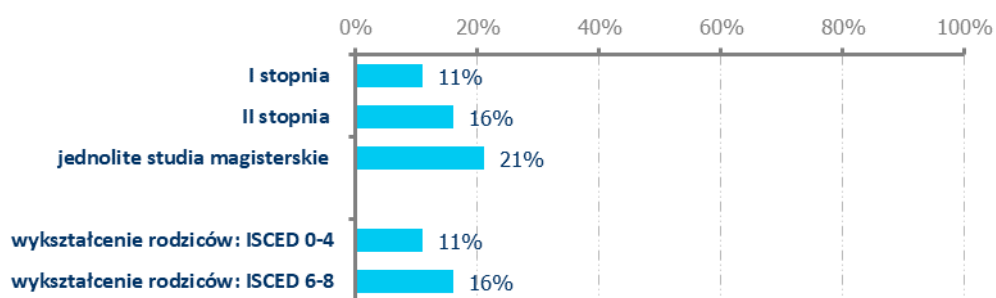
Jeśli chodzi o studentów sztuki i przedmiotów humanistycznych, to 9% z nich było za granicą na innych zajęciach, niż studiowanie, 8% na kursie językowym, 7% na stażu lub praktyce zawodowej, 4% na letnie lub zimowe szkoły i 3% na badaniach lub wycieczkach.

Okazuje się, że odsetek osób, które wyjechały za granicę w celu podjęcia aktywności związanej ze studiami, jest wyższy wśród tych studentów, których rodzice posiadają wyższe wykształcenie (ISCED 6-8), niż wśród tych, których rodzice posiadają wykształcenie średnie lub niższe (ISCED 0-4) (16% vs 11%). Częściej na wyjazd za

granicę decydują się też studenci jednolitych studiów magisterskich (21%) oraz studiów drugiego stopnia (16%), niż studenci studiów licencjackich (11%).

Studenci jednolitych studiów magisterskich częściej niż pozostali wyjeżdżają za granicę w celu podjęcia stażu lub innych aktywności związanych z ich studiami (17%), niż w celu podjęcia samych studiów. Jest to być może związane ze specyfiką kierunków obowiązujących w ramach jednolitych studiów magisterskich, w przypadku których bardziej przydatny, niż same studia za granicą, może być właśnie staż.

Rysunek 96. Odsetek studentów wyjeżdżających za granicę w celu podjęcia aktywności związanej ze studiami w podziale na program studiów i wykształcenie rodziców.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=409.

Rysunek 97. Odsetek studentów wyjeżdżających za granicę w celu podjęcia aktywności związanej ze studiami w podziale na kierunki studiów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=409.

Polscy studenci najczęściej decydują się na wyjazd do krajów południowych (np. Grecja, Włochy, Hiszpania, Portugalia, Malta) – 30%. Na drugim miejscu z wynikiem 16% uplasowały się kraje Europy Środkowej i Wschodniej (np. Słowenia, Chorwacja, Czechy, Rumunia, Słowacja), a na trzecim - kraje zachodnie (np. Austria, Belgia, Francja, Niemcy, Holandia, Szwajcaria) – 15%.

Najczęściej studenci państw Eurostudenta deklarowali wyjazdy do Portugalii (15%), na Ukrainę (11%), do Niemiec (11%), Hiszpanii (9%) i Wielkiej Brytanii (8%). Ponad połowa, 64% badanych wybierało kraje o wysokim PKB, znajdujące się w czwartym kwartylu (top 25%) pod tym względem na świecie. Jednocześnie najrzadziej były wybierane kraje o niskim PKB, w tym przypadku nie ma znaczących różnic między studentami ze wszystkich krajów. Niezależnie od tego, czy pochodzą z bogatego lub biednego kraju, wszyscy jednomyślnie wybierali kraje charakteryzujące się wysokim PKB.

Mobilność związana z podjęciem studiów

Według danych OECD w 2015 r. prawie 44 tysiące polskich studentów studiowało poza granicami kraju, co stanowi 3% całej populacji studentów⁶⁹. Niskie wskaźniki mobilności związanej ze studiami za granicą potwierdzają też wyniki VI edycji badania Eurostudent. Aż 72% polskich studentów nigdy nie studiowało za granicą i nie planuje wyjazdu. Niecałe 3% badanych ma doświadczenie w kształceniu poza granicami kraju. Jednocześnie jeden na czterech badanych planuje wyjazd za granicę w celu podjęcia studiów – odsetek tych studentów zwiększa się w kolejnych edycjach badania (w stosunku do V edycji o niemal 2%).

Rysunek 98. Doświadczenie i plany związane ze studiowaniem za granicą.

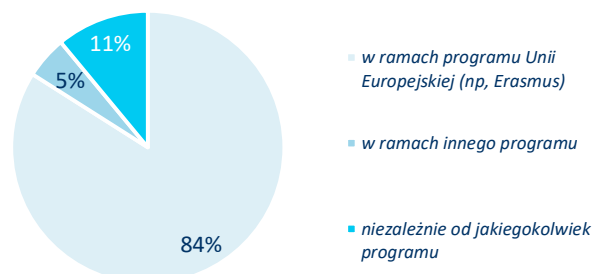
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

Studenci w Polsce mogą korzystać z wielu form wspierania mobilności związanych ze studiami. Wśród nich zdecydowanie największą popularnością cieszą się programy Unii Europejskiej, w tym program Komisji Europejskiej „Erasmus”. Program ten został uruchomiony w Polsce w 1998 r. Aż 84% badanych studentów, którzy studiowali za granicą, wybrało programy Unii Europejskiej, z innych programów skorzystało 5% osób, zaś w przypadku 11% studentów był to wyjazd niezwiązany z jakimkolwiek programem. W V edycji badania Eurostudent program UE wybrało 84%, inny program – 6%,

⁶⁹ http://stats.oecd.org/Index.aspx?datasetcode=EAG_ENRL_MOBILES_ORIGIN, dostęp: maj 2018 r.

jakikolwiek inny program – 10%. Zatem odsetki te rozkładają się bardzo podobnie w porównaniu do VI fali badania.

Rysunek 99. Programy, w ramach których studenci studiowali za granicą.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=84.

W rzeczywistości popularność Erasmusa i podobnych programów stale się zwiększa nie tylko w Polsce. W pierwszym roku funkcjonowania programu Erasmus skorzystało z niego nieco ponad 3 tysiące osób, podczas gdy 23 lata później – już 231,5 tysiąca (we wszystkich krajach łącznie). W Polsce liczba podopiecznych Erasmusa w ciągu 10 lat (od 1998/1999 do 2008/2009) wzrosła dziesięciokrotnie⁷⁰. Z programu korzystają już nie tylko najlepsi studenci. Wyjazd zagraniczny stracił charakter nagrody, nobilitacji, jak było w początkach funkcjonowania programu w Polsce. Staje się standardowym elementem przebiegu studiów.

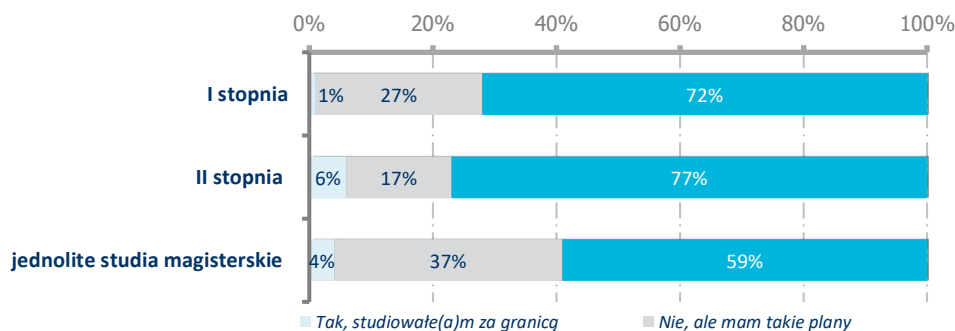
O ile odsetek osób wyjeżdżających za granicę w celu podjęcia jakiegokolwiek aktywności był najwyższy w przypadku studentów jednolitych studiów magisterskich, to w przypadku wyjazdu związanego z podjęciem studiów proporcje wyglądają nieco inaczej. Najczęściej na taki wyjazd zdecydowali się studenci studiów drugiego stopnia (6%), nieco rzadziej studenci jednolitych studiów magisterskich (4%), najrzadziej zaś studenci studiów licencjackich (1%). Biorąc jednak pod uwagę plany studentów, to właśnie wśród osób na jednolitych studiach magisterskich oraz licencjackich występuje największy odsetek osób, które planują wyjechać w celu podjęcia studiów (kolejno 37% i 27%). Najprawdopodobniej różnice te są wynikiem etapu kształcenia. Studenci studiów licencjackich mają mniejsze doświadczenie studenckie, mniejszą

---

⁷⁰ Program Erasmus – przegląd statystyk, 2015, dostęp maj 2018 r.: http://erasmus.org.pl/sites/erasmus.org.pl/files/Erasmus_statystyki_12-2015.pdf.

wiedzę nie tylko w kwestiach związanych z programem kształcenia na uczelniach, ale również w kwestiach proceduralnych. Stąd wielu z nich dopiero planuje wyjazd, podczas gdy studenci studiów drugiego stopnia są już niemal na końcu ścieżki kształcenia i w stosunku do studentów studiów pierwszego stopnia więcej z nich odbyło już studia za granicą.

Rysunek 100. Odsetek osób, które studiowały za granicą w podziale na poziom studiów.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=3098.

W Polsce największą popularnością cieszą się kraje UE i EFTA: 80% badanych, którzy wyjechali za granicę, wybrała jeden z tych krajów. Niewielkie liczebności w ramach grupy osób, które wyjechały za granicę na studia, nie pozwalają na prezentację wyników w odniesieniu do poszczególnych krajów. Biorąc jednak pod uwagę dane programu Erasmus za rok 2013-2014 najbardziej popularnymi krajami wyjazdu polskich studentów były Hiszpania, Niemcy, Portugalia. Co ciekawe, jeśli przyjrzymy się wymianie studenckiej w odwrotnym kierunku - do Polski, to najczęściej w ramach programu Erasmus przyjeżdżają studenci z Turcji, Rumunii i Łotwy. Relacja studentów przyjeżdżających do Polski w stosunku do polskich studentów wyjeżdżających do tych krajów wynosi kolejno 558%, 326%, 125%, podczas gdy w przypadku krajów popularnych wśród polskich studentów wynosi dla Hiszpanii 108%, Niemiec 46%, zaś Portugalii 63%.

Finansowanie studiów za granicą

Studiowanie poza granicami kraju ojczystego często wiąże się z ponoszeniem dodatkowych kosztów, których studenci nie są w stanie pokryć sami. W VI edycji badania Eurostudent studenci wskazywali na wiele źródeł finansowania ich studiów, aczkolwiek większość z nich przyznała, że korzystają z dwóch lub trzech źródeł finansowania. Źródła finansowania dzielą się na publiczne i prywatne. Do publicznych zalicza się: granty z Unii Europejskiej, regularne stypendia/pożyczki z kraju ojczystego, specjalne granty/pożyczki z kraju ojczystego na wyjazd za granicę, stypendia naukowe/pożyczki z kraju goszczącego. Zaś do prywatnych źródeł należą: wsparcie finansowe ze strony rodziców/rodziny/partnera, własny dochód z poprzedniej pracy lub oszczędności, dochód z pracy zarobkowej podczas studiowania za granicą, finansowanie z prywatnych firm oraz organizacji pozarządowych.

W państwach Eurostudenta głównym źródłem finansowania studiów za granicą były środki finansowe od rodziców, rodziny lub partnera (68%). Ponad połowa studentów wskazała własny dochód z poprzedniej pracy lub własnych oszczędności (54%) oraz dotacje z Unii Europejskiej (52%). Finansowanie z prywatnych firm oraz finansowanie z organizacji pozarządowych stanowiły najniższy odsetek, odpowiednio 3% i 2%.

Rysunek 101. Najczęściej wskazywane źródła finansowania studiów zagranicznych w Europie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Do opłacenia studiów za granicą studenci korzystali z różnych źródeł finansowania, których udział różnił się w poszczególnych krajach. Finansowanie przez rodziców, rodzinę czy partnera w większości krajów stanowi podstawowe źródło finansowania. W Austrii, Szwajcarii, Czechach, Niemczech, Francji, Włoszech, Portugalii, Turcji oraz na Malcie i Słowacji ponad trzy czwarte studentów skorzystało z takiej formy. Prawie jeden na trzech (29%) norweskich studentów korzystał ze wsparcia ze strony bliskich i był to najniższy wynik. Natomiast w Danii, Finlandii, Islandii, Holandii i Słowenii ponad trzy czwarte studentów zapisanych na studia za granicą korzystało z własnych dochodów

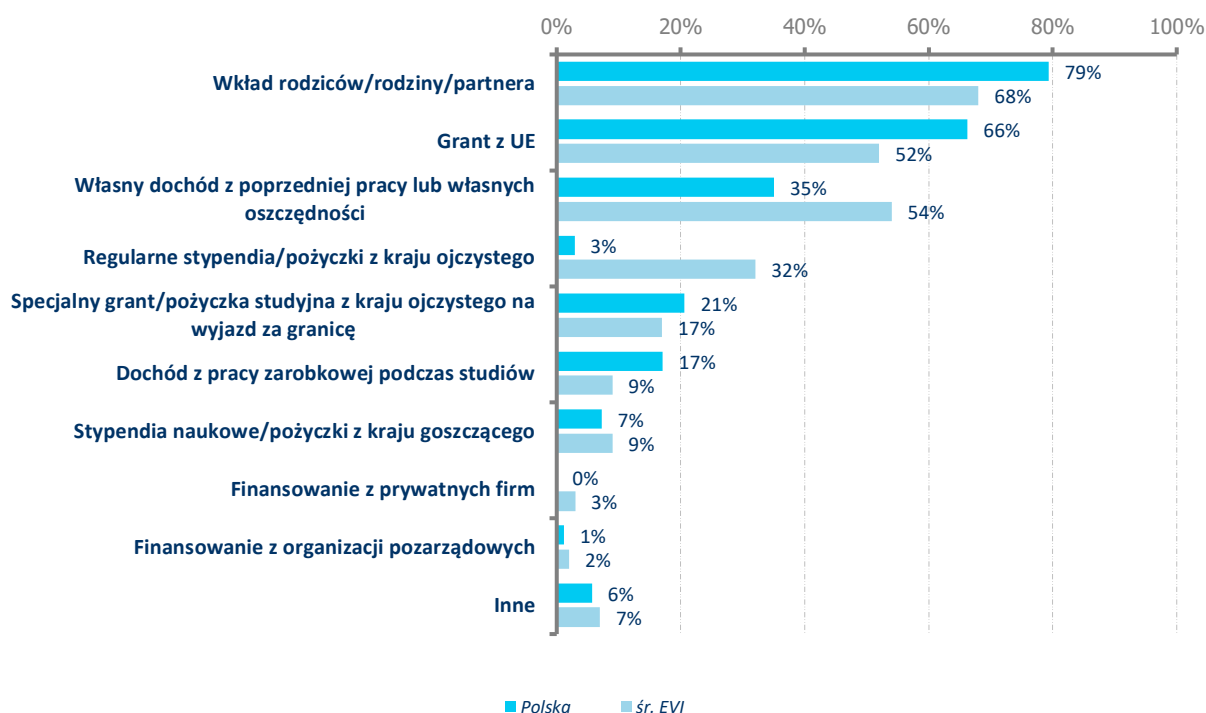
uzyskanych z poprzedniej pracy lub oszczędności. W Polsce jest to powyżej jednej trzeciej studentów – 35%. Najniższy wynik w tej kategorii finansowania uzyskały Niemcy – 14%, co można wytłumaczyć czasem przeznaczonym na pracę. Otóż niemieccy studenci przeznaczają 11h tygodniowo na pracę, co stanowi jedną czwartą całkowitego czasu poświęcanego na naukę i pracę łącznie.

Tylko w Finlandii, Francji, Włoszech i Norwegii ponad 40% studentów otrzymało specjalny grant lub pożyczkę z kraju ojczystego na wyjazd za granicę, gdzie średnia dla ogółu wynosi 14%. W skali europejskiej w przypadku finansowania przez prywatne firmy wyróżnia się Dania, gdzie jedna czwarta studentów (26%) otrzymuje takie wsparcie. Z tej formy finansowania część państw w ogóle nie korzysta bądź korzysta zaledwie kilka procent: od 0,4 do 6%.

W Polsce, najczęstsze źródła finansowania pobytu za granicą związanego ze studiowaniem, to pieniądze od rodziców, rodziny lub partnera (79%) oraz stypendia naukowe z Unii Europejskiej (66%). Mniej, ale nadal znaczny odsetek studentów, którzy zapisali się na studia do innego kraju, wykorzystał własne dochody z poprzedniej pracy lub własnych oszczędności (35%), w dalszej kolejności - specjalny grant na naukę lub pożyczkę z kraju pochodzenia na wyjazd za granicę (21%) oraz dochody z pracy zarobkowej podczas studiów za granicą (17%). Biorąc pod uwagę wyniki poprzedniej edycji badania najczęstsze źródła finansowania pozostały takie same - w V fali badania 67% deklarowało pomoc ze strony rodziny, 52% otrzymało grant z UE, 40% korzystało z własnych środków z poprzedniej pracy. W przypadku pozostałych źródeł finansowania nie zaobserwowano znaczących różnic na przestrzeni dwóch edycji badania Eurostudent.

Rysunek 102. Źródła finansowania studiów zagranicznych w Polsce i w Europie.

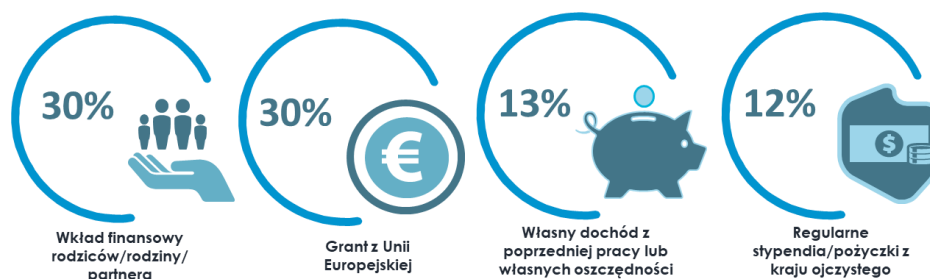
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=84.

Studenci pytani o źródła finansowania wskazywali wszystkie, z jakich korzystali. Przyjrzymy się zatem, które ze źródeł finansowania wchodzi w skład budżetu migracyjnego. Analizując źródła finansowania w podziale na publiczne i prywatne, odsetki rozkładają prawie po równo. Z publicznych źródeł finansowania korzysta 51% studentów, natomiast 49% utrzymuje się z indywidualnych. W przypadku wsparcia publicznego co trzeci student deklaruował, że jego głównym źródłem finansowania studiów za granicę są dotacje z Unii Europejskiej oraz wsparcie finansowe ze strony rodziców, rodziny lub partnera. 13% badanych utrzymuje się z własnego dochodu z wcześniejszej pracy, a 12% badanych z regularnego stypendium lub pożyczki z kraju ojczystego. Natomiast otrzymanie specjalnej pożyczki lub stypendium z kraju ojczystego oraz/lub stypendium naukowego lub pożyczki z kraju goszczącego wskazało odpowiednio 5% i 4% studentów.

Również co trzeci badany zaznaczył, że pomoc finansowa ze strony rodziców, rodziny czy partnera jest ich głównym źródłem utrzymania, co stanowi największą część z prywatnego funduszu finansowego. W przypadku 13% badanych to dochód własny z poprzedniej pracy lub własne oszczędności przeznaczane są na studiowanie i życie za granicą, a 3% studentów utrzymuje się z dochodów uzyskiwanych z pracy

zarobkowej podczas studiów. Najrzadszym źródłem wsparcia było finansowanie z organizacji pozarządowych (0,4%) oraz z prywatnych firm (0,6%).

Rysunek 103. Główne źródła finansowania studiów zagranicznych w Europie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI.

Podczas analizy źródeł finansowania można zauważyć, że kiedy studenci mieli wskazać to najważniejsze, wyniki są znacznie bardziej zróżnicowane niż w przypadku wyboru wszystkich źródeł, z jakich korzystali. To co stanowi główny trzon finansowania w jednych państwach, w innych znajduje się na końcowych pozycjach. W Czechach i Litwie ponad 60% badanych zadeklarowało, iż granty z Unii Europejskiej są ich podstawowym źródłem finansowania, gdzie w przypadku Norwegii, Szwajcarii i Danii wskazane zostały jako najistotniejsze przez 1% do 2% ankietowanych.

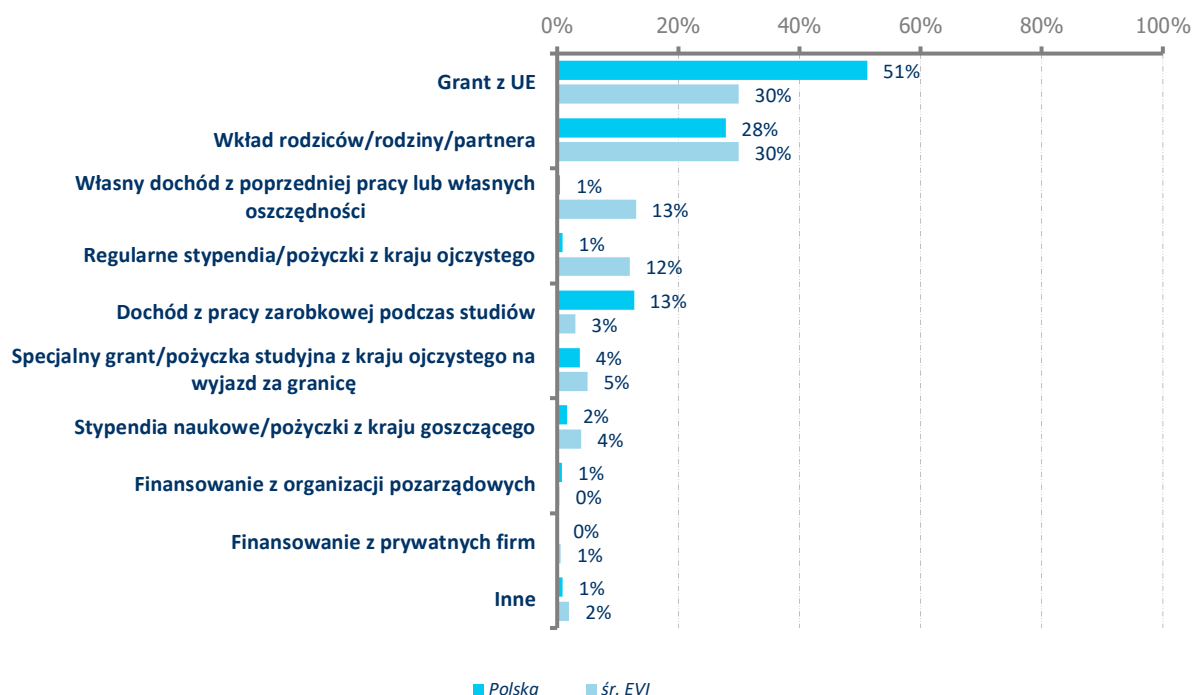
Można zastanowić, się czy występująca różnica jest warunkowana przez PKB na jednego mieszkańca kraju. Wskaźnik PKB na mieszkańca wyrażony jest w PPS, czyli wspólnej walucie, która eliminuje różnice w poziomach cen między krajami, jednocześnie umożliwiając miarodajne porównywanie wielkości PKB między krajami. Mianowicie w Czechach i Litwie w 2016 r. PKB na jednego mieszkańca odpowiednio wynosiło 88 i 75 PPS, gdzie w Norwegii, Danii i Szwajcarii było to powyżej 120. Można wnioskować, że w krajach, gdzie PKB na jednego mieszkańca było wyższe studenci w małym stopniu korzystają ze wsparcia finansowego ze strony Unii Europejskiej. Aczkolwiek wyjątkiem jest Albania, gdzie tylko 2% studentów zadeklarowało, że głównym źródłem finansowania był grant z UE, a PKB na jednego mieszkańca w tym kraju wynosiło tylko 29 PPS⁷¹. Wynik uzyskany przez Albanię może wynikać z faktu, iż nie należy jeszcze do państw Unii Europejskiej - na razie posiada status kandydata.

---

⁷¹<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tec00114&language=en>, dostęp: maj 2018 r.

W przypadku Polski nieco ponad połowa wyjeżdżających studentów (51%) korzysta w głównej mierze ze wsparcia oferowanego przez Unię Europejską, zaś ponad jedna czwarta (28%) jest utrzymywana przez rodziców, rodzinę czy partnera. Na kolejnej pozycji z wynikiem 13% znalazł się dochód uzyskiwany z pracy zarobkowej podczas studiów. W Polsce w ogóle nie funkcjonuje finansowanie studentów przez firmy prywatne. W przypadku pozostałych źródeł finansowania odsetki wahają się od 1% do 4%. Porównując te wyniki do średniej uzyskanej przez wszystkie państwa biorące udział w badaniu Eurostudent VI można zauważyć, że dwa główne źródła finansowania się pokrywają. Studenci ogółem najczęściej korzystają z funduszy Unii Europejskiej oraz pomocy ze strony bliskich. Regularne stypendia lub pożyczki z kraju ojczystego są bardziej znane w Europie, bowiem korzysta z nich 12% studentów, w Polsce zaledwie 1%. Podobna zależność występuje w przypadku korzystania z własnego dochodu z poprzedniej pracy lub oszczędności. Tylko 1% studentów w Polsce korzystało z tej formy, podczas gdy w pozostałych państwach odsetek ten wyniósł 12%.

Rysunek 104. Główne źródła finansowania studentów za granicą w Polsce i w Europie.

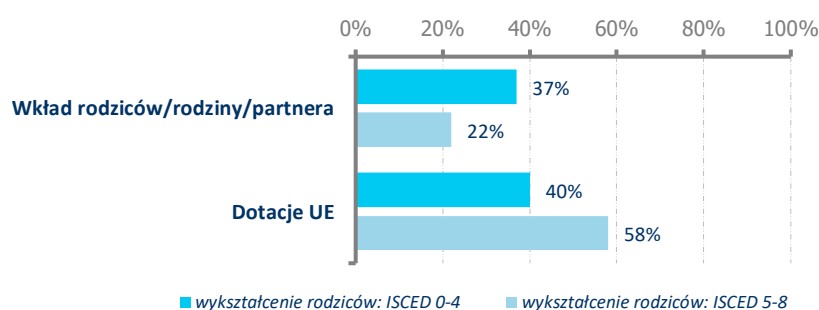

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=84.

Przyjrzymy się, jak wygląda finansowanie studiów za granicą biorąc pod uwagę pochodzenie społeczne studentów w całej Europie. Zarówno w przypadku studentów pochodzących z rodzin z wyższym wykształceniem (ISCED 5-8), jak i tych

pochodzących z rodzin bez wyższego wykształcenia (ISCED 0-4) głównym źródłem finansowania są dotacje z Unii Europejskiej. Z tego typu wsparcia częściej korzystają studenci, których rodzice mają wyższe wykształcenie (ISCED 5-8), niż ci, których rodzice takiego wykształcenia nie posiadają (ISCED 0-4) – 58% vs 40%. Natomiast w przypadku finansowania nauki przez rodziców, rodzinę czy partnera sytuacja wygląda odwrotnie. Mianowicie rodzice studentów, którzy mają wykształcenie na poziomie ISCED 0-4, odgrywają większą rolę we wsparciu finansowym wyjeżdżających studentów, niż rodzice, którzy mają wykształcenie wyższe (ISCED 5-8): 37% vs 22%.

Rysunek 105. Pochodzenie społeczne rodziców, a główne źródła finansowania w Europie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=82. Poziom ISCED 5 nie ma odpowiednika w polskim systemie szkolnictwa wyższego. Wykształcenie rodziców tylko ISCED 6-8.

Czynniki utrudniające studia za granicą

Jak wspomniano wcześniej, polscy studenci charakteryzują się stosunkowo niską aktywnością na studiach poza granicami kraju, aczkolwiek, jak pokazują dane kolejnych edycji badania Eurostudent, udział ten rośnie. Przyjrzyjmy się zatem barierom, na które napotykali studenci wyjeżdżający za granicę, jak również wyobrażeniom na temat problemów związanych z wyjazdem studenckim wśród osób, które nie podjęły studiów za granicą oraz tych, którzy dopiero planują wyjazd. Dzięki temu będziemy mogli ocenić na ile niechęć do studiowania za granicą wynika z realnych przesłanek, na ile jest zaś związana ze stereotypami i obiegowymi opiniami nie do końca mającymi pokrycie w rzeczywistości.

W celach analitycznych bariery związane z wyjazdem zostaną opisane w ramach czterech kategorii:

- bariery administracyjne,

- bariery indywidualne, w tym zdrowotne,
- bariery finansowe,
- bariery związane ze studiami.

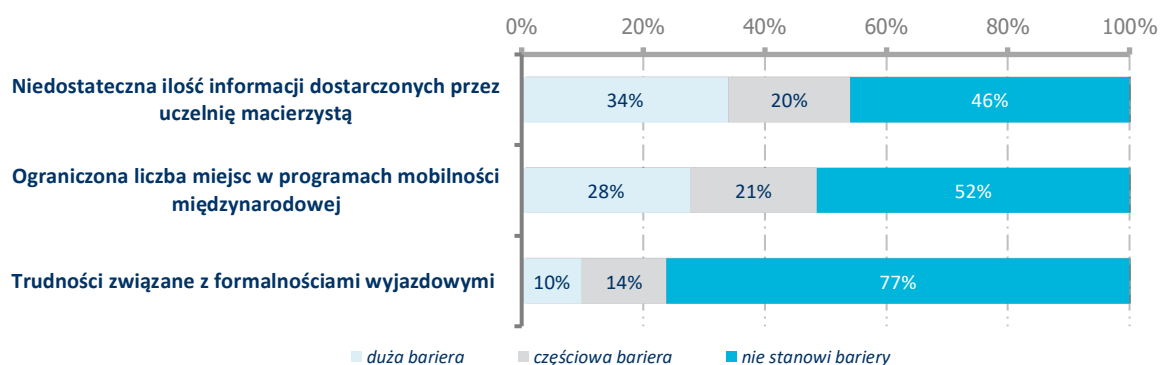
Bariery administracyjne

Większa dostępność wymiany międzynarodowej pozwala, by z jej pożytków korzystała coraz większa liczba studentów. Organizacja wyjazdu może jednak wiązać się trudnościami natury administracyjnej, takimi jak formalności wyjazdowe (np. uzyskanie wiza, zezwolenia na pobyt), ograniczoną liczbą miejsc w programach, ale także przepływem informacji między uczelnią macierzystą i kandydatem na studia za granicą. Ten ostatni problem może nie tylko utrudnić samą organizację wyjazdu, ale także skutkować nietrafionymi decyzjami co do miejsca studiów.

Wśród studentów, którzy odbyli studia za granicą, największą barierę natury administracyjnej stanowią kwestie związane z niedostateczną liczbą informacji, jakie otrzymują od uczelni macierzystej. Ponad połowa (54%) uważa, że jest to duża, bądź częściowa bariera utrudniająca wyjazd. Niemal 50% uważa, że taką przeszkodą jest limit miejsc w programach mobilności międzynarodowej. Pozostałe kwestie administracyjne, czyli trudności związane z formalnościami wyjazdowymi wydają się nie mieć większego znaczenia. Nie jest to zaskakujące, jeśli spojrzymy na kierunki podróży wśród badanych studentów – są to przeważnie kraje Unii Europejskiej, w przypadku których procedura wyjazdowa nie jest skomplikowana i nie są potrzebne specjalne dokumenty.

Porównując wyniki do V fali badania wyraźnie widać, że obawy są mniejsze zarówno w przypadku nieotrzymania wystarczającej ilości informacji z uczelni (Eurostudent V – 65% vs Eurostudent VI – 54%), jak również w związku z limitem miejsc (Eurostudent V – 59% vs Eurostudent VI – 50%). Największy spadek, ponad 2,5-krotny, odnotowały obawy związane z formalnościami wyjazdowymi – wiza, zezwolenie na pobyt (Eurostudent V – 63% vs Eurostudent VI – 24%). W opinii studentów VI edycji badania obawy administracyjne stanowiły mniejsze wyzwanie niż we wcześniejszej fali Eurostudenta.

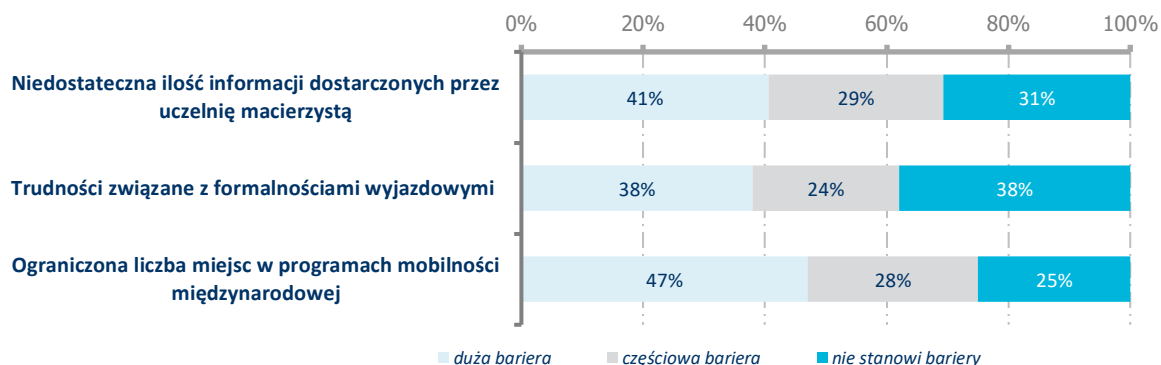
Rysunek 106. Bariery administracyjne w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=84.

Studenci, którzy nie byli za granicą i nie planują wyjazdu, w większym stopniu niż ci, którzy odbyli studia za granicą, postrzegają kwestie administracyjne jako barierę. Dotyczy to każdego z poszczególnych problemów, w szczególności trudności związanych z formalnościami wyjazdowymi. 62% badanych studentów, którzy nie byli za granicą, uważa, że kwestia ta może stanowić barierę w organizacji wyjazdu na studia. Być może jest to wynik ogólnego braku zainteresowania programami wymiany studenckiej i możliwych miejsc, w których można odbyć studia wśród studentów, którzy nie byli za granicą i nie planują wyjazdu. Taka interpretacja jest bardziej prawdopodobna, jeśli spojrzymy na to, jak postrzegają tę kwestię studenci, którzy wprawdzie nie byli za granicą, ale taki wyjazd planują. W ich przypadku stopień postrzegania kwestii formalności, typu wiza czy zezwolenie na pobyt, jako bariery w organizacji wyjazdu (37% studentów, którzy planują wyjazd uważa, że jest to bariera w podjęciu studiów za granicą), jest zbliżony do stopnia postrzegania tej kwestii przez studentów, którzy studiowali za granicą.

Rysunek 107. Bariery administracyjne w opinii studentów, którzy nie studiowali za granicą i nie planują wyjazdu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, N=2234.

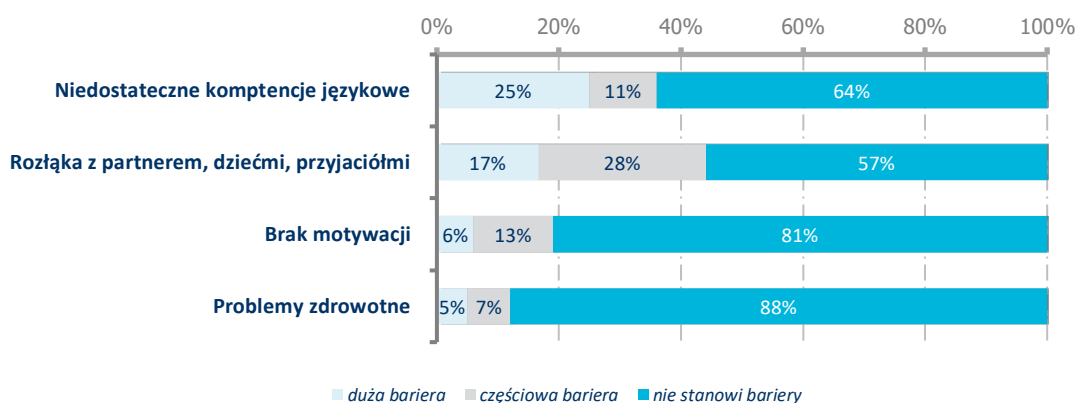
Bariery indywidualne

Do barier natury indywidualnej w szczególności możemy zaliczyć kwestie osobiste, jak rozstanie z rodziną czy partnerem, problemy zdrowotne jak również brak motywacji do wyjazdu, czy zbyt niskie kompetencje językowe.

Dla studentów, którzy odbyli studia za granicą, wśród barier indywidualnych najpoważniejszą stanowi rozłąka z rodziną i przyjaciółmi (dla 45% jest to poważna lub częściowa bariera). 36% badanych uznało natomiast, że nie posiadało dostatecznych kompetencji językowych. Generalnie jednak bariery indywidualne w porównaniu do tych natury administracyjnej nie są aż tak znaczące – jedynie dla 19% brak motywacji stanowił barierę w studiowaniu za granicą, zaś dla 12% były to kwestie zdrowotne.

W poprzedniej edycji badania respondenci w takiej samej kolejności wskazywali obawy indywidualne. Jednakże wtedy nie pytano studentów o obawy związane z kwestiami zdrowotnymi. W każdej z trzech pozostałych odnotowano spadek na poziomie od 15 do 20 p.p.: oddzielenie od rodziny (Eurostudent V – 60% vs Eurostudent VI – 45%), niewystarczające umiejętności językowe (Eurostudent V – 53% vs Eurostudent VI – 36%) oraz brak motywacji (Eurostudent V – 33% vs Eurostudent VI – 13%).

Rysunek 108. Bariery indywidualne w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=84.

Inaczej kwestie te wyglądają w przypadku studentów, którzy nie studiowali za granicą. Aż dla 76% to rozstanie z rodziną i przyjaciółmi stanowi barierę do wyjazdu i potencjalnie zniechęca do podjęcia starań o zagraniczne studia. W odróżnieniu od osób, które odbyły taki wyjazd, motywacja jawi się jako kolejna istotna przeszkoda w jego realizacji. Jest to dość istotny problem z punktu widzenia ostatecznych efektów kształcenia za granicą. „Od siły i trwałości motywów zależy w dużym stopniu stosunek dorosłego ucznia do nauki, jego wytrwałość w uczeniu się, zdolność do wyrzeczeń, cierpliwość w pokonywaniu trudności”⁷². W psychologii wyróżnia się kilka podstawowych typów motywacji pojawiających się w koncepcjach teoretycznych różnych autorów i niekiedy występujących pod różnorodnymi nazwami. Mowa o motywacji hedonistycznej, która charakteryzuje się dążeniem do przyjemności i redukowaniem nieprzyjemności oraz motywacji epistemicznej, ukierunkowanej na poszukiwanie i zdobywanie informacji i wiedzy⁷³. Można przypuszczać, że studentom, którzy nie studiowali i nie planują studiować za granicą, w dużej mierze brakuje po prostu motywacji – aż 71% badanych postrzega tę kwestię jako barierę w podjęciu studiów za granicą. Można dostrzec niewielkie różnice między studentami, którzy uczą się dużo oraz tymi, którzy mniej czasu poświęcają na naukę. Wśród studentów, którzy więcej czasu poświęcają na naukę, mniej jest osób, dla których brak motywacji stanowi barierę w podjęciu studiów za granicą (64%), w przypadku tej drugiej grupy,

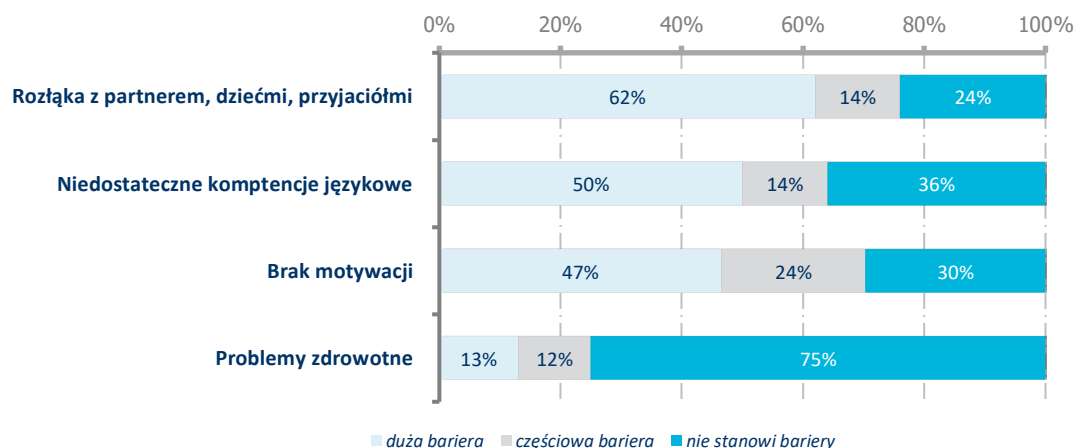
⁷² Motywacje edukacyjne uczniów dorosłych, J.K. Wawrzyniak, M.M. Świderska, [w:] Motywacja w edukacji, red. E. Przygońska, Toruń 2011, s. 53-66.

⁷³ Polscy Studenci w programie wymiany międzynarodowej „Erasmus” – założenia, stan faktyczny i możliwości zmiany, M. Sasin [w:] Dyskursy młodych Andragogów nr 15, Zielona Góra 2014, s. 79.

odsetek osób, dla których brak motywacji stanowi barierę, wynosi 70%. Mogłoby to sugerować, że to motywacja epistemiczna ma większe znaczenie, jeśli chodzi o postrzeganie barier wyjazdu zagranicznego.

Rysunek 109. Bariery indywidualne w opinii studentów, którzy nie studiuwali za granicą i nie planują wyjazdu.

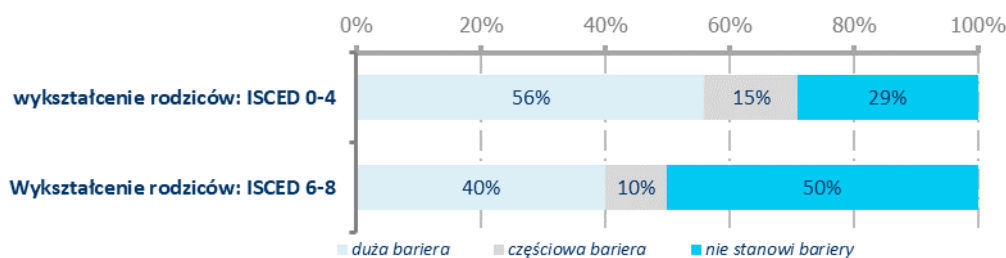

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2234.

Kolejną istotną przeszkodą, która może skutecznie zniechęcać studentów do wyjazdu, to poziom ich kompetencji językowych. Jak wskazano wcześniej, 36% studentów, którzy odbyli studia za granicą, uważa, że kwestie językowe mogą stanowić taką barierę. Wśród studentów, którzy nie wyjechali za granicę w celu odbycia studiów, odsetek ten jest znacznie wyższy i stanowi 64%, przy czym to kobiety częściej niż mężczyźni postrzegają tę kwestię jako problem w podjęciu studiów za granicą (58% mężczyźni, 67% kobiety). Znaczną różnicę w ocenie kompetencji językowych w kontekście barier w podjęciu studiów za granicą widać, jeśli weźmiemy pod uwagę status społeczny mierzony wykształceniem rodziców. W grupie osób, których rodzice legitymują się wyższym wykształceniem (ISCED 6-8), a które nie planują wyjechać za granicę odsetek badanych, postrzegających kompetencje językowe jako barierę, jest niższy (50%) niż w przypadku studentów, których rodzice nie mają wyższego wykształcenia (ISCED 0-4) – 71%. Może to sugerować, że faktyczne kompetencje językowe osób, których rodzice mają wyższe wykształcenie, są wyższe. Może to wynikać z większego znaczenia, jakie przypisują edukacji językowej osoby z wyższym wykształceniem i jednocześnie większej troski o tę edukację u dzieci, która może wyrażać się np. uczestnictwem w zajęciach dodatkowych z języka obcego na

wcześniejszym etapie kształcenia⁷⁴. Ten aspekt nie był poruszany w badaniu Eurostudent, ale inne badania pokazują związek między wykształceniem rodziców, a alokacją czasu i pieniędzy m.in. w edukację językową dzieci.

Rysunek 110. Ocena poziomu kompetencji językowych przez osoby, które nie planują wyjechać za granicę, z uwzględnieniem wykształcenia rodziców.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2218.

Wysoki poziom kompetencji językowych kandydata na studia za granicą rzeczywiście powinien być znaczącym kryterium podjęcia studiów. Niemniej, badania pokazują, że „chęć przyznania maksymalnej liczby dostępnych stypendiów i wykorzystania wszystkich przyznanych danej uczelni środków finansowych prowadzi niekiedy do łagodzenia wymagań wobec kandydatów i nadmiernego upraszczania procedur rekrutacyjnych”⁷⁵. Takie postępowanie może obrócić się w rezultacie przeciwko studentom, gdyż niektórzy z nich wyjeżdżają do kraju, którego języka nie znają na tyle dobrze, by posługiwać się nim podczas studiów⁷⁶. Kryteria rekrutacji, ustalone przez Narodową Agencję Programu „Uczenie się przez całe życie”, nie zostały sformułowane precyzyjnie. Każda uczelnia, a nawet każdy wydział w ramach danej uczelni, ma dowolność w zakresie stosowanych form sprawdzania umiejętności językowych studentów. Dopuszcza się nawet rekrutację tylko na podstawie złożonych dokumentów, bez jakiegokolwiek rozmowy kwalifikacyjnej czy interakcji w języku obcym. Polska na tle krajów europejskich wyróżnia się obowiązkowym czasem kształcenia języków obcych. W niektórych krajach jest to zaledwie do 5 lat, podczas gdy w Polsce,

⁷⁴ Badanie ekonomicznych uwarunkowań celów i kierunków alokacji nakładów na edukację realizowanych przez podmioty publiczne i prywatne w Polsce (BECKER), U. Sztanderska, Warszawa 2014, s.211,217.

⁷⁵ Polscy Studenci w programie wymiany międzynarodowej „Erasmus” – założenia, stan faktyczny i możliwości zmiany, M. Sasin, [w:] Dyskursy młodych Andragogów nr 15, Zielona Góra 2014, s.77-78.

⁷⁶ Polscy Studenci w programie wymiany międzynarodowej „Erasmus” – założenia, stan faktyczny i możliwości zmiany, M. Sasin, [w:] Dyskursy młodych Andragogów nr 15, Zielona Góra 2014, s.77-79.

Luksemburgu, Rumunii i we Włoszech jest to 13 lat, a w Belgii aż 15 lat⁷⁷. W związku z tak długim okresem kształcenia w zakresie języków obcych, obawa związana z niedostatecznymi kompetencjami językowymi powinna być w przypadku polskich studentów coraz mniej znacząca.

Bariery finansowe

Kolejną grupą barier zniechęcających studentów do wyjazdu mogą być kwestie finansowe. Faktycznie podjęcie studiów poza granicami kraju daje możliwości rozwoju, ale również wiąże się z relatywnie dużymi wydatkami. Ten niezbędny fundament wyjazdu na studia jest szczególnie dotkliwy dla studentów, którzy zdecydowali się wyjechać do kraju Zachodniej lub Północnej Europy. W celu ustalenia na ile kwestie finansowe mogą stanowić barierę wyjazdu i jaka jest subiektywna ocena tego aspektu studiów zagranicznych przez badanych, warto przypomnieć jakie są źródła finansowania, z których korzystali badani studenci.

80% badanych polegało na pomocy rodziców/partnera, 66% otrzymało pieniądze z Unii Europejskiej (granty unijne). Te dwa fundamenty finansowe były najczęściej wskazywane jako najważniejsze (pierwsze) źródło finansowania pobytu za granicą. Następnie, prawie 35% korzystało z pieniędzy otrzymanych z własnych dochodów. 21% studentów otrzymało bezzwrotne wsparcie z Polski na wyjazd zagraniczny, a 17% podjęło się pracy równoległej ze studiami za granicą.

Widzimy więc, że wyjazd za granicę w celu podjęcia studiów w dużej mierze łączy się z koniecznością wygospodarowania dodatkowych wydatków – wymaga to nierzadko uzyskania wsparcia finansowego od rodziny bądź partnera, wykorzystania środków z pracy zarobkowej bądź też pracy w trakcie studiów.

Poza dodatkowym obciążeniem finansowym możliwą barierą wyjazdu mogą być koszty transakcyjne np. w postaci utraty pracy zarobkowej. Zobaczmy na ile obie te

---

⁷⁷ Komisja Europejska/EACEA/Eurydice, 2016. Mobility Scoreboard: Higher Education Background Report. (Tablica wyników mobilności studentów. Uwarunkowania studiowania za granicą) Raport Eurydice. Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, s.18.

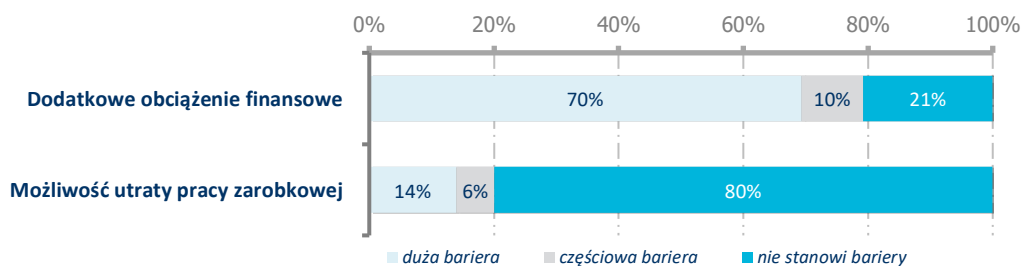
kwestie stanowią barierę organizacji zagranicznych studiów u studentów, którzy studiowali za granicą oraz u tych, którzy nie wyjeżdżali i nie mają takich planów.

Dodatkowe obciążenie finansowe, to poważna bariera podjęcia studiów za granicą zarówno dla studentów, którzy studia takie mają już za sobą, jak i dla tych, którzy nigdy nie wyjechali. Wśród tych pierwszych 80% postrzega dodatkowe wydatki związane z wyjazdem jako dużą lub częściową barierę wyjazdu. Wśród studentów, którzy nie studiowali za granicą, odsetek ten jest jeszcze wyższy (86%).

W dużo mniejszym stopniu studenci, którzy studiowali za granicą, jako barierę wyjazdu postrzegają możliwość utraty pracy (20%). Niewielka liczebność próby w tym przypadku nie pozwala nam ustalić, czy studenci ci w ogóle pracują, ale mimo wyjazdu nie utracili pracy, czy też, mimo że wyjechali za granicę nie utracili pracy, stąd nie postrzegają tego jako bariery w wyjeździe za granicę.

Nawiązując do poprzedniej edycji widać, że obawy związane z dodatkowymi obciążeniami wciąż pozostają na wysokim poziomie, zarówno w V i VI fali badania odsetek pozostaje na tym samym poziomie (80%). Aczkolwiek prawie 3-krotnie spadła liczba studentów, dla których utrata pracy zawodowej budziła zaniepokojenie (Eurostudent V – 56% vs Eurostudent VI – 20%). Bariery finansowe obecnie wydają się być największą przeszkodą powstrzymującą studentów przed podjęciem decyzji o wyjeździe na zagraniczne studia.

Rysunek 111. Bariery finansowe w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.

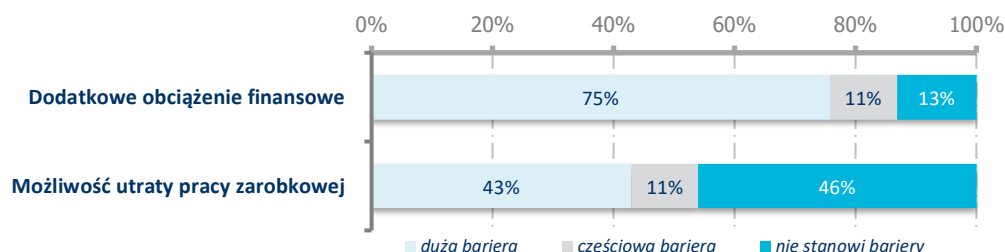

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=84.

Inaczej sytuacja wygląda w przypadku tych studentów, którzy nie wyjeżdżali i nie planują wyjechać za granicę w celu podjęcia studiów. W ich przypadku zarówno dodatkowe obciążenie finansowe, jak i możliwość utraty pracy stanowi dużą lub częściową barierę wyjazdu. Ponad połowa z nich (54%) obawiałaby się ewentualnej utraty pracy w sytuacji podjęcia studiów za granicą. W rzeczywistości taką obawę

najczęściej wyrażały osoby, które faktycznie w ciągu semestru pracują powyżej 20 h tygodniowo (84%) w porównaniu do tych, którzy w ogóle nie podejmują pracy zarobkowej (27%).

Rysunek 112. Bariery finansowe w opinii studentów, którzy nie studiowali za granicą i nie planują wyjazdu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2234.

Bariery związane ze studiami

Kwestie związane ze zintegrowaniem nauki za granicą z programem studiów uczelni macierzystej oraz niewielkie korzyści dla studiów na tej drugiej uczelni to ważne, obok kwestii finansowych, problemy, z którymi borykają się studenci, którzy wyjechali za granicę. Bariery te mogą też skutecznie hamować chęć wyjazdu osobom nigdy nie wyjeżdżającym w tym celu poza granice Polski.

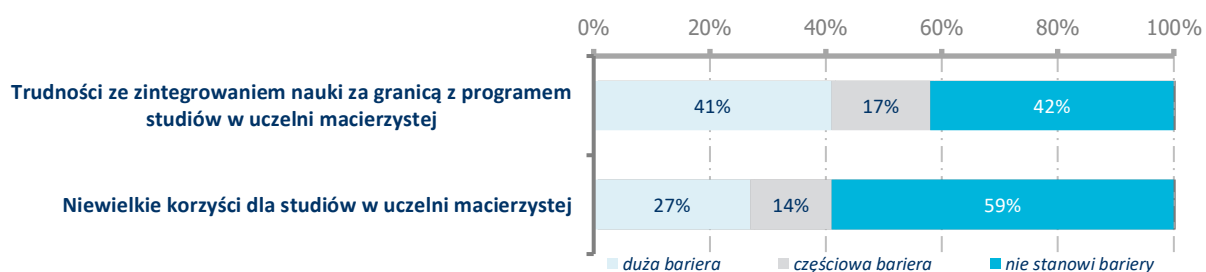
Problemy te mogą wynikać chociażby z niezbyt starannego przygotowania studentów do wyjazdu, jak i samego procesu rekrutacji. Sam wybór zagranicznej uczelni nie zawsze jest przez studentów dokonywany w sposób przemyślany. Znane są przypadki, że czynnikiem decydującym okazuje się klimat danego kraju (jak wskazywaliśmy wcześniej w programie Erasmus największą popularnością cieszą się kraje południowoeuropejskie, np. Hiszpania, Portugalia). Kandydaci do wyjazdu nie zawsze zadają sobie trud, by poznać program kształcenia uczelni zagranicznej i oferowane zajęcia. Taka przypadkowość powoduje, że – jeśli nietrafny wybór uczelni nie zostanie skorygowany podczas rekrutacji (nie zawsze jest to możliwe) – studenci mogą mieć problem z ułożeniem odpowiedniego programu studiów za granicą i w związku z tym, z zaliczeniem semestru po powrocie do Polski. Na wszystkich uczelniach obowiązuje co prawda Europejski System Transferu Punktów ECTS

(European Credit Transfer System), jednak nie rozwiązuje on wszystkich problemów związanych z zaliczaniem okresu studiów za granicą.

Wśród badanych kwestie te wydają się mieć duże znaczenie. Niemal 60% osób, które odbyły studia za granicą, postrzega trudności ze zintegrowaniem nauki za granicą z programem studiów w uczelni macierzystej za dużą lub częściową barierę. 41% uważa za duży lub częściowy problem wyjazdu niewielkie korzyści dla własnych studiów na uczelni macierzystej, co faktycznie może oznaczać, że wyjazd nie przyniósł im ani korzyści związanych z uznaniem przedmiotów w uczelni macierzystej, których uczyli się za granicą, ani nie poszerzył ich wiedzy związanej z kierunkiem studiów.

Zestawiając te wyniki z poprzednią edycją, nie widać wyraźnych różnic. Zaobserwowano nieznaczny spadek na poziomie kilku punktów procentowych. O 3% zmniejszył się odsetek studentów wybierających obawę związaną z trudną integracją nauki za granicą z programem studiów w uczelni macierzystej (Eurostudent V – 61% vs Eurostudent VI – 58%) i o 5% deklarujących niewielkie korzyści dla studentów w uczelni macierzystej (Eurostudent V – 47% vs Eurostudent VI – 41%).

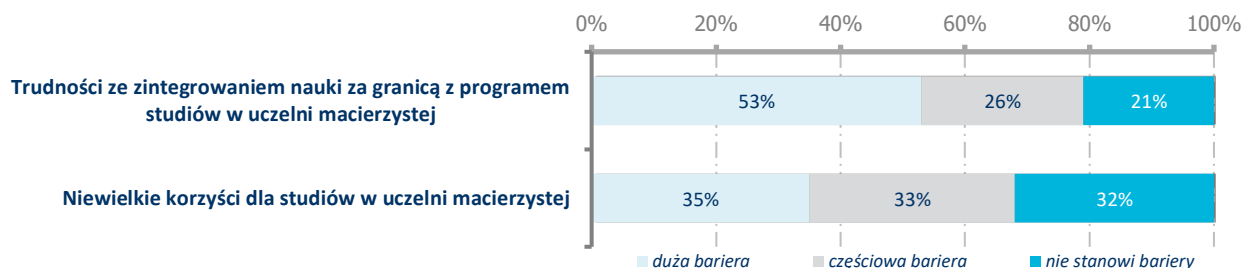
Rysunek 113. Bariery związane ze studiami w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=84.

Jeszcze bardziej sceptycznie postrzegają tę kwestię studenci, którzy nie studiowali za granicą (53%).

Rysunek 114. Bariery związane ze studiami w opinii studentów, którzy nie studiowali za granicą i nie planują wyjazdu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z międzynarodowego badania Eurostudent VI, n=2234.

Mimo tak wielu obaw, warto zastanowić się, jakie są motywacje do podjęcia studiów za granicą? Co sprawia, że studenci chcą kształcić się poza granicami kraju ojczystego? Możemy jedynie przypuszczać, jakie były pobudki do podjęcia decyzji o wyjeździe.

Po pierwsze poprawa umiejętności językowych. Żyjąc w obcym kraju jesteśmy zmuszeni do używania innego języka niż ojczysty. Nie tylko na uczelni komunikujemy się w innym języku, używamy go również w codziennych sytuacjach.

Studenci myśląc szerzej o swojej przyszłości mogą dostrzegać więcej perspektyw zawodowych. Po ukończeniu studiów w ojczystym kraju w specjalności, która jest jeszcze słabo rozwinięta, mogą mieć trudności w znalezieniu pracy. Mając już doświadczenie mieszkania w innym kraju, mogą łatwiej podjąć decyzję o ponownym wyjeździe, aby podjąć pracę za granicą. Studia na zagranicznej uczelni nie tylko ułatwiają wejście na tamtejszy rynek, ale taka osoba może być też postrzegana jako bardziej wartościowa na ojczystym rynku pracy⁷⁸. Prestiż wiążący się z samym studiowaniem na zagranicznej uczelni również staje się dodatkowym atutem. Tylko 20% studentów państw europejskich biorących udział w VI edycji badania Eurostudent zdecydowało się na wyjazd za granicę, żeby studiować. Tak niski odsetek wyjeżdżających osób pokazuje, że zjawisko to nie jest bardzo popularne, tym samym prestiż jest większy. Ogół doświadczeń, jaki zdobędą studenci w trakcie zagranicznych studiów, wzbogaca ich osobowość. Łatwiej odnajdą się w nowych sytuacjach, stają

⁷⁸ Mobilna młodzież – inicjatywa na rzecz uwolnienia potencjału młodzieży ku inteligentnemu, trwałemu i sprzyjającemu włączeniu społecznemu wzrostowi gospodarczemu w Unii Europejskiej, Luksemburg 2010, dostęp maj 2018 r.: http://europa.eu/youthonthemove/docs/communication/youth-on-the-move_PL.pdf, s.11.

się bardziej zaradni. Taki wyjazd obfituje w doświadczenia i umiejętności, które ciężko zdobyć znajdując się blisko domu. Motywacją może być również możliwość nawiązania międzykanałowych znajomości.

Podsumowanie

- Tylko 1 na 10 badanych deklaruje, że wyjechał za granicę w celu kształcenia, zaś aż 90% wszystkich studentów nie podjęło takiej decyzji.
- Bardziej powszechne były wyjazdy związane z innymi działaniami powiązanymi z kształceniem niż samo studiowanie.
- Średnio studenci wyjeżdżają na okres 6 miesięcy.
- Odsetek osób, które wyjechały za granicę w celu podjęcia aktywności związanej ze studiami, jest wyższy wśród tych studentów, których rodzice posiadają wyższe wykształcenie.
- Częściej na wyjazd za granicę decydują się też studenci jednolitych studiów magisterskich oraz studiów drugiego stopnia.
- Najbardziej mobilni są studenci studiujący kierunek związany z naukami humanistycznymi i sztuką (22%), zdrowiem i opieką społeczną (17%) oraz rolnictwem (16%).
- 72% badanych nigdy nie studiowało za granicą i nie planuje wyjazdu.
- 84% badanych studentów, którzy studiowali za granicą, wybrało programy Unii Europejskiej.
- W Polsce największą popularnością cieszą się kraje UE i EFTA.
- W Polsce najczęstsze źródła finansowania pobytu za granicą związanego ze studiowaniem to pomoc od rodziców, rodziny lub partnera (79%) i stypendia naukowe z Unii Europejskiej (66%). Aczkolwiek w przypadku głównego trzonu finansowania nieco ponad połowa (51%) studentów korzysta ze wsparcia oferowanego przez Unię Europejską, zaś niespełna jedna trzecia (28%) jest utrzymywana przez rodziców, rodzinę czy partnera.
- Bariery administracyjne: wśród studentów, którzy odbyli studia za granicą, największą barierę natury administracyjnej stanowią kwestie związane z niedostateczną liczbą informacji, jakie otrzymują od uczelni macierzystej. Studenci, którzy nie byli za granicą, za największy problem uważają formalności wyjazdowe (np. uzyskanie wizy, pozwolenia na pobyt).

- Bariery indywidualne: dla studentów, którzy odbyli studia za granicą, najpoważniejszą barierą była rozłąka z rodziną i przyjaciółmi – dla 45% jest to poważna lub częściowa bariera. Jednocześnie jest to bariera dla 76% studentów, którzy nie studiowali za granicą.
- Bariery finansowe: dodatkowe obciążenie finansowe, to poważna bariera podjęcia studiów za granicą zarówno dla studentów, którzy studia takie mają już za sobą, jak i dla tych, którzy nigdy nie wyjechali. Wśród tych pierwszych 80% postrzega dodatkowe wydatki związane z wyjazdem jako dużą lub częściową barierę wyjazdu. Wśród studentów, którzy nie studiowali za granicą, odsetek ten jest jeszcze wyższy (86%).
- Bariery związane ze studiami: dla 60% osób, które odbyły studia za granicą, trudności ze zintegrowaniem nauki za granicą z programem studiów na uczelni macierzystej stanowiły dużą lub częściową barierę. Jeszcze bardziej sceptycznie postrzegają tę kwestię studenci, którzy nie studiowali za granicą (53%).

Słownik pojęć

Budżet czasu w tygodniu – łączny czas spędzony na zajęciach związanych z nauką i pracą w ciągu typowego tygodnia, jak najbardziej odzwierciedlający rutynę studenta w trakcie semestru.

Intensywność studiów, intensywność nauki – wskaźnik, który dzieli studentów na trzy kategorie w zależności od ilości czasu przeznaczanego na naukę (własną i na uczelni) w typowym tygodniu. Wyróżniono trzy poziomy intensywności nauki:

- niska intensywność studiów – studenci poświęcający do 20 godzin na naukę na uczelni oraz własną łącznie w ciągu tygodnia,
- średnia intensywność – studenci poświęcający od 21 do 40 godzin na naukę na uczelni oraz własną w ciągu tygodnia
- wysoka intensywności studiów – studenci poświęcający powyżej 40 godzin na naukę na uczelni oraz własną w ciągu tygodnia.

ISCED – *The International Standard Classification of Education*. Międzynarodowa Standardowa Klasyfikacja Kształcenia - narzędzie kategoryzacji programów edukacyjnych poprzez przypisanie ich do poziomów edukacji (ISCED 2011), opierając się na tytule zawodowym/naukowym, do którego dany program prowadzi. ISCED-F 2013 dostarcza standardowej klasyfikacji programów edukacyjnych na poziomie wyższym pod względem ich obszaru tematycznego.

ISCED-F 2013 - grupa kierunków kształcenia, agregat kierunków kształcenia – zgodna z ISCED-F 2013 uporządkowana klasyfikacja kierunków kształcenia w określone tematyczne grupy. Umożliwia porównania międzynarodowe dzięki przyporządkowaniu bardzo dużej liczby dostępnych kierunków, na różnych uczelniach, w krajach europejskich w większe grupy tematyczne.

Nauka na uczelni – czas studentów przeznaczony na zajęcia na uczelni, w tym: wykłady, seminaria, ćwiczenia.

Nauka własna – samodzielne przygotowanie studentów do zajęć poza zajęciami na uczelni. Obejmuje to: pracę domową, czytanie, nauka materiału.

Perspektywa makro – odniesienie do obliczeń udziałów procentowych, opartych na średnich krajowych.

Perspektywa mikro – odniesienie do obliczeń średnich, median, odsetków opartych na indywidualnych odpowiedziach studentów.

Pochodzenie edukacyjne – patrz „studenci pierwszego pokolenia”.

PPS – *Purchasing Power Standard*. Sztuczna waluta, na którą zostały przeliczone wszelkie dane finansowe zebrane w międzynarodowym badaniu, umożliwiając porównania pomiędzy krajami. Waluta stworzona by wykluczyć kwestie błędów porównań ze względów takich jak różne kursy walut, czy wskaźniki gospodarcze.

Praca zarobkowa – płatna praca w czasie trwania studiów. Do tej kategorii zalicza się regularna praca (praca stała) i praca od czasu do czasu (praca dorywcza).

Program studiów – programy wynikające z Deklaracji Bolońskiej, zgodnie w klasyfikacją poziomów kształcenia ISCED 2011. Jest to rozróżnienie pomiędzy poziomami nauki w ramach kształcenia wyższego. Wyróżnione programy dostępne są na różnych kierunkach studiów i prowadzą do zdobycia kolejnych tytułów zawodowych. W niniejszym raporcie oraz badaniu używane są trzy główne podziały:

- pierwszego stopnia, czyli licencjackich bądź inżynierskich (3-3,5 letnich), czyli ISCED 6
- drugiego stopnia, czyli magisterskich uzupełniających (1,5-2 letnich), czyli ISCED 7
- jednolite studia magisterskie – charakterystyczny program dla studiów w Polsce, dostępny na niektórych kierunkach (medycznych, artystycznych) (zazwyczaj 5-letnie), ISCED 7.

Studenci „pierwszego pokolenia” – kategoria używana w ramach opisu pochodzenia społecznego studentów, opisuje tło edukacyjnego rodziny studenta. Wyróżniono dwie kategorie studentów ze względu na ich pochodzenie edukacyjne:

- studenci „pierwszego pokolenia” – ci, których żaden z rodziców nie uzyskał wykształcenia na poziomie wyższym, tzn. rodzice lub opiekunowie posiadają wykształcenie maksymalnie na poziomie ISCED 4.
- studenci pochodzący z rodzin o wyższym wykształceniu – ci, których przynajmniej jeden z rodziców osiągnął wykształcenie na poziomie ISCED 5 lub wyższym.

Studenci z niepełnosprawnościami – w badaniu Eurostudent wszyscy studenci, którzy zadeklarowali w kwestionariuszu doświadczanie długofalowych problemów ze zdrowiem, niepełnosprawności lub ograniczeń funkcjonalnych, dokładnie: choroby przewlekłe, psychiczne, ograniczenie sprawności ruchowej, problemy natury sensorycznej, zaburzenia uczenia, inne długotrwałe ograniczenia i problemy zdrowotne.

Studia niestacjonarne – forma studiów wyższych, inna niż studia stacjonarne, wskazana przez senat uczelni⁷⁹.

Studia stacjonarne – forma studiów wyższych, w której co najmniej połowa programu kształcenia jest realizowana w postaci zajęć dydaktycznych wymagających bezpośredniego udziału nauczycieli akademickich i studentów⁸⁰.

Uczelnia akademicka – uczelnia akademicka - uczelnia prowadząca badania naukowe, w której co najmniej jedna jednostka organizacyjna posiada uprawnienie do nadawania stopnia naukowego doktora⁸¹.

---

⁷⁹ Ustawa z dnia 27 lipca 2005r. Prawo o szkolnictwie wyższym

⁸⁰ Jw.

⁸¹ Jw.

Uczelnia zawodowa – uczelnia prowadząca studia pierwszego lub drugiego stopnia albo jednolite studia magisterskie nieposiadająca uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora⁸².

Współczynnik koncentracji Giniego – współczynnik, miara dystrybucji zasobów. W tym przypadku jest to współczynnik określający koncentrację dochodów w populacji studentów. Przyjmuje wartości z przedziału od 0 do 1. Im bardziej skoncentrowany jest rozkład dochodów w grupie, tym wartość współczynnika będzie bliższa 1. Im bardziej równomierne rozłożenie dochodów pomiędzy jednostkami populacji (każdy ma jednakowe dochody) tym wartość wskaźnika będzie bliższa 0.

Zależność od źródła dochodu – dotyczy zależności finansowej. W badaniu Eurostudent wyróżniono trzy typy zależności finansowej studentów jako wskaźnik sytuacji finansowej. Zależność finansowa występuje wtedy, gdy jedno ze źródeł dochodu stanowi ponad połowę (50%) ogólnego przychodu studenta. Studenci, których dochody są zróżnicowane, czyli żadne ze źródeł nie przeważą nie zostali sklasyfikowani według tych kategorii. Wyróżniono 3 typy zależności:

- studenci zależni od dochodów z pracy.
- studenci zależni od wsparcia publicznego.
- studenci zależni rodziny/partnera.

---

⁸² Jw.

Kwestionariusz polskiej edycji badania Eurostudent VI

V1.0 Czy w bieżącym semestrze studiujesz w Polsce?

1. Tak, jestem studentem (studentką) polskiej uczelni
99. Tymczasowo tak, odbywam w Polsce część studiów (np. w ramach programu Erasmus)
2. Nie, studiuje tymczasowo na uczelni poza Polską (np. w ramach programu Erasmus)
3. Nie, mam przerwę w studiach (urlop dziekański lub przerwę nieoficjalną)
4. Nie, porzuciłem(am) studia
5. Nie, już ukończyłem(am) studia

W niniejszym badaniu będziemy często pytać o Twoje studia.

Jeśli **studiujesz na więcej niż jednym kierunku równocześnie**, udzielaj odpowiedzi odnosząc się do głównego kierunku (tego, który jest obecnie ważniejszy) i nie zmieniaj go w trakcie badania.

Jeśli jesteś **studentem (studentką) międzywydziałowych studiów indywidualnych**, udzielaj odpowiedzi odnosząc się do wiodącego komponentu tych studiów i nie zmieniaj go w trakcie badania.

Jeśli **Twoje studia są prowadzone wspólnie przez więcej niż jedną uczelnię**, udzielaj odpowiedzi odnosząc się do tej uczelni, która jest dla nich ważniejsza.

V1.1 Czy Twoje studia są formalnie prowadzone w formie studiów na odległość?

1. Tak
0. Nie

V1.2 Czy studiujesz w uczelni akademickiej?

1. Tak
2. Nie

V1.2.1 Czy studiujesz w uczelni publicznej (państwowej) czy w niepublicznej (prywatnej)?

1. W uczelni publicznej (państwowej)
2. W uczelni niepublicznej (prywatnej)

V1.3.1 Miasto:

0. Wybierz
1. Białą Podlaską
2. Białystok
3. Bielsko-Białą
4. ...

V1.3.2 Uczelnie:

0. Wybierz
1. Akademia Finansów i Biznesu Vistula
2. Akademia Górniczo-Hutnicza im. Stanisława Staszica w Krakowie
3. Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusk
4. ...

V1.4 Na jakim poziomie studiujesz?

2. Na studiach pierwszego stopnia (licencjackich, inżynierskich lub równorzędnych)
4. Na studiach drugiego stopnia (magisterskich lub równorzędnych)
5. Na jednolitych studiach magisterskich (lub równorzędnych)
99. Na studiach podyplomowych po uzyskaniu tytułu licencjata bądź inżyniera (lub równoważnego)
6. Na studiach podyplomowych po uzyskaniu tytułu magistra (lub równoważnego)
7. Na studiach doktoranckich

V1.5 Jaka jest forma Twoich studiów?

1. Studia stacjonarne
2. Studia niestacjonarne

V1.5.1 W jakim trybie studiujesz?

1. Studiuję od poniedziałku do piątku, w trybie wieczorowym
2. Studiuję w weekendy, w trybie zaocznym

V1.6 Podaj nazwę kierunku, na którym studiujesz:

_____

V1.7 W jakim kraju ukończyłeś(aś) studia pierwszego stopnia?

1. W Polsce
2. W innym kraju, jakim? _____

V1.8 Po jakim czasie od ukończenia studiów pierwszego stopnia rozpoczęłeś(ęłaś) obecne studia drugiego stopnia?

1. Przed upływem 1 roku
2. Po upływie 1-2 lat
3. Po ponad 2 latach

V1.9 Czy jesteś zadowolony(a) ze swoich studiów? W jakim stopniu jesteś zadowolony(a) z:

- a. jakości kształcenia
- b. organizacji studiów i rozkładu zajęć

c. infrastruktury uczelni (np. biblioteki, komputerów, budynków, sal wykładowych)

1. Bardzo zadowolony(a)
- 2.
- 3.
- 4.
5. Całkowicie niezadowolony(a)

V1.10 Czy po ukończeniu obecnych studiów planujesz kontynuację nauki w szkole wyższej?

1. Tak – w ciągu roku od ukończenia obecnych studiów
2. Tak – po upływie więcej niż roku
3. Nie, nie planuję dalszej nauki w szkole wyższej
4. Jeszcze nie wiem

V1.11 Gdzie planujesz kontynuować studia?

1. W Polsce
2. Za granicą, gdzie? _____
3. Jeszcze nie wiem

V1.12 Biorąc pod uwagę kompetencje zdobywane w trakcie studiów, jak oceniasz swoje przygotowanie do pracy po ich ukończeniu? W jakim stopniu program studiów przygotowuje Cię do wejścia na rynek pracy:

- a. w Polsce
- b. za granicą

1. Bardzo dobrze
- 2.
- 3.
- 4.
5. Bardzo słabo
6. Jeszcze nie wiem

V1.13 W jakim stopniu zgadzasz się z następującymi stwierdzeniami:

- a. Moi wykładowcy mnie inspirują
- b. Zawsze było wiadomo, że kiedyś będę studiować
- c. Mój kierunek studiów jest godny polecenia
- d. Od początku było jasne czego się ode mnie oczekuje na studiach
- e. Często mam poczucie, że uczelnia nie jest miejscem dla mnie
- f. Wykładowcy są zainteresowani moimi postępami w nauce
- g. Czasem zadaję sobie pytanie, czy pójście na studia było dobrą decyzją

1. Zgadzam się w pełni
- 2.
- 3.
- 4.

5. Całkowicie się nie zgadzam

V2.0 Wyniki jakich egzaminów były podstawą do przyjęcia Cię na studia?

1. Polska matura
2. Polska matura i egzamin wstępny lub sprawdzian predyspozycji/uzdolnień w uczelni
3. Matura zagraniczna
4. Matura zagraniczna i egzamin wstępny lub sprawdzian predyspozycji/uzdolnień w uczelni

V2.0.1 W jakiej szkole zdałeś(aś) maturę?

1. W liceum ogólnokształcącym
2. W liceum profilowanym lub zawodowym
3. W uzupełniającym liceum ogólnokształcącym
4. W technikum
5. W technikum uzupełniającym
6. W szkole za granicą

V2.1 Po jakim czasie od momentu ukończenia nauki w szkole średniej zdałeś(aś) maturę?

1. W ciągu 6 miesięcy
2. Po upływie 6 miesięcy

V2.2 – pytanie pominięte

V2.3 Po jakim czasie od ukończenia szkoły średniej lub po przerwaniu w niej nauki, po raz pierwszy rozpocząłeś(ęłaś) naukę na studiach wyższych?

1. Przed upływem 1 roku
2. Po upływie 1-2 lat
3. Po ponad 2 latach

Kiedy rozpocząłeś(ęłaś) naukę na studiach wyższych?

V2.4month Miesiąc:

0. Wybierz
1. Październik
2. Styczeń
3. Luty
4. Marzec
5. Kwiecień
6. Maj
7. Czerwiec
8. Lipiec
9. Sierpień
10. Wrzesień
11. Listopad

12. Grudzień

V2.4year Rok:

0. Wybierz
1. 2016
2. 2015
3. 2014
4. ...

Kiedy rozpocząłeś(ęłaś) obecne studia?

V2.5month Miesiąc:

0. Wybierz
1. Październik
2. Styczeń
3. Luty
4. Marzec
5. Kwiecień
6. Maj
7. Czerwiec
8. Lipiec
9. Sierpień
10. Wrzesień
11. Listopad
12. Grudzień

V2.5year Rok:

0. Wybierz
1. 2016
2. 2015
3. ...

V2.6 Czy podczas Twojej pierwszej rekrutacji na studia w Polsce lub w trakcie obecnych studiów uczelnia uznała jakieś umiejętności lub doświadczenia, które zdobyłeś(aś) poza formalnym systemem edukacji?

1. Tak – podczas mojej pierwszej rekrutacji na studia
2. Tak – przy zaliczaniu zajęć na obecnych studiach
3. Nie

V2.7 Czy przed pójściem na studia kiedykolwiek pracowałeś(aś) zarobkowo?

1. Tak, pracowałem(am) przez przynajmniej 1 rok bez przerwy w wymiarze co najmniej 20 godzin tygodniowo
2. Tak, pracowałem(am) przez przynajmniej 1 rok bez przerwy w wymiarze poniżej 20 godzin tygodniowo
3. Tak, pracowałem(am), ale krócej niż 1 rok
4. Nie, nie pracowałem(am) zarobkowo przed rozpoczęciem studiów

V2.8 Czy kiedykolwiek przerwałeś(aś) obecne studia na przynajmniej dwa kolejne semestry?

1. Tak
0. Nie

V2.9 Dlaczego przerwałeś(aś) studia?

1. Ze względu na problemy finansowe
2. Z przyczyn rodzinnych, takich jak ciąża, opieka nad dziećmi lub rodzicami itp.
3. Z przyczyn zawodowych, takich jak nieobowiązkowy staż, pojawienie się atrakcyjnej oferty pracy itp.
4. Z przyczyn zdrowotnych
5. Z powodu braku motywacji
6. Z innego powodu

V3.0 Z kim mieszkasz w trakcie semestru?

1. Z rodzicami lub z innymi krewnymi, np. dziadkami, ciocią
2. Z partnerem/małżonkiem
3. Z dzieckiem/dziećmi (moimi bądź partnera)
4. Z inną osobą lub osobami niewymienionymi wyżej, np. kolegami ze studiów, przyjaciółką
5. Mieszkam sam(a)

V3.1 Czy mieszkasz w akademiku lub w domu studenckim?

1. Tak
0. Nie

V3.2 Czy jesteś zadowolony(a) z tego miejsca zamieszkania? W jakim stopniu jesteś zadowolony(a) z:

- a. opłat, kosztów
- b. lokalizacji
- c. ogólnych warunków mieszkaniowych
- d. czasu przeznaczanego na dojazd do uczelni

1. Bardzo zadowolony(a)
- 2.
- 3.
- 4.
5. Całkowicie niezadowolony(a)

V3.3 Jaka w mijającym semestrze była przeciętna miesięczna kwota pieniędzy, którą miałeś(aś) do swojej dyspozycji?

RAZEM _____

w tym:

- pieniądze od rodziców, partnera, dziadków, innych członków rodziny _____

- stypendium socjalne dla studentów w Polsce _____

- stypendium dla studentów niepełnosprawnych w Polsce _____

- stypendium rektora dla najlepszych studentów _____

- stypendium ministra dla studentów za wybitne osiągnięcia _____

- stypendium motywacyjne dla studentów na kierunku zamawianym _____

- kredyt studencki w Polsce _____

- inny rodzaj wsparcia dla studentów ze źródeł krajowych _____

- wsparcie dla studentów ze źródeł zagranicznych, np. z instytucji Unii Europejskiej lub z rodzimego kraju, jeśli nie pochodzisz z Polski) _____

- pieniądze zarobione samodzielnie w obecnym miejscu pracy _____

- pieniądze zarobione samodzielnie w poprzednim miejscu pracy, np. podczas wakacji _____

- pieniądze z innych źródeł publicznych, np. zasiłki _____

- pieniądze z innych bezzwrotnych źródeł prywatnych, np. odsetki z lokat, dochody z nieruchomości, prezenty _____

- pieniądze z innych zwrotnych źródeł prywatnych, np. pożyczka _____

V3.4.1 Jaka w mijającym semestrze była przeciętna miesięczna kwota Twoich wydatków na życie?

Wydatki	Wydatki
uiszczone	uiszczone
przez Ciebie	przez innych

RAZEM

W tym:

- zakwaterowanie (np. czynsz, spłata hipoteki, woda, elektryczność)

- wyżywienie

- transport

- media komunikacyjne (np. telefon, internet)

- opieka zdrowotna (np. ubezpieczenie medyczne)

- opieka nad dzieckiem

- spłata długu (poza hipoteką)

- regularne wydatki na życie towarzyskie, odpoczynek

- inne regularne wydatki na życie (np. ubrania, kosmetyki, papierosy, pokarm dla zwierząt domowych)

V3.4.2 Jaka w mijającym semestrze była łączna kwota Twoich wydatków na studia?

Wydatki uiszczone przez Ciebie	Wydatki uiszczone przez innych
--------------------------------------	--------------------------------------

RAZEM

W tym:

- czesne, opłaty rejestracyjne, administracyjne i za egzaminy

-----

- datki na uczelnię, składki (np. do stowarzyszeń czy organizacji studenckich)

- materiały do nauki (np. książki, kserokopie, płyty DVD, wyjazdy w teren)

- inne stałe koszty (np. korepetycje, dodatkowe kursy)

V3.5 W jakim stopniu doświadczasz obecnie trudności finansowych?

1. Doświadczam ich w bardzo dużym stopniu
- 2.
- 3.
- 4.
5. Nie doświadczam ich wcale

V3.6 Czy w bieżącym semestrze pracowałeś(aś) zarobkowo?

1. Tak, pracowałem(am) przez cały semestr
2. Tak, pracuję od czasu do czasu
3. Nie, nie pracowałem(am) w bieżącym semestrze

V3.7 Ile godzin spędzałeś(aś) na pracy zarobkowej w typowym tygodniu tego semestru?

___ __ godzin płatnej pracy tygodniowo

V3.8 W jakim stopniu poniższe stwierdzenia opisują Twoją sytuację?

- a. Pracuję po to, by pokryć koszty swojego utrzymania
- b. Pracuję po to, by zdobyć doświadczenie na rynku pracy
- c. Gdybym nie pracował(a) nie byłoby mnie stać na studiowanie
- d. Pracuję, ponieważ muszę wspierać finansowo innych (np. dzieci, partnera, rodziców)

1. Zdecydowanie mnie to dotyczy
- 2.
- 3.
- 4.
5. Zupełnie mnie to nie dotyczy

V3.9 W jakim stopniu Twoja praca jest związana z programem Twoich studiów?

1. Jest bardzo silnie związana
- 2.
- 3.
- 4.
5. Nie jest ani trochę związana

V3.10 Które z poniższych stwierdzeń lepiej opisuje Twoją obecną sytuację?

1. Przede wszystkim studiuje, a oprócz tego pracuję
2. Przede wszystkim pracuję, a oprócz tego studiuje

V3.11 Ile czasu poświęcałeś(aś) na naukę na studiach w typowym tygodniu mijającego semestru?

	Pn	Wt	Śr	Cz	Pt	So	Nd
Zajęcia w uczelni (np. wykłady, seminaria, laboratoria, zaliczenia)							
Samodzielna nauka (np. przygotowywanie się do zajęć, nauka do egzaminów)							

V3.12 Biorąc pod uwagę ilość czasu jaki przeznaczasz w tym semestrze na różnego typu aktywności, określ czy chciał(a)byś coś w tym względzie zmienić.

- a. Zajęcia w uczelni
- b. Samodzielna nauka
- c. Praca zarobkowa

1. Chciał(a)bym przeznaczać na to mniej czasu
2. Nic bym nie zmienił(a)
3. Chciał(a)bym przeznaczać na to więcej czasu

V3.13 Czy pracowałeś(aś) zarobkowo w trakcie przerwy w zajęciach na studiach (wakacji, ferii) w ciągu ostatnich 12 miesięcy?

1. Tak
0. Nie

V4.0 Czy studiowałeś(aś) kiedykolwiek za granicą?

1. Tak
2. Nie, ale mam takie plany
3. Nie i nie mam takich planów

V4.1 Które z poniższych stwierdzeń lepiej opisuje stan przygotowań do Twojego wyjazdu na studia za granicę?

1. Zacząłem(ęłam) już załatwiać sprawy związane z wyjazdem
2. Niczego jeszcze nie załatwiłem(am), ale chcę wyjechać

Chcielibyśmy zadać Ci kilka pytań dotyczących wyjazdu na uczelnię poza granice Polski w celu odbycia części programu studiów.

Jeśli **studiowałeś(aś) za granicą więcej niż jeden raz**, udzielaj odpowiedzi odnosząc się do swojego ostatniego pobytu.

V4.2 Na jakim etapie edukacji na studiach byłeś(aś), gdy wyjechałeś(aś) za granicę?

1. Na studiach pierwszego stopnia (licencjackich, inżynierskich lub równorzędnych)
2. Na studiach drugiego stopnia (magisterskich lub równorzędnych)
3. Na jednolitych studiach magisterskich (lub równorzędnych)
4. Na studiach podyplomowych po uzyskaniu tytułu licencjata bądź inżyniera (lub równoważnego)
5. Na studiach podyplomowych po uzyskaniu tytułu magistra (lub równoważnego)
6. Na studiach doktoranckich

V4.3 Do jakiego kraju wyjechałeś(aś) i jak długo tam przebywałeś(aś)?

V.4.3.country Państwo:

0. Wybierz
1. Abchazja
2. Afganistan
3. ...

V.4.3.months Liczba miesięcy: __ __

V4.4 Czy Twoja macierzysta uczelnia uznała punkty ECTS lub świadectwa otrzymane podczas studiów za granicą?

1. Tak, w całości
2. Tak, częściowo
3. Nie, nie uznała żadnych punktów ani świadectw mimo że się tego spodziewałem(am)
4. Nie otrzymałem(am) żadnych punktów ani świadectw podczas studiów za granicą
5. Jeszcze nie wiem
6. Nigdy nie oczekiwałem(am) tego, że uczelnia uzna takie punkty albo świadectwa

V4.5 W jaki sposób zorganizowano Twój wyjazd?

1. Wyjechałem(am) w ramach programu Unii Europejskiej (np. Erasmus)
2. Wyjechałem(am) w ramach innego programu (np. CEEPUS lub programów wymiany stypendialnej koordynowanych przez Biuro Uznawalności Wykształcenia i Wymiany Międzynarodowej)
3. Mój wyjazd został zorganizowany niezależnie od jakiegokolwiek programu

V4.6.1 W jaki sposób finansowałeś(aś) swoje studia za granicą? Z których źródeł wymienionych poniżej skorzystałeś(aś)?

1. Wsparcie finansowe rodziny, partnera
2. Dochód z pracy w Polsce, własne oszczędności
3. Dochód z pracy wykonywanej w trakcie studiów za granicą
4. Grant studencki lub pożyczka udzielona przez kraj goszczący
5. Kredyt studencki udzielony w Polsce
6. Stypendium lub grant przeznaczony na dofinansowanie studiów za granicą przyznany w Polsce
7. Grant ze środków Unii Europejskiej (np. stypendium w ramach Erasmus)
8. Dofinansowanie udzielone przez prywatne przedsiębiorstwo
9. Dofinansowanie udzielone przez organizację pozarządową (np. fundację, stowarzyszenie)
10. Inne

V4.6.2 Które spośród wskazanych przez Ciebie źródeł było głównym źródłem finansowania Twoich studiów za granicą?

1. Wsparcie finansowe rodziny, partnera
2. Dochód z pracy w Polsce, własne oszczędności
3. Dochód z pracy wykonywanej w trakcie studiów za granicą
4. Grant studencki lub pożyczka udzielona przez kraj goszczący
5. Kredyt studencki udzielony w Polsce
6. Stypendium lub grant przeznaczony na dofinansowanie studiów za granicą przyznany w Polsce
7. Grant ze środków Unii Europejskiej (np. stypendium w ramach Erasmus)
8. Dofinansowanie udzielone przez prywatne przedsiębiorstwo
9. Dofinansowanie udzielone przez organizację pozarządową (np. fundację, stowarzyszenie)
10. Inne

V4.7 Poniżej opisaliśmy kilka okoliczności, które mogą utrudniać studiowanie za granicą. W odniesieniu do każdej z nich oceń w jakim stopniu stanowiłaby ona przeszkodę dla Twojego wyjazdu.

- a. Niewystarczająca znajomość języka obcego
- b. Niedostateczna ilość informacji dostarczonych przez uczelnię macierzystą
- c. Rozłąka z bliskimi – partnerem, dzieckiem, przyjaciółmi
- d. Dodatkowe obciążenie finansowe
- e. Możliwość utraty pracy
- f. Niedostateczna motywacja do wyjazdu
- g. Niewielkie korzyści dla studiów w uczelni macierzystej
- h. Trudności ze zintegrowaniem nauki za granicą z programem studiów w uczelni macierzystej
- i. Trudności z uznaniem wyników uzyskanych podczas studiów za granicą w uczelni macierzystej
- j. Trudności związane z formalnościami wyjazdowymi (np. wiza, zezwolenie na pobyt)
- k. Ograniczona liczba miejsc w programach mobilności międzynarodowej

I. Problemy zdrowotne, niepełnosprawność

1. Duży problem
- 2.
- 3.
- 4.
5. Brak problemu

V4.8 Czy kiedykolwiek podejmowałeś(aś) innego typu aktywności za granicą, które byłyby związane z Twoją nauką na studiach w Polsce? Czy brałeś(aś) udział w zagranicznym(ej/y)ch):

- a. badaniu, zajęciach terenowych
- b. stażu, praktykach
- c. szkole letniej lub zimowej
- d. kursie językowym
- e. innych działaniach związanych ze studiami

1. Tak
0. Nie

V4.9 Opisz aktywności, w które byłeś(aś) zaangażowany(a):

	Długość pobytu w miesiącach	Kraj pobytu	Czy aktywność ta wiązała się z uzyskaniem punktów ECTS ?
badanie, zajęcia terenowe	— —	_____	0. Nie 1. Tak 2. Jeszcze nie wiem
staż, praktyki	— —	_____	0. Nie 1. Tak 2. Jeszcze nie wiem
szkoła letnia lub zimowa	— —	_____	0. Nie 1. Tak 2. Jeszcze nie wiem
kurs językowy	— —	_____	0. Nie 1. Tak 2. Jeszcze nie wiem
inne działania związane ze studiami	— —	_____	0. Nie 1. Tak 2. Jeszcze nie wiem

Kiedy się urodziłeś(aś)?

V5.0month Miesiąc:

0. Wybierz
1. Styczeń
2. Luty
3. Marzec
4. Kwiecień
5. Maj
6. Czerwiec
7. Lipiec
8. Sierpień
9. Wrzesień
10. Październik
11. Listopad
12. Grudzień

V5.0year Rok:

0. Wybierz
1. 2000
2. 1999
3. ...

V5.1 Określ swoją płeć:

1. Kobieta
2. Mężczyzna

V5.2 – pytanie pominięte

V5.3 W jakim kraju urodziłeś(aś) się Ty i Twoi rodzice/opiekunowie?

- a. Twoje miejsce urodzenia
- b. Miejsce urodzenia Twojej matki/opiekunki
- c. Miejsce urodzenia Twojego ojca/opiekuna

0. Wybierz
1. Polska
2. Abchazja
3. Afganistan
4. ...

V5.4 Jaki jest Twój język ojczysty?

1. Polski
2. Angielski
3. Niemiecki
4. Francuski

5. Rosyjski
6. Hiszpański
7. Inny

V5.5 Znajomość ilu języków ocenił(a)byś u siebie jako co najmniej dobrą?

1. Jednego
2. Dwóch
3. Trzech
4. Czterech
5. Co najmniej pięciu

V5.6 Czy masz dzieci?

1. Tak
0. Nie

V5.7 Ile lat ma Twoje najmłodsze dziecko?

__ __ lat

V5.8 Czy jesteś niepełnosprawny(a) lub masz inne przewlekłe problemy zdrowotne?

1. Tak, cierpię na chorobę przewlekłą
2. Tak, cierpię na chorobę psychiczną
3. Tak, mam ograniczoną sprawność ruchową (np. niepełnosprawność fizyczną)
4. Tak, mam problemy natury sensorycznej (np. ze wzrokiem lub słuchem)
5. Tak, cierpię na zaburzenia uczenia się (np. ADHD, dysleksję, dyskalkulię)
6. Tak, mam inne długotrwałe ograniczenia, problemy zdrowotne
7. Nie

Kolejne pytania są skierowane do studentów niepełnosprawnych, mających chroniczne problemy ze zdrowiem, zaburzenia uczenia się itp. Aby skrócić te pytania będziemy używać w nich zbiorczego słowa „**niesprawność**”. Mamy nadzieję, że to zrozumiesz, choć być może osobiście wolał(a)byś stosować inne określenie.

V5.9 Czy Twoja niesprawność jest widoczna dla innych?

1. Tak, jest widoczna na pierwszy rzut oka
2. Tak, ludzie prawdopodobnie zauważają ją po pewnym czasie
3. Nie, generalnie nie jest ona widoczna dla innych

V5.10 W jakim stopniu Twoja niesprawność stanowi ograniczenie dla:

- a. zwykłej aktywności
- b. studiowania

1. W bardzo dużym stopniu
- 2.
- 3.
- 4.

5. W żadnym stopniu

V5.11 Skup się przez chwilę na Twoich ograniczeniach w studiowaniu. Jak oceniasz pomoc państwa i uczelni w ich przełamywaniu?

1. Pomoc jest całkowicie wystarczająca
- 2.
- 3.
- 4.
5. Pomoc jest zupełnie niewystarczająca
6. Nie potrzebuję lub nie chcę otrzymywać pomocy

V6.0 Jakie wykształcenie mają (mieli) Twoi rodzice/opiekunowie?

- a. Matka/opiekunka
- b. Ojciec/opiekun

1. Gimnazjum i niższy
2. Zasadnicza szkoła zawodowa
3. Technikum
4. Liceum
5. Szkoła policealna, kolegium (np. nauczycielskie)
6. Studia na poziomie licencjata, inżyniera lub równorzędne, w tym studia podyplomowe po uzyskaniu takiego tytułu
7. Studia na poziomie magistra lub równorzędne, w tym studia podyplomowe po uzyskaniu takiego tytułu
8. Stopień naukowy doktora lub wyższy
9. Nie wiem/nie dotyczy

V6.1 Jak ocenił(a)byś sytuację finansową Twoich rodziców/opiekunów w porównaniu z sytuacją innych rodzin?

1. Bardzo dobra
2. Raczej dobra
3. Przeciętna
4. Raczej zła
5. Bardzo zła

Spis tabel i rysunków

Tabela 1. Rozwinięcie skrótów krajowych.....	7
Tabela 2. Liczba studentów w roku 2015/2016 w Polsce według typu uczelni.....	12
Tabela 3. Pytania z kwestionariusza dotyczące ilości godzin poświęcanych na różne aktywności.	110
Rysunek 1. Kraje uczestniczące w VI edycji badania Eurostudent.....	5
Rysunek 2. Liczba uczelni publicznych oraz niepublicznych w Polsce w latach 1990-2017.....	11
Rysunek 3. Liczba studentów na uczelniach publicznych i niepublicznych w latach 1990-2017.....	12
Rysunek 4. Popularność poszczególnych grup kierunków w roku akademickim 2015/2016 w Polsce wśród ogółu studentów.	14
Rysunek 5. Popularność wybranych kierunków w Europie według pochodzenia edukacyjnego studentów.	17
Rysunek 6. Popularność poszczególnych kierunków studiów w Polsce w badaniu Eurostudent VI.	18
Rysunek 7. Studenci uczelni akademickich i zawodowych w krajach Europy.	20
Rysunek 8. Udział studentów studiów niestacjonarnych ogółem oraz według pochodzenia edukacyjnego.....	22
Rysunek 9. Studenci według trybu studiów na uczelniach akademickich i zawodowych w Polsce.	23
Rysunek 10. Studenci powyżej 30 roku życia uczący się na studiach niestacjonarnych w krajach Europy.	24
Rysunek 11. Udział grup wiekowych w populacji studentów w krajach Europy.	26
Rysunek 12. Różnice w udziale kobiet na kierunkach z krupy kształcenia oraz technologii informacyjnych w stosunku do przeciętnego udziału kobiet na wszystkich kierunkach w Europie.....	30
Rysunek 13. Procentowy udział kobiet i mężczyzn na poszczególnych kierunkach studiów w Polsce.	31
Rysunek 14. Odsetek studentów "pierwszego pokolenia" w Europie (których rodzice osiągnęli wykształcenie ISCED 0-4).	36

Rysunek 15. Pochodzenie społeczne studentów w Polsce w poszczególnych grupach kształcenia ISCED-F 2013.....	37
Rysunek 16. Odsetek studentów w krajach Europy, którzy ocenili sytuację finansową swoich rodziców jako złą lub bardzo złą.....	38
Rysunek 17. Subiektywna ocena sytuacji finansowej rodziców w Europie i w Polsce, ogółem oraz według pochodzenia edukacyjnego studentów.....	39
Rysunek 18. Porównanie wybranych decyzji edukacyjnych studentów w Polsce według pochodzenia edukacyjnego.	41
Rysunek 19. Porównanie wybranych cech studentów według pochodzenia edukacyjnego.	42
Rysunek 20. Zgodność ze stwierdzeniem „zawsze było wiadomo, że kiedyś będę studiować” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”).	43
Rysunek 21. Zgodność ze stwierdzeniem „zawsze było wiadomo, że kiedyś będę studiować” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”).	43
Rysunek 22. Zgodność ze stwierdzeniem „często mam poczucie, że uczelnia nie jest miejscem dla mnie” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”)....	44
Rysunek 23. Zgodność ze stwierdzeniem „czasem zadaję sobie pytanie, czy pójście na studia było dobrą decyzją” (odpowiedzi „zgadzam się” oraz „zgadzam się w pełni”).....	45
Rysunek 24. Czas trwania przerwy pomiędzy rozpoczęciem studiów drugiego stopnia, a ukończeniem poprzedniego programu w krajach Europy.....	48
Rysunek 25. Ponad dwuletnie przerwy od zakończenia poprzedniego programu do rozpoczęcia studiów drugiego stopnia, wśród studentów studiów magisterskich ogółem oraz według typu uczelni.	49
Rysunek 26. Odsetek studentów pierwszego stopnia, deklarujących chęć kontynuowania studiów na kolejnym poziomie po ukończeniu bieżącego programu.	50
Rysunek 27. Plany kontynuowania studiów po ukończeniu bieżącego programu, studentów pierwszego stopnia w Europie, w Polsce oraz według typu uczelni. ...	51
Rysunek 28. Plany kontynuowania studiów po ukończeniu bieżącego programu, według poziomu studiów.....	51
Rysunek 29. Czas trwania przerwy pomiędzy opuszczeniem szkół średnich a rozpoczęciem edukacji na poziomie wyższym w krajach Europy.....	53

Rysunek 30. Czas trwania przerwy pomiędzy zakończeniem szkoły średniej a rozpoczęciem studiów według wybranych cech studentów.....	54
Rysunek 31. Składowe przychodów studentów w krajach Europy.....	59
Rysunek 32. Zależność od źródła dochodu studentów w Polsce.	59
Rysunek 33. Udział studentów otrzymujących wkład finansowy od rodziny/partnera w populacji oraz średni odsetek udziału tego źródła dochodu w przeciętnym budżecie studentów.	61
Rysunek 34. Średnia wysokość wkładu finansowego rodziny/partnera studentów otrzymujących takie wsparcie, według wybranych cech.	62
Rysunek 35. Studenci niemieszkający z rodzicami – warunki mieszkaniowe podczas semestru.	64
Rysunek 36. Studenci pracujący podczas semestru w poszczególnych krajach.	66
Rysunek 37. Udział studentów podejmujących regularnie prace zarobkowe w trakcie semestru oraz średni odsetek udziału tego źródła dochodu w przeciętnym budżecie studentów według wybranych cech.	67
Rysunek 38. Wysokość zarobków z bieżącej pracy studentów pracujących regularnie w trakcie semestru w Europie w wystandaryzowanej walucie PPS.....	68
Rysunek 39. Średnia wysokość zarobków z bieżącej pracy studentów pracujących regularnie w trakcie semestru według wybranych cech.	69
Rysunek 40. Odsetek studentów pracujących regularnie w trakcie semestru według oceny stopnia powiązania swojej pracy zarobkowej z kierunkiem studiów.	71
Rysunek 41. Studenci pracujący (regularnie lub od czasu do czasu) po to, by zdobyć doświadczenie na rynku pracy.	73
Rysunek 42. Studenci pracujący (regularnie lub od czasu do czasu), których nie byłoby stać na studiowanie, gdyby nie praca.....	74
Rysunek 43. Odbiorcy wsparcia publicznego oraz udział tego źródła dochodu w przeciętnym budżecie studentów.	76
Rysunek 44. Odbiorcy wsparcia publicznego według wybranych cech studentów.	78
Rysunek 45. Krajowe formy wsparcia publicznego studentów w Europie.	80
Rysunek 46. Średnia wysokość miesięcznych kwot pochodzących z publicznych źródeł wsparcia w Polsce według wybranych cech studentów.....	82
Rysunek 47. Dystrybucja całkowitego miesięcznego przychodu studentów według decyli.	84

Rysunek 48. Odchylenie wartości maksymalnej drugiego i ósmego decyla od wartości mediany wyrażone w procentach – całkowity przychód studentów.	84
Rysunek 49. (bardzo) poważne trudności finansowe studentów w krajach ewi.	86
Rysunek 50. Porównanie udziału osób doświadczających trudności finansowych w (bardzo) dużym stopniu według wybranych cech studentów.	88
Rysunek 51. Składowe całkowitych wydatków studentów według płatnika.	92
Rysunek 52. Udział kosztów zakwaterowania, żywności i komunikacji w ogóle wydatków studentów niemieszkających z rodzicami w krajach eurostudenta.	94
Rysunek 53. Wydatki na zakwaterowanie i żywność studentów niemieszkających z rodzicami według wielkości miejscowości, w której zlokalizowana jest uczelnia (dane w pps).	96
Rysunek 54. Średnia wysokość kosztów na poszczególne kategorie wydatków na życie studentów w Polsce.	97
Rysunek 55. Średnie miesięczne kwoty łącznych wydatków na życie według wybranych cech studentów.	99
Rysunek 56. Średnie wydatki na życie studentów według wielkości miejscowości, w której zlokalizowana jest uczelnia.	100
Rysunek 57. Udział kosztów nauki w łącznych wydatkach studentów w Europie.	101
Rysunek 58. Udział składowych wydatków na naukę w łącznych wydatkach studentów w Europie.	102
Rysunek 59. Odsetek studentów płacących czesne lub opłaty za studia w krajach Europy.	103
Rysunek 60. Udział studentów płacących czesne według wybranych cech studentów.	105
Rysunek 61. Udział studentów płacących czesne w ramach wybranych grup kierunków. Średnia europejska oraz dane dla Polski.	105
Rysunek 62. Średnia miesięczna wysokość kosztów na poszczególne kategorie wydatków na studia studentów w Polsce.	106
Rysunek 63. Średnie miesięczne wydatki na czesne, według wybranych cech studentów. Tylko studenci płacący czesne.	107
Rysunek 64. Godzinowy łączny czas poświęcony na naukę i pracę w ciągu tygodnia.	112
Rysunek 65. Budżet czasu studentów w Polsce.	113

Rysunek 66. Czas przeznaczony na naukę (w domu i na uczelni) według grupy kierunków.	114
Rysunek 67. Poziom intensywności nauki studentów w Polsce.....	115
Rysunek 68. Charakter pracy studentów w Polsce według wybranych kategorii.	117
Rysunek 69. Związek między pracą a programem studiów według wybranych cech studentów.	119
Rysunek 70. Związek między pracą a programem studiów ze względu na kierunek kształcenia.	120
Rysunek 71. Godzinowy rozkład budżetu czasu studentów według programu studiów.	122
Rysunek 72. Procentowy rozkład budżetu czasu studentów według programu studiów.	122
Rysunek 73. Godzinowy rozkład budżetu czasu studentów według trybu studiów...	123
Rysunek 74. Procentowy rozkład budżetu czasu studentów według trybu studiów..	124
Rysunek 75. Godzinowy rozkład budżetu czasu studentów według typu uczelni.	124
Rysunek 76. Procentowy rozkład budżetu czasu studentów według typu uczelni. ...	125
Rysunek 77. Satysfakcja z ilości czasu przeznaczanego na pracę zarobkową według związku programu studiów z pracą.	127
Rysunek 78. Identyfikacja studentów ogółem – student vs pracownik, w krajach Europy.....	128
Rysunek 79. Identyfikacja studentów w Polsce – student vs pracownik.	129
Rysunek 80. Identyfikacja studentów według grupy wiekowej.	129
Rysunek 81. Identyfikacja studentów według trybu studiów i typu uczelni.	130
Rysunek 82. Atrybuty charakterystyczne dla „studenta” i „pracownika”.	131
Rysunek 83. Klasyfikacja studentów pracujących.	133
Rysunek 84. Struktura budżetu czasu pracy studentów „niestacjonarnych, regularnych pracowników z aspiracjami”.	134
Rysunek 85. Struktura budżetu czasu pracy studentów „stacjonarnych, dorywczych kolekcjonerów doświadczeń”.	135
Rysunek 86. Struktura budżetu czasu pracy studentów „stacjonarnych, regularnych pracowników z konieczności”.	136
Rysunek 87. Struktura budżetu czasu pracy studentów „niestacjonarnych, regularnych kolekcjonerów doświadczeń”.	137
Rysunek 88. Typ uczelni w poszczególnych grupach z klasyfikacji studentów.	139

Rysunek 89. Pochodzenie społeczne w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów.	140
Rysunek 90. Poziom studiów w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów.	141
Rysunek 91. Poszczególne grupy studentów z klasyfikacji w ramach agregatów kierunków ISCED-f 2013.	142
Rysunek 92. Wiek w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów.	143
Rysunek 93. Posiadanie dzieci w poszczególnych grupach klasyfikacji studentów...	144
Rysunek 94. Długość pobytu za granicą związanego z kształceniem.	152
Rysunek 95. Aktywności studentów za granicą związane ze studiami.	153
Rysunek 96. Odsetek studentów wyjeżdżających za granicę w celu podjęcia aktywności związanej ze studiami w podziale na program studiów i wykształcenie rodziców.	154
Rysunek 97. Odsetek studentów wyjeżdżających za granicę w celu podjęcia aktywności związanej ze studiami w podziale na kierunki studiów.	155
Rysunek 98. Doświadczenie i plany związane ze studiowaniem za granicą.	156
Rysunek 99. Programy, w ramach których studenci studiowali za granicą.	157
Rysunek 100. Odsetek osób, które studiowały za granicą w podziale na poziom studiów.	158
Rysunek 101. Najczęściej wkazywane źródła finansowania studiów zagranicznych w Europie.	159
Rysunek 102. Źródła finansowania studiów zagranicznych w Polsce i w Europie.	161
Rysunek 103. Główne źródła finansowania studiów zagranicznych w Europie.	162
Rysunek 104. Główne źródła finansowania studentów za granicą w Polsce i w Europie.	163
Rysunek 105. Pochodzenie społeczne rodziców, a główne źródła finansowania.	164
Rysunek 106. Bariery administracyjne w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.	166
Rysunek 107. Bariery administracyjne w opinii studentów, którzy nie studiowali za granicą i nie planują wyjazdu.	167
Rysunek 108. Bariery indywidualne w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.	168
Rysunek 109. Bariery indywidualne w opinii studentów, którzy nie studiowali za granicą i nie planują wyjazdu.	169

Rysunek 110. Ocena poziomu kompetencji językowych przez osoby, które nie wyjechały za granicę, z uwzględnieniem wykształcenia rodziców.....	170
Rysunek 111. Bariery finansowe w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.	172
Rysunek 112. Bariery finansowe w opinii studentów, którzy nie studiowali za granicą i nie planują wyjazdu.	173
Rysunek 113. Bariery związane ze studiami w opinii studentów, którzy studiowali za granicą.....	174
Rysunek 114. Bariery związane ze studiami w opinii studentów, którzy nie studiowali za granicą i nie planują wyjazdu.	175